

magazin istoric

SERIE NOUĂ - AUGUST 1994

*Concursul
Tânărului European
O săptămână la Bruxelles*

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVIII — nr. 8 (329)
august 1994

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 615.02.00, in-
terioare 406, 917

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

Începuturi de istorie modernă românească: P.P. Panaitescu	2
Din istoria necunoscută a unei lovituri de stat — actul de la 23 august 1944: Ioan Hudiță, Marian Ștefan, V.V. Tilea, Neagu Djuvara, Gheorghe Buzatu	6
În București, acum 50 ani	26
Rhône-Poulenc — o misiune reușită: Patrick de Vallois	30
Instituțiile Uniunii Europene: Victor Anghelescu	33
Ion I.C. Brătianu — omul Marii Uniri: Dan A. Lăzărescu	39
1919. Basarabia în arhive diplomatice germane și austriece: Dumitru Hincu	44
Montreal — al XVIII-lea Congres Internațional de științe istorice	47
Enigmele Cetății Albe: Ștefan S. Gorovei	48
Șase milenii de trecut românesc: Radu Florescu	53
Mahatma Gandhi, cum l-am cunoscut: Lucian Blaga	56
1932. Împreună cu Nicolae Titulescu: Savel Rădulescu	59
Strasbourg — De la un „castrum” roman la o „capitală a Europei”: Leon Sărățeanu	64
La Tel Aviv. Un sanctuar de cultură românească: Cristian Popișteanu	68
Mărturii britanice despre veacul fanariot: Paul Cernovodeanu	69
Din istoria colaborării serviciilor secrete. S.S.I. — Abwehr: Cristian Troncotă	73
1820. Divorț la Curtea Angliei: Evelyn Lever	78
Seminar la castelul arhiepiscopului de Salzburg: Dorin Matei	80
Hitler și Franco față în față: Vasile Șandru	82
„Prelungiri” NKVD în emigrația albă: Leonid Mlecin	85
Vodcă și Ideologie: Pavel Knișevski	90
• Cărți sosite la redacție... 32 • Concursul Tânărului European. O săptămână la Bruxelles... 35 • Rebus istoric... 84 • Ora școlii... 92 • Dialog cu cititorii	94

ÎNCEPUTURI DE ISTORIE MODERNĂ ROMÂNEASCĂ

P.P. PANAITESCU

În lecțiunea introductivă a acestui curs¹, când am vorbit despre împărțirea istoriei românilor, am arătat că istoria modernă a românilor începe la anul 1600, în momentul când Mihai Viteazul unește toate țările românești, adică cu 150 de ani mai târziu decât data fixată de istorici pentru începerea epocii moderne în istoria universală.

Să vedem acum care sunt caracteristicile acestei epoci și dacă într-adevăr putem spune că de la 1600 încolo începe o nouă perioadă a istoriei noastre, care are anume caractere asemănătoare cu acelea ale epocii moderne din Apusul Europei.

¹ *Curs de istoria românilor*, ținut de P.P. Panaitescu (1900-1967) în cadrul Seminarului de istoria românilor de la Facultatea de filosofie și litere a Universității din București, în anul universitar 1929/1930. Textul, inedit, este păstrat într-o copie dactilografată și litografiată la Biblioteca Academiei Române. Din acest curs am prezentat în nr. 8/1993 prelegerea inaugurală, ținută la 20 noiembrie 1929. Reproducem acum câteva fragmente din prelegerea prezentată la 20 martie 1930. Titlul și intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin trei puncte intreruperile de text.

Înainte de a expune aceste caractere deosebitoare, trebuie să ne amintim, foarte pe scurt bineînțelese, care sunt caracterele deosebitoare ale epocii moderne în Apusul Europei. Nu voi insista aici asupra cauzelor care au adus această schimbare. Ele vă sunt cunoscute: cruciadele, descoperirile geografice și invențiunile. Fapt este că, în domeniul politic, economic, social și cultural se produc schimbări însemnate de la evul mediu la epoca modernă.

Astfel, în domeniul politic, în locul fărâmițării de state feudale, avem în Apus formarea unor monarhii cu caracter național, adică o națiune care stăpânește într-un stat unitar, pe tot teritoriul locuit de ea. Asemenea state în Apus: Franța, Anglia și Spania, iar în Răsărit se formează un singur stat unitar, Rusia.

În domeniul social avem în această epocă căderea acelei clase care a jucat un rol însemnat în evul mediu, clasa nobililor. Această clasă nu mai are un rol predominant în conducerea statului, nu mai dictează ea, iar regele nu mai este un simplu conducător onorific, ca în evul mediu, ci acum regele începe să domnească în mod absolut și aceasta se datorește căderii clasei nobililor. Acest fapt se produce încetul cu încetul și se datorește în primul rând cruciadelor, luptelor interne, războiului de o sută de ani, războiului celor două roze, dar se datorește, în același timp, și ridicării orașenilor. Regii, în Franța, Spania și Anglia s-au sprijinit pe această clasă și din această alianță dintre regi și burghezii s-a putut forma unitatea statelor, înlocuindu-se puterea nobililor.

În domeniul economic epoca modernă este caracterizată prin schimbarea marilor drumuri de comerț. De unde până acum principală cale de comerț era Marea Mediterană, unde erau celebrele cetăți de negustori ale Veneției și Genovei, de unde

drumul spre Orient se făcea cu caravanele, acum principală cale de negoț devine Oceanul Atlantic. Prin descoperirea drumului spre Indii, în jurul Africii, pe de altă parte, această mutare a căilor de comerț înspre Apus face ca toată bogăția Europei să se concentreze în statele apusene. De atunci putem vorbi de state apusene în fruntea civilizației.

În domeniul cultural, epoca modernă este caracterizată, pe de o parte, prin renaștere, pe de altă parte prin reformă. Renașterea a însemnat în primul rând o laicizare a artei și a literaturii, care până atunci erau în slujba exclusivă a bisericii. Renașterea a mai însemnat — dacă ne gândim că Dante și Taso au scris în limba națională — a însemnat înlocuirea limbii universale, care era latina, cu limbile naționale. Această evoluție începe odată cu epoca modernă. Evident că sunt multe caracteristici care arată o schimbare în lume în această epocă.

În răsăritul Europei, trebuie să constatăm că toate aceste schimbări s-au produs mai târziu și mai încet. S-au produs mai târziu și mai încet pentru că în aceste părți erau piedici de ordin cultural. De pildă, cele mai multe din statele din răsărit, țările române, Rusia, Peninsula Balcanică, erau de o religie deosebită decât cea catolică din Apus. Era religia ortodoxă și cultura slavă și bizantină care nu permitea pătrunderea curentelor de idei din Apusul Europei.

Mai sunt și alte cauze de ordin social și economic. Statele din Răsărit au fost în primul rând state agrare, a căror bogăție stătea în primul rând în cultura pământului, adică clasa nobililor nu a putut fi înlocuită așa cum a fost în Apus. Constatăm astfel în Răsărit o evoluție inversă ca în Apus.

Pe când în Apus avem state în care regele domnește absolut, în Răsărit, dimpotrivă, în epoca modernă, se ridică la o însemnătate deo-

sebită clasa nobilă, iar monarhul își pierde din importanță. Acest lucru se constată nu numai la noi în țară, ci și în Polonia, unde regele este ales și nu poate face nimic fără voia dotei, pentru că acolo un nobil, printr-un simplu veto, poate să împiedice mecanismul vieții politice. Același lucru este și în Ungaria și urmarea acestei anarhii nobiliare a fost destul de tristă. Pe când popoarele din Apus s-au îmbogățit, popoarele din Răsărit — Ungaria, Polonia și România — au pierdut libertatea lor politică. Ungaria a căzut în mâinile turcilor, Polonia a fost împărțită și țările noastre au căzut sub suzeranitatea turcească.

Am văzut care era elementul pe care se sprijineau regii în Apus: clasa burgheză sau clasa orașenilor bogați și nu a țăranilor, care în vremea aceea nu aveau importanță. Ei bine, în Răsărit, pentru că erau state agricole și pentru că drumurile de comerț s-au îndepărtat de aceste regiuni, comerțul era în decădere, pe când în Apus toate corăbiile care mergeau spre India au adus mari bogății negustorilor. Acest lucru nu s-a putut face în Răsărit și nefiind aci o puternică clasă burgheză, regalitatea nu a avut pe ce să se sprijine și puterea a căzut astfel în mâinile clasei nobiliare. Acestea sunt caracteristicile epocii moderne în Răsărit, care în privința culturală are oarecare răsunet aici, însă din punct de vedere economic și social urmează o evoluție contrară.

Acum, să analizăm mai de aproape situația în țările românești. În privința politică, în țările românești este adevărat că în acest moment se formează o unitate a statului nostru, făcută de către Mihai Viteazul în 1600, când unește sub sceptrul lui Moldova, Muntenia și Transilvania, dar aceasta e departe de a se compara cu unitatea Franței sau a celorlalte state din Apus.

Această unitate a fost trecătoare, abia de câteva luni și după aceasta din nou în-

cepe stăpânirea turcească. Turcii umilesc din ce în ce mai mult pe domni. Domnul este foarte des schimbat și rareori în sec. XVII a fost vreun domn care să moară în scaunul lui. Cei mai mulți au murit în exil. Astfel, domniile cele mai multe nu trec de 5-6 ani. Domnii când sunt numiți de turci sunt obligați să vie în persoană la Constantinopol, să se închine sultanului și apărarea turcească este atât de mare încât ajunge o ruinie pentru țările noastre.

Așadar, domnii la noi sunt trecători, sunt umiliți de către turci, nu formează o continuitate deoarece dinastiile se stinseseră și importanța lor politică scade. Singurul element stabil în ordinea politică a țărilor este clasa nobililor. Această ridicare a clasei nobile se vede atât în domeniul politic cât și în cel social.

Un lucru caracteristic, care arată că această clasă ajunsese la o maturitate politică, în sensul că avea conștiință a ei, că se desparte de celelalte clase sociale ca ceva deosebit, este faptul că acum se formează marile familii boierești. În vremea lui Ștefan cel Mare și chiar la începutul veacului XVI, aproape că nu avem nume de familii la noi. Toți boierii cari apar în documentele lui Ștefan cel Mare se numesc Stan comisiul, Vasile clucerul, dar nu au nume de familie.

Aceste familii boierești încep să apară ca familii și, prin urmare, ca o clasă organizată la noi în a doua jumătate a sec. XVI și ca un ecou al creșterii importanței acestor clase apar în Moldova numele de Stroici, Ureche, Movilă iar în Muntenia, Buzesții, Cantacuzino și Brâncoveanu.

Dar nu numai prin aceste semne exterioare se arată întărirea clasei boierești. Atunci se formează marea proprietate la noi. Se creează latifundiile. În veacul XV, se pare că proprietățile boierești nu erau prea întinse și foarte multe erau stăpânite în devalmașie cu țăranii. Abia în vea-

cul XVI și mai ales în cel următor încep să fie o mulțime de familii boierești care să aibă domenii întinse pe care și le creează în special pe so-coteala moșnenilor.

Această creație de mari proprietăți se formează atât din cauza războaielor continue, care trebuiau să fie susținute de aceia care luau parte la ele, cât și din cauza birurilor mari, cari se puneau pe proprietăți, așa încât mulți dintre micii proprietari căutau să scape de aceste proprietăți pentru că nu le aduceau venit. În genere, din cauza ruinei financiare a țării și, pe de altă parte, și din cauza abuzurilor, se constată

Miron Costin și pagina de titlu a Letopisetului său

Doi reprezentanți ai boierimii muntene din sec. XVI-XVII: Barbu Craiovescu, copil...

foarte dese abuzuri ale boierilor mari, cari, deținând funcțiuni de stat, puteau prin abuz să pună mâna pe micile proprietăți. Proprietatea la noi este anterioară întemeierii statului.

Așadar, foarte mulți dintre micii proprietari țărani nu aveau un act doveditor de la un domn cu care să dovedească în scris proprietatea lor. De aici vine și proverbul: „Ai carte, ai parte!” Astfel nu puteau să dovedească că partea lor de pământ este a lor. Pe de altă parte se puteau găsi martori mincinoși care să arate că nu le aparțineau pământul și astfel li se răpea bucata lor de glie. Așa se explică cum s-a ruinat clasa moșnenilor și s-a format marea proprietate latifundiară.

Dar acest lucru se resimte nu numai prin decăderea clasei moșnenilor. Cei mai mulți moșneni decăd în rândul iobagilor, adică în rândul rumanilor în Muntenia și al vecinilor în Moldova. Chiar situația acestora este din ce în ce mai rea. Atunci când am vorbit despre originea șerbiei în țările noastre, am arătat că șerbia este la noi originară de la întemeierea principatelor, însă aceasta nu comporta legătura țăranului de pământ. Erau serbi acei cari locuiau și aveau casa lor pe o moșie boierească și care în schimbul acestui lucru erau obligați să presteze un anumit număr de zile de lucru, muncă ce se numea „boieresc”. Dacă însă plăteau o anume sumă, care se numea „găleata de ieșire”, pentru că se plătea sub forma de găleată de sămânță de grâu, puteau să se mute eventual și pe altă moșie.

În epoca aceasta, în veacul XVII, și această libertate destul de restrânsă a fost luată iobagilor, cari au devenit legați de pământ, fără să se mai poată muta de la un loc la altul. Această schimbare se datorește schimbării sistemului fiscal. Sistemul fiscal cel vechi era în primul rând în natură. Din produsele pământului se lua atâta la sută pentru stat. De la o vreme a trebuit să se ia și în bani, pentru că haraciul turcesc trebuia plătit în bani. Sistemul acesta era al *cislei*. Era o sumă de bani care se numea *cisla* și pe care trebuia s-o plătească global un sat. Dacă fugeau din acel sat, aceasta nu privea visteria, ci satul respectiv. Atunci trebuiau să plătească mai mult, în locul lor, cei care rămăneau. Intelesul era că să nu poată fugi nimeni și ca urmare a acestui sistem au fost împiedicați să plece țăranii iobagi, adică acei cari nu erau proprietari și nu puteau garanta cu proprietatea lor strângerea birului și astfel s-a făcut în veacul XVI legătura de glie a țăranului.

Lucrul acesta s-a atribuit

lui Mihai Viteazul. Chiar azi se găsesc istorici cari cred că el a dat un legământ prin care dădea ordin ca țăranul să fie legat de glie. În realitate, se constată că această situație este anterioară lui Mihai Viteazul — în cursul veacului XVI — și n-a fost făcută printr-un ordin domnesc, ci printr-un obicei care a devenit lege, în această epocă în care nu existau legi scrise.

Este adevărat că a existat un legământ al lui Mihai Viteazul în privința iobagilor, însă documentele au fost interpretate în mod greșit. În realitate, legătura lui Mihai Viteazul se raportă la un eveniment destul de important. Anume, în timpul când a năvălit Sinan Pașa în țara noastră și atâtea alte expediții ale turcilor la noi se produsese o serie de turburări. Mulți țărani fugiseră în fața năvălitorilor. Cei mai mulți țărani se refugiaseră pe moșiile boierilor mai mari, care aveau posibilitatea să se apere împotriva turcilor. Atunci când au plecat turcii și s-a restabilit ordinea în țară, ar fi trebuit să înceapă o serie de procese pentru recuperarea acestor iobagi fugiți. Mihai Viteazul a dat un ordin ca în mod excepțional iobagii să nu fie recuperați, ci să rămâie iobagi pe noua moșie pe care se refugiaseră — că, lucru care probabil fusese cerut de boierii cei mari pe ale căror moșii se refugiaseră iobagii. Aceasta este legătura lui Mihai Viteazul prin care țăranii au fost legați în mod definitiv de pământul pe care îl ocupau.

În tot Orientul, această ridicare a clasei boierești, atât din punct de vedere politic, cât și social, se datorește faptului că agricultura era singurul izvor de bogăție, în timp ce comerțul era în decădere. În adevăr, în epoca lui Ștefan cel Mare și a predecesorilor lui, prin Moldova în special, dar și prin Muntenia, trecea un mare drum de comerț pe care veneau genovezii, venețienii, sașii din Brașov, germanii și armenii din Polonia, polonii ei înșiși, lă-

sând mari bogății în țările noastre.

Drumul acesta de comerț, care avea de scop aducerea mărfurilor din Orient, din Persia și India, pe drumul caravelor, apoi prin Marea Neagră în centrul Europei, a început să fie părăsit în sec. XVI, în urma marilor descoperiri geografice. Prin urmare, aceste mari descoperiri geografice au fost un rău pentru țările noastre.

Mai mult decât atât: ruina negoțului nostru se datorește și altor împrejurări: Chilia și Cetatea Albă, cele mai mari porturi ale Moldovei, fuseseră luate de turci și, de asemenea, și Brăila fusese cucerită de aceștia.

Din împrejurările arătate mai sus, negustorii italieni n-au mai trecut prin țările noastre, iar sașii din Baia, din Suceava sau de la Câmpulung, ca și armenii, nemaivând legături cu conaționalii lor, au rămas aci și s-au deznăționalizat, pierzându-și limba și devenind români. Orașele noastre au decăzut și Baia, dintr-un centru comercial, a devenit un simplu sat. Se constată chiar trecerea catolicilor la religie ortodoxă.

Mai importante însă pentru țările noastre au fost schimbările culturale, în care într-adevăr au fost unele note care se aseamănă cu cele din Apus. Aceste note sunt caracterizate prin începerea înlocuirii limbii slavone în biserică și în scris cu limba națională.

În Apus literatura era scrisă într-o limbă moartă, care era limba latină. Același lucru se constată și în Răsărit, cu deosebire că la noi era limba slavă, care de asemenea era o limbă moartă. Încă din veacul XV se pare că au existat încercări de a înlocui această limbă cu cea românească.

Răspândirea limbii române în biserică în veacul XVI se datorește în primul rând faptului că acum scriitorii de cărți aveau la îndemână tiparul. Tiparul fusese introdus în țările noastre încă din vremea lui Radu cel Mare.

Când a venit Coresi la Brașov, el a fost angajat de conducătorii comunității săsești ca să tipărească cărți românești în favoarea propagandei luterane. Prima lui carte a fost tipărită la 1557 și ultima la 1581. El a tipărit atât *Evanghelia*, cât și *Molitvenicul*, *Liturghierul* și *Evanghelia cu învățături*. Aceste traduceri, în cea mai mare parte, nu se datoresc lui Coresi. El a întrebuițat vechi manuscrise cari circulau în Ardeal, pe cari le-a modernizat intrucâtva, le-a transformat. Se vede astfel că a întrebuițat manuscrise asemănătoare cu *Psaltirea scheiană*, cu *Apostolul* și *Evanghelia de la Voroneț*.

Aceștea au fost aduse lui Coresi și el le-a tipărit. Prin urmare, rolul lui Coresi ar fi fost al unui simplu tipograf. Totuși rolul lui este mult mai important, pentru că el a schimbat limba acestor texte, după limba care se vorbea în Țara Românească și în Țara Bârsei. Acest lucru a avut o mare importanță, deoarece cărțile lui Coresi nu s-au mărginit la regiunile din Transilvania, ci s-au răspândit atât în Moldova, cât și în Muntenia. Prin urmare, el a stabilit cea dintâi limbă literară românească și de aceea până astăzi limba literară românească este tocmai limba aceasta din Muntenia.

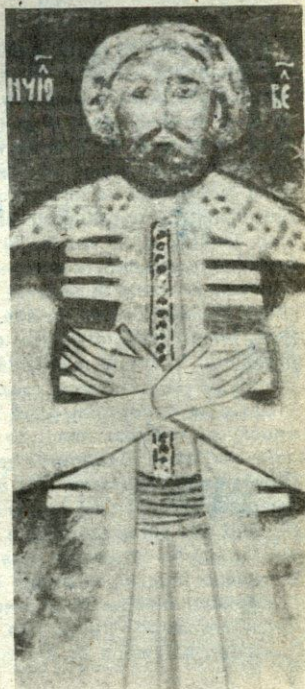
De asemenea, tot în aceste vremuri, se constată că o serie de boieri români încep să meargă în Apus. Mulți dintre copiii boierilor noștri erau trimiși în Ardeal și Polonia pentru a învăța limba latină. Pe de altă parte, alături de domn stăteau secretarii domnești de limbă latinească, care aveau și un rol cultural. Se poate spune că în această vreme a fost un început de influență apuseană în țările noastre, venită în primul rând prin Polonia. Despot vodă încercase pe o scară mai mare să introducă influența apuseană și Petru Cercel, prin

legăturile pe care le-a avut cu Apusul, a fost un reprezentant al culturii apusene în țara noastră.

Apoi literatura cronicarilor moldoveni din veacul XVII, Grigore Ureche, Miron Costin și mai târziu Dimitrie Cantemir, a fost influențată de cultura apuseană și cei doi dintâi, în special, de cultura polonă. Influențarea polonilor se încadrează între celelalte caracteristici ale epocii moderne.

În concluzie, constatăm că, în ceea ce privește viața economică și viața socială, țările române în adevăr au o altă caracteristică și o altă evoluție decât țările din Apus, însă aceasta nu este nu numai cazul țărilor noastre, ci este una din caracteristicile epocii moderne ale întregului Răsărit al Europei în țările lipsite de drumurile de comerț și în special în cele agricole. ■

... și marele logofăt Danciul

Un fruntaș național-țărănist depune mărturie în fața istoriei

● Nu se întinde mâna unui învins primejdios ● Utopii de om nebun și disperat ● Generalului Sănătescu îi „repugnă violența“, iar Titel Petrescu crede că rușii au tot interesul să ne ocupe militar ● Nici vorbă nu mai poate fi despre o debarcare aliată în Balcani ● Pe cine nu lași să moară... ● I. Mihalache și Gh. Brătianu vor face o ultimă încercare să-l convingă pe mareșalul Antonescu ● Regele este decis să ceară demisia mareșalului ● Maniu: „Măine avem o zi foarte grea“

IOAN HUDICĂ: PAGINI DE JURNAL

Fragmentele de jurnal publicate până în prezent l-au introdus pe cititorii în atmosfera extrem de tensionată a vieții politice românești din prima parte a anului 1944. În mod deliberat, prin selecția efectuată, am avut în vedere îndeosebi procesul de organizare a opoziției democratice, acțiune finalizată în a doua parte a lunii iunie prin constituirea Blocului Național-Democrat. Forma organizatorică, precum și componența politică propriu-zisă ale acestuia au fost impuse de factori ce își aveau originea în situația specială a țării în acel moment, dar mai ales în dinamica raporturilor de forțe pe plan mondial, raport net favorabil coaliției antifasciste. Act politic determinat de oportunități istorice, B.N.D. conținea în sine numeroase elemente ale viitoarei sale disoluții. Cum rezultă și din paginile acestui jurnal, suspiciunea și neîncrederea au fost sentimente permanente dominante ale tuturor componenților Blocului, fiecare dintre ei justificându-și prezența în această coaliție politică doar ca rezultat al voinței lor de a salva țara din grava situație în care se afla. Soluții și planuri îndelung discutate, atitudini și poziții diferențiate, uneori complet opuse, ezitări și descurajări, sunt tot atâtea realități pe care jurnalul le-a înregistrat în cursul manifestării lor. O vor constata, de altfel, cititorii înșiși, mai ales în aceste fragmente ce urmăresc evenimentele desfășurate în a doua jumătate a lunii august.

Din câte cunoaștem până acum, jurnalul lui I. Hudică este cea mai completă relatare de epocă — redactată chiar sub presiunea evenimentului cunoscut — a faptelor și întâmplărilor care au dus la răsturnarea regimului mareșalului Antonescu, ieșirea României din alianța cu Germania și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite. Ne exprimăm speranța că și fragmentele colectate pentru acest număr vor aduce un important spor de cunoaștere, confirmând sau infirmând alte surse cunoscute de specialiști, și mai ales ușurând găsirea răspunsurilor la multe din întrebările obsedante care planează asupra acestor evenimente. Precizând că este vorba de o selecție impusă, în primul rând, de dimensiunile textului, dar și de dorința de a aduce în prim-planul atenției doar evenimentele și observațiile cu adevărat semnificative, întreruperile le-am marcat prin trei puncte, iar completările noastre au fost semnalate prin paranteze drepte.

Așadar, să vedem ce s-a întâmplat în România în perioada de la 16 la 21 august, inclusiv?

Dan BERINDEI

Miercuri, 16 august. Plec la București la 8.30 dim. cu Maniu, Leucăția și Ghiță Pop... Când am ajuns la locuința lui Maniu, pe la ora 9, ne aștepta Mihai Borcea ca să ne spună că Sănătescu vrea să ne vadă la ora 6 și că în dimineața aceasta el va vedea pe mareșal, probabil înainte de prânz. Aflăm de la Borcea că Sănătescu s-a întors de la Sinaia în dimineața aceasta și că atât el cât și regele sunt f. impresionați de situația de pe fronturi și-ndeosebi de noua debarcare aliată din sudul Franței [produsă la 15 august, pe coasta provençală — n.n.]. Ne despărțim. Maniu se duce la 10 la Dinu Brătianu, iar eu mă duc acasă la mine, însoțit de Borcea. El îmi spune pe drum că din discuțiile avute cu Sănătescu în ultimul timp, acesta nu se gândește deloc la eventualitatea unei arestări a mareșalului, în cazul că el ar refuza pe rege să demisioneze. Borcea mă roagă să-l previn pe Maniu, pentru ca la întrevvedere de azi să lămurim definitiv această chestiune. După impresia lui, Sănătescu, în afară că „e puțin fricos, dar e și naiv și ca militar nu-și inchipuie cum Antonescu ar putea refuza pe rege, mai ales când vede că toată politica lui e falimentară. Sănătescu, continuă Borcea, este ferm convins că se va supune liniștit voinței regelui, ori făcând el un guvern național care să proclame încetarea războiului, ori să demisioneze, lăsând suveranului libertatea de a forma el un guvern; de câte ori l-am întrebat cum crede că se poate soluționa problema, în cazul că Antonescu refuză să se supună voinței regale, el a răspuns mereu că așa ceva nu se poate întâmpla, întrucât, ca militar, el [Antonescu — n.n.] nu se poate opune regelui, șeful suprem al armatei din punct de vedere constituțional; și dacă totuși el se menține pe poziție, ca încapătănat ce este, cum vezi situația, d-le general?, l-am întrebat

eu, continuă Borcea; așa ceva nu se va întâmpla, sunt sigur”, i-a răspuns Sănătescu. Borcea începe a se îndoi că Sănătescu ne-ar putea ajuta în eventualitatea că mareșalul refuză să dea ascultare dorinței regelui. „Eu cred, i-am răspuns eu, că dacă regele este hotărât, atunci i se va supune și Sănătescu, ca militar disciplinat ce este și va trebui să meargă și el, de voie-de nevoie, cu regele”. Impresia lui Borcea despre Sănătescu este și a mea, de când l-am cunoscut...

Iau dejunul cu Șerban dr-ul Jovin acasă... Șerban povestește discuțiile lui cu Petrovici din ultimele zile, referitor la situația politică. Șerban, la sugestia mea mai veche, a încercat în mai multe rânduri să-l convingă pe Petrovici să se retragă din guvern printr-o demisie care să-i poată servi pe viitor drept platformă necesară pentru acoperirea răspunderii lui politice. Spre disperarea lui Șerban, el n-a reușit să-l determine pentru acest pas. „Petrovici, zice Șerban, susține că el e convins ca de un adevăr matematic de o pace separată anglo-germană care să bazeze rușilor intrarea în Germania și-n Europa Centrală”. Șerban ne spune în continuare că Petrovici a văzut de două ori pe Antonescu în cursul săptămânii trecute și că din discuțiile cu el a rămas și mai convins că Hitler se va înțelege până la sfârșit cu Anglia și că în vederea acestei înțelegeri procedează el astăzi din punct de vedere militar, ne mai opunând aproape nici o rezistență rușilor și concentrându-și toate forțele sale pe frontul din Franța. „Când anglo-americanii vor vedea câte sacrificii trebuie să facă pentru a pătrunde în Germania, iar, pe de altă parte, perspectiva ca ea să se bolșevizeze în urma intrării rușilor, atunci se vor trezi și ei la cap și vor întinde mâna lui Hitler pentru salvarea Europei de bolșevism, așa crede Petrovici, continuă Șerban, care spune că la fel gândește și mareșalul și Mi-

hai Antonescu”. „Se îmbată toți cu apă de ploaie, i-a răspuns Jovin lui Șerban; nemții au pierdut definitiv războiul și nici un om cu mintea întregă nu crede că învingătorii ar putea întinde mâna unui învins atât de primejdios”.

La ora 6 ne-am întâlnit cu Sănătescu, la locuința lui Lupu din strada Episcopiei. Sănătescu ne-a povestit discuția lui cu Antonescu de astăzi la prânz. În rezumat, Antonescu crede în posibilitatea unei păci separate anglo-germane, în intrarea turcilor în război pentru cazul că Hitler ar fi învins și în durata războiului cel puțin încă un an; acestea fiind datele problemei, el nu găsește prudent pentru noi despărțirea de nemți, cari „ne-ar putea face praf”. „Noi — i-a spus Antonescu — trebuie să continuăm războiul alături de nemți, chiar cu riscul de a pierde toată Moldova, Basarabia și o parte a Dobrogei, întrucât ei dispun de 22 de divizii și sunt hotărâți să mai aducă și altele, la nevoie, iar rușii nu vor împinge atacurile lor dincolo de linia Nămolova-Galați-Cahul-Ismail, pentru simplul motiv că nu vor să alarmeze pe turci, intrând în Bulgaria”. „Toate încercările mele, a continuat Sănătescu, pentru a-l convinge că ipotezele lui sunt cu totul greșite, n-au reușit să-l zdruncine în păreriile lui, așa că ne-am despărțit fără să ajungem la un acord; ce e de făcut, d-le Maniu, în cazul acesta?”, întreabă Sănătescu. „Trebuie înlăturat imediat, întrucât prezența lui în capul guvernului devine o primejdie mortală pentru țara noastră; Hitler este la pământ, armata germană e gata să se prăbușească dintr-un moment în altul, iar calculele lui, în special acela referitor la o pace separată cu Anglia, sunt simple utopii de om nebun și disperat”, a răspuns Maniu.

Reproduc în continuare discuția care a urmat între noi. Sănătescu: „Cum crezi d-ta, d-le Maniu, că putem să-l înlăturăm pe Antonescu, dacă el refuză să plece și perseverențiază în teoriile

sale?" Maniu: „Dacă plecăm de la ideea că prezența lui la conducerea statului este o primejdie pentru națiune, atunci răspunsul e simplu: îl înlăturăm prin toate mijloacele; mai întâi, poate fi convins să se retragă de bunăvoie, iar dacă rezistă, trebuie înlăturat cu forța, arestându-l și izolându-l pentru a nu crea dificultăți noului guvern; regele n-are decât să-l cheme la Palat, să-i ceară în fața d-stră să demisioneze, iar dacă se opune, să-l aresteze pe loc și să procedeze imediat, la fel, cu colaboratorii săi mai apropiați; pentru aceasta, d-stră, ca militar, împreună cu ceilalți ofițeri credincioși regelui, știți ce aveți de făcut, n-am să vă învăț eu ce măsuri trebuie să luați; eu cu Dinu Brătianu și cu celelalte partide din Blocul democrat, vă asigurăm sprijinul politic al întregii țări, restul vă privește pe d-stră și pe rege”. Sănătescu: „Mie îmi repugnă violența și, ca militar și mai ales ca prieten cu Antonescu, îmi este cu neputință să folosesc astfel de metode, deoarece ar trebui să fac ceva în contra conștiinței mele”. Maniu: „Înainte de a fi militar, d-stră sunteți român și din moment ce constatați că prietenul d-stră duce țara de răpă vă mai puteți face scrupule de conștiință? Astfel de situații omenirea le-a soluționat cu multe secole înainte; romanii spuneau: *Salus rei publicae suprema lex*, d-stră trebuie să vă supuneți acestei legi universale, *salvarea patriei, mai presus de orice probleme de conștiință*”. Sănătescu: „Știu toate aceste lucruri, dar îmi cereți ceva peste puterile mele”. Maniu: „Vorbiți cu regele, înțelegeți-vă cu el asupra măsurilor celor mai potrivite pentru a înlătura pe Antonescu și veți vedea că scrupulele d-stră de conștiință se vor atenua în fața hotărârii suveranului de a salva țara”. „Îmi permiteți, d-le general, să mai adaug și eu câteva considerații peste care dl. Maniu, cu reținerea lui obișnuită, a trecut, din motive de delicatețe, însă eu nu le pot

lăsa sub tăcere, am intervenit eu; d-stră vă faceți prea multe scrupule față de un om care nu le merita; d-stră știți în ce condiții l-a detronat pe Carol II, punându-se în slujba nemților; mai știți apoi în ce condiții a trădat pactul încheiat cu noi în septembrie 1940, deși se angajase formal să facă împreună cu noi un guvern național și să nu execute dictatul de la Viena; ori el era deja angajat față de nemți să le facă jocul, lucru care nu l-a împiedicat să trateze și cu noi, înșelându-ne; dacă la toate acestea mai adăugăm și zecile de mii de morți de care s-a făcut vinovat în timpul războiului, numai datorită megalomaniei lui de a-și face merite în fața lui Hitler, când însuși Brauchitsch [mareșal, destituit de Hitler în 1941 din funcția de comandant al trupelor de uscat, datorită divergențelor de opinii — *n.n.*] era de părere ca armata noastră să stea un an în rezervă pentru refacere — vezi memoriul celebru al generalului Iacobici [Magazin istoric, nr. 3/1967] —, atunci mă întreb: cum este posibil ca d-stră, militar distins, cu aceleași merite ca și el, dacă nu chiar mai mari, și-n care noi vedem pe succesorul său la conducerea guvernului, să vă mai faceți scrupule când țara se află pe marginea prăpastiei?; eu vă rog să țineți seamă de tot ce v-am spus noi astăzi, să vă gândiți bine la argumentele noastre și, așa cum v-a spus și dl. Maniu, să vă înțelegeți cu regele asupra mijloacelor celor mai bune pentru a termina cu Antonescu și a pune capăt războiului cu Sovietele și cu Națiunile Unite”. „Recunosc, situația e f. gravă și trebuie luate măsuri grabnice; voi vorbi cu regele, dacă nu în noaptea aceasta, cel mai târziu mâine dimineață; să vedem ce putem face”, a declarat Sănătescu, ridicându-se de pe scaun în semn de plecare. În cameră era deja aproape întuneric, fiind opt fără zece. Sănătescu a plecat în seara aceasta la Sinaia, iar noi ne-am întors la Snagov pe la ora nouă...

Joi, 17 august. La ora 9 la Leucăuța. Ascult radio până la 11, împreună cu Maniu, Lazăr și Dobrescu. Debarcarea Aliatilor în sudul Franței a reușit complet... Plecăm la 3.30 la București cu mașina lui Leucăuța. Maniu rămâne la locuința sa, iar eu mă duc să văd ce mai este pe acasă. La 5 sunt la Filmul Românesc. Sunt prezenți toți membrii Consiliului de administrație, afară de Crainic și Dragoș Protopopescu. Damian ne citește scrisoarea lui Crainic prin care acesta demisionază „irevocabil pe data de 1 sept.” și roagă Consiliul să mă aleagă pe mine în locul său... După ședință, am răspuns la o serie de întrebări referitoare la situația politică, arătându-le cum văd eu și partidul nostru. Nici unul dintre cei prezenți n-a făcut vreo obiecție, recunoscând cu toții că nemții au pierdut războiul și că noi ar trebui să ne despărțim de ei pentru a scăpa măcar restul țării de o ocupație bolșevică...

La 7 ajung la Maniu, unde găsesc pe Titel Petrescu și pe dr-ul Solomon în plină discuție de politică internă. Am asistat la partea ei finală. Titel P. s-a declarat într-un tot de acord cu Maniu că numai regele poate rezolva chestiunea înlăturării lui Antonescu și că trebuie luate toate măsurile necesare pentru ca „Pătrășcanu și prietenii săi să nu fie puși în curent decât în ultimul moment, când indiscrețiile lor n-ar mai putea constitui o primejdie pentru noi. Titel P. se teme că nu cumva „Pătrășcanu, în ura lui față de el, să ne informeze pe Piki Vasiliu despre planul regelui”. Maniu îl liniștește, arătându-i că Pătrășcanu, oricât i-ar fi de dușmănos, nu poate împinge lucrurile „până acolo, încât să compromită toată mișcarea noastră”. „Eu îl cunosc mai bine decât d-stră, d-le Maniu, i-a răspuns Titel P.; el și prietenii lui apropiați sunt capabili de orice, ca să-i slujească pe ruși, care-i plătesc și-i au la mână; ori, d-stră trebuie să știți că rușilor nu le convine ca noi să ne desprindem de

nemți, acum când ei [nemții — n.n.] sunt făcuți praf, având tot interesul să ne ocupe militar pentru a face harcea-parcea din noi și pentru a ne impune un regim bolșevic, favorabil lor, așa cum văd că procedează și-n Polonia”.

„Lucrul acesta îl știu și eu, i-a răspuns Maniu, și de aceea anglo-americanii insistă atât de mult ca noi să ne desprindem de nemți înainte de a fi ocupați de trupele sovietice; să nu-ți închipui d-ta că ei ne distrug cu inimă ușoară toată economia noastră; ei fac acest lucru pentru a sili pe Antonescu să înceteze războiul cât timp nu e prea târziu și înainte ca rușii să ajungă la București”.

„D-le Maniu, i-a spus Titel P. la despărțire, eu rămân la părerea mea, că regele, dacă e sfătuit să-și facă un plan de înlăturare a regimului lui Antonescu, în nici un caz comuniștii nu trebuie puși în curent decât după realizarea lui”.

Pe drumul spre Snagov, am discutat pe larg cu Maniu, cu Leucăția și cu Solomon propunerea lui Titel Petrescu, recunoscând cu toți patru că acesta are dreptate... „Noi, continuă Maniu, i-am luat [pe comuniști — n.n.] în Bloc cu noi pentru a arăta bună voință Moscovei; tot pentru același motiv a discutat și regele cu ei, dar atât; când e vorba de un plan pentru înlăturarea lui Antonescu, noi nu-l putem discuta cu agenții Moscovei, e de la sine înțeles; lucrul acesta l-am discutat cu Sănătescu încă de la început și l-am rugat și pe Niculescu Buzescu să-i atragă atenția regelui, să fie f. prudent în relațiile cu comuniștii”. Eu am adăugat și informația despre impresia care mi-au făcut-o în timpul din urmă și prietenul meu Constantinescu-lăși, frații Mihăileanu, Joja și ceilalți care, de unde cautau să mă vadă f. des, acum nu mai trec pe la mine și nu mai dau nici un semn de viață. Mă întreb dacă noua lor atitudine față de mine nu este determinată de instrucțiunile care le

primesc ei de la Moscova referitor la rolul pe care trebuie ei să-l joace în viitor. Seara rămân cu ai mei. Citesc presa și scriu la jurnal...

Vineri, 18 august. Maniu, Ghiță Pop și Leucăția au plecat la 9 la București. Eu lucrez toată dimineața la jurnalul meu. Plec la 4 din Snagov la București, cu Mănuilă. Trec pe acasă să văd ce mai este și iau ziarele și corespondența. Găsesc și un bilet din partea lui Constantinescu-lăși, care vrea să mă vadă. Mă anunță că-mi va telefona mâine la 10 pentru a fixa o întâlnire...

Am plecat la Snagov cu el [Aurel Dobrescu — n.n.] și cu Roxin, cu mașina lui Mănuilă; Maniu, cu Lazăr și Solomon, cu mașina lui Leucăția. Seara am ascultat cu toții radio, la Aurel Dobrescu... Am stat până la 12.30... Concluzia care se desprinde din toate aceste știri și cu care toți cei prezenți suntem de acord, este că nici vorbă nu mai poate fi de o debarcare aliată în Balcani, date fiind luptele mari în care Aliații sunt angajați astăzi în Italia și Franța. Toți ne întrebăm ce mai așteaptă Antonescu?

Sâmbătă, 19 august. Plecăm la 9 dim. la București, cu Leucăția, care mă aduce acasă, după ce lăsam pe Maniu la locuința lui. Telefoniez lui Constantinescu-lăși că-l pot vedea la biroul meu de la Universitate. Am stat cu el de vorbă o oră și ceva pentru ca să înțeleg că bănuiala mea era întemeiată... Am înțeles că atât el cât și tovarășii lui de partid n-au nimic comun cu interesele neamului nostru, ei fiind simple instrumente oarbe în mâinile rușilor, care-i plătesc mai bine decât noi și-i asigură probabil că le vor crea și o situație politică mai bună decât aceea care ar avea-o într-un regim de democrație. „Amicul meu”... m-a luat de sus, cu aerul omului sigur pe situație, care nu mai are nevoie de sprijinul nostru. El a început chiar să ne critice că n-am făcut „tot ce puteam” pentru a scăpa de Antonescu și că „vom purta răspunderea

de a-l fi tolerat la conducerea țării, unii dintre noi colaborând chiar cu el, în ultimul timp etc.”, etc. De altfel, mă întreb, a continuat el, dacă mai e nevoie ca Antonescu să mai facă desprinderea de nemți, pentru că rușii sunt astăzi atât de puternici încât pot oricând ajunge la București și pune mâna pe el și pe toți colaboratorii săi”. „Deci voi, i-am răspuns eu, nu mai țineți seama că faceți parte dintr-un bloc, lucru care vă obligă la oarecare solidaritate cu celelalte partide din el?” „Din iunie, când a fost încheiat el, mi-a răspuns Constantinescu, s-au petrecut atâtea evenimente care l-au depășit cu totul, rușii fiind astăzi stăpâni pe situație, așa cum s-a dovedit și în Polonia, unde ei au acum mână liberă, iar anglo-americanii voștri nu mai pot face nimic”. „Nici n-ai ajuns la mal, i-am replicat eu, și voi sunteți dispuși să treceți peste anglo-americanii, după cât văd; nu crezi că vă dați poalele peste cap prea devreme și că ați putea să regretați într-o zi această atitudine de oameni inconștienți?” I-am arătat, în continuare, că el și prietenii săi se grăbesc să tragă concluzii greșite în privința solidarității de arme dintre Aliați, pentru că dacă anglo-americanii închid ochii pentru un moment asupra atitudinii Moscovei în chestiunea poloneză, aceasta nu înseamnă că ei vor tolera la sfârșitul războiului ca această țară să rămână la discreția Sovietelor și că toți acei care se arată azi dispuși să joace imprudent cartea rusă să nu-și frângă gâtul. „În orice caz, am spus eu, punând capăt discuției, din tot ce am aflat azi din gura ta, am înțeles care va sunt intențiile și câtă bază mai putem pune pe colaborarea voastră; să nu regretați într-o zi imprudența de azi; află deci că pe mine m-ați pierdut de prieten începând de azi și că încep să regret atitudinea avută față de voi, atitudine care mi-a adus din partea adversarilor acuzația, timp de ani de zile, că sunt bolșevic și vândut Moscovei; tu și mai

bine ca oricine cât a fost de nedreaptă această calomnie".

...La ora 6 însoțesc pe Maniu la Dinu Brătianu, unde găsim pe Gh. Brătianu, pe dr-ul Anghelescu, V. Sassu și pe C. Zamfirescu, șeful liberal de la Argeș. Discuție aprinsă, referitor la situația de pe frontul nostru din Basarabia și mai ales acel din regiunea Iași-Tg. Frumos, unde, după toate știrile serviciului nostru de informații, rușii se pregătesc de zor pentru declanșarea ofensivei, concentrând mari forțe în spatele frontului. Gh. Brătianu a văzut pe lăcă în cursul dimineții și spune că acesta are informații precise în acest sens, nu numai de la statul nostru major, dar și de la comandamentul german, care „e f. alarmat și care nu exclude posibilitatea unei retrageri pe linia Nămolosa-Ga-lați-Brăila”. Ică i-a spus însă un lucru și mai grav, că „nemții, alarmați de situație, au început să devină bănuitori în privința loialității armatei noastre, deși ea se află încadrată între unități germane”. Ică are informații că în ultimul timp nemții au sporit și numărul trupelor lor din Capitală, unde ocupă centre importante și-n împrejurimile ei, îndeosebi la Băneasa-Otopeni. Maniu, la auzul acestor informații, a intervenit cam tăios, spunând lui Gh. Brătianu că „toate aceste știri nu sunt decât parțial adevărate și că Antonescu profită de naivitatea unora dintre prietenii noștri pentru a pune în circulație informații exagerate, mai întâi pentru a-și acoperi jocul său, de a continua războiul alături de nemți și apoi pentru a crea panică și teamă în rândurile celor care nu sunt de acord cu politica lui”. Dinu Brătianu a declarat că este absolut de acord cu interpretarea lui Maniu, deoarece și el a observat că „teza lui Antonescu a rămas neschimbată, în sensul că el consideră cu totul imposibilă o desprindere de nemți în împrejurările de azi”. Gh. Brătianu a încercat să justifice atitudinea lui Antonescu, susținând și el că o

desprindere de nemți nu s-ar putea realiza decât „numai dacă turcii ar ajunge la Dunăre, asigurându-ne spatele dinspre bulgari și dacă anglo-americanii ar putea transporta la București pe calea aerului câteva divizii care să ne ajute în contra nemților”. „Desigur, operația desprinderii de nemți nu este deloc ușoară, a declarat Maniu, punând capăt discuției, însă ea trebuie întreprinsă, oricât de mari ar fi riscurile, pentru a evita ocuparea țării de trupele rusești”. Dinu Brătianu, dr-ul Anghelescu, Sassu și Zamfirescu s-au declarat de acord cu Maniu.

Înainte de a suspenda ședința, Zamfirescu a ridicat problema raporturilor cu comunistii care cer mereu bani pentru organizarea comitetelor cetățenești în orașele principale din țară [este vorba despre ceea ce istoriografia și propaganda comunistă aveau să numească mai apoi formațiuni de luptă patriotice — *n.n.*]. El e convins că nu se poate pune nici o bază pe colaborarea lor, care „sunt agenți ai Moscovei și care nu au decât un ideal, să vadă pe bolșevici ajungând la București să-i ajute să-și facă mendrele”. Dinu Brătianu a decis să nu le mai dea nici un ban, căci zice el, „în loc să ne fie de vreun folos în acțiunea noastră în contra lui Antonescu, ei folosesc banii noștri pentru treburile lor”. Și el este de acord cu noi să nu-i ținem în curent cu niciun fapt care ar putea dăuna acțiunii noastre. „E destul și așa, continuă Dinu B., că ne-am compromis cu ei luându-i în bloc, riscând să ne acuze lumea, în special militarii, că ne-am bolșevizat și noi”. Ne înțelegem să ne vedem cu Dinu B. și mâine dimineață la ora 11 și să luăm dejunul împreună.

Înainte de a pleca la Snagov, a venit la Maniu prietenul meu Borcea, să ne anunțe că mâine după masă la 5 vrea să ne vadă Sănătescu. Stabilim ca loc de întâlnire tot locuința lui Lupu. La 8.30 ajungem la Snagov...

Duminică, 20 august. La 8.30 dimineață, când ne pregăteam să plecăm la București, a sosit Niculescu Buzzești, care ne-a adus vestea că de ieri rușii atacă puternic pe tot frontul din Moldova și pe cel din Basarabia, dintre Tiraspol și Tighina. Deci, ceea ce ne temeam noi, s-a întâmplat! Buzzești spune că regele este deja în curent cu situația din Moldova și că așteaptă răspunsul lui Maniu pentru a ști ce are de făcut. „Antonescu, îi răspunde Maniu, trebuie să fie chemat la Palat și să i se ceară pe loc să semneze în fața regelui ordinul de încetare a focului și-n caz de refuz să fie arestat pe loc, imediat; trebuie luate măsuri din timp ca să fie arestați și Ică, g-lul Pantazi și Piki Vasiliu, precum și comandantul jandarmeriei”. Buzzești ne informează că tot acest plan ar fi ușor de realizat dacă Sănătescu ar fi de acord cu el, însă că acesta se opune „ca un naiv ce este” și continuă să creadă că Antonescu va ceda de bună voie. Rămâne ca la întâlnirea de azi după masă să facem o ultimă încercare pentru a-l convinge să nu mai facă dificultăți și să accepte arestarea marelui lui. Eu l-am întrebat pe Buzzești dacă are încredere completă în Stărcăre, agentul lui de legătură cu regele, pentru că mie nu mi-a făcut impresia unui om serios. „Este un om plin de defecte, mi-a răspuns el, însă în această chestiune mă pot baza pe el, pentru că joacă cartea regală, întrucât știe că atât marelui cât și Ică au cele mai proaste păreri despre el”.

Ne înțelegem cu Buzzești să stabilim cartierul nostru general pentru zilele care urmează la locuința lui Lupu, fiind aproape de Palat și ușor de comunicat. Buzzești pleacă cu 10 minute înaintea noastră. La 10 ajungem și noi la București — Maniu, Ghiță Pop și Leucutia. Trec mai întâi pe la casa mea, iar la 11 ajung la Dinu Brătianu, odată cu Maniu. Găsim lume multă comentând evenimentele militare și făcând tot felul de

ipoteze asupra capacității trupelor germano-române de pe frontul nostru de a rezista. Maniu n-a luat parte la aceste discuții, trecând direct în biroul lui Dinu Brătianu. Eu m-am întreținut un moment cu dr-ul Anghelescu și cu Gh. Brătianu, după care aceștia au plecat, urmați de ceilalți. Gh. Brătianu vede situația „f. serioasă, dar nu disperată”. Nu la fel judecă dr-ul Anghelescu, care-i vede pe ruși la București „în 4-5 zile”.

Rămânem numai noi cu Dinu Brătianu. Maniu îl pune în curent cu cele discutate și aranjate cu Buzescu. Dinu B. este complet de acord. Discutăm cele două situații care se pot ivi — cedează Antonescu de bună voie, ori va trebui arestat cu toți colaboratorii săi apropiați. Dinu Brătianu nu exclude cu totul posibilitatea ca Antonescu să cedeze de bună voie, dată fiind situația dezastruoasă de pe frontul nostru. El crede că un demers din partea lui Maniu și al lui pe lângă mareșal, poate l-ar putea convinge să cedeze de bună voie. Maniu și cu mine suntem convinși că așa ceva este cu totul imposibil, Antonescu fiind prea legat față de nemți pentru a se putea desprinde de ei. Maniu crede că între el și nemți trebuie să existe un acord scris, încă înainte de căderea lui Carol, „care-l leagă de mâini și de picioare”. E posibil să fie așa, însă eu nu cred până nu voi vedea actul scris. Maniu e de părere că Mihailache și Gh. Brătianu, ca prieteni ai mareșalului, au mai multe șanse să-l influențeze, deși el rămâne la părerea lui că nu este decât o soluție — arestarea lui și a colaboratorilor săi apropiați. Din biroul lui Brătianu, el telefonează lui Mihailache să vină imediat în Capitală pentru a vedea pe Antonescu, „situația fiind f. gravă”. Dinu B. se angajează să-l convingă pe Gh. Brătianu să vadă pe Antonescu și să-i ceară încetarea războiului și acceptarea armistițiului propus de Aliați.

Discuție penibilă în jurul arestării lui Antonescu. Dinu

B. ne întreabă dacă Sănătescu și ceilalți militari din jurul regelui „sunt suficient de serioși pentru această treabă, pentru a nu ne vâri în cine știe ce încurcătură, întrucât dacă arestarea nu reușește, totul se va sparge în capul nostru, care le dăm protecția și sprijinul politic”. Maniu îi răspunde cam enervat că „desigur, riscurile sunt mari, însă ce mai contează ele, acum când țara e pe malul prăpastiei și noi trebuie să facem ceva pentru a o salva”. Dinu B. i-a răspuns că el a pus întrebarea numai în scopul de a ști dacă operația poate reuși, căci în ce-l privește pe el personal, își ia toată răspunderea, întrucât e vorba de salvarea țării și nu de vreun interes personal. „Mie nu-mi este frică, a continuat el, și merg cu ochii închiși alături de d-ta, d-le Maniu”. Dinu B. spune apoi că lui nu i-a făcut o impresie prea bună generalul Sănătescu, pe care îl consideră „nepotrivit pentru o acțiune de mână forte față de Antonescu” și se întreabă dacă în anturajul apropiat al regelui „nu se află și oameni de încredere ai mareșalului, care-l pot ține în curent cu ce se urzește la Palat în contra sa”. „Noi l-am prevenit pe rege, am spus eu, să fie f. atent în alegerea persoanelor de care trebuie să se servească într-o astfel de eventualitate; din nenorocire, Sănătescu, care ar trebui să conducă operația arestării, încă nu pare decis și-și face tot felul de scrupule, lucru pe care regele îl știe și de aceea nu-l va pune în curent cu detaliile decât în ultimul moment; noi ținem legătura cu regele prin Niculescu Buzescu, om inteligent și de nădejde”.

Dinu B. roagă pe Maniu să-i atragă din nou regelui atenția de a fi f. prudent cu oamenii care vor lua parte la complot. „Prea mult nu mă pot amesteca nici eu în această chestiune, i-a răspuns Maniu, căci regele e f. susceptibil și ține să i se lase toată libertatea de acțiune în organizarea operației; el ține neapărat să păstreze numai

pentru el meritul înlăturării lui Antonescu de la conducerea statului din moment ce față de țară el are acoperirea Blocului nostru”...

Pe la ora trei, când ne pregăteam de plecare, a telefonat Sassu lui Dinu Brătianu „că frontul din Moldova a fost spart de ruși și că după toate probabilitățile Iașul este ocupat la această oră. Conduc pe Maniu la locuința lui, după care mă întorc acasă la mine... Când am ajuns [înăpoi] la Maniu, aproape de ora 6, am găsit locuința lui plină de lume. Toți prietenii noștri din Capitală, plus mai mulți ziaristi, veniseră să aștepte vestea despre atitudinea lui Antonescu, întrucât în oraș se răspândise zvonul că el demisionase și că Maniu era însărcinat deja cu formarea guvernului național. În timp ce Maniu dădea mai multe telefoane, Ghiță Pop și dr-ul Solomon răspundeau celor prezenți și-i puneau în curent cu situația. O atmosferă de panică domnea peste tot. Expresiiile cele mai jignitoare erau folosite de cei prezenți la adresa lui Antonescu și a colaboratorilor săi... Maniu, terminând cu telefoanele lui, a făcut celor prezenți o scurtă declarație referitor la evenimentele zilei. „Așa cum era de prevăzut, situația s-a agravat mult și Antonescu nu înțelege că a sosit momentul să se retragă pentru a lăsa regelui posibilitatea de a găsi o soluție salvatoare”. După aceea, am plecat la Snagov, unde am ascultat radio până la miezul nopții...

Luni, 21 august. Plecăm la București, la 8.30 dim. cu mașina lui Leucufia: Maniu, Ghiță Pop și cu mine. Ne oprim la Mihai Popovici, unde găsim și pe Mihailache, sosit cu câteva minute înaintea noastră. El a venit singur de la Dobrești; Lupu i-a spus că el nu are nici o trecere asupra lui Antonescu și ca atare n-are niciun rost să-l vadă. După ce l-am pus în curent cu situația, Mihailache a oftat din greu, așa cum obișnuiește el când e supărat, și cu o voce tremurândă ne-a făcut următoarea mărtu-

risire: „N-am crezut niciodată să ajungem aici, am avut o mare încredere în înțelepciunea și patriotismul generalului Antonescu, cu atât mai mult cu cât este un om cinstit, lipsit de orice preocupări de avere; am știut că este un militar iscusit și f. bine informat; am crezut, ca și el, că față de porcia ru-sească noi nu le putem apăra decât cu ajutorul nemților, pe cari, recunosc, i-am considerat mult mai puternici decât sunt în realitate; recunosc cinstit că m-am înșelat și-mi exprim toată admirația mea față de dl. Maniu și de dl. Hudiță, cari au văzut situația politică internațională mult mai bine și mai clar decât mine și ceilalți membri din birou; spuneti-mi ce trebuie să fac acum când m-ați chemat în București și cu ce mai pot fi de folos partidului căruia d-stră doi i-ați asigurat existența, lucru pe care trebuie să-l recunosc oricât s-ar supăra unii dintre prietenii mei apropiați”.

I-a răspuns Maniu că situația țării e atât de gravă în momentul de față... încât nu mai este timp să ne ocupăm de trecut... L-a rugat pe Mihalache să ceară imediat audiență lui Antonescu și să-l roage ori să dea ordin de încetare a ostilităților, ori să demisioneze, lăsând regelui libertatea de a găsi el soluția. Mihalache a acceptat, cerând Președinția de la telefonul lui Popovici. I s-a răspuns că mareșalul lipsește din Capitală, probabil până mâine, când i se va da răspunsul, tot la Popovici. „Ce se întâmplă însă dacă Antonescu refuză să demisioneze și vrea să continue războiul?”, întreabă Mihalache. „În cazul acesta, numai regele poate găsi soluția necesară, i-a răspuns prompt Maniu; după ce vom ști precis ce vrea Antonescu și ce soluție propune el, eu și dl. Brătianu vom vedea pe rege și vom analiza situația împreună”. Maniu a închis discuția, nevoind să-l pună în curent nici pe Mihalache și nici pe Popovici cu planul de arestare a mareșalului.

La ora 10.30 ședința a fost

ridicată, plecând fiecare la treburile lui. Ne vom vedea seara aceasta la Popovici la ora 6.30...

Am trecut și pe la Rectorat. În cabinetul lui Hulubei se aflau mulți profesori, printre care: Gr. Popa, Ștefan Nicolau, C. Bordeianu, Ionescu Tudor, C. Motaș, Macovschi, P.P. Stănescu, I. Atanasiu, Gh. Popescu, T. Sauciuc-Săveanu, Popescu Telega, Stoilov, Bădărău etc. Toți veniseră să afle vești de la Hulubei care văzuse în cursul dimineții pe lăcă... A fost o mare bucurie pentru ei când m-au văzut intrând pe ușă, crezând că eu le aduc confirmarea acestor zvonuri [demisia lui Antonescu — n.n.]. L-am rugat pe Hulubei să ne spună el ce a aflat de la lăcă și dacă este adevărat zvonul că Antonescu este hotărât să demisioneze. „Nici vorbă de așa ceva, a răspuns Hulubei, guvernul este hotărât să continue lupta pe linia Focșani-Nămoloasa-Galați-Brăila-Cahut-Ismail, linie pe care se retrag în prezent toate trupele germane de pe frontul nostru și care vor primi zilele acestea noi întăriri de pe frontul din Galiția”... Hulubei a rămas cu impresia că „lăcă apreciază situația cu mult optimism. Eu le-am arătat în câteva cuvinte poziția partidului nostru și a celorlalte partide din Bloc și situația delicată în care se află guvernul Antonescu care se încapățânează să transforme acum și Muntenia în teatru de război. Cum printre cei prezenți se aflau și persoane nesigure..., n-am putut spune mai mult. A vorbit după mine Gr. Popa care, curajos ca de obicei, l-a atacat violent pe Antonescu... „Trebuie să recunoaștem însă, intervine Hulubei, că are și mareșalul scuza lui, că nu poate lăsa cu inimă ușoară țara pe mâna bolșevicilor, cât timp mai are o cât de mică speranță de salvare”. „Ce speranță mai poate avea el acum, când nemții se află în plină derută pe toate fronturile, i-am răspuns eu, și când rușii sunt gata să ocupe și restul țării?; singurul serviciu care-l mai poate face țării

este să demisioneze imediat”. Spre surprinderea mea și a lui Popa, ne-a combătut energic Stoilov... „D-stră care vorbiți de pace cu Sovietele, începe Stoilov, nu-i cunoașteți bine pe bolșevici; oame-nii aceștia n-au nimic sfânt în ei; toate promisiunile lor sunt simple vorbe goale, căci de îndată ce se văd stăpâni pe situație nu mai țin seama de nimic și devin mai răi ca fiarele sălbatice; dacă Antonescu și nemții mai pot rezista câțva timp este în interesul țării, să nu cadă sub dominația acestor bandiți”...

Am ieșit cu Popa, Bordeianu și Ionescu T., cu care am luat o cafea la Capșa. L-am pus în curent cu demersurile noastre pe lângă Antonescu și cu hotărârea de a-l sili să înceteze războiul, fără să le spun amănunte. La ora unu jumătate, am ajuns la dr-ul Jovin, la dejun. Au mai fost invitați profesorii Danielopol și Amza Jianu. Ambii sunt de părere că „Antonescu ar trebui să-și zboare creierii, dat fiind falimentul catastrofal al politicii sale”. „Înlăturarea lui de la putere, zice Amza Jianu, este o datorie patriotică, iar cel care va reuși s-o facă merită recunoștința țării”. Jovin a încercat să-i găsească o ușoară scuză de a fi mers cu nemții, în speranța de a elibera Basarabia și Bucovina. „Nu are nici o scuză, i-a răspuns Danielopol, pentru că n-a întrebat pe nimeni, a făcut-o pe dictatorul și atotștiutorul, improscând cu noroi pe toți cei care-i spuneau că nemții vor pierde războiul; azi, când a distrus jumătate din țară, nu merită nici o considerație; el trebuie arestat, judecat și condamnat împreună cu toți colaboratorii săi apropiați”. M-a surprins această ieșire violentă a acestui om de știință...

(Continuare în p. 18)

MARIAN ȘTEFAN

Mai - iunie 1944

● Conspirație și diversiune ● Punctul cel mai spinos: Basarabia și Bucovina de Nord ● Câte ceva despre șantajul politic ● Iuliu Maniu — personajul principal al opoziției ● Speranțe întârziate într-o variantă balcanică ● Opoziția presată din afară ● Cel mai bun mijloc de luptă împotriva comunismului este înțelegerea cu comuniștii ● Viitorul va promova nume necunoscute ● Care va fi opțiunea Moscovei?

„În țara aceasta nu se poate păstra nici un secret”. Sunt cuvinte rostite de Mihai Antonescu în ziua de 1 iunie 1944. La acea dată, era una dintre persoanele cele mai puțin îndreptățite să facă o astfel de remarcă. „Gură bogată”, fanfaron și grandoman, cum l-au caracterizat mulți dintre cei care l-au cunoscut, dar și în măsură — date fiind înaltele funcții ocupate de el în stat — a ști rezultatele activității organelor de urmărire și informații care activau în acel an, cuvintele rostite de el exprimau totuși o realitate: existența unor defecțiuni ce făceau posibile curente „scurgeri” de informații la toate nivelurile către forțele politice din opoziție. Simptomatice este că aceste „scurgeri” se făceau chiar și în beneficiul celor mai aprigi dușmani ai regimului Antonescu. O confirmă unul dintre reprezentanții partidului comunist din acel an, Petre Constantinescu-Iași, care declara: „Am avut părerea sigură că tratativele noastre [ale comuniștilor cu celelalte forțe politice din opoziție — n.n.] erau cunoscute de Mihai Antonescu; în orice caz, la [Ministerul de] Interne se știa de mersul tratativelor noastre, judecând după unele rapoarte de la Siguranță, pe care le-am cunoscut și eu, prin «oamenii noștri» care-i aveau acolo, în aceste rapoarte secrete... se relatau tratativele noastre, dându-se și numele delegaților...” (subl.ns.).

Nouă aceste „penetrări” reciproce și „scurgeri” de informații ni s-au părut mai mult decât interesante. Având alături mărturiile lui Ioan Hudiță despre tratativele purtate de forțele politice în vederea realizării

Blocului Național Democrat, am încercat să aflăm cât și ce au știut organele de informații ale regimului antonescian despre aceste tratative. Jurnalul lui I. Hudiță — document inedit, pus în circulație pentru prima dată de revista Magazin istoric — a devenit una din cele mai importante surse documentare referitoare la evenimentele anului 1944. Personalitate marcantă a conducerii Partidului Național-Tărănesc, cu relații ample în diferite medii — politic, universitar, militar și nu în ultimul rând în lumea obișnuită — jurnalul redactat de el reprezintă nu doar o cronică vie, ci și o viziune a istoricului asupra cotidianului, care în acele momente căpăta o pondere gravă în istoria țării. Cum bine se știe, istoricul are un fel anume de a privi faptul cotidian, încercând să rețină din el elementul de continuitate, de permanență, de valoare globală.

Și pentru că timp de decenii comuniștii au încercat cu obstinție să impună conștiinței publice viziunea lor ca singura adevărată, fabricând o întreagă literatură despre „eroica” și desăvârșita lor luptă „conspirativă”, ne-am gândit că adevărul nu poate fi stabilit fără a cunoaște și zestrea de informații pe care o dețineau adversarii lor despre el. Nu intenționăm un studiu exhaustiv — documentele pe care le deținem nu ne permit acest lucru; puține câte sunt, ne dau totuși posibilitatea să facem o analiză. Și, mai ales, ne gândim că și în acest fel putem incita interesul specialiștilor spre noi piste de cercetare. Noi ne-am limitat la perioada mai-iunie 1944.

Unic scop: a servi planurile Moscovei

Primul document care ne-a reținut atenția este o notă a Serviciului Special de Informații (S.S.I.) din 22 mai 1944, intitulată *Situația și activitatea partidului comunist*. „Acțiunea partidului comunist prezintă la ora actuală două aspecte principale, cu tendința comună de a servi planurile politice ale Moscovei privitoare la România și anume: răsturnarea actualului regim și încheierea păcii cu U.R.S.S. și introducerea regimului comunist în România. Cele două aspecte sunt:

— Politic, prin care se tinde să se realizeze, în cadrul Frontului patriotic, ambianța necesară pentru îndepărtarea regimului actual și înlocuirea lui cu o formulă politică pe baze largi democratice, ca puncte către un guvern și regim de esență pur comunistă.

— Terorist, care să realizeze, prin violență, în momentul indicat de Moscova și în funcție de evoluția frontului, accelerarea proiectului politic.

Pe linia politică se duce acțiunea de propagandă pentru constituirea de celule ale Frontului patriotic. Paralel cu această acțiune în masă, s-a încercat, în octombrie 1943, stabilirea unui contact cu partidele politice democratice și în special cu Partidul Național-Tărănesc. În acest scop, partidul comunist a trimis în octombrie 1943 la Iuliu Maniu o „delegație muncitorească” care să stabilească un plan comun de acțiune pentru pregătirea Frontului patriotic care să înlocuiască la data fatală actualul regim; tratativele au eșuat, întrucât Maniu a pus problema recunoașterii Basarabiei ca provincie românească de către U.R.S.S., condiție pe care Partidul Comunist din România nu o putea accepta, el fiind subordonat intereselor politice ale Moscovei... De la octombrie 1943, partidul comunist nu a mai trimis de-

legați la partidele politice, dirijându-și eforturile către crearea, prin propagandă în rândurile masei, a ambianței favorabile îndepărtării actualului regim. Dacă s-au produs unele demersuri în numele partidului comunist, fie pe lângă partidele politice, fie chiar pe lângă autoritățile superioare de stat, acestea se explică astfel:

În evoluția Partidului Comunist din România s-au produs reorganizări. În cadrul acestora, din motive tactice, conspirative etc. o serie de fruntași ai partidului au fost trecuți pe linie moartă, în categoria acestora fiind: Constantinescu-Iași, Lucrețiu Pătrășcanu, [avocatul Petre] Grozdea etc. Nemulțumiți cu această poziție și scotând că situația actuală este propice unei acțiuni care să fie utilă atât partidului comunist cât și lor, [respectivii] întreprind acțiuni ca cele de mai sus... În aceeași măsură sunt acceptate și acțiunile unor oameni politici de stânga (cum este Ralea și alții) care au impresia că sunt în asentimentul partidului comunist și își vor atrage bunăvoința viitorului stat român comunist...”

Întocmit la puțin timp după debarcarea lui Ștefan Foriș de la conducerea partidului comunist (4 aprilie) și preluarea conducerii de către un secretariat (troica Bodnăraș-Părvulescu-Ranghet) — moment de forță ale cărui resorturi și împrejurări nu sunt pe deplin elucidate — raportul sesiza o anumită stare de confuzie la nivelul conducerii partidului comunist și în rândurile membrilor săi. Și pentru că documentele pe care le vom cita în continuare vor reveni asupra rolului pe care l-au jucat Lucrețiu Pătrășcanu și Petre Constantinescu-Iași în tratativele cu conducerea P.N.T., P.N.L. și P.S.D. din primăvara anului 1944, este bine să precizăm că organele de informații au sesizat corect suspiciunile secretariatului partidului comunist față de L. Pătrășcanu, în primul rând, față de intelectualii din partid în general.

Într-o mărturie din aprilie 1968, cu câteva săptămâni înainte de „reabilitarea” publică a lui Pătrășcanu, Constantin Părvulescu recunoștea cu seninătate: „Pe linia Blocului Național Democrat l-am folosit și pe Pătrășcanu și pe Constantinescu-Iași. Acesta din urmă era mai mult pus ca să cunoaștem ce muncă ducea acolo Pătrășcanu, deoarece era pus de noi sub semnul întrebării...” (subl. ns.). Așadar, cei doi au fost realmente desemnați ca delegați ai partidului comunist pentru aceste tratative și acceptați ca atare de către partenerii lor. Delimitarea precisă a mandatului și controlul lui său strict țineau însă nu atât de calitatea persoanei, cât de acele practici staliniste ce vor deveni atât de bine cunoscute și specifice vieții interioare a partidului comunist peste scurtă vreme. Suspiciunile la adresa celor doi n-au încetat odată cu formarea Blocului Național Democrat, au continuat, au sporit și au dus, după 23 august 1944, la marginalizarea lui Constantinescu-Iași și la lichidarea lui Lucrețiu Pătrășcanu (*Magazin Istoric*, nr. 7-12/1991, 1-3/1992).

O altă notă care ne-a reținut atenția poartă data de 27 mai 1944, moment în care tratativele între național-tărăniști, național-liberali, social-democrați și comuniști se aflau într-o fază avansată. „Dl. Maniu — se arăta în notă — a pus mai întâi, ca o condiție sine qua non a unei înțelegeri, refuzul socialisto-comuniștilor de a recunoaște că justă anexarea de către ruși a Basarabiei și Bucovinei. Acesta a fost punctul cel mai spinos al discuției. Socialisto-comuniștii au refuzat să accepte condiția lui Maniu, ca fiind imposibilă în actualele împrejurări. S-a realizat până la urmă înțelegerea asupra următoarei formule: «Partidele social-democrat și comunist vor face tot posibilul ca, ameliorând relațiile României cu U.R.S.S., să obțină cele mai mici posibile pierderi teritoriale și de altă natură în patrimoniul național

al României»...”

Că problema Basarabiei și Bucovinei de Nord a reprezentat chestiunea cea mai disputată a raporturilor dintre partidul comunist și celelalte formațiuni politice participante la tratativele în vederea realizării B.N.D. este un adevăr asupra căruia nu mai trebuie insistat. Dorim doar să precizăm că Iuliu Maniu a obținut din partea comunistilor, prin intermediul lui Pătrășcanu, o declarație al cărei conținut era mult mai precis, în sensul că reprezentantul comunistilor recunoscuse caracterul istoric românesc al celor două provincii și își exprimasem speranța că, în viitor, odată cu îmbunătățirea relațiilor româno-sovietice, va putea fi abordată și problema retrocedării lor către România. Prin această declarație, comunistii se distanțaseră de cunoscuta teză cominternistă privitoare la autodeterminare și desprinderea din stat a unor teritorii românești. Declarația fusese considerată satisfăcătoare pentru ca tratativele să poată continua. Deasemenea, trebuie făcută și mențiunea că nici în trecut, nici în momentul la care se referă documentele noastre, social-democrații români nu s-au situat pe aceleași poziții cu comunistii în chestiunea națională, motiv pentru care, multă vreme, Cominternul a văzut în ei inamicul numărul unu.

În conducerea partidului comunist au existat tot timpul divergențe de păreri în legătură cu colaborarea dintre comunisti și partidele democratice, fapt reținut și de nota informativă din 30 mai 1944; aceasta sublinia că „d-nii Constantinescu și Pătrășcanu, care au tratat în numele comunistilor, nu ar fi avut mandat și nici căderea să o facă... În tot cazul, d-nii Constantinescu și Pătrășcanu au multe dificultăți în cadrul propriilor lor grupări cu elementele extremiste”.

Avertismentul lui Știrbei

Debarcarea aliată din 6 iunie 1944 a fost un eveniment de natură să stimuleze acțiunile forțelor politice din opoziție. Fenomenul a fost sesizat cu promptitudine de către S.S.I. care într-o notă informativă adresată marelui Ion Antonescu în ziua de 7 iunie arăta:

„...Invasia anglo-americană pe coasta occidentală a Europei a produs o mare fierbere în tabăra opoziției. Încă în cursul zilei de marți, 6 iunie a.c., Maniu a convocat pe apropiații săi politici, pentru a le arăta: că invazia trebuie socotită ca faza finală a războiului în Europa; că în cel mult o săptămână — după ce întreg efortul german va fi concentrat în vest — Sovietele vor începe o mare ofensivă care va duce, între altele, la ocuparea treptată a teritoriului român; că România se găsește în cea mai grea situație, deoarece va fi ocupată ca țară inamică și tratată în consecință; că toate eforturile ce s-au făcut ca România să nu se găsească în această situație — în momentul în care trupele sovietice vor pătrunde în inima țării — n-au dat nici un rezultat și nici azi dl. mareșal I. Antonescu nu înțelege să încerce o schimbare fundamentală sau să înlesnească opoziției să facă această schimbare, pentru a salva țara; că față de intransigența d-lui mareșal Antonescu în politica sa e nevoie să se avizeze la mijloace extraordinare, cu atât mai mult cu cât știrile primite de la Știrbei și Vișoianu arată că nu ne putem aștepta la bunăvoința străinătății, atâta vreme cât nu se întreprinde o acțiune efectivă în contra germanilor; că România nu poate să iasă din sistemul german decât în două feluri: ori cu sprijinul d-lui mareșal Antonescu — care deține puterea — și acesta nu vrea, ori cu concursul unei părți din armată și aceasta nu poate, fiindcă armata în stare să lupte este încadrată între tru-

pele germane; că dacă nu se va întreprinde o acțiune în cel mai scurt timp, atunci soarta României este pecetluită...”

Referindu-se apoi la consultările cu privire la găsirea modalităților de acțiune, nota informativă redactată de S.S.I. arăta că „în cursul zilei de marți 6 iunie și miercuri 7 iunie a.c. au avut loc discuții între fruntașii național-tărăniști, fruntașii liberali și diferite personalități care colaborează cu Maniu, pentru a cerceta modalitățile de acțiune ce ar fi rezervate opoziției democratice. Între alții, Maniu a primit și pe d-rul C. Angelescu și Mircea Cancicov, cu care a avut un schimb de vederi și informații...”

În noile condiții politico-militare generate de debarcarea aliată în Franța, „cartelul cu comunistii este înfățișat ca un succes pentru opoziția democratică, care se găsește unită și solidară în fața răspunderilor ce le are. Maniu — care avea intenția să târăgâneze executarea acordului — a comunicat amicilor săi că trebuie luate măsuri pentru a perfectă noul organism, așa-zisul comitet național, prevăzut la încheierea cartelului. Urmează ca fiecare grupare să-și desemneze delegați în comitetul național... Delegații comunisti vor fi Lucrețiu Pătrășcanu și P. Constantinescu-Iași. Delegații național-tărăniști și liberali vor fi fixați în ziua de joi 8 iunie a.c., când Maniu va vedea pe Dinu Brătianu și va stabili cu acesta un acord în această privință”.

Acuzații reciproce

Aceeași notă din 7 iunie 1944 insistă asupra fricțiunilor dintre cele patru partide, fricțiuni generate îndeosebi de practicile utilizate de comunisti în activitatea lor politică. „Comunistii — se arăta în notă — acuză pe Maniu că nici în momentul în care are la dispoziția sa toate forțele politice ale țării nu e capabil să ia o hotărâre și să treacă la o acțiune serioasă. Maniștii

acuză pe comuniști că, deși au încheiat cartelul cu național-tărăniștii și liberalii, cu condițiunea excluderii lui Tătărescu și Ralea, [comuniștii] continuă să ducă tratative cu aceste două grupări și să lase impresia că ar putea să încheie un acord separat cu ele...". Mai mult, într-o notă a Direcției de Siguranță din 10 iunie, se preciza și faptul că partidul comunist încerca compromiterea frunzei național-tărănist pentru a-l face mai conciliant. „In cercurile comuniste — se spune în notă — se vehiculează zvonul că s-a primit de la Moscova cuvânt de ordine pentru începerea unei campanii de discreditare a șefului Partidului Național-Tărănesc. În acest sens, de câteva zile continuă a fi difuzată scrisoarea trimisă de Mălcu — directorul ziarului *Informația* — președintelui Partidului Național-Tărănesc, în care Maniu este acuzat de politică perfidă față de muncitori”.

Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu considerau că acordul cu comuniștii va înlesni formarea unui guvern de largă reprezentare care va fi agreeat de Moscova și că acesta va fi capabil să încheie armistițiul — singura cale de evitare a ocupației militare sovietice. Cu toate acestea, în nota informativă înaintată de S.S.I. mareșalului Antonescu la 23 iunie 1944, se arată că proaspăt-semnatul acord de creare a Blocului Național Democrat sporise divergențele în sânul opoziției: „polemica în legătură cu condițiile în care diferite grupări au încheiat înțelegeri cu comuniștii s-au extins. Grupul Ralea-Ghelmegeanu s-a grăbit, la rândul său, să facă unele precizări. El afirmă: că nu există un acord scris și semnat între comuniști și Maniu-Dinu Brătianu; în schimb, există un acord scris între comuniști și reprezentanții grupurilor de stânga (prin grupări de stânga, Ralea înțelege grupările radicale democratice între care se numără și grupul Tătărescu), în opoziție cu grupările Maniu-Dinu Bră-

tianu, înfățișate ca «grupuri de dreapta democratice»; comuniștii au semnat un cartel cu grupul Ralea-Ghelmegeanu și grupul dr. Topa (fost iorghist); după semnare, Tătărescu a fost invitat să adere, ceea ce a făcut.

Tătărescu și Ralea au informat Palatul și legațiile ne-utre despre acordul cu comuniștii și despre intenția ce o au de a lupta în contra încercării lui Maniu și Dinu Brătianu «de a proclama moartea civilă pentru cei care au părăsit grupările național-tărăniștii și liberală și care ar putea să mai aibă vreun rol în viața publică...».

Trebuie amintit faptul că deși formal acceptaseră condiția impusă de Maniu și Dinu Brătianu ca Tătărescu și gruparea acestuia, în general, oricare altă formație disidentă de sorginte național-tărănistă sau liberală, să nu fie acceptată la tratativele în vederea încheierii Blocului Național Democrat, comuniștii le-au contactat și utilizat ca forțe de manevră și șantaj politic. La 24 mai 1944, s-a creat așa-numita Coaliție Național-Democratică, în care au intrat Partidul Comunist din România, organizațiile patronate de el — Uniunea Patrioților, MADOSZ, Frontul Plugarilor —, Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist-Tărănesc (Ralea), Partidul Național Democrat al dr. Petre Topa și gruparea Tătărescu. Printr-o indiscreție a unui ziarist, faptul a ajuns la cunoștința lui Maniu, care a cerut imediat explicații. Le-a și primit, într-o scrisoare pe care L. Pătrășcanu i-a trimis-o la 10 iunie și în care, evident, nega existența unui acord cu Tătărescu, arătând că totul se rezuma la contacte permanente cu „toate grupările și partidele care împărtășesc punctul nostru de vedere”. În fapt, acordul dintre comuniști și Tătărescu fusese încheiat încă la sfârșitul lunii aprilie, dar Pătrășcanu ascundea adevărul pentru a nu periclita tratativele cu partidele democratice, ajunse într-o fază avansată.

Personajul principal...

Politica duplicitară a comuniștilor a trezit și întreținut neîncredere și animozități în cadrul B.N.D. Este un fapt sesizat de nota informativă adresată de S.S.I. mareșalului Antonescu la 26 iunie, la numai o săptămână după încheierea Blocului. Nota la care ne referim surprinde însă și alte aspecte importante privitoare la situația politică din acel moment: „Debarcarea anglo-americanilor în Franța, înaintarea forțelor aliate în Italia, începerea ofensivei rusești pe frontul de est, precum și intensificarea războiului aerian au creat în cercurile oamenilor politici din țară credința că războiul a intrat în faza finală decisivă... Urmare a acestei stări de lucruri, personalitățile opoziției au intensificat în ultimul timp acțiunea lor, precum rezultă din deseconciliabile pe care le-au avut. Principalul personaj al opoziției este I. Maniu, care atât prin vechea sa atitudine în politica externă, prin lupta pe tărâmul democratic, cât și prin faptul că este șeful Partidului Național-Tărănesc, a reușit să polarizeze în jurul său majoritatea personalităților politice democratice. Din informațiile noastre, culese din apropierea acestuia, reiese că șeful național-tărăniștilor privește actuala conjunctură politică în felul următor:

— evenimentele militare din Italia sunt cele care interesează mult România; armata generalului Alexander [comandantul forțelor aliate], care înaintează spre nordul Italiei, nu are obiectiv principal Alpii, ci Triestul, de unde va forma o bază de marș spre Iugoslavia de nord și Ungaria, putându-se face, la momentul oportun, și o debarcare pe coasta Dalmației.

Este posibil însă ca între guvernele aliate să existe o înțelegere prin care ofensiva pe frontul de sud nu poate începe înainte ca drumul armatelor anglo-americane spre Europa Centrală să fie deschis. Prin această depla-

sare a evenimentelor — spun intimii lui Maniu — cei care cred că România poate fi ocupată integral de armata roșie se înșală, anglo-americanii nefiind dispuși să lase rușilor drumul liber spre Bosfor...”

Există în acest pasaj confirmarea faptului că frunțașul național-tărănist era apreciat nu numai de opoziție, ci și de factorii de atunci ai puterii ca principalul conducător al opoziției democratice și că, la acea dată nutrea încă speranța că printr-o prezență militară anglo-americană în Balcani va putea fi, dacă nu evitată, cel puțin limitată o ocupație militară sovietică în România. Pe fondul acestor speranțe tardive, „șeful național-tărăniștilor crede că partidele democratice vor avea în curând un rol determinant în privința politicii țării, cu condiția ca, în momentul buleversărilor interne acuzate de presiunea externă, partidele democratice să fie unite...”

Maniu se gândea în chip serios la pregătirea opoziției democratice în vederea rezolvării sarcinilor politice pe care viitorul i le va pune în față. „Șeful național-tărăniștilor — se arată în nota citată — socotește acordul acestora [al național-tărăniștilor] cu liberalii lui Dinu Brătianu drept principala forță politică, iar celelalte forțe democratice de stânga trebuie să se alăture acestei forțe”. El a spus celorlalți frunțași din opoziție „că va fi nevoie ca atât Partidul Național-Tărănesc, cât și cel liberal să-și modifice programele la momentul oportun, accentuându-se ideile democratice, căci numai în acest mod se va putea capta în aceste organizații elementele nemulțumite din țară și de a opri afluența acestora spre mișcarea comunistă. După I. Maniu însă — rezultă din informațiile noastre — cel mai bun mijloc de a lupta împotriva comunizării țării este de a se ajunge la o înțelegere între organizațiile politice demo-

cratice și cele de stânga, lucru foarte greu de făcut din cauză că principalii conducători ai mișcării comuniste sunt peste graniță, iar cei din țară nu pot fi privați cu încredere atât din cauză că nu se știe în ce măsură au asentimentul Moscovei, nici dacă sunt urmați de organizațiile comuniste clandestine... Din această cauză, «frontul democratic» poate fi considerat ca înființat numai principal, nu însă și în mod practic...”

Din aceeași notă informativă rezultă că înțelegerea cu comuniștii fusese datorată și urgentată de faptul că „în ultimul timp s-au făcut din nou presiuni pe lângă I. Maniu — din afară — pentru constituirea practică a frontului. Aceste presiuni ar fi făcute de guvernul englez prin personalități de la legația turcească din București. Conform acestor informații, Iuliu Maniu ar fi fost sfătuit în următorul sens:

1. O schimbare determinată în situația militară în sud-estul european trebuie să găsească în România un organism politic puternic, capabil să poată stăpâni situația. Acest organism nu poate fi decât frontul democratic.

2. Frontul democratic nu poate fi conceput fără încadrarea elementelor de extremă stânga, căci altfel nu ar putea avea aprobarea Moscovei.

3. Frontul democratic odată constituit în mod practic nu se poate opri la o atitudine de expectativă, el trebuind să acționeze pe teren conform politicii generale a Aliatilor”.

... și necunoscuta din viitor

Nota sesiza și opoziția fermă a lui Maniu la cererile repetate ale comuniștilor de a le da concursul în constituirea unor grupuri de rezistență armată care să acțio-

neze în spatele trupelor româno-germane după metodele mișcării de partizani din Uniunea Sovietică. Opunându-se metodelor de luptă subversivă preconizate de comuniști, nota citată arată că „I. Maniu nu înțelege să iasă din actuala sa linie de conduită, mărginindu-se la vechea sa activitate, voind să păstreze Partidului Național-Tărănesc caracterul de organizație de ordine. Intimii lui Maniu spun că acesta este convins că o astfel de luptă [subversivă] nu poate folosi țării, care ar merge spre anarhie și nici Aliatilor, care nu trebuie să pretindă partidelor democratice o acțiune care ar avea drept urmare imediată creare în România a unei situații similare cu cea din Ungaria [ocupată de trupele germane la 19 martie 1944]. Atât I. Maniu, cât și Dinu Brătianu sunt convinși că o schimbare în România nu este posibilă decât sub presiunea evenimentelor din afară și mai puțin mișcării interne. Acesta este nodul gordian al înțelegerii dintre partidele democratice și extrema stângă, comuniștii urmărind crearea «frontului democratic» ca [pe] o organizație de luptă imediată și efectivă împotriva conducerii și politicii actuale de război a României, pe când național-tărăniștii și liberalii privesc crearea frontului democratic drept pregătirea unei formule de guvernare în momentul când situația internă se va schimba fundamental sub presiunea evenimentelor militare”.

Poziția lui Maniu a fost aspru contestată de comuniști. Transpunând opinii din această tabără, o notă a Direcției de Siguranță din 27 iunie arată că, în viziunea partidului comunist, „blocul democratic, conceput ca organism menit să coalezze toate forțele democratice, se dovedește treptat a fi un in-

strument — cel puțin momentan — lipsit de viabilitate... La această contribuție în cea mai largă măsură mentalitatea lui Maniu — în decensă și educată într-un spirit de prudență — care anihilează orice tendință de acțiune energetică și refuză a înțelege împrejurările excepționale prin care trecem..."

Ce se poate constata din parcurgerea acestor documente?

În primul rând, trebuie să ne modificăm imaginea despre iluzia „conspirativității” partidului comunist, a cărui activitate a fost destul de bine cunoscută de autorități. În sfârșit, să vede încă o dată că opoziția a acționat într-un context în care orice idee sau proiect despre viitor erau blocate de imposibilitatea înțelgerii conținutului înțelgerilor stabile de diplomația secretă a celor trei mari puteri. Analizele organelor de informații se dovedesc nu doar reale, ci și cu o bătaie lungă. Nu ne mai putem permite a desconsidera aceste puncte de vedere, când vrem să refacem corect tabloul istoric.

Cât privește eficiența și capacitatea profesională dovedite de organele de informații din acei ani — cel puțin în această privință — în loc de orice apreciere, reproducem concluzia notei Direcției de Siguranță din 27 iunie: „Este însă mai probabil că până în cele din urmă Maniu va fi depășit de evenimentele ce se vor precipita și că el nu va fi acela care va conduce destinele țării. Sfârșitul războiului va încheia o epocă din istoria omenirii — implicit a țării românești — și va promova elemente al căror nume astăzi nu este cunoscut”.

Astăzi, în 1994, la o jumătate de veac distanță, și după o dramatică experiență, necunoscută a căpătat o identitate precisă: totalitarismul comunist. ■

IOAN HUDIȚĂ: PAGINI DE JURNAL (Urmare din p. 12)

La ora 6.30, o nouă ședință de birou la Mihai Popovici. Lipsește numai Lupu. Mihailache povestește discuția lui cu Ică, pe care l-a văzut între unu și două. I-a repetat și lui ceea ce spusese și lui Hului. De data aceasta, Mihailache a fost dăr și nu s-a lăsat convins, spunându-i lui Ică „să nu conteze pe himere și să vadă realitatea dureroasă, căci în câteva zile ne putem trezi cu bolșevicii în Capitală”. El speră să poată vedea mâine dimineață pe mareșal, care se întoarce noaptea aceasta în Capitală. Este hotărât să-i vorbească „clar și să-i ceară să se retragă, dacă refuză să dea el ordinul de încetare a ostilităților”...

Maniu spune că a văzut la prânz pe Dinu Brătianu și pe alți frunzași liberali care toți sunt de părere să se intervină la rege pentru a-l sili pe Antonescu să demisioneze. La 7.30 se suspendă ședința. Ne vom vedea mâine la ora unu la locuința lui Maniu.

Plecăm la Snagov la opt fără zece... Maniu îmi povestește în mașină că a văzut între 4 și 5 pe Niculescu Buzzești, care l-a informat că regele vine mâine dimineață în București și că este „ferm decis să ceară lui Antonescu să demisioneze”. Sănătescu este și el de acord cu această soluție și e convins că Antonescu va ceda ușor. Buzzești i-a mai spus că trupele noastre și cele germane se retrag în dezordine pe tot frontul, fiind urmărite de aproape de cele sovietice. Sănătescu se îndoiește că „aceste trupe cuprinse de panică s-ar mai putea redresa pe linia de rezistență Focșani-Brăila”.

Maniu s-a așezat în pat la ora 9, fiind f. obosit. „Măine avem o zi f. grea”, i-a spus el lui Leucuția, care a venit la Dobrescu să asculte împreună cu noi radio... ■

(Va urma)

ISTORIA BISERICII

Au apărut două dintre cele 14 volume, câte va avea *Istoria creștinismului*, vastă lucrare de sinteză, elaborată sub direcția lui Jean-Marie Mayeur, Charles Pietri, André Vauchez și Marc Venard. După cum aflăm din revista franceză *L'Express*, autorii își propun ca, spre deosebire de clasică *Istorie a Bisericii*, a lui Fliche și Martin (apărută între anii 1938-1942) să cuprindă ansamblul faptelor de cultură pe care creștinismul le-a inspirat, având un caracter ecumenic evident și căutând să țină-cumpăna între diferitele ramuri ale creștinismului.

Cele două tomuri apărute sunt: volumul VI — *Un temps d'épreuves, 1274-1449* (O vreme de încercări) și volumul XII — *Guerres mondiales et totalitarismes, 1419-1958* (Războaie mondiale și regimuri totalitare). Primul se ocupă de perioada cuprinsă între Conciliul de la Lyon și cel de la Florența. Ambele au încercat o împăcare între Biserica ortodoxă și cea catolică. În intervalul respectiv, conflictul ce opunea pe împăratul german, papei, a cunoscut noi episoade. Rivalitatea se regăsea și în dogma creștină. Prin celebra formulă „Să dăm Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu”, se recunoștea, în principiu, o anumită autonomie a lumii umane și a politicului. Pe de altă parte, făcând din salvarea sufletului țelul cel mai înalt pe care și-l poate fixa comunitatea umană, legitima subordonare a puterii temporale față de puterea spirituală a Bisericii. Împăratul și-a găsit un aliat puternic între oamenii de cultură: Dante, Marsilio da Padova și William de Ockham. El au oferit o bază filosofică pretențiilor imperiale. Treptat, națiunile europene s-au implicat și ele în conflict. Mai întâi, erziele lui Wycliffe, în Anglia (sfârșitul sec. XV), și Jan Hus, în Boemia (inceputul sec. XV); apoi, monarhiile din Europa vestică s-au ridicat contra autorității papale, marcând începutul procesului de formare a statelor naționale.

Cel de-al doilea volum se ocupă de marile tragedii ale sec. XX, punând în lumină încercările la care a fost supusă Biserica, sprijinul pe care l-a acordat celor care au luptat contra totalitarismului, rolul religiei în regimurile democratice. Să sperăm că lucrarea va fi accesibilă, nu peste multă vreme, și cititorilor români.

1944.

ARMISTIȚIUL PREOCUPARE A EXILULUI

V.V. TILEA

În nr. 8/1992, revista noastră a publicat un document deosebit, rămas inedit până atunci: imputernicirea pe care, la 17 august 1944, liderii P.N.Ț., P.N.L., P.S.D. și P.C.R., coalițați în Blocul Național-Democratic, au dat-o generalului Aurel Aldea pentru a trece frontul în Rusia, spre a semna „actul de armistițiu conform propunerilor făcute de Aliați și ameliorărilor consimțite ulterior de guvernul sovietic”.

Această imputernicire — atestând colaborarea dintre cele patru partide în vederea scoaterii României din războiul împotriva Uniunii Sovietice — evidențiază stadiul avansat în care se aflau pregătirile armistițiului și, totodată, iminenta înfăptuire a acestuia.

Documente recent depistate în fondurile Arhivelor Statului din București aduc noi mărturii privind evoluția demersurilor, pe plan intern, în vederea constituirii coaliției forțelor interesate în încheierea armistițiului și, pe plan extern, referitoare la contactele și tratativele cu reprezentanții guvernelor aliate, cu alți lideri politici, pentru ca România să poată ieși din alianța cu Hitler în condiții menite să-i garanteze suveranitatea și instituțiile statale.

Prezentăm, astfel, două scrisori din Ianuarie și, res-

pectiv, aprilie 1944 ale diplomatului român Viorel-V. Tilea (Magazin istoric, nr. 10/1975, 5-8/1982) aflat la Londra, fost ministru al României în Anglia (1939) și căruia — datorită atitudinii sale ostile regimului antonescian și alianței cu Germania hitleristă — i se retrăsese în 1940 cetățenia română. Scrisorile au fost adresate prietenului său din București, Vasile Stoica, diplomat de carieră, înalt funcționar în Ministerul de externe de la București.

Această corespondență — inedită din câte cunoaștem până în prezent — ne introduce în atmosfera diplomatică din capitala britanică, cu preocupările privind situația și atitudinea României. Prin intermediul lui Eduard Beneș, președintele Republicii Cehoslovace (1940-1945), aflat în exil la Londra, au fost inițiate tatonări cu autoritățile sovietice în vederea stabilirii premiselor armistițiului. Poziția sovietică în ceea ce privește Basarabia și nordul Bucovinei, teritorii intrate în posesia U.R.S.S. în urma ultimatumului din iunie 1940, făcea aproape imposibilă o discuție realistă, eficientă. Corespondența lui V.V. Tilea — alături de alte mărturii documentare publicate pentru prima oară de Magazin istoric — evidențiază deosebitele dificultăți cu care se confruntau cei de la București, guvernanți sau oameni ai opoziției, în vederea realizării cadrului celui mai propice și a găsirii momentului celui mai potrivit pentru ieșirea din alianța cu Germania.

Aceste scrisori ale lui V.V. Tilea — primele de această natură cunoscute până acum — reflectă preocupările sale privind situația României în acele grave momente, când războiul din Răsărit luase o altă turnură, când trupele sovietice se apropiau de granițele țării și când încheierea unui armistițiu cu Aliații se impunea cu tot mai imperioasă necesitate.

Cele relatate de Tilea constituie, totodată, o mărturie a patriotismului de care erau animați membrii exilului ro-

mănesc antifascist, a dragostei lor de țară și poporul aflat în momente de cum-pănă, a încrederii lor în necesitatea unirii tuturor pentru salvarea a tot ceea ce se mai putea salva din lăureșul războiului.

Ele reflectă însă și o lipsă de coeziune a celor aflați în afara țării și care, lipsiți de informații autentice și complete, privind cursul real al evenimentelor, datorită credulității și naivității se puteau ușor lăsa furai de proiecte și concluzii iluzorii.

Ele rămân însă mărturii dramatice din acele zile și luni extrem de dezorientante când se aflau în joc destinele țării, evidențiind faptul că, în pofida restricțiilor și barierelor impuse de situația militară a României, legăturile dintre Londra și București erau păstrate (deși pe căi ocolite), iar scrisorile circulau, prietenii fiind mai puternice decât opreliștile aduse de vitregiile vremurilor.

Scrisorile lui V.V. Tilea se află în Fondul Vasile Stoica, dosar II/154, pp. 25-31, de la Arhivele Statului din București. Le-am transcris, păstrând particularitățile stilistice ale autorului. Notele de subsol și explicațiile din paranteze drepte ne aparțin.

Mulțumim colegilor de la Arhivele Statului din București pentru sprijinul acordat.

Ioan LĂCUSTĂ

V.V. Tilea: „Urmăresc cu mult interes și bucurie jocul fin și inteligent de la București”

Iubite Vasile,

Scrisorile tale îmi sunt dragi și neprețuite și ce n-aș da să le pot primi mai des. Ele îmi confirmă cu precizie că în tot cursul anilor nu m-am abătut de la linia gândirii voastre și cu toată distanța mare pot și azi încă descifra sentimentele majorității — sau chiar a unanimității — neamului. Asta este pentru mine cea mai mare satisfacție și încurajare, căci nu am pretins niciodată că aș reprezenta pe vreunul sau altul din oamenii sau partidele politice, cum, din nefericire, o fac aproape toți ceilalți din afară — ei neavând altă platformă politică — prin asta creând incurcătură și slăbind chiar și prestigiul acelor pe care pretind că-i reprezintă și astfel, în cele din urmă, stricând țării.

Am pretins însă că am fost și sunt pe linia de gândire politică pe care o are neamul și nu m-am clintit în afirmarea drepturilor noastre, refuzând să primesc directive de patriotism de la prietenii din diferite națiuni. Scrisorile tale mă confirmă și mă încurajează. Mă confirmă și atacurile din presa germană și recent acela din presa rusă: sunt deci pe calea bună, românească.

A propoz, atacul din presa rusă a fost radiodifuzat acum câteva zile de la Londra în românește, poate datorită vreunui „prieteni” și „patriot român”, care vroia să-mi servească o lovitură. Sărmanul, nu cunoștea spiritul de la noi.

Mai poate crea vreo confuzie legând numele meu de-al lui Carol? Cred că toți cei cari trebuie să știe știu că din august 1940 nu am mai avut și nu am nici o legătură, directă sau indirectă, cu Carol și că pentru mine nu se pune „chestiunea închisă”. Mihai este rege și să dea Dumnezeu să poată rămâne. Nu pot însă nici să pun — cum o fac alții — răspunderea pentru schimbarea cursului politic pe el și nu pe factorii externi,

căci nu ar fi adevărat și, mai ales, ne-ar slăbi poziția internățională.

Zici că d. Maniu nu a dat nimănui mandat să cedeze din teritorii: Davila¹ a fost trimis de Maniu în Statele Unite și a vorbit cum a vorbit — nu mai vorbește din alte motive; Mavrodi a făcut raport scris că Maniu i-a spus: 1. Să nu insiste pentru Basarabia; 2. Să combată pe Carol; 3. Să nu ia contact cu Tilea; Cornel Bianu nu face nimic care ar putea displace celor de aici și a vorbit la radio similar cu Davila; Mateescu, reprezentantul lui Davila, spune la meetinguri și conferințe că el reprezintă pe d. Maniu și că numai o ocupație rusă poate să ne salveze, să ne facă democrați și să ridice standardul de viață al țăranului român; Cornea, primul „reprezentant” al d-lui Maniu (în ordine cronologică), s-a opus distribuirii broșurii despre Basarabia (inițiată încă pe timpul când eram ministru, dar scrisă mai târziu — în parte cu banii mei personali) ca să nu-și indisponă stăpânii; la Lisabona, Bianu — „autenticul” (?) — reprezentant al d-lui Maniu și Brătianu, trăiește pe bani olandezi și injură pe toți românii, inclusiv pe Tilea, spunând că nu reprezintă nimic și e în termeni buni, pare-se, numai

¹ Prin intermediul unor diplomați români, precum Gr. Gafencu (în Elveția), Citta Davila (în S.U.A.), Cornel Bianu (la Londra) ș.a., Iuliu Maniu făcea cunoscute cercurilor politice și diplomatice occidentale situația din țară, propunerile opoziției democratice. El se folosea, de asemenea, de serviciile lui Alexandru Crețeanu, fost secretar general al Ministerului de externe.

„Se cuvine menționată activitatea desfășurată la Londra (inclusiv la postul de radio B.B.C.) de Cornel Bianu, Pavel Pavel, la New York de Citta Davila și Brutus Coste, la Lisabona de I. Bianu, la Paris de Al. Ghycha, M. Ciurea, I. Cicoș-Pop, la Cairo de G. Beza, M. Solomon, H. Marcus, Ed. Șaraga ș.a. Ei au făcut cunoscută opiniei publice internaționale și oamenilor politici opoziția poporului român față de războiul antisovietic, au sprijinit acțiunile „opoziției unite” vizând ieșirea României din Axă și alăturarea ei Națiunilor Unite” (cf. Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. 1926-1947. Studiu critic privind istoria Partidului Național-Tăranesc*, București, 1983).

cu Mateescu, care nu mai e în contact cu Bianu — se mai ține pe linia națională. (Îți trimite cele două lucrări recente ale lui.)

Cele de mai sus nu le-am scris de dragul de-a aduce acuzări unor așa-ziși români, cari suflă în struna altor interese, ci pentru a-ți arăta ce prost serviciu aduc ei d-lui Maniu și Brătianu și interesele țării, în ce împrejurări grele se lucrează aici și, mai ales, că dacă nu se vor lua repede măsuri de coordonare și armonizare a acțiunii românești, dl. Maniu și Brătianu vor fi responsabili în fața istoriei de felul în care au înțeles să-și alunge oamenii și să-i lase să activeze. Te rog arată-le această scrisoare precum și altora pe cari crezi că-i interesează.

După această introducere — cam lungă, poate — să trecem la chestiuni mai importante.

A sosit Beneș ieri, aștept să-l văd săptămâna viitoare ca să-mi pot face un tablou final de ce s-a discutat la ultimele conferințe (Cairo-Tehran-Cairo).

Adevărul este că nu s-a hotărât decât că se va hotări. Chestiunile teritoriale au fost numai atinse. La întrebarea lui Roosevelt dacă va admite plebiscit în Statele Baltice, Stalin a răspuns că da. Dar nu s-a precizat sub ce ocupație se va ține plebiscitul.

Basarabia și Bucovina nu au fost apărute de nimeni, dar pe turci i-au asigurat rușii că nu au nici o pretenție asupra teritoriului lor și nici nu au „mai multe pretenții teritoriale față de români” decât frontiera din '41.

Nici Beneș nu ne va fi apărut interesele și nici nu ar mai putea s-o facă în poziția sa de avant-gardă a Moscovei în Europa, la care s-a ajuns prin tratatul ceh-rus². Mult înainte de a semna acel tratat i-am atras atenția lui, și altor cehi, de pericolul pentru

² La 12 decembrie 1943, la Moscova, a fost semnat un Tratat de prietenie, asistență mutuală și ajutor postbelic între guvernul U.R.S.S. și guvernul cehoslovac în emigrație, condus de Ed. Beneș.

ei al acestei politici, care „nu corespunde climatului politic din Europa Centrală” și am prezis chiar că „Cehoslovacia va pierde astfel mult din simpatia românești”.

Pe de altă parte, îmi dau însă seama perfect de bine că cehii în mod indirect, poate chiar și direct, ne vor putea ajuta enorm de mult față de ruși, arătându-le și convingându-i — dacă așa ceva se poate — că o atitudine brutală față de noi nu le poate decât strica și în ce privește buna vecinătate, precum și în lumea apuseană.

Pe aceasta am pus accentul în conversația mea cu Beneș înainte de plecarea lui la Moscova, căci mi-a declarat clar că nu ne poate apăra pe chestia Basarabiei și Bucovinei, promițând însă tot concursul pe chestia Transilvaniei.

În situația politică tragică în care ne aflăm, cred că singura cale care ne poate salva — sau ajută — este realismul. Să lăsăm iluziile la o parte, oricât de răsunătoare și ademenitoare ar fi ele, să ne bazăm numai pe un realism bine informat.

Am insistat de aproape un an și jumătate să se pregătească schimbarea politicii noastre. Am făcut-o din două motive: a. Cunoșteam raportul de forțe crescând al Alianțelor, și b. Am prevăzut că dacă nu vom avea un înțeles cu ei înainte de ce au în conferințe în trei sau patru va fi prea târziu să mai putem obține anumite asigurări.

Toată politica noastră s-a făcut numai prin prismă românească (o prismă minusculă între titani și interesele lor). Până în primăvară, d. Maniu și alții cereau asigurări teritoriale integrale — când știut era pentru orice cunoscător al politicii apusene că cei din vest consideră toate frontierele de fluide. Este adevărat că s-au dat Chinei, Rusiei și Turciei asigurări de integritate, dar ele sunt *aliat* și *aduc servicii*. Acu cereți asigurări cu privire la ocupația țării noastre. Nu se pot da pentru că depind de cum se vor desfășura evenimentele

militare; dacă Turcia ar intra în război — ceea ce nu cred că o vor face decât cu 5 minute înainte de finea războiului, și deci pentru noi prea târziu poate — sau dacă Alianții ar putea pătrunde repede din Adriatică prin Balcani, sigur că vom avea o ocupație mixtă. Dar dacă rușii vor ajunge la noi și ceilalți vor fi departe, vom avea o ocupație în primul rând rusească. Cred însă că am obținut asigurări că se vor trimite și în cazul acesta detașamente anglo-americane și misiuni militare mixte (precedentul iugoslav). Cel puțin acest principiu de ocupație mixtă a fost fixat pentru Germania și — mi se spune — va fi aplicat tuturor țărilor Axei. Principiul de comisii politice mixte a fost de asemenea acceptat (vezi Italia).

Abstrăgând de asta, de ce nu-i convingeți pe nemți să deschidă drumul trupelor aliate, ca să-i ocupe înaintea rușilor? Ar fi salvarea lor și a noastră.

Îmi vorbești de hotărârea unanimă a țării de a rezista la Nistru, o atitudine foarte frumoasă, dar este ea practică? O armată de 800 000 de români sigur ar întârzia victoria aliată și ar ajuta pe nemți, eliberându-le din trupe, pe care le-ar putea trimite în Vest spre a cauza pierderi mari anglo-saxonilor în momentul invaziei continentului. Dar asta nu va putea schimba rezultatul final: înfrângerea, și atunci condițiile ar fi și mai grele, atât din partea rușilor, cât și a puterilor apusene care sper că nu credeți că vor fi recunoscătoare României pentru pierderile pe care le vor suferi în plus.

Nu uitați că rușii fac mereu aluzii la „eliberarea Moldovei care a fost unită prin forță cu Muntenia”, nu uitați că poate Rusia ar dori să aibă un cordon de state republicane, dacă nu comuniste, în vestul ei. Nu trebuie să-i dăm argumente în plus, iar în Elveția a fost pornită o mișcare anonimă pentru „o Transilvanie independentă”. Cine e în spatele ei? Eu am dat aici explicația că sunt ungurii. Na-

tural că am să utilizez argumentul tău care, cum ziceam, este foarte frumos, epic chiar, și nu se poate compara decât cu hara-kiri-ul dacilor, cari au renăscut în români. Dar vreți să dispărem din nou și să ne renaștem în slavi? Căci națiunea, după o rezistență la Nistru și înfrângerea care va veni, va fi expusă la exterminare.

Dacă nu din istoria noastră, luați exemplul de la cehi, cari nu au luptat singuri — sau cu eventualul suport rus — pentru a nu-și periclita existența neamului — explicație pe care mi-au dat-o Beneș și Hodza încă în 1939. Dar abstrăgând de faptul că nu găsesc că această politică este cea mai bună, nici nu cred în punerea ei în aplicare. Am auzit astfel de fraze și în trecut și s-a dus țara cu cedări lașe. Am marșat pe aceste asigurări și toată politica mea. aici a fost dată peste cap. *Atunci* trebuia să luptăm, nu astăzi!

Și nici englezii sau alți străini nu vor crede aceste vorbe din cauza experienței din trecut și pentru că ne consideră orientali care exagerază. Ca să ne creadă ar trebui făcute pregătirile militare necesare și declarații publice de toți și în cazul acela hotărârea pe care cred că a confirmat-o și dl. Maniu — ar putea folosi ca o tactică sau compensație în tratative, dar atunci trebuie tot foarte repede și acceptând posibilitățile.

Mi-e frică însă că inerția oamenilor noștri politici, lipsa unui mecanism de-a trata și rapiditatea evenimentelor ne vor lăsa într-o situație tragică. Luați exemplul bieților polonezi cari, în declarațiile lor de zilele trecute, de fapt se înclină în fața situației, lăsând a se înțelege că vor accepta o pierdere de teritorii, și ce au făcut de acord cu anglo-americanii.

Argumentul d-lui Maniu, cu exemplul Italiei și represiunea germană acolo, precum și — adus de mine — încetneala înaintării aliate au convins aici pe toți oamenii de bună credință despre dificul-

tățile noastre, dar asta nu înseamnă că vor merge așa de departe încât să ne apare de o ocupație rusă.

Eu văd evenimentele dezvoltându-se cam în felul acesta: nu se va ține conferința de pace până la terminarea războiului cu Japonia, țările Axei — ale căror guverne nu au trecut înainte de ocupație de partea Aliatilor — vor fi ținute sub ocupație militară aliată un timp nedeterminat; toate problemele de frontieră se vor elabora în timpul armistiștiului (al ocupării militare); gradat, țările învinse vor fi admise în concertul economic și politic european sau mondial.

Acestea sunt principiile mai hotărâte în ultimele înțevinderi. Iți dai seama, cred, ca și mine, de marile pericole, dar și de eventualele avantaje pentru țara noastră, dacă vom ști să le exploatăm. Cel mai mare avantaj însă este hotărârea că tot ce se va face va trebui făcut de comun acord între cele trei puteri mondiale și cred că este pentru noi un avantaj enorm că nu Rusia va fi singura arbită a situației.

Repet însă — ce am spus așa des: nu vă faceți iluzii despre o ruptură între ruși și anglo-saxonii timp de 10-15 ani de aici încolo. Și dacă va veni odată, ea va putea veni numai din partea Rusiei. Evident, se poate deja desprinde un curent puternic de a salva Germania — viitoarea aliată a Angliei?; deja se vede îngrijorarea față de puterea colosală a Rusiei, dar toate acestea nu vor putea avea efect dacă Rusia va fi rezonabilă, adică dacă va accepta compromisuri și compensații teritoriale reciproce.

De exemplu, va accepta ca insulele din Pacific să devie baze americane, în schimb, să zicem, al Statelor Baltice! Noi, în orice caz, vom avea de pierdut; grija noastră trebuie să fie să nu pierdem independența — întrucât o independență absolută pentru un stat mic mai este posibilă în veacul nostru — și să ne păstrăm națiunea ca entitate unică. Chiar dacă va trebui

să evacuăm și Basarabia.

Cred, în orice caz, că pentru interesul națiunii noastre este vitală prepararea imediată și detaliată a evacuării complete și rapide a întregii populații românești din Basarabia și nordul Bucovinei, așa încât să poată fi pusă în practică în orice moment. Va fi o decizie dureroasă, dar preferabilă alternativei probabile. Să nu uităm că Basarabia a fost totdeauna monedă de schimb pe eșichierul internațional; să grijim ca să nu devie azi țara întreagă așa ceva.

În ajutor contra acestei tendințe ne va veni mult interesul ce-l arată anglo-americanii — și mai ales cei din urmă — petrolului nostru și unora dintre relativ micile, dar interesante noastre bogății.

Dacă vom afișa iar doctrina naționalismului economic și nu vom voi să plătim astfel pentru o asigurare de foc politic, vom suferi; dacă vom fi largi, putem, cred, salva mai mult. Să nu repetăm greșala de după 1919, când „prin noi înșine” ne-a izolat de Anglia și America. Să fi avut miliarde de capital anglo-american în țară și în Basarabia, pe lângă drepturile noastre etnice și istorice, alta era situația noastră politică și cea internațională.

Și acu mi se pare că se repetă istoria, acea ocazie unică. Ridicarea standardului de viață la noi — un principiu de bază pentru economia mondială viitoare — poate asigura o piață interesantă industriilor apusene. Economiiștii noștri ar trebui să elaboreze rapid lucrări atrăgătoare cu privire la aceste probleme (import și bogății) pe care te-ai ruga să mi le trimiți.

În concluzie: contact serios și urgent cu Aliții, pentru a stabili cu ei modalitatea și timpul schimbării cursului, aducând astfel, prin scurta războiului, un aport enorm în favoarea lumii întregi. Asta am sfătuit-o de luni de zile, temându-mă să nu devenim teritorii de război, când ar fi prea târziu

pentru o acțiune eficientă; și dacă avem norocul ca o ocupație militară germană să mai întârzie, aceasta este singura cale care ne mai poate salva ceva.

Ți-am sugerat să luați contact și cu diferite mișcări subterane din țările vecine. Ați făcut-o? E important și ar putea fi foarte folositor la un moment dat.

Dumnezeu știe ce va fi în regiunea de est când vei primi această scrisoare; poate va trebui să comunicăm și telegrafic, dacă este ceva urgent [pasaj pe care l-am eliminat, referitor la scrisori anterioare].

După cum am scris, te rog să arăți aceste rânduri d-lui Maniu, Brătianu și Guță [Gh. Tătărescu] cât și altora, căroră crezi tu că este bine, fără a periclită punctul meu de vedere. *Calm și unire!*

Am aflat abia acu câteva zile de moartea lui Tanti Lenci și am fost adânc îndurerat. Te rog să-i transmiți d-lui Vaida expresiunea durerii și a simpatiei noastre a tuturor pentru încercarea ce a suferit.

Te las, iubite Vasile, Dumnezeu să ne ajute să ne vedem dem într-o țară liberă, cât mai curând. Îmbrățișări alor tăi.

Cu multă dragoste, al tău Viorel
17.1.44

Am întârziat trimiterea scrisorii ca să aștept tratativele în curs cu polonii. Vezi că am mers f. departe și de fapt sunt gata să cedez din teritoriu. Dar atitudinea brutală a Rusiei a indispus f. multă lume, mai ales că ultimul comunicat — conciliant — al Poloniei, în care accepta discuțiile cu Rusia asupra frontierelor a fost făcut cu aprobarea lui Eden și F[oreign Office] și a fost lăudat de presa engleză ca f. conciliant și înțelept.

Sunt deja semne că va fi o reacție și opinia publică vede acum mai clar. Asta totuși nu schimbă problema noastră și nu ne ajută, căci vor înghiți fapte împlinite din partea Rusiei. Suntem prea departe de

ei [de englezi] și prea aproape de ruși.

Este natural de văzut cât va mai putea rezista Germania la o forță superioară, de 3 ori mai mare la est. Eu — și mulți alții — nu cred să se termine războiul în 1944; poate în 1945. Dar în ce hal ne va găsi atunci, ce armată vom avea atunci? Armata și bogățiile noastre pot să devină la un moment dat foarte puține și prin ele ne vom putea eventual răscumpăra mai multă libertate, mai mult teren.

Beneș s-a întors [de la Moscova] f. încântat și sigur; a discutat și chestiunea noastră: 1) Rusia) vrea cu orice preț frontiera din 1941. 2) În schimb, ne va sprijini să primim Transilvania — chiar dacă cei de la vest nu ar fi de acord — poate și ceva mai mult. 3) Ar sta de vorbă cu un guvern Maniu, cu toate că știu că Maniu a luat o atitudine „antirusă”, dar 4) Să se facă schimbarea repede.

La aceasta eu am remarcat: a) „antirusă” nu, dar „proromână”. b) în propunerea către polonezi, ei au admis ca teritoriul cu majoritatea polonezi să treacă la Polonia, de ce nu ar admite același lucru cu noi, sau mai bine un schimb de populație? Răspunsul a fost că asta la nici un caz nu vor admite.

Nu mi-am spus gândul meu că în orice caz ar trebui (în cazul extrem) să ne putem aduce toți românii și să golim Ardealul de unguri și sași, să facem din nou o Dacie pură. Și sunt sigur că dacă s-ar face schimbarea în timp util și conform cu o înțelegere cu toți aliații, o vom putea — în caz extrem — obține această retragere a populației. De altfel, mesagiul lui Beneș trebuie să fie deja la Moscova. În orice caz, aici nimeni — serios — nu se gândește să cedăm un teritoriu românesc, nici chiar în glumă, decât în discuțiile serioase. Pavel și cu mine pregătim un memoriu documentat în chestia Basarabiei.

Te las cu drag și aștept în curând știri de la tine.

Viorel

Se zice că în armată ar fi spirit comunist și simpatie mare pentru Rusia? Asemenea între țărani din Basarabia?

7 aprilie 1944

Iubite Vasile,

Urmăresc cu mult interes și bucurie jocul fin și inteligent de la București. Rezultatul până acum este că am întrecut cu mult orice poziție bună ar fi avut vecinii noștri de la vest și dacă nu se pierde timp prea mult putem spera într-o situație similară celei a lui Badoglio.

Întrebându-mă mai mulți prieteni oficiali din guvern despre situație, le-am spus deschis că, deși n-am aprobat politica marelui și personal n-am fost decât nedreptățit de el, totuși trebuie să recunosc că în situația dată numai el poate face o schimbare fără zguduiri și pericolele pe care le-ar provoca un guvern intermediar al Gărzii de fier.

După cum mi se spune, to-

tul depinde de noi. Să vedeți să nu pierdeți timpul și cred că o intervenție pentru redobândirea nord-vestului pierdut ar avea astăzi o aprobare unanimă și deci nu ar trebui acționat direct față de foștii tovarăși și nu s-ar putea interpreta ca o trădare a foștilor tovarăși. Aici s-au luat deja toate măsurile pentru o bună recepție în presă.

Chiar și în ce privește nordul Bucovinei sunt speranțe de rectificări în favoarea noastră.

Îți alătur aici o „scrisoare” care a fost răspândită zilele acestea în mai multe sute de exemplare și o vom mai răspândi săptămâna viitoare în toate locurile unde trebuie.

Dumnezeu să ne ajute să ne vedem în curând și cu bine.

Cu prietenie, Viorel

P.S. Sper că ai văzut articolele mele din *Contemporary* (martie) și *19 - th Century* (aprilie). Îndată ce voi avea copii le voi trimite.■

23 AUGUST 1944 — ACT ISTORIC SALVATOR

Răspunzând unei întrebări a directorului revistei Magazin istoric, președintele României, domnul Ion Iliescu a spus în Conferința de presă de la Palatul Cotroceni în ziua de 4 iulie 1994: „Eu cred că dacă nu era această acțiune politică conjugată de la 23 august, soarta României ar fi fost cu totul alta, tragică. Totuși, România și Antonescu au fost aliatul fidel al lui Hitler până în ultimul moment și tăvălugul rusesc venea cu furie și ar fi distrus fără nici un fel de rezerve totul. Și Transilvania am fi pierdut-o cu totul, probabil. Deci, cine nu gândește asupra acestor consecințe esențiale, fundamentale ale acestui moment istoric nu înțelege semnificația unui moment politic major, independent de felul cum se prezintă, și aceasta e treaba istoricilor să elucideze, până la capăt, conjunctura, desfășurarea, forțele, meritele și nemeritele unora și altora”.

23 AUGUST 1944:

ULTIMUL CURIER DIPLOMATIC

PLEACĂ SPRE STOCKHOLM

● Mihai Antonescu imi spune: pleacă imediat ● Faimoasa telegramă nu a existat ● Una era când rușii se aflau pe Bug și alta când erau la 100 km de Galați ● Un român organizează Ministerul de externe al Nigerului ● Mi-a fost frică să mă fotografiez cu președintele Adunării Generale O.N.U., Corneliu Mănescu ● În Africa imi scriam discursurile în românește

— D-le Profesor Neagu Djuvara¹, cred că experiența dvs. de diplomat este foarte interesantă și în interviurile pe care le-am mai făcut împreună n-am apucat să-i discutăm toate aspectele. V-aș propune să începem cu momentul 23 august 1944, când ați plecat la Stockholm cu o misiune specială. Care este scopul acestei misiuni?

— Cu câteva zile înainte de 23 august², se programaseră patru plecări de curieri: la Stockholm, la Berna, la Lisabona și la Ankara. Când s-a spart frontul la Iași, în 20 august, mareșalul și Mihai Antonescu au înțeles imediat că era momentul să se reactualizeze negocierile începute la Cairo și Stockholm³. În cazul meu, Mihai Antonescu mă văzuse de două ori, căpătase încredere în mine și mi-a spus: „Djuvara, pleacă!” Am plecat astfel la 23 august, dimineața, cu misiunea (se spune „ca să se încheie armistițiul”; e o prostie) ca să reluăm negocierile cu d-na Kollontai, fiindcă Frederic Nanu trimisese la 5 iunie o telegramă în care spunea care era ultimul cuvânt al sovieticilor la propunerile

noastre. De la 5 iunie până la 23 august, nu s-a răspuns la telegrama lui Nanu. Răspunsul la niște întrebări care erau puse când rușii erau pe Bug nu mai era, desigur, același, când rușii ajunseseră la 100 kilometri de Galați. Eu m-am dus cu misiunea de la Mihai Antonescu de a le spune rușilor că le acceptăm condițiile. Este probabil că, dacă mareșalul Antonescu continua să discute pe această bază, discuțiile și schimburile de telegrame ar fi durat săptămâni.

— A existat acea celebră telegramă a guvernului sovietic către mareșalul Antonescu de încheiere a armistițiului, despre care s-a vorbit atât?

— Nu știu de unde a ieșit această poveste, pe care au crezut-o și cei doi Antonești în timpul procesului. Nu știu cine le-ar fi vorbit despre o telegramă care ar fi sosit în dimineața zilei de 23 august și le-ar fi fost tănuț. Din tot ce putem descoperi acum în arhive, reiese că a fost o telegramă a lui Duca, pe atunci numărul doi la legatia din Stockholm, și care se afla în legături cu partidele politice din țară, dar această telegramă nu are nimic comun cu o telegramă a guvernului sovietic. Oricum, nu așa se fac negocierile. În mod normal, ar fi trebuit să vină o telegramă din partea ministrului nostru la Stockholm, ca urmare a unui semn din partea d-nei Kollontai, ori Nanu, ministrul nostru de atunci, n-a trimis nici o telegramă. Telegrama lui Duca a sosit la București după lovitura de

stat și nu a mai avut nici un sens...

În ajun de 23 august, nu a existat nici o telegramă de acceptare a armistițiului din partea guvernului sovietic.

— Ați rămas la Stockholm până în 1947, când la aflarea veștii că Ana Pauker a fost instalată în fruntea Ministerului de externe, ați emigrat la Paris, de unde v-ați întors abia după revoluție.

— Poate părea ciudat faptul că am stat trei ani la Stockholm. În guvernul Sănătescu, fostul șef al cifrului în timpul lui Antonescu, e vorba despre Niculescu Buzesti, a devenit ministru de externe. Cunoscându-mă, a rechemat tot personalul legăției, în afară de Gh. Duca — devenit însărcinat cu afaceri, și de mine, ca secretar. Pe urmă a venit guvernul Rădescu, cu Vișoianu la externe, apoi Tătărescu la externe. Tătărescu colabora cu comunistii, dar încerca să-și trimită oamenii lui. Nu-i putea trimite însă fără acordul ministrului de interne Teohari Georgescu. Motiv pentru care ne-a lăsat, pe mine și pe Duca, la Stockholm timp de trei ani, câtă vreme a fost ministru de externe. Când a venit Ana Pauker, aceasta ne-a rechemat pe amândoi. Drumul era prin Paris. Am plecat cu familia la Paris și acolo, pe o cale ocolită, am primit o scrisoare de la mama-mea, care-mi spunea că eram implicat în niște procese politice și mă soma pur și simplu să nu mă mai întorc în țară. Mi-am amânat nedefinit întoarcere-

¹ Cronica familiei Djuvara a fost publicată în *Magazin istoric*, nr. 11/1992.

² Acest interviu a fost difuzat pe postul național de televiziune în ziua de 29 ianuarie 1994, în emisiunea „Pro memoria” — n.r.

³ Dosarul acestor importante contacte diplomatice, păstrat în arhivele de la Moscova, a fost publicat pentru prima dată în revista *Magazin istoric*, nr. 8, 9 și 10/1991.

rea în țară și, într-adevăr, toți colegii mei de la externe care au contribuit la negocierile secrete cu Aliații, începând cu Victor Rădulescu Pogoneanu (mort după 15 ani paralizat, în închisoare), Camil Demetrescu (16 ani de închisoare), toți au avut de pățit.

— În ce procese politice erați implicat?

— Nu știu dacă era vorba despre procesul Maniu sau cel al lui V. Rădulescu Pogoneanu...

— Cum se organiza, în '47-48 emigrația română la Paris?

— Atmosfera era agitată, pentru că mulți oameni credeau că guvernul impus de sovietici nu putea dura la infinit și că anglo-americanii vor pune piciorul în prag. Emigrația a încercat să creeze o organizație care să fie în legătură cu aliații occidentali. Aceștia n-au acceptat ideea unui guvern român în exil, cum avuseseră polonezii în timpul războiului și s-a mers pe ideea unui „Comitet național român”, care să fie un fel de purtător de cuvânt al emigrației române. După câteva luni a sosit, clandestin, generalul N. Rădescu. În emigrație se aflau și câțiva reprezentanți oficiali ai partidelor politice, care considerau că ele căștigaseră alegerile falsificate de comuniști (acest lucru se știe astăzi). Reprezentanții partidelor — respectiv Niculescu Buzzești și Augustin Popa pentru P.N.T., Fărcașanu și Aslan de la liberali, Iancu Zissu de la socialiști — considerau că reprezintă aceste partide și s-a făcut un prim comitet național sub conducerea generalului Rădescu. Din păcate, ca în toate emigrațiile, s-au iscat conflicte. Reprezentanții partidelor considerau că ei erau reprezentanții țării. Rădescu, e drept că fusese numit de rege prim-ministru, dar nu avea trecut politic, iar alte personalități, precum Grigore Gafencu sau Caranfil, erau oarecum pătați pentru că fuseseră miniștri în guvernele din timpul lui Carol II. Primul comitet național s-a spart în urma unui conflict ivit în jurul persoanei lui Citta Davila, fost ministru

în America, generalul Rădescu a murit și nu mai rămăseseră decât reprezentanții partidelor. Șeful comitetului a devenit Constantin Vișoianu, numit de rege, și el a rămas până ce americanii au oferit ceva pentru ca acest comitet să se instaleze în Statele Unite. Aș vrea să fac însă observația că în toate emigrațiile din toate timpurile s-a întâmplat același lucru. Pașoptiștii, care au lăsat în istorie o pagină atât de luminoasă, în emigrație erau divizați.

Se spune că emigrația noastră a fost ineficientă. Și totuși, atunci când s-a creat o uniune a tuturor emigrațiilor — Asociația națiunilor captive —, care a reușit să închirieze o clădire chiar în fața sediului O.N.U., după puțină vreme, ca președinte al acestei asociații a fost ales Constantin Vișoianu, reales apoi tot timpul; secretar general era tot un român.

— Care a fost activitatea dvs. la postul de radio „Europa liberă”?

— Până să ajung acolo, m-am ocupat de refugiați. Am creat un comitet de asistență pentru refugiați, fiind o epocă foarte dramatică. Oamenii ajungeau răniți, alții erau împușcați când voiau să treacă granița. Umblam cu ei pe la autorități să obținem permise de ședere în Franța, pentru că intrau clandestin. Au fost momente foarte dificile. Am lucrat patru ani în acest comitet de asistență, apoi ca funcționar internațional în problema refugiaților, apoi am intrat în ziariștică și am fost chemat la „Europa liberă”, la München. Am stat acolo mai puțin de doi ani, fiind mai mult corespondent la Paris.

— În 1961 ați plecat în Niger, unde ați stat 21 de ani. Sunteți singurul diplomat român din emigrație care a făcut o carieră în Africa în calitate de consilier politic și diplomatic.

— Când am plecat, eram de trei ani secretar al Fundației Carol, la Paris, continuatoarea unei instituții culturale românești. Aici am făcut, între altele, o comemorare a 100 de ani de la Unirea Principatelor. Am organizat o

conferință cu personalități străine; am participat 11 membri ai Academiei Franceze. În acel moment, în Occident se considera că treburile merg ceva mai bine în România.

Mi s-a propus să plec, să formez un nou minister de externe al Republicii Niger, una dintre cele mai sărace țări din Africa, fostă colonie franceză. Am plecat deci cu un contract pe doi ani. În primele luni am fost desul de descurajat, din cauza sărăciei, căldurii ș.a.m.d. Încetul cu încetul m-am obișnuit însă, oamenii au fost foarte draguți cu mine și plecam cu președintele țării la toate conferințele internaționale. A fost o experiență umană extraordinară.

— Cu aceste ocazii, ați avut contacte cu autoritățile românești?

— Mult mai târziu, prin '67 sau '68. L-am însoțit pe președintele Nigerului la New York. Am fost primiți la Națiunile Unite. Președintele Adunării Generale era în acel moment Corneliu Mănescu. Ministrul de externe al Nigerului m-a invitat și i-am fost prezentat. Corneliu Mănescu a vrut să facem o fotografie împreună. Mi-a fost frică și am refuzat; m-am gândit la consecințele asupra imaginii mele în emigrație. În anul următor, guvernul român a trimis o delegație la Niamey. I-am explicat președintelui Nigerului că eu eram refugiat politic și în această situație nu puteam intra în contact cu autoritățile românești. Suflul meu era totuși la România, dar nu m-am lăsat influențat de propaganda occidentală care făcea pe atunci un erou antisovietic din Ceaușescu. L-am rugat totuși pe președintele Nigerului să intrebe, de ce, dacă lucrurile merg așa de bine în România, fratelui meu nu i se permitea de trei ani de zile să iasă din țară?

— După revoluție v-ați întors în țară; de ce?

— Suflul meu era în țară. În Africa îmi scriam discursurile în românește. Când am aflat că lucrurile s-au schimbat, m-am întors imediat...

Interviu realizat de:
Georges BOISNARD

¹ Este vorba despre alegerile din 19 noiembrie 1946 — n.r.

AUGUST
1944

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunta

● După înlăturarea dictaturii, lumea presei bucureștene sporește cu noi publicații. Își relau apariția ziarele Dreptatea, organul P.N.Ț., director I. Liveanu (la 26 august), și Viitorul, organul de presă al P.N.L., director Mihail Fărcășanu (27 august). Apare Libertatea, „ziar de informație și luptă socialistă”, fondator C. Titel Petrescu, prim redactor Ion Pas (24 august), iar România liberă, oficios al P.C.R., director Grigore Preoteasa, iese din ilegalitate (24 august).

● Paginile din primele zile ale acestor ziare au cam același conținut: documentele noului regim, știri și informații despre activitatea guvernului, proclamații, declarații ale liderilor politici etc.

Pașii lor în lumea publicisticii, ca la început, sunt încă firavi. Le voi folosi în această cronică puțin mai târziu, după ce își vor contura profiluri publicistice distincte.

Voi nota totuși că dacă Libertatea și România liberă se profilează a fi net de stânga, prosovietice, Dreptatea și Viitorul reînnoadă firul tradițiilor, conturându-și — încă neclar, acum în august 1944 — un program opozant, simpatizant al celorlalți aliați: S.U.A., Anglia, Franța.

● Dincolo de aceasta, mi se pare a exista însă o dominantă a lor comună: avântarea în campanii de demascări a confrăților întru ale gazetăriei, de punere în față a celor scrise de aceștia înainte și după 23 august, de etichetări

„Cu începere de la 19 august, inamicul atacă puternic pe tot frontul românesc. Lupte violente în curs în zonele: Sodomeni, Heleștieni, Podul Iloalei, Iași, sud-vest Tighina. Aviația inamică a bombardat puternic Constanța și Sulina”. „La sud-est de Tiraspol și pe frontul Moldovei, între Prut și Siret, trupele române și germane să află în lupte grele cu puternice forțe de infanterie și care de luptă sovietice. După lupte foarte grele, cu un inamic mult superior, orașul Iași a fost pierdut. În dimineața zilei, mai multe avioane sovietice de bombardament au încercat să bombardeze orașul Constanța. Două din acestea au fost doborâte de apărarea noastră antiaeriană”.

Iată, derulate cu un ritm vertiginos, evenimentele războiului de pe teritoriul românesc, așa cum le prezintă comunicatele Comandamentului de căpetenie al armatei și sunt reproduse de ziarele¹ bucureștene din 21 și 23 august 1944. Dezastrul este evident și proporțiile sale vitoare ușor de intuit. Ofensiva sovietică este de nestăvilit.

Ce-i rămâne Românel de făcut?

A stăți, când din nou ne aflăm la răscruce neînțelese ale unui veac plin de strămbătate și de crime — scrie *Curentul* din 24 (de fapt 23) august — nimic nu e mai de seamă decât de a ne păstra firea, încrezători în forțele noastre ce nu trebuie slăbite, nici prin îndoială, nici prin lux de imaginație.

Fazele actuale se vor dovedi trecătoare, pentru că răul e trecut, ca și binele. Pentru a putea aștepta clipa dreptății noastre este necesar ca inteligența să lumineze toate acțiunile ce întreprindem. Legați între noi, unul de altul, ca alpinștii, solidari și încrezători — așa să fim.

Este porunca ceasului de față”. Poruncă izvorâtă, imperios, din necesitatea unei „solidarități naționale și a unei voințe neînduplecate de a ne comanda propriile noastre interese”, înfruntând „cli-pele amare ce mai pot să vină”.

Acesta este tonul editorialului — semnat „Interim” — din ziarul citat la 23 august. O zi mai târziu, pesimismul este înlocuit cu sentimentul triumfului. „E o trezire din visul urât în care țara se zbate de patru ani, este, după o rătăcire dureroasă și de care poporul român nu poate fi făcut răspunzător, o întoarcere a drapelului nostru în tabăra glorioasă a aliaților firești.

A fost o pricină grea și neîntreruptă suferință — continuă *Cu-*

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Una dintre
ultimile
fotografii
ale marelui
Ion Antonescu
publicate
în presă
înainte
de 23 august 1944

Bombardamente
germane
asupra Capitalei:
Opera română
din Piața
Valter Mărcineanu...

rentul — această rupere, această sfâșiere pe care împrejurări vi-
trege ne-au impus-o, de lângă camarazii francezi, britanici, ame-
ricani și ruși".

Nu cred să existe cititor al acestor rânduri care să nu știe ce
s-a întâmplat în România la hotarul zilelor de 23 și 24 au-
gust 1944. Nu voi stăruî, deci, asupra derulării evenimentelor, ci
voi încerca să descifrez, din colecțiile gazetelor de acum cinci
decenii, care era pulsul de viață pe care cititorul îl primea și-l re-
ținea din paginile lor și, apoi, care este imaginea pe care lectorul
de după cincizeci de ani, din vara acestui an 1994, o deslușește
din aceste foi măcinate de timp.

Am citat nu întâmplător în deschiderea rubricii ziarului *Curen-
tul* pentru că paginile sale mi se par semnificative pentru în-
treaga presă a momentului: în 23 august 1944 încă erau deschise
spre Germania lui Hitler, pentru ca pe 24 august ele să fie în-
toarse spre tabăra aliată, antifascistă. Probabil face parte din
destinul ziarelor să-și schimbe și ele paginile când țara își
schimbă drumul. Iar gazetarul să-și caute și el alte cuvinte...

Am mai ales acest ziar, *Curentul*, și pentru că directorul său,
Pamfil Șeicaru, nu s-a sfiit să recunoască, public, că lupta sa a
încetat. Într-o scrisoare trimisă Consiliului de administrație al
„SA *Curentul*” și publicată în ziarul amintit la 28 august, Șeicaru
arăta: „Lupta mea încetând, nu mai am nici un rost de a conduce
mai departe *Curentul*. Este corect să trag consecințele. Așa voi
servi mai bine interesele țării, înlăturând o opinie separată, care
ar putea fi luată drept pretextul unor viitoare suspiciuni.

Mă despart cu tristețe de acest ziar căruia i-am închinat 17 ani
de pasiune, de muncă, de credință. Dar sinceritatea luptei mele,
curățenia strădaniei mele nu poate fi dovedită mai bine decât
prin sacrificiul meu liber, spontan.

Cititorii mă vor înțelege — continuă Pamfil Șeicaru —, vor
aproba hotărârea mea în care stăruie aprigul sentiment al datori-
ei pentru această țară, căreia aparțin fără nici o rezervă, pentru
poporul român a cărui noblețe epică se profilează printre steagu-
rile cari pentru mine vor rămâne glorioase, se profilează în se-
vera lui resemnare printre ruine”.

Pamfil Șeicaru a luat atunci drumul exilului (a trăit apoi de-
parte de țară, în Spania și în Germania, vreme de peste cinci de-
cenii, unde a și murit) iar ziarul a apărut în aceeași zi, în a doua
sa serie, cu titulatura de *Curentul nou*...

Dominant este sentimentul descătușării, al libertății.
„Avem vasăzică — notează scriitorul Mircea Damian în
Ecoul din 31 august — libertatea de a gândi, libertatea de a

Cronică mărunță

și acuze. Unele dintre primii
„demașcați” este Mircea Gri-
gorescu, directorul ziarului
Ecoul care, arată Dreptatea
din 29 august, „din antirus și
„proeuropean” a devenit
„comsomol” în toată regula”.
Iar România liberă, la 31 au-
gust, îl reproșează lui I. Vi-
nea, editorialist la *Curentul*,
că „a început să-și amine-
tească târziu și cam suspect
că «între noi și marele nostru
vecin există o veche alianță,
bazată nu pe atitudinea gu-
vernelor, ci pe afinitățile pro-
funde, pe o trăinică simpatie
care leagă națiunile noas-
tre»”.

• Înlăturarea dictaturii, în-
toarcerea armelor împotriva
hitleriștilor sunt întâmpinate
cu mare însuflețire și de refu-
giații ardeleni din Capitala ro-
mânească, care vād
deschizându-li-se astfel calea
reîntoarcerii în ținuturile
afiate vreme de patru ani sub
stăpânirea horthystă. Ziarul
Ardealul, „organ liber de
luptă și afirmare românească”
al refugiaților ardeleni (direc-
tor dr. Anton Ionel Mure-
șeanu), cheamă pe toți cei
afiați în pribegie să se alătore
luptei de dezrobire, „de in-
dreptat și de vindect rânile
Ardealului, cari sunt și ale țā-
rii întregi”.

• În numărul ziarului apă-
rut la 27 august 1944, Gabriel
Tepelea, cu o pană muțată în
mânie și speranță, scrie sub
titlul Acuzăm: „Problema Ar-
dealului a fost tabu sub regi-
mul dictaturii antonesciene.
Toți fruntașii ardeleni au fost
incarcerați, toți tinerii luptā-

AUGUST
1944

...și imobil
de pe strada
Brezolanu

Cronică mărunță

tori urmărit. Un singur om avea dreptul să vorbească despre Ardeal: Ion Antonescu. Și când? Când îi dădeau nemții ordine, când era nevoie de o diversivitate.

Cel mai groaznic șantaj — continuă autorul — s-a săvârșit asupra bunului popor românesc în problema ardelenă.

La Odessa ni s-a spus: ne vom întoarce peste Maramureșul vovodă la Cluj. Am fost împinși mai departe.

La Stalingrad ni s-a spus: Ne batem pentru Ardeal. Ne-au rămas acolo flăcări Diviziei a 20-a de ardeleni".

După patru ani de dictatură, „putem în fine să mărturisim că gândul nostru este Ardealul, că vrea noastră este Ardealul. Ca unii leșii din catacombe parcă ne sperie lumina scrisului liber, parcă e prea puternică și ne jenează".

● În această lumină orbitoare a „scrisului liber”, vechii guvernanți, „toți cei ce au jonglat pe coarda durerii ardeleneste pentru a-și asigura o poziție politică”, sunt acuzați și se cere „să fie judecați de tribunalul poporului românesc".

La trei zile de la înlăturarea regimului antonescian era deja exprimată necesitatea instituirii unui tribunal al poporului...

● Sunt publicate, în același număr al Ardealului, sau în ediția specială din 29 august 1944, diferite apeluri, știri, reportaje privind plecarea pri-

vorbi, libertatea de a scrie. Și e bine așa. Este adevărat că până una alta tot îți vine să te mai uiți în lături când rostești un adevăr, tot mai bănuiești pe vecin că este agent sau spion. Trăim cu toții psihologia puscăriașului care, încă multă vreme după ce s-a liberat, citește ziarul pe furis, fiind gata să-l vâre sub pernă când aude pe cineva în spatele ușii.

Avem astăzi toate libertățile — continuă M. Damian. Deși nu ne-am obișnuit cu ele, simțim totuși că e bine. Simțim că este atât de bine, încât unii dintre noi se cam întrec cu măsura [dându-și] cu părerea la gazetă despre cutare lucru, mai înainte ca guvernul să fi luat măsuri de anulare sau îndreptarea unor legiuiri abuzive rămase moștenire de la fostul regim".

În acest context este dăunătoare atitudinea celor care „anticipează” măsuri pe care guvernul încă nu le-a luat pentru a nu aduce „oarecari perturbări în ordinea socială. Totul trebuie făcut cu înțelepciune. Trăim o epocă de tranziție între ceea ce a fost și ceea ce va să fie. Am avut parte de atâtea răsturnări violente, care au făcut atâtea victime, încât măcar acum este necesar să pornim la un lucru temeinic.

Iată de ce — încheie M. Damian — e bine să nu ne-nfruptăm din libertatea ce ni s-a redat, ca dintr-o mâncare pe care am răvint-o atâtea amar de vreme și de care ne temem că ni se ia de sub nas. Libertatea aceasta trebuie să fie întărită, păstrată și apărată de fiecare dintre noi, în cadrul bunului simț, în cadrul legilor și în vederea construirii edificiului de mâine al țării noastre".

Libertatea, mai tranșantă, scrie la rândul ei în 29 august: „După înlăturarea dictaturii, e imperios necesar ca toate uneltele nazismului să fie împiedicate a-și mai revărsa veninul în coloanele presei românești. Libertate, da! Dar nu libertate pentru sabotorii libertății!"

Cine sunt însă aducătorii libertății?

Desigur, cei care au pregătit răsturnarea regimului antonescian, în frunte cu regele Mihai I. Prin actul de la 23 august, scrie *Revista fundațiilor regale* (redactor: șef Camil Petrescu), „România se reintegrează spiritului politic și cultural al statelor de veche civilizație, pentru care libertatea spiritului și dreptatea socială sunt realități verificate și idealuri constante.

Prin acest act, Majestatea sa, regele Mihai I, inaugurează și pentru țara noastră o nouă eră, în care artele, cultura și știința se vor putea dezvolta temeinic, prefăcând deplin colectivitatea națională, prin condiții cu adevărat prielnice.

Lumea nouă — continuă revista citată — va fi o lume mai bună, mai dreaptă și mai creatoare, în care vor domni inițiativa

Ostași
ai armatei roșii
întâmpinați
pe Șoseaua Colentina
de C. Titel Petrescu
și generali
Ioan Teodorescu
și Constantin Dombrowski,
primarul general
al Capitalei

Cronică mărunță

milor voluntari, soarta populației din Ardealul robit etc. între altele, și știrea că din numărul total de 17 000 evrei câți trăiau în Cluj, au mai rămas în viață — după acțiunile exterminatorii ale horthyștilor — doar 40, printre care dr. Mathias Mathias și avocatul Dr. Hugo Roth.

Sunt amintite crimele săvârșite de horthyști, „omorând 80 de mii de sârbi la Bacica, peste 200 de mii de evrei după 19 martie și peste 50 de mii de români de la 1940 încoace”.

Chemarea este una singură: „Ardeleni! Vă așteaptă Clujul, Oradea, Sătmăruș și toți bacii noștri înfrățiți cu munții. Trăiască luptătorii Ardealului! Vă așteaptă batalioanele eliberării. Veniți!”

● Capitala trăiește dramatismul luptelor pentru alungarea inamicului. În urma bombardamentelor la care este supus orașul de raidurile germane, sunt avariate obiective social-culturale, instituții publice, locuințe particulare etc. Sunt afectate și sediile unor ziare. Astfel, Acțiunea din 29 august, își anunță cititorii că nu a putut apare timp de două zile „datorită faptului că tipografia la care era tipărită [din str. Carol nr. 10] a fost complet distrusă de bombele „apărătorilor culturii și civilizației europene”. De asemenea, alte bombe ale aviației „civilizatoare” au devastat localul redacției noastre [din str. Academiei nr. 17, et. IV] care a suferit lovituri grave”.

armonioasă, iar în loc de ură, înfrățirea între națiunile libere și civilizate”.

În Ardeal însă — scrie *Dreptatea* din 28 august — „toată suflarea românească” a glăsuț: „Asta e opera d-lui Iuliu Maniu”. „De aceea, continuă *Dreptatea* din primul moment al istoriei noastre decizii, poporul ce locuiește pământul sfânt al Ardealului veșnic românesc a strigat: — Trăiască dl. Iuliu Maniu, părintele și salvatorul Patriei!”

Mesageri ai libertății sunt socotiți și ostașii sovietici care înaintează triumfal pe drumurile și prin localitățile românești.

Intrarea, la 29 august, a unor unități ale armatei roșii în Capitală este consemnată în paginile ziarelor sub titluri din care exultă un entuziasm debordant, gesturile și cuvintele năvălind în pagină, probabil, mai puțin din bucuria întâlnirii cu fostul inamic și mult mai mult din teama de felul cum se va comporta acesta în postura de aliat. O primire delirantă și o frăție care s-a înfăptuit dintr-o privire. (Acțiunea) ● Îi presăram [armatei roșii] florile sentimentelor curate și ale gândurilor bune. (Curentul nou) ● Triumfala primire făcută trupelor sovietice de către populația Capitalei. În mașinile trupelor rusești au fost primiți tinerele muncitoare și muncitorii entuziasmați. Delirul de pe străzile Capitalei. (Timpul) ● Flori și urale au întâmpinat pe soldații victorioși ai marelui Stalin. (Ecoul) ● Primirea triumfală a armatelor sovietice în Capitală. (Libertatea) ● Într-un delirant entuziasm Bucureștii au acamat armata sovietică și armata română, înfrățite în luptă contra hitlerismului. (România liberă)

Aproape că nu mai sunt necesare alte citate. Totuși, să reținem un „instantaneu” surprins de reporterul ziarului *Timpul* pe șoseaua Colentina. „Câteva mașini rusești fac popas pe marginea șoselei. Dintre ostași, singur căpitanul lor este mai vârstnic. Poartă în priviri tot seninul cerului adus din îndepărtată Rusie și în gesturi acel calm întâlnit la țărani stăpâni. Sobru ca și ostașii săi disciplinați, răspunde, zâmbind la saluturile ce i se adresează.

Un ostaș de-al nostru ce trece pe alături îi dă prieteneste binețe: — Sdraste, ofițeri! — Sdraste, camarad, îi răspunde acesta”.

Dar iată că apare „la volanul unei mașini, un colonel român”. Ofițerul rus „se ridică în picioare și salută: — Zdravei romanski armiei! — Zdranei Krasnei armiei!” ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

O MISIUNE REUȘITĂ

PATRICK DE VALLOIS,
Director general Rhône-Poulenc - România

Pentru prima oară, cititorii români au putut cunoaște istoria unei societăți internaționale de primă mărime prin revista *Magazin istoric*. Grupul *Rhône-Poulenc*, aflat pe locul cinci în ierarhia mondială a societăților naționale și internaționale din domeniul chimiei și compușilor chimici, și-a dezvăluit multiplele activități număr de număr (din 10/1992 până în 6/1994 inclusiv), familiarizând publicul românesc cu o sferă nouă de cunoaștere. Istoria nu poate fi astăzi bine înțeleasă și nici judecată fără resorturile și implicațiile ei economice și financiare. Iată de ce ați putut găsi la noi în revistă o istorie a uzinelor Malaxa, incursiuni în istoria civilizației bancare românești sau o istorie a grupului *Rhône-Poulenc*. Și numeroși, foarte numeroși cititori ne-au comunicat marile lor interese pentru acest gen de istorie, în completarea rubricilor

noastre privind istoria politică și cea sentimentală, cea socială și cea militară, cea a serviciilor secrete și cea a moravurilor.

În plus, *Rhône-Poulenc* (care are relații comerciale cu întreprinderile din România de peste două decenii) a făcut, după 1990, un pas decisiv, decurgând dintr-o analiză strategică, în direcția consolidării acestor relații prin deschiderea unui oficiu propriu la București. Exact în urmă cu doi ani, directorul general al acestui oficiu, domnul Patrick de Vallois devenit între timp împreună cu soția sa, doamna Brigitte de Vallois, unul dintre numele cele mai cunoscute ale vieții publice internaționale din capitala noastră, răspundea întrebărilor mele despre motivația amplasării lui *Rhône-Poulenc* în România și intențiile de viitor. Am revenit acum cu noi întrebări.

— Ce ne puteți spune despre experiența acestor doi ani?

— Dacă facem un bilanț trebuie să precizăm că *Rhône-Poulenc* și-a realizat planul care consta în primul rând în a crea o echipă formată din specialiști români de înaltă calificare, capabili să investigheze, să promoveze și să studieze ansamblul activităților grupului nostru pe piața românească.

Deși suntem încă departe a fi realizat această misiune în totalitate, putem spune că muncind extrem de dur în acești doi ani am parcurs o mare parte din drum.

Echipa noastră este în

plină activitate; am început cu două persoane și astăzi suntem 25. Am reușit astfel o investiție umană, de bună calitate, de înalt nivel. Chiar și asistenții noștri comerciali sunt ingineri de cea mai bună pregătire. Și vă rog să rețineți ceea ce v-am spus acum doi ani. Am dorit o echipă de români, care sunt foarte dotați și o avem. În afara mea, ceilalți 24 sunt toți specialiști români. Această echipă umană românească este un instrument extrem de performant care ne dă o deplină satisfacție. În același timp, echipa noastră se perfecționează continuu și va mai spori.

Așadar, prima fază, a im-

plantării noastre de bază și operațională în România a fost realizată. Am trecut acum la executarea fazei a doua, respectiv crearea unei societăți comerciale, procedură care este foarte avansată. Această societate este destinată să dezvolte ceea ce a realizat până acum reprezentanța noastră în România. Această fază va asigura penetrația grupului nostru mult mai profund în angrenajul economic românesc, în țesuturile vieții economice din această țară. Această fază nu poate fi realizată decât printr-o activitate comercială proprie și la fața locului, pentru a face față comenzilor de diferite calibre, oricum însă

mult mai numeroase și în cantități diferite, cerute de clienții români. Până acum, livrările pe care diferitele uzine ale grupului *Rhône-Poulenc* din Europa sau America le făceau întreprinderilor românești erau cu camionul, cu vagonul, cu vaporul. Odată cu apariția societății comerciale *Rhône-Poulenc* în România vom opera cu o gamă mult mai diferențiată, inclusiv de unități mici de livrare.

De curând am realizat încă un progres în relațiile noastre în țara dumneavoastră și anume un prim acord de implantare industrială. Este un acord cadru de cinci ani cu uzina românească din Borzești, cunoscutul Chimcomplex. Originalitatea acestui acord este că el începe cu piața și nu cu un *joint-venture*. Cea de a doua originalitate constă în faptul că am hotărât să fabricăm un produs ce nu există încă în România — siliconul (*Rhône-Poulenc* este numărul doi în lume în privința producției și calităților silicilor). Am găsit la Chimcomplex din Borzești o echipă de cercetare și dezvoltare în siliciu, cu o foarte bună pregătire cu care cred că vom reuși să realizăm acest acord. Chiar până la sfârșitul anului, vom solicita Chimcomplex să treacă la fabricarea unor siliciu.

Sunt convins că vom avea succes în toate aceste demersuri: reprezentare, comercializare, industrializare. Noi procedăm în toate provinciile printr-o abordare pragmatică. Noi analizăm în permanență piața și ne orientăm activitatea în funcție de cererea pieții. Noi suntem mândri că am introdus pe piața românească o serie de produse care nu existau înainte de sosirea noastră aici.

— V-aș ruga să definiți sectorul cel mai important al activității *Rhône-Poulenc* în România.

— Fără nici o îndoială agricultura. Aici am avut cele mai multe domenii de aplicare. Și sperăm ca în viitor să

avem realizări în cooperare cu sectorul zootehniei românești.

— Care sunt perspectivele activității *Rhône-Poulenc* în țara noastră?

— Foarte bune, deoarece am venit aici cu o strategie clară și cu încredere în marile virtuți ale inteligenței românești. Ne-am corijat permanent activitatea, dar trebuie să o spun cu plăcere că ne-am confirmat mereu aprecierea despre valoarea inteligențelor românești, a capacității oamenilor din această țară.

— Care ar mai fi dificultățile?

— Există câteva puncte extrem de sensibile pentru companiile străine. Dacă ar fi să sintetizez, aș spune că sunt necesare mari progrese în România pentru ca investitorii străini să vină convinși că au avantaje suficiente. Schimbările din România sunt vizibile și foarte importante, iar cine trăiește aici le poate aprecia. Sunt însă câteva aspecte care trebuie puse la punct. E nevoie de o lege a falimentelor. E nevoie de un cadru juridic care să ofere investitorilor străini garanții reale și precise. E necesar de pildă ca acordul româno-francez asupra protecției bilaterale a investițiilor să fie ratificat.

Sper ca privatizarea să capete și în România un ritm mai susținut. În general investitorii străini nu caută doar profitul ci și garanții și siguranță. E bine să se țină seama de asemenea cerințe.

— Cum a decurs privatizarea *Rhône-Poulenc*?

— Excelent. Statul nu mai deține în prezent decât 2% din acțiunile grupului nostru. Pot să vă spun că privatizarea *Rhône-Poulenc* a fost o mare reușită a actualului guvern francez, cererea de acțiuni fiind de 3 ori mai mare decât oferta. S-a creat o imensă plus-valoare pentru statul francez. În 1981, statul a investit 2 000 000 000 în *Rhône-Poulenc*, în 1993 a vândut

partea sa cu 95 000 000 000. Calculați avantajele. Regula sfântă pe care o știm cu toții este că nu se poate privatiza o întreprindere care pierde, care este nerentabilă. Doar dacă ei au un plan sigur de refacere. În prezent, *Rhône-Poulenc* fiind un grup privat a putut face apel la piața financiară internațională și-și va continua dezvoltarea pe această cale.

— Vă mulțumesc, vă felicit, vă urez succes.

— Vă rog să notați că personal sunt foarte bucuros să mă adresez cititorilor revistei *Magazin istoric*.

Vă mulțumim pentru că ne-ați oferit posibilitatea de a face mai bine cunoscut *Rhône-Poulenc* în România. Ne-ați prezentat istoria așa cum a fost, ne-ați prezentat programul, strategia, activitățile. Noi am venit să ne implantăm în România atât în interesul largirii spațiului regional al grupului nostru, cât și pentru a duce această țară pe drumurile cele mai noi și moderne ale chimiei. Am întâlnit foarte mulți oameni — mai mulți decât bănuiai — care mi-au spus că ei cunosc *Rhône-Poulenc* citind *Magazin istoric*. Deci vă urez și dumneavoastră succes.

Cristian POPIȘTEANU

ALGERIA DE ALTĂDATĂ

(Monoverb cu întrebare și răspuns: 2-7)

ÎN NORDUL CONSTANȚEI SE GĂSEȘTE CAPUL... HORN?

Radu STOIANOV

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **ISTORIA PARTIDULUI NAȚIONAL-TĂRĂNESC. DOCUMENTE, 1926-1947** (volum alcătuit de dr. Vasile Arimia, dr. Ion Ardeleanu, dr. Alexandru Ce-buc).

Editura Arc 2 000, 1994, 352 pp., 3 000 lei: o selecție de documente referitoare la istoria unui partid ce a avut o contribuție însemnată în istoria României.

● **Ion Constantin — BASARABIA SUB OCUPAȚIE SOVIETICĂ DE LA STALIN LA GORBACIOV** (cu un Cuvânt înainte de Octavian O. Ghibu și o Postfață de dr. Gheorghe Buzatu).

Editura „Fiat Lux”, București, 1994, 209 pp., 990 lei: patru studii subsumate aceleiași teme: anexarea Basarabiei și politica de deznăționalizare dusă de puterea sovietică.

● **BINE AȚI VENIT ÎN ROMÂNIA.**

Editura Alcor, Editura Arta Grafică, București, 1994, 104 pp., 6 800 lei: frumos album de prezen-

tare a României, editat în mai multe limbi de circulație internațională.

● **Răzvan Theodorescu — CELE 900 DE ZILE ALE „MANIPULĂRII”.**

Editura Tinerama, 1994, 196 pp., 1 200 lei: mărturie despre o perioadă mult controversată, venită din partea unui participant direct la evenimente.

● **ASSOCIATION INTERNATIONALE D'ÉTUDES DU SUD-EST EUROPÉEN. BULLETIN.**

1-2/1993, 148 pp.: un nou volum al publicației Asociației internaționale de studii sud-est europene, având ca temă principală raportul dintre politică și mentalități.

● **Dan Bodea, Cornelia Călin-Bodea — ETERN ȘI EMBLEMATIC ÎN DEVENIREA NEAMULUI ROMÂNESC** (cu o prefață de dr. Ioan Godea).

Editura SAS, București, 1994, 166 pp.: o carte despre întrepă-

trunderea etnografiei, folclorului și istoriei.

● **ANUAR, VOL. III-IV (1991-1992).**

Ploiești, 1993, 380 pp., 1 500 lei: editat de Societatea de Științe Istorice din România - Filiala Prahova și Arhivele Statului - Filiala Prahova, volumul cuprinde 31 studii, articole și comunicări de istorie medie, modernă și contemporană.

● **BULETINUL CASA ROMÂNĂ.**

Decembrie, 1993, Oakland, California, 1 266 pp.: un nou număr al publicației trimestriale ce apare de 16 ani, prin eforturile unui grup de români din America.

● **Marina Vlady — VLADIMIR SAU ZBORUL ÎNTRERUPT...** (versiune în limba română de Silvia Kerim și Matilda Banu).

Editura Meridiane, București, 1993, 215 pp., 600 lei: povestea unui tragic destin, în relatarea ce lei care l-a cunoscut cel mai bine.

COPERTELE

① ④ Aplicele cu figuri de vultur, rozete de pe arcul șeii, aplice și vârfuri pentru curele — splendide piese ce compun cel de-al doilea tezaur descoperit la Aphida (jud. Cluj) și datând din sec. V (**Șase milenii de trecut istoric românesc**, p. 53)

② Miniatură indiană din sec. XVI, păstrată la Biblioteca Națională din Paris și reprezentându-l pe Marele mogul în mijlocul femeilor de la curtea sa, evocatoare a unor strălucite pagini din istoria Indiei, țara pe care Gandhi și Nehru au ridicat-o la lupta încununată cu dobândirea independenței în 1947 (**Mahatma Gandhi, cum l-am cunoscut**, p. 56)

③ În anul 1820, un proces de adulter zguduia Parlamentul britanic (în imaginea de jos, Palatul Westminster, sediul acestei instituții de tradiție încă din sec. XVI). Este vorba despre divorțul dintre regele George IV și Carolina de Brunswick, după 25 ani de căsnicie (**Divorț la Curtea Angliei**, p. 78)

PLANSELE

② O întrunire politică la Târgu Jiu, în anul 1899, la care au participat D.A. Sturdza (x), premierul din acel moment, și I.I.C. Brătianu (xx), ministru al lucrărilor publice (sus); I.I.C. Brătianu primește perechea regală la Alba Iulia, cu prilejul serbărilor încoronării din 1922

③ Împreună cu mareșalul francez Ferdinand Foch și regele Ferdinand I (sus); I.I.C. Brătianu (x) și I.G. Duca (xx), la Florica, împreună cu delegații prezentați la Conferința Micii Înțelegeri ale cărei lucrări s-au desfășurat la București în zilele de 9-11 mai 1925

④ 23 iunie 1927. Ultimul guvern prezidat de I.I.C. Brătianu (de la stânga la dreapta, rândul întâi): dr. C. Angelescu, I.I.C. Brătianu, I. Inuleț, Vintilă I.C. Brătianu, I. Nistor, I.G. Duca, Al. Lapedatu, C. Argetoianu și general Paul Angelescu (sus);

O secvență din timpul funeraliilor lui I.I.C. Brătianu, în primul rând de la stânga la dreapta: I. Pillat, C.I.C. (Dinu) Brătianu, Gheorghe Brătianu și Vintilă I.C. Brătianu (cu pălăria pe cap).

Fotografiile au fost selectate din fondurile Cabinetului Colecțiilor Speciale ale Bibliotecii Naționale și puse la dispoziția redacției noastre de către doamna Ana Pleșia, căreia îi mulțumim pentru amabilitate

Album istoric

I.I.C. Brătianu

1864 – 1927

INSTITUȚIILE COMUNITARE

În numerele anterioare, Magazin istoric (nr. 6,7/1994) l-a familiarizat pe tinerii noștri cititori cu istoricul Uniunii Europene, iar în cel de față, sunt prezentate instituțiile Uniunii Europene pe baza unor materiale documentare puse cu amabilitate la dispoziție de Delegația Comisiei Europene la București. Sperăm astfel să contribuim la spulberarea posibilelor confuzii — ce se fac încă — între Consiliul Europei, Consiliul de Miniștri european, Parlamentul Europei, Uniunea Europei Occidentale, AELS, Programul Phare, Comisia Europeană, Comunitatea Europeană, Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa etc.

Ceea ce separă Uniunea Europeană de multe alte organizații internaționale tradiționale este structura ei instituțională unică. Acceptând tratatele de la Paris (1951), Roma (1957), Luxemburg și Haga (1986) și Maastricht (1992), statele membre renunță la o parte din suveranitate în favoarea unor instituții internaționale independente, reprezentând interese naționale comune statelor membre. Instituțiile Uniunii Europene se completează una pe alta, fiecare având de jucat un rol specific în procesul de adoptare a deciziilor. Dar Uniunea nu are deocamdată capacitatea de a hotărâ ca în probleme importante, parlamentele și guvernele naționale să i se supună.

Consiliul de Miniștri este instituția principală de luare a deciziilor. El este format din diferiți miniștri din fiecare stat membru, responsabili într-un domeniu pus în discuție la o anumită întâlnire: afaceri externe (considerat drept principal reprezentant al țării respective), agricultură, industrie, transport, mediu. Președinția Consiliului de Miniștri european este deținută prin rotație și ea se schimbă la fiecare șase luni. Tematica discuțiilor din Consiliu este pregătită de un comitet al reprezentanților permanenți ai statelor membre, care este asistat la rândul lui de comitete de funcționari publici din ministerele naționale specifice. Există, de ase-

menea, un secretariat general al Consiliului de Miniștri al Uniunii Europene cu sediul la Bruxelles.

Conform articolului 145 din tratatul de constituire a Comunității Economice Europene (C.E.E.), Consiliul de Miniștri este responsabil pentru coordonarea politicilor economice generale ale statelor membre. Dar, pe măsură ce competența Comunității crește, sporește și gama de activități a Consiliului de Miniștri. Consiliul, care reprezintă statele membre, adoptă reglementările juridice comune (regulamente, directive și decizii).

În anumite domenii specifice de Tratatul de la Maastricht, Consiliul de Miniștri deține această responsabilitate împreună cu Parlamentul European. Consiliul de Miniștri și Parlamentul European exercită, de asemenea, controlul asupra bugetului comunitar și adoptă acordurile internaționale negociate de Comisia Europeană.

Articolul 148 din tratatul C.E.E. face distincție între hotărârile adoptate în unanimitate, cu majoritate simplă sau cu majoritate calificată (54 de voturi din totalul de 76). Voturile sunt distribuite direct proporțional cu suprafața teritoriilor țărilor respective, după cum urmează: Franța, Germania, Italia și Marea Britanie cu câte 10 voturi fiecare; Spania — opt, Belgia, Grecia, Olanda și Portugalia — câte cinci; Da-

nemarca și Irlanda — câte trei; Luxemburg — două.

Cele mai multe hotărâri sunt luate prin majoritate calificată. Unanimitatea este cerută în deciziile de importanță fundamentală, ca primirea unui nou stat membru, amendamente la tratate sau lansarea unei noi politici comunitare. La reuniunea lor din decembrie 1974, șefii de stat (este cazul Franței) și de guverne au convenit să se întâlnească în mod regulat, împreună cu președintele Comisiei Europene, organismul astfel creat fiind cunoscut sub numele de Consiliul European (o instituție complet diferită de Consiliul Europei, care-și are sediul la Strasbourg). Prin Tratatul de la Maastricht, Consiliul de Miniștri este responsabil pentru cooperarea interguvernamentală în cadrul Uniunii Europene (realizarea politicii externe, a securității, justiției și afaceri interne comune).

Parlamentul European constituie un forum democratic de dezbateri, el având de asemenea un rol în procesul legislativ. Alegerile pentru Parlamentul European se țin la fiecare 5 ani (primele au avut loc în iunie 1979). Consiliul European desfășurat la Edinburgh, în decembrie 1992, a hotărât modificarea componenței sale numerice, ca urmare a unificării Germaniei. De la alegerile din iunie 1994, numărul de locuri este de 567 (față de 518, câte erau înainte), distribuite astfel:

Belgia — 25; Danemarca — 16; Franța — 87; Germania — 99; Grecia — 25; Irlanda — 15; Italia — 87; Luxemburg — 6; Olanda — 31; Portugalia — 25; Spania — 64; Marea Britanie — 87. Începând de la unificarea Germaniei, în 1990, 18 observatori din țările estice au luat parte la dezbaterile Parlamentului.

Parlamentul se întrunește în sesiune plenară la Strasbourg, Bruxellesul fiind locul unde se reunește cele 19 comitete, ce pregătesc materialele pentru sesiunile plenare și grupurile lor politice. Secretariatul general al Parlamentului European se află la Luxemburg. Parlamentul împarte funcția legislativă cu Consiliul de Miniștri; el contribuie la redactarea directivelor și a regulamentelor, propunând amendamente pe care Comisia trebuie să le aibă în vedere.

Tratatul de la Maastricht întărește rolul Parlamentului, creându-i atribuții în luarea comună a deciziilor în probleme specifice: libera circulație a muncitorilor, piața unică, educație, mediu, rețele transeuropene, sănătate, cultură și protecția consumatorului. Parlamentul poate respinge poziția Consiliului de Miniștri și opri procesul legislativ, cu condiția ca o majoritate absolută a membrilor Parlamentului (MEP) să fie de acord.

Aprobării Parlamentului sunt supuse acordurile de asociere cât și acordurile comerciale și largirea Comunității. Tratatul de la Maastricht prevede, de asemenea, ca Parlamentul să-și dea acordul în problema procedurii electorale și în cea a cetățeniei.

Parlamentul împarte atribuțiile bugetare cu Consiliul de Miniștri. El poate adopta bugetul sau îl poate respinge, cum s-a întâmplat în două situații până acum. În acest caz, întreaga procedură a fost reluată. În timp ce autoritatea Consiliului de Miniștri prevalează în cheltuielile „obligatorii”, în cea mai mare parte agricole, Parlamentul are ultimul cuvânt în cheltu-

ieli „neobligatorii”, pe care le poate modifica, în limitele impuse de Tratatul de la Maastricht. Parlamentul face uz de autoritatea sa, bugetară, încercând să influențeze sub aspect politic.

Forum european prin excelență și creuzet al sensibilităților politice și naționale, Parlamentul European, reprezentând 345 milioane de locuitori, cere deseori lansarea de noi politici, dezvoltarea sau modificarea celor existente.

În sfârșit, Parlamentul exercită un control democratic. El poate dizolva Comisia Europeană printr-o moțiune de cenzură susținută de două treimi din membrii săi. El votează programul anual al Comisiei Europene, supraveghează implementarea măsurilor comune, având drept sursă de informare rapoartele Curții de Conturi. El urmărește, de asemenea, administrarea acestor măsuri prin interogarea orală și scrisă a Comisiei Europene și a Consiliului de Miniștri.

Ministrii de externe, care sunt responsabili pentru cooperarea politică europeană, răspund de asemenea întrebărilor puse de membrii Parlamentului European (MEP).

Comisia Europeană este o altă instituție comunitară cheie, elementul executiv al Uniunii Europene. Numărul de membri ai Comisiei Europene a crescut la 17 pe 1 ianuarie 1986 (câte doi din Franța, Germania, Italia, Spania și Marea Britanie și câte unul din fiecare celelalte șapte state). Membrii Comisiei Europene sunt numiți de guvernele statelor membre, deși sunt independenți de guvernele naționale. Potrivit Tratatului de la Maastricht, ei rămân în funcție timp de patru ani, iar numirea lor este aprobată de Parlamentul European. Comisia se bucură de multă independență în îndeplinirea îndatoririlor sale. Ea reprezintă interesele comunitare și nu acceptă instrucțiuni provenind de la statele membre. Rolul ei este de a asigura respectarea prevederilor, regulamentelor și directivelor adoptate de Con-

siliul de Miniștri. Pentru a le îndeplini ea poate aduce un caz în fața Curții de Justiție.

Comisia Europeană — ale cărei îndatoriri pot fi enumerate pe scurt: înființare, supraveghere și îndeplinire — poate interveni în procesul legislativ pentru a facilita înțelegerea în cadrul Consiliului de Miniștri sau între Consiliul de Miniștri și Parlamentul European. Ea are, de asemenea, și o funcție executivă: duce la îndeplinire hotărârile luate de Consiliul de Miniștri privind politica agricolă comună, de exemplu. Are atribuții importante în aplicarea măsurilor comune în domeniul cercetării și tehnologiei și în ajutorul pentru dezvoltare. Comisia Europeană poate fi obligată să demisioneze în bloc printr-o moțiune de cenzură a Parlamentului, înaintată de o majoritate de două treimi, dar acest lucru nu s-a întâmplat până acum.

Comisia este sprijinită de un serviciu public, cu cartierul general situat provizoriu la Bruxelles și Luxemburg. Ea cuprinde 23 departamente, numite Directorate generale, fiecare răspunzând de administrarea generală într-un anumit domeniu. În contrast cu secretariatele organizațiilor internaționale obișnuite, Comisia Europeană are autonomie financiară și își poate cheltui bugetul după cum consideră necesar. Partizanii federalizării Europei consideră Comisia embrionul guvernului european, răspunzătoare față de un Parlament bicameral cuprinzând Parlamentul European și un Senat al țărilor membre, care ar urma să înlocuiască Consiliul de Miniștri de astăzi. Președinte al Comisiei Europene din 1985 este Jacques Delors. Comisia numită în ianuarie 1993 are mandat doar pentru doi ani, până în 1995, când — în eventualitatea aderării de noi membri — se va impune reorganizarea ei.

Curtea de Justiție, cu sediul la Luxemburg, este compusă din 13 judecători, asistați de șase avocați generali, toți numiți pentru șase ani în

unanimitate de voturi de către statele membre. Independența lor este dincolo de orice îndoială.

Curtea de Justiție are două funcții:

- să analizeze legile promulgate de instituțiile comunitare în privința compatibilității cu Tratatul (un caz poate fi adus înaintea Curții de una dintre instituții, de un stat membru sau de membri individuali, dacă ei consideră că drepturile lor au fost violate);

- să-și exprime părerea despre interpretarea corectă sau validitatea prevederilor comunitare, când un tribunal național îi cere acest lucru. Hotărârile și interpretările Curții ajută treptat la formarea unui corp de legi europene, aplicabile în cadrul Comunității.

În zona de jurisdicție comunitară, deciziile sale au înțeles față de cele ale tribunalelor naționale. Din acest motiv, Curtea de Justiție a jucat un rol hotărâtor în formarea Uniunii Europene, pe care o cunoaștem astăzi. În 1987 a fost creată o Curte de primă instanță, care să se

ocupe de litigiile administrative în interiorul instituțiilor și de cele între Comisia Europeană și diverse firme comerciale pe subiectul regulilor comunitare privind concurența.

Curtea de Conturi — înființată prin tratat pe 22 iunie 1975 și devenită operațională din octombrie 1977 — are 12 membri, ce sunt numiți de Consiliul de Miniștri pe o perioadă de șase ani. Rolul său este să verifice veniturile și cheltuielile, respectiv în ce măsură ele sunt realizate legal, iar problemele financiare ale Uniunii sunt rezolvate corespunzător. Concluziile sale sunt expuse în rapoarte anuale redactate la sfârșitul fiecărui an financiar. În problemele Comunității Economice Europene (CEE) și Comunității Europene pentru Energia Atomică (EURATOM), Consiliul de Miniștri și Comisia Europeană sunt asistate de Comitetul Economic și Social. Acesta este compus din 189 membri, reprezentând sectoare variate ale vieții economice și sociale. El trebuie consultat înaintea adoptării deciziilor asupra unui mare

număr de subiecte și este liber să supună spre aprobare subiecte din proprie inițiativă.

În problemele Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CSCE), Comisia Europeană este asistată de un Comitet Consultativ, care are 96 membri, reprezentând producători, lucrători, consumatori și comercianți în industria siderurgică și extractivă. Prin Comitetul Economic și Social și prin Comitetul Consultativ, diferitele grupuri interesate sunt implicate activ în dezvoltarea Comunității.

Prin Tratatul de la Maastricht s-a creat un *Comitet al regiunilor*, care a intrat în funcțiune din luna martie 1994. El are — până în 1996, când statutul său va fi revizuit — un rol consultativ. Este compus din 189 membri și reprezintă corpurile locale și regionale. Banca Europeană de investiții contribuie, prin colectarea de fonduri de pe piețele de capital, la finanțarea proiectelor de investiții ce vor promova o piață comună, mai ales în zonele mai puțin dezvoltate. ■

Victor ANGHELESCU

CONCURSUL TÂNĂRULUI EUROPEAN

O SĂPTĂMÂNĂ LA BRUXELLES

După cum știți din numerele din lunile aprilie, mai, iunie, iulie a.c. Delegația Comisiei Europene în România, în colaborare cu revista Magazin istoric, a lansat un concurs pentru tineret.

- Marele premiu al acestui concurs — o săptămână la Bruxelles. O serie de alte premii vor fi acordate contribuțiilor care se disting prin originalitate.

- Potrivit regulamentului concursului, vârsta maximă a participanților trebuie să fie de 35 de ani.

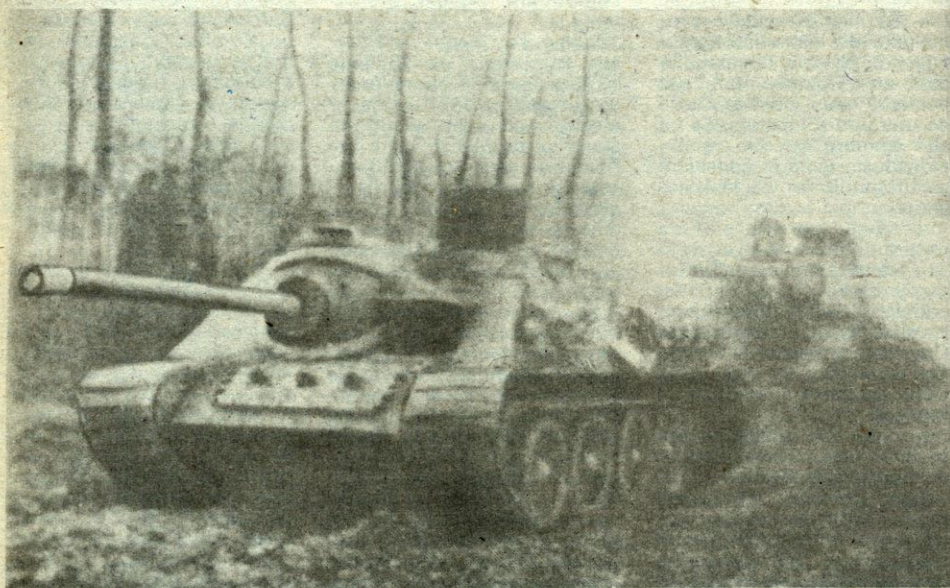
- Participanții trebuie să trimită maxim 3 pagini (dactilografiate sau scrise citeț), în care să propună modalități de sărbătorire în România a zilei Uniunii Europene, „Ziua Schuman” (9 mai 1995).

- Informații utile în redactarea acestei lucrări puteți afla în numerele 6,7 și în acest număr, 8, ale revistei noastre. De asemenea, în nr. 5/1994 am publicat un interviu cu d-na Karen Fogg, ambasadoarea Uniunii Europene la București. Alte informații puteți găsi în nr. 8-10/1991, 7-12/1992, 1/1993, 1/1994. Informații generale despre Uniunea Europeană puteți obține de la Delegația Comisiei Europene la București, Intrarea Armașului 14, sector 1, cod 70182, tel. 211.18.04 și 211.18.05.

- Scrisorile pentru concurs vor fi expediate pe adresa: Delegația Comisiei Europene, Intrarea Armașului 14, sector 1, București, cu mențiunea Pentru Concursul Tânărului European, până cel târziu la 15 octombrie 1994 (data ștampilei poștei).

Desemnarea câștigătorilor va avea loc pe data de 15 noiembrie 1994.

- Concurenții vor trebui să menționeze: numele, adresa, profesia, vârsta.

COTITURA ROMÂNIEI ALARMEAZĂ LONDRA

GHEORGHE BUZATU

Chiar și după o jumătate de secol, investigațiile arhivistice referitoare la evenimentele din 23 august 1944 continuă să țină trează atenția specialiștilor. Și este firesc, deoarece noutatea informației vizează nu doar aspectul cantitativ, ci, de multe ori, cum e și cazul documentelor pe care le vom comenta în acest număr, cercetarea atentă a arhivelor evidențiază

aspecte și elemente cu totul importante¹. În cazul de față, apare limpede faptul că „elementul surpriză” pe care au contat atât de mult organizatorii loviturii de stat de la 23 august și-a dovedit din plin eficiența în confruntarea cu adversarul direct, dar în același timp a alarmat și cercurile conducătoare din cele trei capitale ale marilor puteri aliate, depășite de evenimentele survenite la București. În acele clipe tensionate de ne-

prevăzutul coterii României, corespondența diplomatică Londra-Moscova aflată în arhivele din Londra — Kew Gardens: *Public Record Office* (fondurile Cabinetului primului ministru W. Churchill și ale Foreign Office-ului) punctează câteva elemente de culise extrem de importante în înțelegerea evenimentelor ce au urmat și a raporturilor stabilite între Aliați și noul guvern de la București.

În primul rând, întâlnim precizarea că ceea ce în istoriografie treceau drept „proponerile sovietice de armistițiu” avansate României în aprilie 1944 nu erau doar un

¹ Până la clarificarea situației intervenite la București, cel mai important lucru pentru autoritățile politice de la Moscova era acela de a înainta cât mai adânc cu trupele pe teritoriul românesc. În imagine: tancuri sovietice în acțiune pe frontul din Moldova.

¹ Aceste documente au fost semnate și comentate de colegul Ioan Chiper într-un studiu publicat în *Revista de istorie*, nr. 9-10/1989; ele merită însă o reluare a lor pentru cercurile largi ale cititorilor revistei *Magazin istoric*.

document al diplomației de la Moscova, cum se lăsa a se înțelege, ci rezultatul consultărilor și al voinței politice a celor trei mari puteri aliate. În al doilea rând, duritatea statutului impus României prin convenția de armistițiu pare a-și găsi explicații mult mai nuanțate și conforme adevărului dacă se vor avea în vedere și sugestiile formulate la Londra în chiar ziua de 24 august, într-un moment în care guvernul britanic își lua toate măsurile de precauție pentru a se implica direct în operațiunea de încheiere a armistițiului cu România.

Dar să vedem, concret, cum a reacționat cabinetul britanic.

La numai câteva ceasuri după prăbușirea regimului antonescian și retragerea României din alianța cu Germania, Anthony Eden, liderul diplomației britanice, consemna în memorandumul purtând indicativul „GUARD / CLASP 201”, destinat premierului W. Churchill și, deopotrivă, ambasadorului Marii Britanii la Moscova, Sir Archibald Clark Kerr (telegrama nr. 2 649) următoarele:

„Nu avem confirmare oficială de nici un cerc asupra evoluției evenimentelor din România menționate în proclamația regelui Mihai difuzată ieri la Radio București. Ar trebui să abordați imediat guvernul sovietic pentru a afla dacă au vreo confirmare și pentru a le cere să ne țină permanent la curent cu toate evenimentele. La rândul nostru, vom ține, bineînțeles, la curent guvernul sovietic cu orice informații care ne parvin” (Public Record Office, fond Cabinet 89/90).

Având în vedere consecințele cotelor efectuate de România în planul raporturilor internaționale, mai precis, intuind faptul că România va solicita și va negocia o convenție de armistițiu cu Națiunile Unite (în primul rând cu marile puteri — S.U.A., U.R.S.S. și Marea Britanie), Eden se interesa de atitudinea Kremlinului, dorind să-i afle disponibilitatea de a respecta condițiile deja fixate în

aprilie 1944 și mărturisind dorința Londrei de a nu fi exclusă de la negocieri. Tocmai în acest sens, documentul preciza:

„Rog întrebați guvernul sovietic dacă sunt cu adevărat pregătiți să încheie un armistițiu cu românii în termenii stabiliți inițial cu noi și cu guvernul Statelor Unite sau dacă intenționează să revizuiască acești termeni. Guvernul Maiestății Sale ar dori să semneze un armistițiu și, prin urmare, să participe la orice întâlniri cu românii ce ar putea duce la un asemenea rezultat. Dacă întâlnirile și semnarea urmează să aibe loc în U.R.S.S. sau pe linia frontului, am dori să luați parte dv. [este vorba despre ambasadorul A. Clark Kerr — n.n.] ori reprezentantul dvs.” (ibidem).

Conform indicațiilor primite de la Londra, Sir Archibald Clark Kerr — a prezentat în aceeași zi de 24 august 1944 un *aide-memoire* lui A.I. Vișinski, locțiitorul comisarului poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S. (V.M. Molotov). Reținem din motivarea demersului în cauză, care — se va vedea — practic reproducea argumentele lui Eden:

„Vă scriu din însărcinarea guvernului meu pentru a vă informa că nu are confirmare oficială din nici un cerc asupra evoluției evenimentelor din România care au fost prezentate în discursul difuzat ieri de regele Mihai la Radio București. Am fost însărcinat să întreb dacă guvernul sovietic posedă informații asupra acestui subiect, precum și dacă va avea amabilitatea să ne țină la curent cu evoluția evenimentelor. La rândul său, guvernul meu va transmite, cu siguranță, guvernului sovietic orice informații îi vor parveni” (Public Record Office, fond Foreign Office — 371/46 005).

Precizând că Londra dorea să participe la negocierea convenției de armistițiu în perspectivă cu România (§4) și că, potrivit acordului cu Molotov din 11 aprilie 1944, avea în vedere numirea unor „reprezentanți politici” la

București (§3), Sir A.C. Kerr definea în paragraful 2 al textului înaintat o sumă de considerații ce defineau sintetic atitudinea de moment a Marii Britanii în privința condițiilor ce le vedea impuse adversarului de mai ieri:

„2. De asemenea, trebuia să întreb dacă guvernul sovietic este pregătit să încheie cu românii un armistițiu în termenii stabiliți inițial cu guvernul meu și cu guvernul Statelor Unite sau dacă socotește că acei termeni trebuie revizuiți. La rândul său, guvernul meu este gata să respecte termenii comunicați d-lui Maniu și mareșalului Antonescu în aprilie [1944; referire la faimoasele „condiții minimale” — n.n.] drept bază pentru armistițiu, cu următoarele amendamente și adăugiri: «1. Guvernul Britanic consideră că trebuie să i se ceară României ruperea relațiilor nu doar cu Germania, ci și cu orice stat aflat în stare de război cu oricare dintre Națiunile Unite, internarea cetățenilor de naționalitate inamică și punerea sub control a proprietăților inamicului. 2. Guvernul meu consideră necesară modificarea clauzei referitoare la despăgubiri pentru a se formula astfel: restituirea proprietăților aliate și plata pagubelor de război».

Guvernul meu — citim în continuare în *aide-memoire*-ul din 24 august 1944 — consideră că volumul despăgubirilor trebuie discutat la conferința generală de pace. Acest punct a fost ridicat, după cum vă amintiți, în scrisoarea mea din 24 aprilie [1944 — n.n.] destinată d-lui Molotov.

În afara acestor amendamente, guvernul meu consideră că orice armistițiu cu România ar trebui să stipuleze:

a) Aliații să aibă dreptul de a staționa trupe și agenții pe teritoriul românesc, pe cetașia României, care, de asemenea, să furnizeze bani românești pe care Aliații i-ar putea solicita uneori;

b) România să respecte dispozițiile Aliaților în pri-

vința controlului Dunării și al sistemelor de transport;

c) Numirea unei Comisii Aliate de Control;

d) Guvernul român să respecte și să îndeplinească necondiționat orice solicitări ulterioare ale Aliatilor" (Public Record Office, fond Foreign Office — 371/46 005).

După prezentarea documentului pe numele lui A.I. Vișinski, ambasadorul Sir A.C. Kerr a înștiințat de îndată Foreign Office-ul prin telegrama nr. 2 234 din 25 august 1944. Totodată, el relatează cele declarate de A.I. Vișinski lui H. Averell Harriman, ambasadorul S.U.A. la Moscova, care fusese primit de adjunctul lui Molotov tocmai în legătură cu aflarea primelor știri despre cotelura României. Partea sovietică s-a declarat și ea surprinsă de cele întâmplate la București. Kremlinul neavând informații detaliate despre evenimentele din România:

"2. D-l Vișinski a comunicat ambasadorului Statelor Unite că guvernul sovietic nu are informații asupra evoluției evenimentelor [din România — n.n.] și că, personal, nu vede nici un motiv pentru care termenii stabiliti în aprilie să nu fie încă [considerați — n.n.] în vigoare, deși întreaga situație va trebui, evident, reexaminată" (Public Record Office, fond Foreign Office — 371/46 005).

În cursul nopții de 24/25 august, Sir Archibald și Averell Harriman au fost convocați de către V.M. Molotov. Conținutul celor dezbătute este de mult cunoscut grație telegramei expediate de către Harriman, imediat după întrevvedere, Departamentul de stat din Washington, DC și publicată în cunoscuta colecție de documente diplomatice americane (*Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers*, IV, 1944, Washington, G.P.O., 1956, p. 193; document citat și în *Magazin istoric*, nr. 8/1983). De data aceasta, prezentăm telegrama nr. 2 235, expediată din Moscova pe 25 august, la ora 4.20 a.m. de către Sir A.C. Kerr pe adresa Foreign

Office-ului:

"1. Molotov ne-a convocat, pe ambasadorul Statelor Unite și pe mine, la ora 2 în această dimineață și ne-a spus că guvernul sovietic urma să facă o declarație referitoare la România care va fi publicată în presa din 25 august și difuzată imediat [ceea ce s-a și întâmplat — n.n.]. Telegrama mea următoare conține textul [declarației oficiale sovietice — n.n.], bazat pe declarația din aprilie trecut.

2. Răspunzând la o întrebare a mea, el [Molotov — n.n.] a spus că guvernul sovietic nu deține informații oficiale despre evenimentele din România și că armata roșie nu se află în legătură cu Comandamentul român. O divizie [românească — n.n.] trecuse, totuși, de cealaltă parte, declarând că se conformează ordinelor de la București.

3. Scopul prezentei declarații a fost de a clarifica atitudinea guvernului sovietic, influențând, astfel, opinia publică română, în special trupele.

4. [Molotov] nu luase încă cunoștință de comunicarea mea pe care i-o adresam în această după-amiază (telegrama mea nr. 2 234), și a spus că guvernul sovietic nu avusese încă timp să ia în considerație chestiunea termenilor armistițiului [cu România — n.n.]" (Public Record Office fond Foreign Office — 371/46 005).

După 24 de ore, ambasadorul A. Clark Kerr confirma Foreign Officeului faptul că, între timp, Molotov studiase problema armistițiului cu România. Telegrama expediată de el la 26 august, ora 5.40 a.m. (purtând numărul 2 242) sublinia că Moscova nu se depărtase de condițiile fixate în aprilie 1944, că mai lua în considerație stipulațiile separate oferite în iunie 1944 delegaților lui Antonescu (a se vedea cele trei adăugiri) și că, de asemenea, își luase în serios rolul ce-i fusese concedat în iunie 1944 de către anglo-americani pentru a acționa drept „conducător al ostilităților” în regiunea Euro-

pei centrale și de est după alungarea trupelor germane. Iată cele mai semnificative paragrafe din documentul în discuție:

"... D-l Molotov ne-a convocat din nou, pe mine și pe ambasadorul Statelor Unite, la ore mici și ne-a spus că «în scopul de a menține prestigiul noului guvern român», guvernul sovietic propune să fie respectați termenii din aprilie [1944], cu următoarele adăugiri:

a. Reducerea volumului despăgubirilor;

b. Stabilirea unei zone libere ca reședință a guvernului român;

c. Acordarea unui termen de 15 zile trupelor germane pentru a părăsi țara.

Referitor la șc, Molotov a spus, cu un zâmbet, că 12 divizii germane se află încercuite la Chișinău.

2. [Molotov] a spus că trebuie făcute angajamente pentru a se semna la Moscova [convenția de armistițiu — n.n.] cu un reprezentant român, care să vină în acest scop. Ambasadorul Statelor Unite și cu mine urmează să luăm parte la discuțiile care vor trata problema ridicată în telegrama dv. nr. 175 CITIZEN către mine.

3. [Molotov] a rugat să vă exprimați opiniile cât mai curând..." (Public Record Office, fond Foreign Office — 371/46005).

Iată modul în care au fost pregătite negocierile finale pentru încheierea convenției de armistițiu cu România la 12/13 septembrie 1944. Cu experiența și perspicacitatea sa, pare totuși nefiresc faptul că ambasadorul britanic la Moscova n-a reușit să descifreze conținutul real al „ignoranței” lui V.M. Molotov în privința evenimentelor din România. În realitate, „ignoranța” afișată de Molotov s-a concretizat, pe teren, în continuarea de către trupele sovietice a operațiilor militare, ignorând declarațiile noului guvern român, dezarmând și trimițând în prizonierat zeci de mii de ostași români care-i întâmpinau pe „noii aliați” cu arma la picior! ■

ION I.C. BRĂȚIANU

OMUL

MARII UNIRI

DAN A. LĂZĂRESCU

Unul dintre cei mai mari oameni de stat pe care i-a avut România, cel care a contribuit mai mult decât oricare altul la reîntregirea neamului și cel care a impus marile reforme de structură care au modificat și modernizat adânc societatea românească (votul universal și improprietățile țăranilor), Ion I.C. Brătianu n-a avut încă parte de o analiză temeinică a gândirii și operei sale. Din acest punct de vedere, el face parte, ca și părintele său, Ion C. Brătianu, din numărul oamenilor de stat români care nu și-au aflat încă restituirea cuvenită. În aceeași categorie stau și Carol I, Ferdinand Întregitorul, Lascăr Catargiu, Alexandru Marghiloman, Iuliu Maniu, dr. Alexandru Vaida-Voievod și mareșalul Alexandru Averescu. De altfel, dintre personalitățile politice ale României moderne, singurii care s-au bucurat de monografii au fost Alexandru Ioan Cuza și sfetnicul său Mihail Kogălniceanu, Petre P. Carp și Take Ionescu, Constantin Stere și Titu Maiorescu.

În ceea ce-l privește pe Ion I.C. Brătianu, absența până de curând a unui studiu monografic se datorește vicisitudinilor istoriei veacului nostru, secolul urii. Între 1930-1940, resentimentele regelui Carol II față de Ionel Brătianu s-au împletit cu acelea ale lui Nicolae Iorga. Între 1940-1947 nu s-a putut gândi nimeni să întreprindă o asemenea cercetare. Sub dictatura comunistă instaurată în 1947, ea devenea absolut primejdioasă.

Este cu atât mai lăudabil faptul că un istoric american, în speță Sherman D. Spector, s-a ostenit mulți ani de zile, în bibliotecile și arhivele României și ale altor țări europene, să întocmească o lucrare masivă (378 pagini) intitulată: *Romania at the Paris Peace*

Conference. A Study of the Diplomacy of Ion I.C. Brătianu, lucrare de indispensabilă referință, apărută la New York, în anul 1962, în Editura Bookman Associates, Inc.

Autorul era Assistant Professor of History la Russell Sage College. El a dezvăluit unui mic grup de intelectuali români, în cadrul unei ședințe organizate în fosta casă a lui Nicolae Titulescu, devenită sediul Asociației române de drept internațional și relații internaționale (A.D.I.R.I.), că și-a consacrat mai mulți ani din activitatea științifică urmării iscusitei acțiuni politice și diplomatice în virtutea căreia Ion I. C. Brătianu a izbutit în cele din urmă să facă să triumfe, pe toate planurile (istoric, diplomatic, politic și juridic), idealul căruia marele bărbat de stat român și-a consacrat întreaga existență. Anume, reîntregirea neamului românesc. Prin excepționalele sale calități, Ion I. C. Brătianu merită să fie socotit printre cei mai mari oameni politici ai lumii din primul sfert al secolului nostru, a afirmat autorul, care a mărturisit că, cercetând toate periodicele românești sau străine aflate în colecția Bibliotecii Academiei Române, arareori a întâlnit, între anii 1895 și 1927, vreun ziar sau vreo revistă în care să nu fie menționat — fie și în sens critic — numele lui Ionel Brătianu. Cum lucrarea nu a beneficiat nici până acum de o traducere integrală și în speranța că vom deștepta interesul întreprinderii unor noi cercetări monografice, ne propunem să prezentăm și să comentăm principalele concluzii la care ajunge autorul american. Nu înainte de a-i reaminti cititorului că în 1970 Sherman Spector a predat ca profesor la Universitatea din București, în cadrul programului Fulbright și a fost editor și prefațator al volumului *Istoria poporului român* (sub redacția acad. Andrei Oțetea), apărută în S.U.A., în Colecția Istoriei Naționale.

¹ Ioan Scurtu, *Ion I. C. Brătianu. Activitatea politică*, Editura Museion, București, 1992.

Obligat să-i înfrunte pe Aliați

Personalitatea și caracterul lui Ion I.C. Brătianu sunt analizate, pe larg de Sherman Spector. Este menționată descrierea contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România între anii 1916-1920, descriere în care Brătianu apare cu silueta „unui mare senior francez din epoca Renasterii, cu ochi de gazelă și falcă de tigru”. Calificativele folosite de Sherman Spector pentru a-l caracteriza pe Ionel Brătianu în activitatea sa politică sunt: „in-tratable” (inflexibil), „rigid” și „ruthlessly calculating” (nemilos calculator al șanselor).

Atunci când primea la începutul anului 1914 sarcina de prim-ministru al României, Brătianu afla de obligația respectării textului tratatului de alianță secretă încheiat de părintele său, Ion C. Brătianu, în luna octombrie 1883, cu Austro-Ungaria și omologat la aceeași dată de aliatele Austro-Ungariei, Germania și Italia. Ion I.C. Brătianu, care-și făcuse studiile politehnice la Paris și nici nu știa bine nemțește, nu avea nici o tragere de inimă spre Tripla Alianță. Dar autoritatea regelui Carol I era atât de mare încât Ionel Brătianu, după ce izbutise să ajungă la putere pentru a-și aplica reformele de structură socială și politică, nici măcar nu se putea gândi să nu țină seama de tratatul secret de alianță cu Austro-Ungaria. Tratat de altfel reinnoit în 1913 de către Titu Maiorescu, în dubla lui calitate de președinte al Consiliului de Miniștri și de ministru de externe.

Cum observă însă, cât se poate de judicios, Sherman Spector, „poziția regelui Carol I fusese slăbită, în primăvara anului 1914, mai cu seamă în urma reorientării politicii rusești față de România”. Într-adevăr, Serghei Sazonov, ministrul de externe al țării lui Nicolae II, folosise orientarea probulară a politicii austriece, în 1913, pentru

a inspira vizita țării la Constanța, la începutul lunii iunie 1914, câteva săptămâni înainte de izbucnirea primului război mondial.

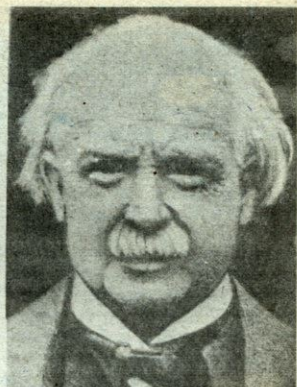
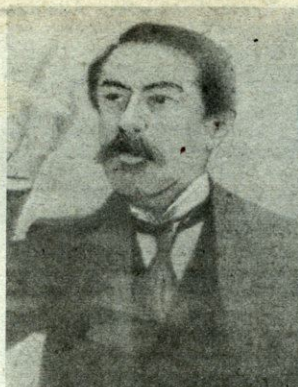
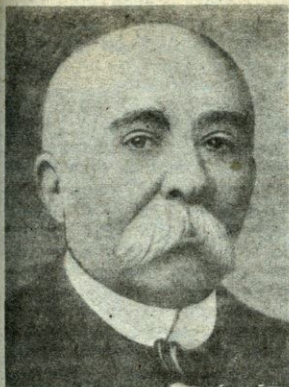
Încă de la 17/30 iulie 1914, Sazonov i-a oferit lui Brătianu, prin ministrul țării la București, Poklewski-Kozieli, unirea la România a ținuturilor de peste Carpați locuite de români, în schimbul neutralității României, Brătianu a solicitat ca oferta să fie omologată și de guvernele Angliei și Franței. În paralel, Brătianu a solicitat contelui Czernin, ministrul Austro-Ungariei la București, retrocedarea Bucovinei și acordarea anumitor drepturi politice și culturale românilor din Transilvania, în schimb inderplinirii obligațiilor militare conform tratatului. Față de reticențele guvernului maghiar de a ține seama de cea de-a doua condiție pusă de Brătianu, acesta l-a convins pe regele Carol — destul de iritat de inițiativa războinică a Germaniei — să determine neutralitatea, fie și provizorie, a României, prin votul aproape unanim al Consiliului de coroană întrunit la Castelul Peleş din Sinaia la data de 21 iulie/3 august 1914 (*Magazin istoric*, nr. 12/1983). Vot mult influențat de precedentul declarației neutralității Italiei, țară care se afla și ea în Tripla Alianță.

După ce urmărește, amănunțit și documentat, tratativele secrete ale lui Ionel Brătianu cu reprezentanții Antantei la București, tratative înconunate prin semnarea celor două tratate de alianță, cel politic și cel militar, care legau România de puterile Antantei, la data de 4/17 august 1916, Sherman Spector trece în revistă — evident, pentru publicul anglofon, foarte puțin documentat pe seama istoriei României — etapele războiului din 1916-1917 și ajunge la faza armistițiului din decembrie 1917. Brătianu, scrie autorul, privise cu destul scepticism intrarea în război a Statelor Unite. Ulterior, el trimisese peste ocean o misiune alcătuită din dr. Constantin An-

gelescu, preoții greco-catolici Vasile Lucaciu și Ion Moța și căpitanul Ion Stoica (*Magazin istoric*, nr. 12/1992). Această misiune a luat contact cu secretarul de stat american Robert Lansing, care, la data de 2 iulie 1917, a declarat că Statele Unite nu urmăresc dezmembrarea Austro-Ungariei și ca atare nu pot sprijini revendicările teritoriale ale României înscrise în tratatul secret de la 4/17 august 1916. La data de 28 noiembrie 1917, președintele Woodrow Wilson a trimis o notă oficială guvernului român, la Iași, prin care îi oferea bunele sale oficii în vederea respectării integrității ei teritoriale după război, și un împrumut imediat de 5 milioane dolari. Atât și nimic mai mult!

Poziția diplomatică a lui Ionel Brătianu, deja compromisă prin venirea la putere în Franța, la 16 noiembrie, a lui Georges Clemenceau — care prin articolele sale anterioare, criticase, foarte aspru, în 1915 și 1916, nesfârșitele tergiversări ale guvernului român — și prin atitudinea primului-ministru britanic, David Lloyd George, despre care Brătianu aflase că impusese, în virtutea unor calcule politice îndoielnice, imobilitatea forțelor aliate de la Salonic conduse de către generalul francez Maurice Sarrail, mai era primejduită și prin atitudinea încă sovăielnică a guvernului american față de monarhia austro-ungară. Cu toate acestea, ieșirea Rusiei din război făcea inevitabilă ieșirea din război și a României. Brătianu a fost silit să accepte încheierea armistițiului de la Focșani (26 noiembrie 1917) astfel încât, în ochii conducătorilor politici și militari ai Antantei, România era al treilea stat aliat care ieșea din război, unilateral, după Muntenegru și Rusia.

În primele zile ale anului 1918 (stil nou) Brătianu a aflat, cu surprindere și anxietate, despre tratativele marelui sud-african Jan Christian Smuts, imputernicitul lui Lloyd George, cu contele

Georges Clemenceau (stânga) și David Lloyd George (dreapta) se opuneau, în 1919, respectării clauzelor tratatului de alianță cu România, clauze inspirate de Aristide Briand (mijloc)

austriac von Menndorff-Pouilly, în vederea unei păci separate cu Austro-Ungaria. Pentru a impulsiona aceste tratative secrete Lloyd George a rostit un celebru discurs în Camera Comunelor, la data de 5 ianuarie 1918, afirmând că se poate de împede că Anglia nu intenționa să dezmembreze monarhia austro-ungară, ci doar să obțină anumite drepturi garantate de monarhie unor naționalități conlocuitoare, inclusiv românilor. Clemențeau, și din ură față de Brătianu, a sprijinit această declarație, cu toate protestele lui Aristide Briand, cel care inspirase tratatul secret cu România de la 4/17 august 1916. Iar baronul Sidney Sonnino, singurul om de stat al Antantei rămas în continuare la putere de la începutul războiului, în calitate de ministru de externe al Italiei, i-a atras atenția ministrului român la Roma, Dimitrie Ghica, că „Biserica acordă uneori iertarea după săvârșirea păcatului, dar niciodată înainte de săvârșirea lui, după cum s-ar fi convenit s-o știe domnul Brătianu”.

Marghiloman s-a sacrificat

În ziua de 8 ianuarie 1918, președintele Wilson a formulat în mod oficial celebrele lui 14 puncte concepute ca fun-

damentalele condiții ale păcii. Primul punct denunța diplomația secretă, ceea ce înseamnă, cât se poate de limpede, că Statele Unite n-aveau intenția să recunoască nici tratatul secret încheiat de Antanta cu Italia la Londra, în luna aprilie 1915, nici cel încheiat cu guvernul român la București, în 1916. Punctul al zecelea era un apel la dezvoltarea autonomă a popoarelor din Austro-Ungaria, formulare care în nici un caz nu putea fi interpretată ca o secesiune a lor față de Viena sau de Budapesta. Punctul al unsprezecelea prevedea restaurarea României ca stat independent și evacuarea teritoriului ei de către armatele de ocupație. Urmată de garantarea independenței și integrității ei teritoriale. Nu se pomenea nimic de vreo achiziție teritorială. Brătianu s-a aflat astfel în fața unei inexplicabile confuzii politico-diplomatice în lagărul aliat. Constrâns de către mareșalul August von Mackensen, printr-un ultimatum trimis de acesta la Iași la data de 7/20 ianuarie 1918, să înceapă de urgență tratative de pace, cu promisiunea unirii Basarabiei la patria-mamă. Primul ministru român a tergiversat cât a putut, solicitând celor patru miniștri aliați de la Iași autorizația să trateze cu inamicul. Răspunsul a fost negativ. Aliații asigurându-l pe Bră-

tianu, printr-o notă comună înaintată lui la data de 23 ianuarie/5 februarie 1918, că Germania n-ar fi avut atunci nici intenția, nici mijloacele materiale să atace frontul român din Moldova. Dar Brătianu aflase că Mackensen primise din partea lui Ludendorff ordinul să obțină cu orice preț negocierea unui tratat de pace cu România, până cel mai târziu la data de 28 ianuarie/10 februarie 1918; în caz contrar urmând să spargă frontul român cu sprijinul unor divizii proaspete, dislocate de pe frontul de vest.

După o violentă discuție în Consiliul de Miniștri întrunit la data de 25 ianuarie/7 februarie 1918, în cursul căreia miniștrii conservatori din guvern, în frunte cu Take Ionescu și cu Nicolae Titulescu, i-au cerut să rămână în război cu orice preț și să respingă ultimatumul lui Mackensen, Brătianu, care încercase zadarnic să ajungă la un acord cu guvernul lui Lenin, și-a prezentat demisia la data de 8 februarie stil nou, sfătându-l pe regele Ferdinand să-l cheme la guvern pe generalul Alexandru Averescu. Acesta din urmă, afirmă Sherman Spector, era la acea dată convins de biruința finală a Puterilor Centrale. Averescu a inițiat tratativele de pace la Buftea cu contele Ottokar von Czernin și cu Richard von Kühlmann

(cei doi miniștri de externe ai Austro-Ungariei și Germaniei), care au pus condiții extrem de dure. Contele Czerin a avut și o întâlnire cu regele Ferdinand, la Răcăciuni, moșia lui Alexandru C. Constantinescu; și, fără să accepte vreo modificare a grelelor amputări teritoriale impuse României (Dobrogea întreagă și linia Munților Carpați), a insinuat că un guvern prezidat de către șeful Partidului Conservator, Alexandru Marghiloman, ar putea, eventual, obține unele ameliorări ale acestor grele condiții. Întâlnirea a avut loc la data de 14/27 februarie 1918 și, apoi, în cadrul unui Consiliu de coroană convocat de regele Ferdinand în ziua de 16 februarie/1 martie 1918, Ionel Brătianu i-a sugerat regelui să-l cheme la putere pe Alexandru Marghiloman.

Marghiloman s-a sacrificat pentru salvarea dinastiei și a armatei, dar textul tratatului de pace negociat de el cu puterile învingătoare, așa cum a fost publicat la data de 25 aprilie/8 mai 1918, nu cuprinde ameliorări notabile față de cele obținute de Averescu prin tratatul de la Buftea. Dar, cum observă extrem de judicios Sherman Spector, „chiar termenii atât de drastici ai acestui tratat i-au servit lui Brătianu să-i convingă pe Aliați de rapacitatea germană și de absoluta neputință a României de a se apăra singură în probleme atât de vitale pentru ea”.

Să nu te lași înfrânt

Făcut răspunzător de situație, amenințat să fie dat în judecată, Ionel Brătianu și-a păstrat demnitatea și sângele rece și a refuzat să părăsească țara, așa cum au făcut-o Take Ionescu, Nicolae Titulescu și mulți alții. Prin credincioșii săi agenți din capitala Franței, în momentul în care se profila prăbușirea Puterilor Centrale, Brătianu i-a solicitat primului ministru francez Georges Clemenceau

o fixare a atitudinii Aliaților biruitoari față de România învinsă. În numele celor patru mari puteri aliate, Clemenceau i-a trimis în mare tăină, la Iași, pe Victor Antonescu, pe calea aerului via Salonic. Mesajul transmis lui Brătianu era: înlăturarea guvernului Marghiloman și reîntrirea României în război de partea Antantei fără însă a se menționa ceva în privința respectării de către Aliați a tratatului secret de la 4/17 august 1916. Foarte prudent, după cum îi era obiceiul, Brătianu, care știa bine că președintele Wilson declarase că nu recunoaște vreun tratat secret, s-a mărginit să-l determine pe regele Ferdinand să semneze, la data de 15/28 octombrie, un ordin secret către armata română, cerându-i să se pregătească să intre în Transilvania. La acea dată, germanii dispuneau încă de numeroase divizii de infanterie în zonă.

La data de 23 octombrie/5 noiembrie 1918 însă sosea la Iași un mesaj al președintelui Woodrow Wilson, prin care se accepta principiul unității naționale a României, evident, fără vreo referire la tratatul secret. Președintele se declara de acord „that the just political and territorial right of the Romanian people may be obtained and made secure from foreign aggression” (ca îndreptățitele drepturi politice și teritoriale ale poporului român să poată fi câpătate și puse la adăpost de orice agresiune străină).

Acest text a fost socotit esențial de Brătianu, întrucât, fără a face referință la pretențiile teritoriale, incluse în tratatul secret, deschideau o perspectivă mai largă și spre răsarit. Ca urmare, a doua zi, după primirea notei președintelui Wilson, la data de 24 octombrie/6 noiembrie 1918, Brătianu îl sfătuiește pe regele Ferdinand să demită guvernul Marghiloman și să constituie un guvern prezidat de către generalul Constantin Coandă. Numai că trupele române, pregătite din vreme, încep trecerea trecătorilor Carpaților; în vreme ce Bră-

tianu, deși n-avea încă vreo calitate în noul guvern, reîncepea discuțiile cu misiunile aliate de la Iași, pe baza principiilor wilsoniene.

Pentru apărarea păcii drepte a țării sale, Brătianu, revenit oficial în fruntea guvernului român la data de 29 noiembrie/12 decembrie 1918, după ce-și face intrarea solemnă în București, alături de familia regală și de generalii biruitoari, pleacă la Paris în ziua de 13 ianuarie 1919 stil nou. În capitala Franței, el este informat oficial de o notă tripartită franco-italo-americană înaintată guvernului român, pentru a-i atrage atenția că decretelor recent semnate de către regele Ferdinand, prin care, pe baza votului diferitelor adunări naționale, se consemna unirea cu Regatul României a Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului, erau ilegale.

Brătianu a fost nespus de intrigat și de amărât de această ciudată întâmplare a lui la Conferința de pace. Se aștepta la opoziția Statelor Unite, se temea de opoziția lui Clemenceau, dar nu înțelegea cum Italia, care-și sprijinea revendicările teritoriale privind țărmul răsăritean al Mării Adriatice pe stipulațiile tratatului secret încheiat de ea cu puterile Antantei la Londra, în luna aprilie 1915, putea contesta stipulațiile cât se poate de precise ale tratatului secret încheiat, și cu asentimentul ei, de Ionel Brătianu la București, în ziua de 4/17 august 1916.

Sherman Spector urmarește pas cu pas lupta deznădăduită pe care a dus-o Ionel Brătianu la Paris, vreme de cinci luni, pentru apărarea drepturilor teritoriale ale României asupra ținuturilor de peste Carpați și asupra Basarabiei. Descurajat de reaua voință a Aliaților și, poate — crede Spector — demoralizat de nedreptatea care se făcea României, el nu s-a recunoscut însă înfrânt. Era prea mândru și prea mare patriot ca să o facă. A hotărât, prin urmare, să părăsească sediul Conferinței de

pace și să se înapoieze în țară, întrucât el personal nu putea accepta nici o diminuare teritorială a țării sale și nici să iscălească tratatul minorităților, cel puțin câtă vreme cele trei țări învinse, Germania, Austria și Ungaria, nu erau puse în situația de a semna și ele tratate similare. În consecință, Ionel Brătianu, după ce l-a desemnat pe Nicolae Mișu, ministrul României la Londra, în calitate de locțiitor al său la Conferința de pace, a părăsit Parisul la data de 4 iulie 1919. Nici un fel de manifestație patriotică nu a avut loc, la sosirea lui în țară, organizată sau spontan, pentru a-l primi în capitala României pe omul care făcuse cu puțină revenirea tuturor ținuturilor românești la patria-mamă.

Ce nu putea anticipa Brătianu

Brătianu a urmărit cu tenacitate riposta militară la ofensiva dezlănțuită de trupele regimului comunist ungar — prezidat de Béla Kun — împotriva trupelor române și cehoslovace. Avântul diviziilor românești a fost biruitor și, la 4 august, cavaleria română a pătruns în Budapesta. Triumfător, Ionel Brătianu a adus la cunoștință Consiliului dirigent român de la Sibiu — consiliu prezidat de către Iuliu Maniu — marea și istorica biruință românească în termenii următori: „Astăzi, ostașii de pe Tisa și dincolo de ea au consfințit frontierele României și au apărât civilizația europeană împotriva valurilor pustiitoare ale anarhiei!”

La 19 noiembrie 1919, Senatul american a respins ratificarea necondiționată a tratatului de pace încheiat cu Germania la Versailles. Acest eveniment neașteptat i-a îngăduit lui Ionel Brătianu să se folosească de el ca de un precedent pentru a repune în discuție clauzele potrivnice intereselor românești inserate în textele tuturor tratatelor de pace. Astfel, observă Sherman Spector, „retragerea Statelor Unite de la Conferin-

Delegația română la Conferința de pace de la Paris, 1919 (al treilea din dreapta, în primul rând, I.I.C. Brătianu)

țele de pace făcea să fie înălțat oponentul cel mai intransigent față de interesele României”.

La 15/28 noiembrie 1919, Ionel Brătianu și-a făcut apariția în recent aleasa Cameră a Deputaților, cu sediul la Ateneul Român. El a fost primit cu entuziasme aclamații, convenite aceluia care „eliberase noile provincii”, după formula folosită de președintele Camerei, Nicoale Iorga.

Folosind în mare măsură amenințarea trupelor sovietice, care lichidaseră armatele albgardiste și păreau dispuse să navelească în Europa, guvernul român a izbutit să determine o mai bună dispoziție a marilor aliați europeni față de România, atât în relațiile noastre cu Ungaria, cât și în spinoasa problemă a recunoașterii uniunii Basarabiei. Brătianu a putut, prin urmare, înainte să închidă ochii, atât de prematur, la 24 noiembrie 1927, să contemple realizarea integrală a marelui vis al întregirii neamului, vis cărui îl consacrase întreaga lui carieră.

Cu toată excepționala lui dexteritate politică și diplomatică, scrie Sherman Spector, și în ciuda faptului că triumful politicii sale în anii

1919 și 1920 s-a datorat în mare măsură absenței Rusiei sovietice și apoi a Statelor Unite de la negocierea tratatelor de pace, marea realizare a lui Brătianu — reîntregirea neamului și sporul de prestigiu al regatului român în Europa nouă — se va dovedi curând foarte amenințată. Dar învinuirea adusă de autor lui Brătianu, anume, că patriotismul său satisfăcut teritorial l-a făcut să uite prezența amenințătoare a Rusiei la răsărit, nu mi se pare întemeiată. Căci, chiar în numele înaltelor principii ale acelei *Realpolitik* atribuite de Sherman Spector lui Brătianu, acesta din urmă nu-și putea închipui că, oricât de mediodici i se păruseră reprezentanții marilor state biruitoare la tratativele de pace de la Paris, în anii 1919-1920, alți oameni politici ai marilor puteri europene vor accepta fără cea mai mică veleitate militară să sufere neașteptatele înfrângeri, peste douăzeci de ani de la semnarea tratatului de la Versailles: mai întâi înfrângerea militară din partea Germaniei refăcute; apoi, peste alți cinci ani, înfrângerea politică și diplomatică din partea Rusiei eterne.

Problema Basarabiei

în arhive diplomatice germane și austriece

UN TRATAT

UITAT?

DUMITRU HÎNCU

După un lung răstimp de totală ocultare și unul mai scurt de evocare în surdină, problema Basarabiei s-a impus firesc opiniei publice românești și specialiștilor în istoria mai veche sau mai recentă. Se invocă peremptorii argumente istorice și de drept internațional, se publică amintiri și documente de epocă, proiectându-se noi lumini asupra tragicelor evenimente din vara anului 1940 și a războiului din răsărit. Este surprinzător uitat, însă, un act diplomatic de maximă importanță și anume tratatul pentru recunoașterea unirii Basarabiei cu țara mamă încheiat la 20 octombrie 1920 între România¹, pe de o

¹ În cei 74 ani care au trecut de atunci, textul integral al acestui tratat n-a fost publicat în limba română decât de două ori. Prima oară, în *Monitorul oficial*, nr. 100, din 8 august 1922, iar a doua oară în volumul *Intereșele și drepturile României. în texte de drept internațional și public*, cu un studiu introductiv al autorului N. Dașcovici, Iași, 1936. Textul francez a fost reprodus în *Nouveau recueil général de Traitées et autres actes relatifs aux rapports de droit international. Continuation du grand recueil de G. Fr. de Martens par Heinrich Triepel, conseiller intime de justice, professeur de droit public à l'Université de Berlin. Troisième série. Tome XII, Leipzig, 1923, pp. 849-853. El a mai fost amintit sub numărul 1395, în *Concilia tratatelor și a altor legăminte ale României. 1354-1937*, întocmită sub auspiciile Ministerului Afac-*

TREATY SERIES No. 15 (1922).

TREATY

BETWEEN THE

PRINCIPAL ALLIED POWERS AND ROUMANIA

RESPECTING

BESSARABIA.

Signed at Paris, October 28, 1920.

Presented to Parliament by Command of His Majesty.

LONDON :

PRINTED & PUBLISHED BY HIS MAJESTY'S STATIONERY OFFICE
To be purchased through any Bookseller or directly from H.M. STATIONERY OFFICE
at the following addresses : Imperial House, Kingsway, London, W.C.2, and
23 Abingdon Street, London, S.W.1 : 37 Peter Street, Manchester :
1 St. Andrew's Crescent, Cardiff ; or
23 Forth Street, Edinburgh.

1922

Price 3d. net.

Cmd. 1747.

parte, și Franța, Italia, Japonia și Imperiul britanic (în speță, Anglia și dominiile britanice de atunci: Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană și India), pe de altă. (Din partea României, tratatul a fost semnat de Take Ionescu și de Dimitrie Ghica.)

Un cititor atent al cuprinsului său va observa, desigur, că, deși a fost încheiat în 1920, tratatul nu a fost supus spre ratificare Parlamentului român, votat, promulgat și publicat în Monitorul oficial decât doi ani mai târziu. Mai mult, acest cititor ar putea să se întrebe și de ce s-a întâmplat așa? O asemenea întrebare poate fi tocmai punctul de plecare al unui periplu pe care investigații recente în arhivele diplomatice ale ministerelor de externe din Bonn și Viena ne-au îngăduit să-l urmărim în etapele sale esențiale.

Dincolo de recuperarea unei întârzieri

Dar, mai întâi, în ce împrejurări a prezentat guvernul I.C. Brătianu aprobării Senatului României amintitul tratat, la 3 aprilie 1922? Un raport al lui Hans Freytag, ministrul plenipotențiar al Germaniei la București, datat 15 martie 1922, semna guvernului său:

"Stirea provenită din Paris că tratatul încheiat între Aliți la 25 octombrie 1920 în legătură cu recunoșterea încorporării Basarabiei la România a fost prezentat spre ratificare Parlamentului francez a fost primită cu mare satisfacție de toată presa românească.

Nu am cum să știu dacă Parisul intenționa de mai multă vreme să prezinte tratatul acum sau dacă a ales deliberat acest moment ti-

nând seama de Conferința de la Genua¹, spre a-și asigura un sprijin hotărât din partea României în cadrul negocierilor".

Șapte zile mai târziu, la 22 martie 1922, ministrul plenipotențiar german revenea cu noi amănunte, comunicând superiorilor săi la Berlin:

"După câte aflu de la Ministrul de externe [român], tratatul de incorporare a Basarbiei a fost prezentat acum spre ratificare Camerei franceze în intenția de a tăia Rusiei Sovietice orice posibilitate de a ridica problema basarabeană la Conferința de la Genua.

Studiindu-se documentele, abia acum s-a constatat că guvernele românești au neglijat să ceară Parlamentului român ratificarea. Guvernul dorește să recupereze această întârziere imediat după deschiderea Corpurilor legiuitoare, la sfârșitul acestor luni".

În această ultimă privință, opiniile presei bucureștene le coroborau pe acelea ale diplomatului german. La 21 martie 1922, *Adevărul* remarcă: "E ciudat cum această din urmă ratificare n-a fost făcută până acum, când noi cei dintâi eram în drept și obligați să îndeplinim forma legală pentru alipirea Basarabiei". Pe de altă parte însă, același ziar, cu data de 16 martie 1922, credea a ști că prezentarea spre ratificare a tratatului în Camera franceză "s-a făcut în urma unei intervenții a guvernului nostru [român], ținând a limpezii definitiv din acest punct de vedere al dreptului internațional chestiunea Basarabiei". În același timp, întreaga presă românească era convinsă că — spre a uza de cu-

vintele unui comentariu al ziarului *Universul* din 17 martie 1922 — "acest tratat va fi ratificat de Parlamentul francez în ajunul Conferinței de la Genua. Importanța faptului nu va scăpa nimănui. Nu este exclus ca și parlamentele celorlalte puteri aliate să ratifice până la 10 aprilie a.c. acel tratat. În modul acesta se regulează definitiv statutul legal al Basarabiei".

În aceste circumstanțe, mai întâi Senatul, la 3 aprilie, și apoi Camera Deputaților, la 7 aprilie 1922 — deși întrunite într-o atmosferă extrem de încinsă din cauza acuzațiilor de fraudă electorală aduse guvernului liberal, proaspăt ieșit din alegeri, în special de Partidul Național din Transilvania și de Partidul Țărănesc din Vechiul Regat — au ratificat în unanimitate și cu aclamații tratatul, însușite de convingerea că în felul acesta contribuiau la consfințirea actului istoric de la 27 martie 1918.

La Paris, surpriza dezagreabilă

În capitala Franței, proiectul de lege pentru ratificarea tratatului cu privire la Basarabia fusese depus la Camera Deputaților în data de 14 martie, în numele lui Al. Millerand — președintele Republicii Franceze, Raymond Poincaré — președintele Consiliului de Miniștri și ministrul de externe, Louis Barthou — ministrul de justiție, Charles de Lasteyrie — ministrul finanțelor, Yvan le Trocquer — ministrul lucrărilor publice și Lucien Dior — ministrul comerțului și industriei. Dar — lovitură de teatru —, în loc să fie aprobat, cum sconta desigur guvernul, plenul Camerei a hotărât, ca proiectul de lege să fie retras Comisiei pentru afaceri străine, adică să-l amâne fără termen.

E ușor de înțeles că întâmplarea din Camera franceză a șocat și a pricinuit o surdă nemulțumire în cercurile poli-

¹ilor străine de F.C. Nano, București, 1938 și a fost rezumat în *Tratatele internaționale ale României 1354-1939*, de prof. univ. dr. Ion Ionescu, Petre Barbulescu, Gheorghe Gheorghe, București, 1975.

¹ Este vorba despre Conferința economică europeană, desfășurată la Genova între 10 aprilie și 19 mai 1922, cu participarea a 29 de state. În ziua de 17 mai, în plenul conferinței, la care diplomația Rusiei Sovietice își face intrarea în arena europeană, premierul român I.C. Brătianu a făcut o declarație privind angajamentul României de a nu ataca niciodată Rusia Sovietică. Conferința s-a încheiat fără rezultate, urmând a-și relua lucrările la Haga, în ziua de 15 iunie—n.r.

tice românești. Ea a fost, oarecum, atenuată doar de faptul că, în același an, tratatul a fost ratificat de Parlamentul britanic. Acest din urmă fapt nu s-a bucurat de mare publicitate, încât, cu o mare și totuși inexplicabilă întârziere, ambasadorul german la Londra, Stahmer, anunța la Berlin abia la 23 octombrie 1923:

„Conform unei afirmații a însărcinatului cu afaceri român de aici, tratatul încheiat la 28 octombrie 1920 între Franța, Anglia, Italia și Japonia cu România în legătură cu Basarabia a fost ratificat. Sus-numitul nu își poate aminti data ratificării, dar la momentul respectiv actul ratificării i-a fost înmănat personal”.

Tot în 1923, guvernul român întreprinsese, se pare, demersuri și pentru o recunoaștere americană a uniunii Basarabiei cu România. În orice caz, cel puțin așa afirmă o telegramă a ambasadorului german în capitala S.U.A. cu mențiunea „Secret” și datată Washington, 23 aprilie 1923, semnată Dr. Wiedfeldt. Iată cuprinsul ei: „Dintr-o sursă foarte bine informată, află strict confidențial, că România depune în momentul de față eforturi pentru a dobândi o recunoaștere americană a anexării Basarabiei. După câte am putut afla, Consiliul ambasadurilor întrunit la Paris la finele lui 1921 sau începutul lui 1922 a promis Basarabia Regatului Român, dar Rusia n-a renunțat niciodată la ea. Nu pot să cred că guvernul Statelor Unite va lua poziție în acest conflict, în afară doar de cazul că partea română ar face oferte foarte tentante în materie de petrol”.

Întrebat de ministrul său de externe ce părere avea despre cele comunicate de omologul său de la Washington, ministrul german la București a răspuns că, în ceea ce îl privea, el nu aflase nimic despre vreun demers al guvernului român în această privință, adăugând totuși: „Colegul meu american mi-a afirmat că un astfel

de demers ar fi fost realmente întreprins. Dar n-ar ști dacă și ce anume a răspuns guvernul său. Până acum acesta s-a situat pe poziția de principiu că despărțirea unor părți din teritoriul Rusiei poate fi recunoscută numai dacă și Rusia o recunoaște. El nu înțelege nici o rațiune pentru care în acest din urmă caz s-ar putea produce o îndepărtare de la acest mod de a vedea lucrurile, cu atât mai mult cu cât, după cum era informat, tratatul încheiat de Antantă cu privire la recunoașterea anexării Basarabiei de către România n-a fost ratificat decât de Anglia”.

Oricum, acesta era stadiul în care rămăsese problema până când, la 11 martie 1924, Camera Deputaților și imediat după ea și Senatul francez au recunoscut, în fine, suveranitatea României asupra Basarabiei. După opinia ambasadorului german la Paris, Hoesch, momentul ales de Parlamentul francez pentru ratificarea tratatului din 1920 trebuia pus, de astă dată, în legătură cu apropiata vizită la Paris a perechii regale române: „Nu încapă în-doială — considera Hoesch într-un raport din 13 martie 1924 — că guvernul francez vede în ratificarea acordului asupra Basarabiei un binevenit mijloc de a recăștiga afecțiunea prietenului român care, în ultima vreme, a cunoscut, se pare, unele fisuri. De aceea, în cursul dezbaterilor, președintele Consiliului, Poincaré, n-a scăpat prilejul de a rosti, în repetate rânduri, cuvinte măgulitoare pentru urechile românilor”. Deși, cum aflăm din același izvor, Poincaré s-a străduit să-și convingă deopotrivă auditorii și că viitoarele relații franco-ruse nu vor avea în nici un fel de suferit de pe urma ratificării tratatului, citând în sprijinul argumentării sale exemplul lui Lloyd George care, în timp ce Anglia ratifica același tratat, negocia cu Rusia la Genua și apoi la Haga.

Un da amânat

Aceste accente voit liniștitoare n-au putut însă împiedica reacția promptă și violentă a lui Cicerin, ministrul de externe sovietic, care a invocat argumentul că în momentul intrării trupelor române în Basarabia, în 1918, Franța declarase „formal” că „această ocupație va fi provizorie și urmarea doar teluri umanitare”. Iar împrejurarea că hotărârea Parlamentului francez fusese adoptată în ajunul unor negocieri între Uniunea Sovietică și România (desfășurate de altfel la Viena între 27 martie și 2 aprilie 1924 și rămase fără rezultat), nu putea fi considerată decât ca o „imixtiune a unei terțe puteri care împiedica stabilitatea unei păci durabile...”.

Protestul sovietic n-a avut, totuși, nici o urmare, fiind „pus la dosar”.

Ratificarea de către Italia a tratatului din 1920 s-a produs abia după șapte ani de la încheierea lui. În 1926, generalul (și viitorul mareșal) Alexandru Averescu, atunci președinte al Consiliului de Miniștri, a schițat — se știe — o apropiere de Italia și Germania, orientare ce i-a fost, de altminteri aspru reproșată de principalele partide politice și a contribuit, poate, și la scutirea guvernării sale. Cu toate acestea, el a încheiat un pact de amicitie și colaborare cordială între România și Italia, sperând — printre altele — să obțină și recunoașterea italiană a uniunii Basarabiei cu România. Dar în schimbul de scrisori prilejuit de încheierea pactului de amicitie, Mussolini i-a declarat:

„Domnule Președinte,

În cursul convorbirilor noastre privitoare la pactul de amicitie și colaborare cordială între Italia și România, am avut ocazia să examinăm și chestia tratatului privitor la Basarabia, semnat la Paris la 28 octombrie 1920. Pentru motivele pe care am avut

onoarea să vi le expun, nu s-a făcut în acest pact nici o referire la acest tratat, a cărui ratificare din partea guvernului italian nu va avea loc decât atunci când ea se va putea face fără a dăuna intereselor de ordin special ale Italiei".

"Interesele de ordin special" evocate în scrisoarea dictatorului de la Roma erau, evident, bunele relații pe care Italia le întreținea atunci cu Rusia Sovietică și pe care Mussolini nu voia să le umbrească prin recunoașterea unirii Basarabiei cu România. În acest sens, a fost interpretată declarația lui Mussolini și de către diplomații străini acreditați la București. În raportul către cancelarul federal, datat 20 septembrie 1926, ministrul austriac, la București, Lukes, aprecia: „Făcând abstracție de aceste două considerente [din concepția generalului Averescu despre politica externă a țării — n.n.] acest pact nu va trezi, desigur, satisfacție în toate cercurile românești. Întrucât ceea mai importantă condiție, aceea a garanțiilor actualelor hotare, pe care domnul Mitileneu a formulat-o la Geneva ca o condiție sine qua non a încheierii de acorduri cu vecinii, nu este îndeplinită și problema Basarabiei rămâne, în ceea ce privește Italia și în felul acesta și al celorlalți semnatori ai tratatului de la Paris, nerezolvată; ba, mai mult, în schimbul de note Italia amână această ratificare ad calendae graecae".

Cu toate acestea, un an mai târziu, în 1927, Italia a decis, totuși, să ratifice tratatul de la Paris. Lucru pe care Japonia, care între timp se îndepărtase tot mai mult de foștii aliați din primul război mondial, nu l-a făcut, din care cauză tratatul de la Paris n-a putut dobândi, formal, valoare juridică internațională, căci Articolul 9 prevedea: „El nu va intra în vigoare decât după depunerea acestor ratificări”.■

Montreal 27 august - 3 septembrie 1995: AL XVIII-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE

Recent, dl. dr. Cristian Popișteanu, a avut la Paris o discuție cu prof. Fr. Bédarida, secretar general al Comitetului internațional de științe istorice, despre programul celui de al XVIII-lea Congres internațional de științe istorice, ce va avea loc la Montreal, între 27 august și 3 septembrie 1995.

Desfășurate din cinci în cinci ani, congresele internaționale de științe istorice reunesec cercetători din toate regiunile lumii, predecesorul celui de la Montreal, congresul XVII de la Madrid (1990), atingând o cifră de participare de 3 000 persoane (pentru Montreal se preconizează prezența cercetătorilor din circa 100 de țări). De numeroase și elogioase ecouri s-a bucurat congresul de la București, al XV-lea (1985), după cum cititorii noștri au putut afla, la momentul respectiv, din paginile revistei *Magazin istoric*.

Oraș bilingv, cu dublă ascendență — franceză și britanică —, Montrealul va fi gazda celui de-al doilea Congres internațional de științe istorice desfășurat în afara granițelor Europei, primul din această categorie fiind cel de la San Francisco, din 1975. Diversele activități din cadrul reuniunii vor avea loc la Palatul congreselor din Montreal și la Universitate, franceza și engleza fiind cele două limbi oficiale folosite, pentru ședințele în plen asigurându-se traducerea simultană.

Invitația adresată dr. Cristian Popișteanu de Comitetul de organizare al congresului face cunoscut și programul acestuia pe care îl publicăm în continuare.

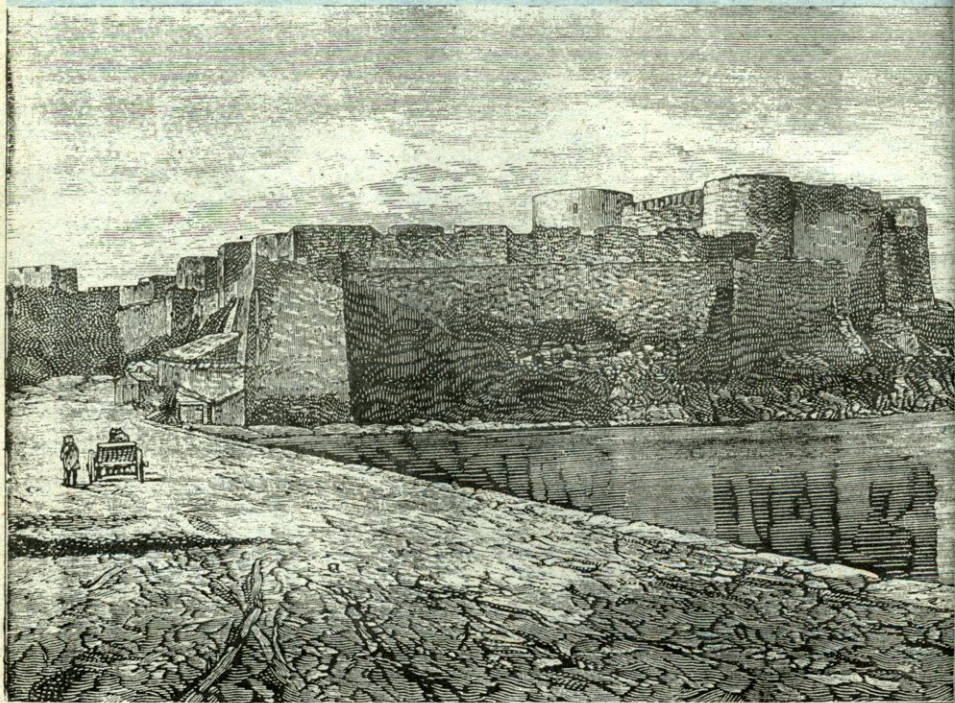
Prilej de cunoaștere și schimb de opinii între istorici, Congresul de la Montreal — în cadrul căruia sunt prevăzute 30 mese rotunde și alte reuniuni ale celor 23 organisme internaționale afiliate ca și ale celor 18 comisii interne — se va desfășura pe axa a trei mari teme: (1) *Națiuni, popoare și forme de stat*; (2) *Raportul masculin-feminin în marile mutații istorice*; (3) *Diasporele: origini, forme și semnificații*, ce au o conotație particulară pentru ultimul congres al istoricilor din secolul XX. În august 1995, Carta ONU va împlini 50 de ani, sfârșitul celui de-al doilea război mondial va ajunge și el la semicentenar, speranțele și mutațiile provocate de aceste două evenimente fiind până astăzi încă vii.

Există, de asemenea, în cadrul congresului alte 16 teme specializate, fiecare dintre ele constituind obiectul unei ședințe de o jumătate de zi: 1) *Puterea și libertatea cercetării istorice și mijloacele ei de răspândire*; 2) *Ficțiune, narativitate, obiectivitate (istoria și literatura, obiectivitatea istorică)*; 3) *Decadența — concept istoric*; 4) *Istorie orală: bilanțul unui sfert de secol de reflecție metodologică și muncă de cercetare*; 5) *Reevaluarea revoluțiilor științifice*; 6) *Miscările religioase între prozelitism, intoleranță și libertate*; 7) *Popoare și societăți arctice și subarctice*; 8) *Bătrânețea și îmbătrânirea*; 9) *Copilăria în istorie*; 10) *Prăbușirea imperiilor: perspective comparative*; 11) *Război și cultură*; 12) *Pedeapsă, justiție, închisoare de-a lungul istoriei*; 13) *„Dezvoltarea subdezvoltării”: experiența Lumii a treia*; 14) *Istoria mediului înconjurător: o reînnoțire la macroistorie? (economie și ecologie: dușmani sau aliați?)*; 15) *Moduri de transport în societățile preindustriale*; 16) *Banca și influența ei asupra capitalismului comercial și industrial în Europa, America și Asia (sec. XIII-XX)*.

OPINII-CONTROVERSE

Există, în alte spații istoriografice, mai bogate în izvoare pentru vremi îndepărtate, cărți întregi construite în jurul unui punct — un an sau o zi, un om sau o familie, un loc. Istoria scrutață din perspectiva unui an — an important, firește, an de răscruce (precum Anul O Mie, cerțat de Henri Focillon în cartea cu acest titlu) — sau a unei zile (Duminica de la Bouvines, de exemplu, cu bătălia câștigată de regele Franței la 27 iulie 1214 și evocată de George Duby într-o carte celebră), ori prin viața și faptele unui om (și amintesc doar de cartea Barbarei Tuchman, O oglindă îndepărtată): modalități de a privi cu alți ochi, dintr-un alt unghi, realități deja cunoscute, ordonându-le altfel, sesizând — în chipul acesta — aspecte și relații neobservate până atunci. Același beneficiu poate să-l aducă o evocare a timpurilor trecute prin istoria unui loc. Nu a oricărui loc, bineînțeles, a vreunui loc existând peren și anonim, indiferent la consemnările istoricului (la rândul său, indiferent la existența locului...), ci a unuia din acele locuri în care, într-un moment sau altul, se localizează istoria (sau măcar o parte a ei). Și menționez iarăși, și în această ordine de idei, cartea lui Duby despre lupta de la Bouvines.

Cu aceste gânduri, propun cititorului pasionat de trecutul românesc evocarea unor secvențe istorice al căror punct central va fi Cetatea Albă, faimoasa fortăreață care veghează limanul Nistrului, de-a dreapta fluviului.

ENIGMELE CETĂȚII ALBE

ȘTEFAN S. GOROVEI

Istoria, istoricul și... întrebările

Apelul la istoria Cetății Albe (*Magazin istoric*, nr. 5/1992) nu lipsește, de regulă, din nici o încercare de a sonda geneza statului medieval moldovenesc, pentru că spre acest loc ne conduc multe fire din ghemul încălțat pe care-l constituie istoria noastră din veacul XIV. Intrarea Cetății Albe, cu zona aferentă (în titlul sau „hinterland” — ul sub controlul principelui de la Suceava a însemnat *desăvârșirea construcției de stat sub raport teritorial: Moldova a atins, atunci, frontiera ei naturală în sud, dobândind ieșirea directă la Marea Neagră. Chilia și Cetatea Albă erau socotite de Ștefan cel Mare ca fiind, din punct de vedere strategic, „Moldova toată”, aprecierea confirmată și de rivalul său, sultanul Baiazid II: pentru el, cele două cetăți (pe care le va cucerii în vara anului 1484) erau „cheile” domniilor creștine, Ungaria și Polonia în primul rând.

În Cetatea Albă inclusă între stăpânirile sale, domnul Moldovei Petru I (1375-1391) a găsit temelii pentru crearea supremei instituții ecleziastice a țării — *Mitropolia Sucevei și a întregii Moldovlahii*, cum i-a fost titlul ei cel dintâi —, în virtutea faptului că acolo, la limanul Nistrului, fusese cândva o episcopie: scaunul ei rămăsese abandonat în văltoarea marilor frământări din veacul XIII, dar pentru el, la cererea expresă a lui Petru I, a putut fi desemnat ca episcop, o rudă a sa, Iosif, cu gândul de a-l ridica apoi la treapta de mitropolit al țării. Strădaniile pentru această transformare au durat vreo 15 ani, antrenând mai mulți domni ai Moldovei, împărați ai Bizanțului și patriarhi ecumenici.

Imediat după ce controlul moldovenesc s-a instituit asupra Cetății Albe, s-a produs și o modificare în viața economică nu numai a Mol-

dovei, ci a zonei întregi: ultimul tronson al marelui drum comercial transcontinental care lega Marea Baltică de Marea Neagră, anume segmentul Liov-Cetatea Albă, s-a mutat din stânga, în dreapta Nistrului și, astfel, „Drumul tătăresc” a devenit „Drumul moldovenesc”. Acest fapt a adus o modificare și în statutul internațional al țării, prin stabilirea unor raporturi feudo-vasalice între regatul polono-lituan și domnia Moldovei: în septembrie 1387, la Liov, Petru I a depus jurământul de credință regelui Vladislav-Jagello, recunoscându-l ca suzeran al său. Pe de altă parte, antrenarea Moldovei în activitățile marelui drum comercial transcontinental a favorizat — *a impus*, chiar — emiterea primei monete moldovenești și crearea unui sistem monetar propriu, în domnia aceluiași Petru I. Ca bază metrologică pentru acest sistem monetar s-a luat tocmai unitatea ponderală folosită de Cetatea Albă, acel *sommo* regăsit în toate coloniile pontice genoveze.

Lată, am schițat deja principalele lămuriri pe care istoricul le poate căpăta dacă privește *înspre* Cetatea Albă; dar dacă el își alege acest *punct* pentru ca *din el* să privească și *dinspre el* să pună întrebările, atunci pot ieși la iveală și alte răspunsuri. „În fața materialului brut — scria acum aproape o jumătate de veac P.P. Panaitescu — istoricul nu poate rămâne pasiv; el pune întrebări. Dacă întrebările nu sunt puse, materialul brut, oricât ar fi de bine clasat, nu-și dezvăluie secretele esențiale, liniile mari ale evoluției istorice. Istoricul trebuie să știe dinainte ce vrea să întrebe, [altfel] materialul nu-l va ajuta”.

Or, luând Cetatea Albă ca punct central al plănuitei explorări istorice, se constată că *dinspre* ea și în jurul ei apar anumite (cum să le spun? altfel?!) *enigme*. Unele s-au conturat mai demult, altele se conturează acum, pe măsură ce avansează cercetarea istorică; unora li se poate propune o soluționare,

altele par a risca să păstreze încă multă vreme statutul de enigme.

Pentru ca această explorare să conducă la evidențierea respectivelor neclarități, trebuie, mai întâi, ca termenii problemei să fie definiți limpede. Ne interesează, așadar, numai acel segment din istoria Cetății Albe încheiat la 1484, când marele oraș portuar a căzut sub stăpânirea păgână, spre adâncă durere a lui Ștefan cel Mare; în acest răstimp, de aproximativ un veac, Cetatea Albă a fost una din principalele fortificații de frontieră ale Moldovei voievodale, poartă și apărare a neamului românesc în această zonă. Câte fapte importante din istoria noastră se leagă, în chip direct, de prezența Cetății Albe între hotarele Moldovei, ce procese de anvergură s-au declanșat — pe planul organizării vieții politice, economice, bisericești — ca urmare a intrării acestei cetăți sub stăpânire românească, am arătat în paragrafele precedente. E limpede, acum, că însăși mai buna cunoaștere a tuturor acestor procese ar impune stabilirea unor detalii, în primul rând *data și împrejurările* când, în veacul XIV, începe acel segment de istorie moldovenească a Cetății Albe: cu acestea, însă, începe șirul necunoscutelor, al *enigmelor*...

Apoi, în izvoarele vremii apar, concomitent, două nume: *Asprokastron* și *Mavrokastron*, respectiv *Albumcastrum* și *Maurocastrum* (*Nigrumcastrum*), adică *Cetatea Albă* și *Cetatea Neagră*; ambele numiri sunt localizate, de izvoare, la gurile Nistrului și istoricii au presupus că o aceeași fortificație a avut două nume. Dar această presupunere corespunde ea realității?

De numele Cetății Albe se leagă martiriul Sfântului Ioan cel Nou (zis „de la Suceava”) — dar s-a produs acest martiriu între zidurile cetății de la limanul Nistrului? Și, în legătură cu aceasta, descrierea vieții și muceniciei acestui sfânt este în adevăr — așa cum s-a spus vreme de o

sută de ani și cum am învățat în școală — opera lui Grigore Tâmbac?!

Am enumerat de la început câteva enigme care au în centrul lor — justificat sau nu — Cetatea Albă (sau, dacă vreți, o Cetate Albă...) și care îndreptățesc efortul de a îndrepta asupra lor reflectorul cercetării istorice. Ne apropiem, așadar, de istoria Cetății Albe și de enigmele ei, reluând chestiuni cărora istoricii s-au străduit și se străduiesc să le dea rezolvări cât mai apropiate de ceea ce cred ei (fiecare dintre ei) că ar constitui adevărul. Oricum, indiferent de răspunsurile obținute, se va vedea că întrebările merită să fie puse, iar dosarele merită să fie redeschise!

„Chela Lituaniei”?

Așadar, să începem cu începutul: când, în trecutul bimilenar al Cetății Albe, începe segmentul de istorie moldovenească?

Pentru cei obișnuiți cu precizia, poate să pară ciudat că istoricii n-au reușit să stabilească data exactă când un așa mare și însemnat port, o fortăreață cu ziduri uriașe și un centru comercial de prima mărime în peisajul Europei, estice în Evul Mediu a intrat în componența principatului moldav. În marginile unei rigurozități extreme, istoricul poate să afirme că prima mențiune a Cetății Albe între posesiunile moldovenești datează abia din 1408 și se află în cuprinsul foarte des citatului privilegiu comercial acordat de Alexandru cel Bun negustorilor din Liov. Dar aceeași realitate — stăpânirea românească la Cetatea Albă — poate fi dedusă și din alte informații, mai vechi, lată-le, în ordine inversă pentru a sugera coborârea în vechime.

În primul rând, este titlul purtat de Roman I (1391-1394) în actele sale din 1392 și 1393: „... voievod stăpânind Țara Moldovei de la munte până la mare” (sau „de la munte până la malul mării”). Cu binecunoscutul-i spirit de contradicție, N.

longa replica, în 1899, că „Moldova putea atinge Marea și altfel decât prin stăpânirea asupra Cetății Albe”. Numai că aici nu e vorba de simpla atingere a țărmului mării, ci de invocarea unei stăpâniri, iar simplul litoral nu avea pe atunci nici o valoare fără un port și o fortificație care să-l apere. De altfel, mai târziu longă însuși a revenit asupra acestei pseudo-obiecții.

În al doilea rând, este lista orașelor românești inclusă în vechile letopisești rusești; această listă datează din anii 1388-1390, dar ea reflectă realități ceva mai vechi; în ea, Cetatea Albă ocupă locul întâi între „orașele vohole”, fiind citată însă într-o formă curioasă, care face să-i succedă cuvântul... „negru”: *Belgorod Cern* — ceea ce a îndemnat pe unii istorici să traducă „Cetatea Albă Neagră”! Dar aceasta, în legătură cu numele cetății, este o altă enigmă.

În al treilea rând, este un document din 1386, din arhivele Genovei, pus în lumină la noi de istoricul Șerban Papacostea; documentul menționează doi soli genovezi care plecau spre „Maocastro” (Maurocastrum), urmând să ajungă la „Constantin și Petru voievod” — cel din urmă fiind, cum se poate înțelege ușor, Petru al Mușatei (Petru I), domnul Moldovei. De aici și concluzia — acceptată de istorici — că, la data aceea, Cetatea Albă era deja în mâinile lui Petru vodă. Dar această mențiune a devenit și ea, în ultima vreme, „suspectă” din cauza numelui cetății, cum se va vedea imediat. Din același motiv — dar și din altele — au fost contestate și unele știri din izvoare armenesti, referitoare (în aceeași vreme: 1384 și 1388) la un Maurocastrum.

Declanșarea procesului pentru crearea Mitropoliei Moldovei — cândva, înainte de 1 septembrie 1386 (dată dedusă dintr-un izvor bizantin) — constituie de asemenea un reper cronologic, dar nu unul suficient de concludent; de altminteri, cronologia acestui proces este ea în-

săși obscură, în parte și din pricina tăcerii izvoarelor în privința schimbării de stăpânire la Cetatea Albă!

Dar istoricul poate încerca să ajungă, în timp, încă și mai departe decât anii la care s-ar raporta aceste știri controversate. Astfel, s-a constatat că pe la 1380 drumul comercial care unea Lioul cu Cetatea Albă, și care până atunci trecea prin stânga Nistrului, fiind numit „Drumul tătareșc”, a fost transferat de-a dreapta fluviului, devenind „Drumul moldovenesc”. Este un argument destul de puternic pentru a crede că acest transfer a fost urmarea (și nu cauza!) trecerii Cetății Albe în patrimoniul Moldovei.

Dincolo de anul 1380, însă, negura devine foarte deasă și elementele de epocă, din care s-ar putea „stoarca” vreo sugestie, dispar. În felul acesta, data exactă și împrejurările concrete în care a început stăpânirea moldovenească la Cetatea Albă rămân în mister. O ipoteză, însă, tot se poate încheia.

În secolul XV, Cetatea Albă este numită „clavis Lithanie”, *chela Lituaniei* (pe atunci, marele ducat al Lituaniei se întindea până la Marea Neagră și se învecina cu Moldova pe Nistru...). Pe de altă parte, documentele atestă o puternică înfruntare armată între moldoveni și lituanieni la sfârșitul anului 1377, soldată cu victoria celor dintâi; cauzele acestei înfruntări nu sunt cunoscute: s-ar părea că moldovenii au rupt, atunci, alianța lor cu cnejii lituanieni (între care se afla și Iurie Koriatovici, cu al cărui nume ne vom reîntâlni curând!), din cauza trecerii acestora în vasalitatea lui Ludovic cel Mare, rege al Ungariei și al Poloniei, de a cărui suzeranitate ei, moldovenii, tocmai scăpaseră, în vremea lui Bogdan I (1363-1367). Din aceste știri s-a încheiat ipoteza — destul de hazardată la prima vedere, dar nu lipsită de aderenți mai vechi și mai noi, străini și români — că Cetatea Albă a putut fi preluată de moldoveni, pe la 1377/1378, de la lituanieni,

care ar fi stăpânit-o scurtă vreme, după smulgerea ei din mâinile tătarilor.

Ipoieza aceasta se vede consolidată, în vremea din urmă, de cercetările unui tânăr istoric român din Moldova dintre Prut și Nistru, d-l Flavius Solomon: într-un excelent studiu, aflat în pragul apariției în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”* din Iași, d-sa a reușit să construiască, printr-un veritabil tur de forță sub aspectul demonstrației, o explicație greu de combătut în sprijinul ideii că, în adevăr, moldovenii au preluat Cetatea Albă de la lituanieni. Deocamdată, însă, până când acest studiu va fi la dispoziția tuturor și concluziile sale vor putea fi dezbătute de toți cei interesați și competenți, enigma rămâne enigmă: *când și cum, puțin înainte de 1380, Cetatea Albă a revenit Moldovei?* Formula „cheia Lituaniei” este ea o *cheie* pentru dezlegarea acestei enigme?

Pietre albe, pietre negre...

La acest mister — la nașterea, dar și la întreținerea lui — contribuie și o altă ciudățenie, sugerată în treacăt în rândurile anterioare și care nu este de natură să ușureze cercetarea locului *dinspre* care încercăm să primim un segment de istorie românească.

Istoricii au observat, de foarte multă vreme, că la vârsarea Nistrului în Marea Neagră este menționată nu nu-

mai „Cetatea Albă”, dar și „Cetatea Neagră”; izvoarele dau, în adevăr, aceste nume: Asprokastron, Asprocastrum, Albumcastrum, adică *Cetatea Albă*, dar și Maurokastron, Maurocastrum, Maocastro, adică *Cetatea Neagră*. Nefiind cunoscută decât fortificația de la limanul Nistrului, din dreapta fluviului, s-a presupus că ea avea două denumiri, folosind simultan amândouă numele, ca într-un joc al antitezelor! S-a găsit, repede, și o explicație pentru acest dublu nume: i s-ar fi spus „Cetatea Albă” atunci când „pietre albe, noi, vor fi înlocuit, desigur, pe cele vechi, uzate și înegrite de vreme, și această schimbare a trebuit să frapeze imaginația contemporanilor” (Gh. I. Brătianu, 1940).

Acceptând această explicație, istoricii au pus în același „dosar” știrile care priveau (privesc) atât *Asprokastron*, cât și *Maurocastrum*, socotindu-se apoi că ipoteza numelui dublu ar putea fi confirmată prin mențiunea din „lista orașelor românești” (din vechile letopisește rusești, cum am arătat deja), unde apare formularea *Belgorod Cern*.

E drept că, în felul acesta, acceptându-se numele dublu, apăreau anumite nepotriviri între știrile feluritelor izvoare; de pildă, un izvor menționează *Maocastro*, la 1410, între coloniile genoveze: „Adaug — scria în acel an un notar genovez — orașele pe care Genova le stăpânește acum (*ad presens*) pe teritoriile ne-

credincioșilor: ...în părțile sa-razinilor [= tătarilor], cetățile Caffa, Soldaia, Mocastro ...”. Dar, din documentele istoriei moldovenești, din privilegiile comerciale și din tratatele diplomatice ale vremii, știm că, la 1408 și la 1412, cetatea era în posesiunea domnului de la Suceava (în cazul de față, Alexandru cel Bun). Contradicția a fost, practic, trecută cu vederea, deși o dublă schimbare de stăpânire nu este atestată de nici un izvor! Nici faptul că „Mocastro” de la 1410 era arătat ca fiind „pe teritoriile necredincioșilor”, mai precis „în părțile sarazinilor” (tătarilor) n-a constituit un semnal de alarmă cu privire la posibilitatea unei identificări eronate. Și identificarea a rămas, fără ca cineva să acorde vreo importanță faptului că documentele din 1408 și 1412 vorbesc despre *Cetatea Albă*, în timp ce izvorul genovez de la 1410 menționează *Cetatea Neagră*! N-a stârnit, mai apoi, nici un fel de nedumeriri nici un alt document, din 1442, prin care regele Poloniei răsplătea pe un nobil al său, Didrich Buczacki, guvernatorul Podoliei (foarte amestecat în treburile moldovenești ale vremii), dându-i în stăpânire trei cetăți *regale*, între care „Cetatea Neagră (*Czarnigrad*), unde fluviul numit Nistru intră în mare” — pe când, la 1442, Cetatea Albă (numită în izvoarele slave *Belgrad*, *Bela-grad*) era tot a Moldovei și nu putea fi nici socotită *cetate regală* și nici dăruită de regele Poloniei unui credincios

Monede de argint bătute de domnitorul Moldovei Petru I

R.

R.

al său! Siguranța istoricilor în concluziile lor a fost de neclintit...

Foarte de curând, însă, un istoric român care de vreo două decenii trăiește și lucrează în capitala Franței și care este cunoscut celor mai vechi cititori ai revistei *Magazin istoric*, Matei Cazacu, a „îndrăznit” să arate cât de greșită era (este) credința istoricilor și cât de neînțeleasă concluzia lor privind dublul nume al Cetății Albe. Într-un studiu foarte erudit și superb ca asamblare și demonstrație, tipărit în 1986, Matei Cazacu a pus în lumină adevărul care stătea foarte la îndemână, fără ca cineva să-l arate „cu degetul”: la vărsarea Nistrului în mare au existat două cetăți, una de-a dreapta (Cetatea Albă) și cealaltă de-a stânga marelui fluviu (Cetatea Neagră)! Cea dintâi mărturie invocată de el aparține istoricului polon Jan Dlugosz, mort la 1480: „Nis-

trul — scrie acest contemporan al lui Ștefan cel Mare — are gurile [de vărsare] în Marea cea Mare mai jos de Cetățile Neagră și Albă” (*inferius Nigrum et Album Castrum*). Iar alte izvoare — nu puține și lipsite de orice imprecizie sau neclaritate — permit să se refacă și istoria cetății: alta, evident, decât aceea a Cetății Albe a noastre!

Această limpezire — scrie Matei Cazacu — este bogată în urmări pentru istoria regiunii nord-pontice în veacurile XIV-XV. Numai că, în mod inevitabil, această limpezire trebuie să atragă, după sine, un șir întreg de alte limpeziri: „dosarul” Cetății Albe va trebui — ca să spun așa — „epurat” de toate piesele care privesc *Maurocastrum* sau *Moncastro*. Dar, de-a lungul timpului, pe unele dintre aceste piese s-au clădit teorii întregi, iar retragerea temelei va năruia teoriile; între acestea, se va pune sub semnul

întrebării știrea din 1386, despre solii genovezi porniți spre *Constantin* și *Petru voievod*: ei mergeau la... Maocastro!!! Unele dintre concluziile trase din interpretarea acestui izvor vor trebui, desigur, modificate și în primul rând acelea legate de identificarea lui *Constantin*, în persoana căruia s-a văzut, inițial, un voievod al Țării de Jos a Moldovei. Acum, în lumina limpezirii aduse de Matei Cazacu, ne putem întreba — *trebuie să ne întrebăm!* — dacă acest Constantin nu e, de fapt, mai marele (stăpânul ori guvernatorul) Cetății Negre, poate identic cu Constantin Koriatovici, unul din frații lui Iurie, amintit deja și asupra căruia voi reveni. Și câte alte reinterpretări nu se vor dovedi necesare! Dar va accepta breasla istoricilor această spectaculoasă răsturnare, această neașteptată rezolvare a unei enigme?! ■

(Va urma)

Premiu pentru MAGAZIN ISTORIC

La cel de-al patrulea Salon Național de Carte și Publicație Culturală, organizat la Cluj-Napoca în a doua jumătate a lunii mai a.c., s-au acordat și trei premii pentru cea mai bună revistă de cultură.

Unul dintre aceste premii a fost atribuit revistei *Magazin istoric* de un juriu format din: Vasile Fanache, Ion Mărunțelu, Petru Poantă, Mircea Muthu, Ioana Bot, Horia Bădescu, Cornel Moraru, Mihai Dragolea, Traian Brad.

O distincție care onorează atât redacția și colaboratorii, cât mai ales pe cititorii noștri, cei care ne-au fost și ne sunt cu stărnice alături, lună de lună, din acel aprilie 1967, când *Magazin istoric* și-a început existența în lumea presei românești.

Adresăm colegiale felicitări celorlalte două publicații care au primit Premiul pentru cea mai bună revistă de cultură la actuala ediție a Salonului Național de Carte și Publicație Culturală — revista *Familia*, din Oradea, și suplimentul *Fetele culturii* al ziarului *Azi*, din București.

ŞASE MILENII

DE TRECUT ISTORIC ROMÂNESC

Prof. univ. RADU FLORESCU,

Director General al Muzeului de Istorie Națională a României

Într-o perioadă de relativă deschidere culturală (1966-1970), România a început să participe la mișcarea europeană de mari expoziții temporare înalt reprezentative pentru tradiția culturală și istorică a continentului nostru. În ciuda unor limitări, conceptuale dar și de limbaj, manifestate mai cu seamă în textele cataloagelor, prezențele românești s-au bucurat de un binemeritat succes. Și-rul expozițiilor (între acestea trebuie amintite: *Roumanie Trésors d'Art*, Musée d'Ethnographie de Neuchâtel, 1968; *Römer in Rumänien*, Köln, 1969; *Civiltă Română in Romania*, Roma, 1970; *Trésors de l'art ancien en Roumanie*, Paris, Petit Palais, 1970; *Guldskattnen fran Karpatern*, Stockholm, National Historiska Museum, 1970-1971 și Göteborg, Historiska Museet, 1971; *Traesures from Romania*, Londra, British Museum, 1971; *La civilisation clasique des Daco-Gètes*, Bruxelles, Musée Royaux d'Art et d'Histoire, 1979; *Les Daces*, Paris, 1980; *I Daci*, Roma, Curia Forului Roman, 1979-1980; *Die Daker*, Köln, Römisch-Germanisches Museum, 1980) a fost intermptiv curmat în 1980, printr-o decizie a dictatorului, motivată de prejudecata mitologizată a conspirației internaționale împotriva culturii românești.

În 1990, după căderea dictaturii și angajarea României pe calea democrației de tip european, s-au făcut primele

mișcări de reintrare a țării noastre în fluxul expozițional european și mondial. Circumstanțele erau însă schimbate. Pe de o parte, fluxul expozițional amintit crescuse cantitativ și ca dinamică și se diversificase, atingând dimensiunile unei adevărate „piețe expoziționale”, pe de altă parte, căderea dictaturii comuniste și dezvăluirea constrângerilor și distorsiunilor care dominaseră viața socială și culturală a României sub comunism, aruncaseră un val de neîncredere asupra întregii imagini a țării noastre în Occident, chiar și asupra acelor valori autentice și a informațiilor științifice temeinice pe care expozițiile amintite le vehiculasera. În tot intervalul de zece ani (1980-1990) România fusese absentă, iar pierderea nu consista numai în lipsa valorilor românești din circuitul expozițional european, ci și în ștergerea lor din conștiința unei identități culturale complexe în curs de formare, aceea de european.

Reluarea participării muzeelor românești la circuitul expozițional internațional, imediat după normalizarea relativă a cadrului politic, a fost caracterizată de o dinamică și o diversitate remarcabile, dar și de o structură oarecum întâmplătoare, determinată mai degrabă de restabilirea unor vechi legături personale sau instituționale, de oferta și de cererea expozițională apă-

rute mai mult sau mai puțin întâmplător și nu întotdeauna cu suficiente garanții. Cu excepția câtorva semnificative expoziții de artă plastică — între care inutilul controversat dar excelentă expoziție Brâncuși de la New York (*Magazin istoric*, nr. 2-3/1991) —, în general au fost trimise peste hotare expoziții mici, foarte diversificate — etnografie, artă plastică contemporană, istorie modernă, fotografii — în locuri mai puțin importante (de obicei, instituții muzeale de profil apropiat cu acela al trimițătorului). Abia în 1993 au fost organizate expoziții proprii sau participări românești la expoziții internaționale în mari centre europene: Milano — participare la expoziția *I Goti*, Wuppertal, expoziția *Impresionisti în colecțiile Muzeului Național de Artă* și, în sfârșit, *Coiful de aur, săbi și tezaure de argint. Șase milenii de trecut istoric românesc*, la Schirn-Kunsthalle din Frankfurt am Main, în organizarea instituției Museum für Vor-und Frühgeschichte — Archäologisches Museum. Această premieră — ca generic și conținut — a avut și ea parte de o largă și nedreaptă controversă.

„România — o veche țară europeană”

Inițiată de Muzeul Național de Istorie a României și de partenerul german încă din

1990, această expoziție a cunoscut o îndelungată perioadă de pregătire, în decursul căreia s-a grupat o selecție de piese foarte reprezentative, atât din patrimoniul Muzeului de Istorie a României, cât și din acelea ale Muzeului de Istorie a Transilvaniei-Cluj, Muzeului Bruckenthal-Sibiu, Muzeului județean Neamț, Muzeului județean Hunedoara-Deva, Muzeului Țării Crișurilor-Oradea, Muzeului de Arheologie și Istorie Națională Constanța, Muzeului Unirii-Alba Iulia. Date fiind îndelungata epocă reprezentată de obiectele incluse, bogăția și diversitatea culturilor pre — și protoistorice, precum și relativitatea și incertitudinea interpretărilor istorice, selecția a ridicat probleme deosebite. În consecință, alegerea a avut în vedere acele obiecte care, pe de o parte, ilustrează câteva aspecte culturale, pătrând în actualul stadiu al cunoștințelor noastre, majore, iar pe de altă parte, prin materialele din care au fost confecționate, înalțul lor nivel artistic și bogăția simbolismului expresiei, deven deosebit de atractive. Ceramica neolitică bogat decorată, plastica miniaturală a aceleiași epoci, predominant feminină, dar cu aspecte iconografice atât de diversificate, piesele din metal comun — bronz — adesea utile (îndeosebi arme cu decor bogat simbolic), dar uneori și complexe și intrigante reprezentări mai mult sau mai puțin figurale — precum recipientul-car ornamentat de la Bujor, inventarele funerare ale unor morminte din perioada greco-romană (cuprinzând obiecte confecționate din materiale organice, întâmplător bine păstrate și rare — cyteră, cutie de bijuterii din lemn, ghirlande de flori și coroane din frunze de laur), toate acestea meritau să fie incluse în expoziție, în măsura în care dădeau, pentru epoci diferite, informații privitoare la spiritualitatea fiecărei perioade și culturi.

O problemă deosebită au ridicat-o obiectele din metal

prețios. În stadiul actual al informației științifice, se pare că aurul a fost cunoscut încă de la începutul eneoliticului, odată cu arama, dar rolul său nu a fost acela de material mai „bun”, mai rezistent, mai dur, mai ușor de prelucrat, ci, datorită proprietăților sale de material inalterabil, precum și strălucirii și căldurii culorii, a fost destinat cu predilecție exprimării valorilor spirituale: credințe, mituri, simboluri apotropaice sau de înaltă putere magică. În calitatea sa de material preferențial, aurul — și, începând cu cea de a doua epocă a fierului, și argintul — a fost utilizat pentru expresii majore ale spiritualității. În eneolitic, din aur s-au confecționat fie imagini expresive antropomorfe — predominant feminine și, mai rar, masculine —, fie probabil imagini divine, precum și atribute expresive ale acestora: podoabe. În epoca bronzului, din aur au fost realizate podoabe și arme — atribute ale unui anumit statut social. Prima epocă a fierului nu a făcut decât să continue, amplificând și rafinând, aceeași tipologie iconografic-decorativă, poate doar cu specificul predominării podoabelor. În schimb, începutul celei de a doua epoci a fierului a adus câteva noutăți importante: apariția argintului și dobândirea de către acesta a statutului de material prețios predominant; apariția monedei în Dacia și a emisiunilor monetare locale, deci folosirea economică a metalului prețios; gruparea unui număr mic de tipuri specifice de arme, podoabe și vase ceremoniale din aur și argint în seturi relativ stereotipe, descoperite atât în morminte — cu funcție de inventar funerar —, cât și în tezaure ascunse, evident pentru a fi protejate — și cu funcție de bunuri de prestigiu — însemne de statut social. În chiar iconografia de pe aceste piese apare o figură polarizantă — eroul-strămoș — care a dobândit nemurirea: călăreț, luptător, vânător, șef ospitalier, patron și protector al

propriului popor. Acționând ca intermediar între divinitate și grupul social respectiv, omul și divinitate totodată, acesta este o figură mitic-divină care va persista și în perioada dacică și va fi moștenit și de daco-romani. Dar soarta aurului și argintului s-au schimbat, fără să piardă cu totul funcția de expresie a transcendentului, metalul prețios căpătând tot mai mult funcții economice și decorative de prestigiu. Acesta din urmă este sensul bogatelor bijuterii din mormintele romane (precum și, anterior, greco-romane), nu lipsite în tematica lor iconografic-simbolică de aluzii la credințele curente escatologice.

În sfârșit, odată cu creștinismul, valențele simbolice ale metalului prețios se sting, dar cele de prestigiu sunt cu atât mai accentuate, fie ele consacrate lui Dumnezeu — în vasele și instrumentele liturgice creștine, fie ca succedanee de însemne imperiale purtate de diferiți șefi barbari. În această din urmă calitate, splendidele și ostentativele podoabe de aur și argint, lucrate în tehnicile pline de strălucire ale cloisonné-ului și cabochon-ului, sunt implicate în procesul dublu: de romanizare a șefilor germanici intrați în relații cu Imperiul roman târziu și de geneză a superbului stil germanic, născut inițial ca replică de valoare comparabilă a stilului sumptuar imperial, ulterior, după invaziile hunilor și avarilor, căpătând personalitate proprie.

Cu acest bogat conținut de idei și de colecție, susținută de un amplu catalog, realizat în condiții tehnice editoriale de excepție și prin contribuția mai multor specialiști¹,

¹ Articolele din catalog au fost redactate de: Alexandru Avram, Mircea Babas, Mihai Bărbulescu, Alexandru Barnea, Ligia Bărbu, Barbara Depert-Lippito, Radu Florescu, Radu Harhoiu, Lucia Marinescu și George Trohani.

constituind o adevărată enciclopedie a preistoriei și protoistoriei României, expoziția a fost organizată într-o concepție muzeotehnică deosebită. În spațiul de proporții lungite al uneia din sălile de la etaj ale lui Schirn-Kunststhal — cea mai importantă instituție expozițională din Frankfurt — au fost construite patru corpi cu geometrie variabilă, în pereții cărora s-au practicat vitrine amenajate în genul casetelor de bijuterie. În acest cadru, fiecare ansamblu sau obiect trăia independent, permițând o observare atentă și detaliată și păstrându-și întreaga strălucire. Ordonată cronologic, dar și pe ansambluri, expozi-

Au mai întocmit fișe în corpul catalogului: Al. Arbunescu, Anca Păunescu, Adrian Rusu, Cristina Anton Mamea, Crișan Mușeteanu, Doina Leahu, Dragomir Popovici, Dorina Tomescu, Ernest Oberländer Tarnoveanu, Egon Wamers (Frankfurt am Main), Gabriella Bordenache (Roma), Gh. Lazarovici, Iuliu Paul, Ioan Pîso, Liviu Petculescu, Valeriu Leahu, Radian Andreescu, Vasile Moga, Zaharia Covacef.

ția a fost completată, într-o sală alăturată, printr-o proiecție multiplă, însoțită de un text explicativ circumstațiat, pe un fond sonor evocator.

Manifestarea românească de la Frankfurt a cunoscut un succes răsunător: 40 000 vizitatori, 4 200 cataloage vândute (ceea ce a impus un al doilea tiraj, cel inițial fiind de 3 000 exemplare), peste 100 cronici în publicațiile cotidiene sau periodice, fără să mai amintim prezentările numeroase ce i s-au făcut în emisiunile de radio și televiziune, nici pe acelea apărute în mijloace de informare în masă din alte țări, inclusiv S.U.A. Vernisajul a reunit peste 700 participanți, între care numeroși specialiști, dar și români sau germani originari din țara noastră; el a fost precedat de o conferință de presă cu participarea a peste 70 ziariști, cifră record în analele instituției din Frankfurt.

Descifrând mesajul acestei expoziții, o amplă cronică publicată de *Evangelische Kirchen Zeitung* sublinia faptul că aceasta fusese organizată după o concepție ce se „străduie să reconstituie un drum lung și cât mai limpede prin cei 6 000 ani de istorie a culturii unei țări europene, istorie marcată de prezența a diferite popoare, cum ar fi tracii, dacii, romanii, grecii, hunii și germanii”.

Pentru prof. dr. Walter Meier-Arendt, directorul Muzeului de Arheologie din Frankfurt, exponatele aduse din România ilustrează convingător faptul că „România este o veche țară europeană din punctul de vedere al culturii sale deosebit de bogate... O țară tipic europeană, cu o cultură ce este valoroasă pentru întreaga comunitate de state europene, de aceea trebuie să fie cunoscută...”

NECROPOLĂ

Statul feudal coreean a înregistrat o deosebită strălucire în vremea regatului Koguryo (sec. I î.e.n. - sec. VII e.n.). Stau mărturie acestui fapt numeroasele morminte cu fresce scoase la lumină în acești ani, în urma cercetărilor arheologice, între care se distinge necropola nr. 3 de la Anak, provincia Hwanghe de Sud (*Magazin istoric*, nr. 9/1988). A fost înălțată în urmă cu 1600 ani (în sec. IV e.n.) și, în ciuda timpului scurs până la noi, și-a păstrat strălucirea decorațiilor interioare. Este un mormânt din piatră pe jumătate îngropat, înălțat pe o movilă rectangulară și compus dintr-o anticameră, două încăperi, în est și vest, o cameră interioară și câteva galerii. Plafonul, din pietre suprapuse, formează o piramidă. Pereții sunt construiți din blocuri masive de piatră, bogat decorată. În contrast cu ei, ușile și încăperile sunt asemănătoare construcțiilor sim-

ple din epoca regatului Koguryo.

Necropola nr. 3 de la Anak — menționează cercetătorul coreean Ri Djun Djoul, în revista *La Corée d'aujourd'hui* — constituie o așezare obișnuită, locuită de femei și bărbați, cu bucătărie, abator, grajd pentru vite, moară, fântână, curte și grădină. Ea ne permite să cunoaștem arhitectura și materialele de construcție din perioada Koguryo.

Fresca principală, care înfățișează 250 persoane participante la o procesiune, nu a „fîxat” decât avangarda ceremoniei. Se presupune că procesiunea ar fi grupat 500 persoane.

Necropola nr. 3 de la Anak reprezintă o mărturie a îndelungatei tradiții ale artelor plastice în Coreea, o formulă „concentrată” pentru tehnica și cultura epocii Koguryo, în care s-au dezvoltat arhitectura, artele plastice, dansul, muzica etc.

MAHATMA GANDHI, CUM L-AM CUNOSCUR

LUCIAN BLAGA

„Era în anul 1931, pe la începutul lui decembrie. Un început de iarnă, cu întâle neguri grele, ca de lapte. Mă găseam de vreo câțiva ani în vechea cetate a Bernei, capitala Elveției, unde împrejurările și capriciile sorții mă obligau să fac serviciu de secretar de presă, pe lângă legația țării noastre. Trăiam încă în timpuri moi, de relativ liniște, deși mulți dintre cei ce ne învârtam prin treburile diplomației intrezăream tenebrele ce se ridicau în zarea continentului și a lumii. Viața pașnică, aproape nepătată de evenimente, a medievalei Bernei, îmi convenea din cale afară, căci îmi crea prin grația unei armonii prestabilite, condiții nespuse de prielnice preocupărilor literare și filosofice, cărora începusem să mă dedic cu totul. La intervale aproape calculate, câte o vizită doar la vreun prieten elvețian, la cutare scriitor sau profesor universitar, întrerupea monotonie de obicei ploioasă și numai foarte rar senină, dar atunci în adevăr minunată, a calendarului și a peisajului”.

Astfel își începe Lucian Blaga, aflat în post diplomatic la Legația României din Berna (Magazin istoric, nr. 2-5/1986) evocarea unui moment deosebit din perioada activității sale în Elveția: prilejul de a-l asculta pe Mahatma Gandhi (1869-1948), „Sufletul Mare” al Indiei, cel care declanșase la 1 august 1920 campaniile de nesupunere civilă a poporului său, care vor duce, în 1947, la dobândirea independenței țării.

„Nu doresc să fiu altceva decât un simplu muncitor, un simplu servitor al Indiei și al omenirii”, mărturisea Gandhi (Magazin istoric, nr. 7/1972, 1-2/1991) și existența sa întreagă s-a consumat sub acest deziderat, fascinandu-și contemporanii și ducându-l în legendă încă din timpul vieții. La moartea sa tragică, din 30 ianuarie 1948, Albert Einstein avea să noteze: „Generațiile viitoare nu vor putea crede că un asemenea om a putut exista în carne și oase pe acest pământ”.

Aflat în 1931 în Europa într-un turneu de conferințe în slujba cauzei dezrobirii Indiei de sub dominația colonială britanică, Gandhi a vorbit și la Lausanne. Aici, într-o după amiază de decembrie 1931, poetul și filosoful român a avut prilejul să-l asculte pe marele reformator al Indiei. Emoția și intere-

sul cu care l-a ascultat sunt firești, dacă ne gândim că însuși Blaga s-a aplecat adeseori asupra gândirii indiene, meditănd asupra apropiierilor dintre străvechile civilizații ale daciilor și ale inzilor.

În drum spre Lausanne, Blaga meditează, astfel, la temele indice din creația și gândirea lui Eminescu.

„Nostalgia indică, așa cum ea arde multum în sufletul lui Eminescu, mi se pare înrudită cu nostalgia italică a lui Goethe. În afară de aceasta Eminescu mai presimte poate ca și o secretă afinitate între fondul dacic și modul spiritului indic. Scriind poezia intitulată *Rugăciunea unui dac* Eminescu s-a simțit obligat să inzeestreze sufletul dacilor cu o concepție mai adâncă despre existență, dar, în căutarea unei viziuni potrivite spre a fi atribuită strămoșilor noștri, Eminescu n-a recurs nici la mitologia sau la înțelepciunea barbară a nordului, nici la înțelepciunea fără de prund a orismului grec, cum poate că l-ar fi fost mai la îndemână. Eminescu s-a hotărât să improprietească pe daci cu o concepție indică despre lume și viață. Și dacă am voi să imaginăm o biografie a poetului nostru pe linia unei vieți ce l-a hărăzit, dar care dintr-un capriciu al fatalității, nu s-a realizat, am vedea pe Eminescu luând drumul Indiei pentru un an sau doi, atât pentru rotunjirea superbă a personalității sale, cât și pentru ca să uite pe Veronica sa, întocmai cum Goethe a luat-o spre Italia ca să-și cucerească zenitul, și ca să uite pe Frau von Stein, în preajma căreia inspirația amenința să secătuiască”.

Evocarea întâlnirii sale cu Ghandhi — din care am reprodus și fragmentele mai sus citate — Lucian Blaga a tipărit-o în publicația scoasă de el la Sibiu, *Salcăm. Revistă de filosofie*, an I, mai-iunie 1943. Textul, mai puțin cunoscut astăzi, are o semnificație deosebită: exprimă solidaritatea unui intelectual român, aflat el însuși — atunci când a scris și a publicat aceste pagini — în refugiu din ținuturile sale intrate sub stăpânire străină (Nord-Vestul Transilvaniei fusese copleșit de Horthyști) cu un mare gânditor al timpului, luptător pentru dezrobirea țării sale.

Descinzând în gara Lausanne am pornit într-o doară în căutarea sălii de cinematograf spre care mă îndruma invitația. Sosind în fața cinematografului, am ezitat un moment, căci nu se vedea nici o mișcare, nici un vizitator, și nu se auzea nici un pas, nici un glas. Un polițist, văzându-mă nedumerit, m-a îndemnat cu toată hotărârea să intru.

Am intrat. Sala era goală. Mai erau trei sferturi de oră până la începerea conferinței. Scena deschisă, ca a unui mic teatru, era pregătită, având în mijloc o masă lungă verde și scaune împrejurul mesei. Ca să-l pot vedea mai deaproape pe Gandhi, când o veni să-și ia locul pe scaunul din mijloc, m-am așezat tocmai în fața. Și-am așteptat. Încetul cu încetul sala prinde viață. Erau mulți sosiți și de pe la Geneva. O forfotă și-o mișcare de chipuri expresive, chinuite. Fețe intolerance de sectari, figuri înalte de englezoaice cam trecute, măști profesional diformate, de intelectuali, profesori, scriitori, gazetari. Probabil că cei mai mulți mă invidiau din răspuțuri pentru locul de observator, ce-l luasem în stăpânire.

Așteptarea se prelungea mai mult decât se cuvenea și mai mult decât se hotărâse prin ora indicată pe cartonul invitației. Sala era de mult arhiplină, de zumzet și de curiozitate. Și așteptam. De după niște draperii grele, din fundul scenei, apar în cele din urmă niște înzi, unii în costumul lor de acasă, alții în haină europeană, și ocupă numai câteva din scaunele din jurul mesei, cu deosebire însă scaunele din colțurile scenei, voind parcă prin aceasta să pună o sacră distanță, între profet și ei. Și iar așteptăm.

lăta-l în sfârșit că intră: omulețul, care poartă numele de Marele Spirit, Mahatma. Se iveau de după aceleași draperii, din dosul scenei, vine destul de grăbit spre masă. Îmbrăcat ca într-o togă de lână albă, cu picioarele

Gandhi - între trac...

goale până la genunchi, și în sandale. Părea puțin cam sgribulit de frig. Și tocmai în momentul când credeam că o să-și ocupe locul pe scaunul din mijloc, el urcă, spre surpriza tuturor, pe scaun, și de aci în picioare pe masă, pentru ca să se așeze apoi în poziție de Budha în mijlocul mesiei. Acest fel de a se pre-

... și portul tradițional indian

zenta s-a produs atât de repede, cu gesturi atât de naturale, sau mai bine spus atât de fără de gesturi inutile, încât în sală s-a stărnit, nu ilaritate, cum ar fi fost de așteptat după intensitatea surprizei, ci o tăcere totală, însoțită poate de un zâmbet blând și colectiv. Grația firească, cu care ascetul făcuse neașteptatul examen de a urca și de a se așeza pe masă în fața unor europeni neobișnuiți cu asemenea spectacole, a învins și s-a impus tăcerii religioase a publicului.

Gandhi a început apoi să vorbească, într-un chip care uimea prin simplitate în primul rând, printr-o simplitate necăutată, proprie spiritelor care nu mai văd decât esențele ultime. Nici un gest de orator, nici o modulație retorică în glas, nimic căutat pentru a epata, nimic din toată gama aceea insuportabilă de atitudini, a vorbitorului. Gandhi vorbea englezește, în fraze reduse la subiect și predicat. Nu pronunța decât câte-o singură propoziție, rar, neostentativ. Un francez traducea, stând în picioare lângă masă, fiecare propoziție, și Gandhi în ritm monoton continua. Capul acesta, uluit de urât în fotografii, avea ceva transfigurat în realitate, încât nu mai părea urât, deși nu mai avea decât vreo câțiva dinți în gură. La acest om totul era redus la esențial, chiar și înfățișarea; chiar și numărul dinților, cei inutili îi căzuseră.

Gandhi dă impresia puternică a unui om care se găsește într-o permanentă concentrare lăuntrică, dar pentru care concentrarea nu mai este efort, ci o stare organică. Figura lui e însoțită de mișcări strict necesare pentru ca să nu pară rigidă. Nici un gest nervos sau de prisos. Nici un cuvânt prea mult. Totul e stăpânit fără a părea artificial. Gandhi vorbea la fel cum ar fi putut să-și tacă. În fond, interesea numai foarte puțin ceea ce el spunea, căci nu spunea decât lucruri pe care cei mai mulți le știam. Că a găsit în Europa stări în-

grijorătoare, că faptele aici sunt în dezacord cu cugetul, și alte lucruri asemenea. Dar chipul cum rostea ceea ce ținea să ne spună era totul. Era un mod total despoiat și de cele din urmă accente, ce ar fi amintit tonul declamator.

Aveam astfel în fața mea întâia oară în viață primul existențiu spiritual față de cuvânt. Aveam în față nuditatea supremă a spiritului suprem. Cât timp am umblat prin străinătăți, și o bună parte a vieții mi-am petrecut-o dincolo de hotare, am avut ocazia, foarte frecventă, să văd și să ascult celebrități: scriitori, artiști, gânditori, critici, oameni de stat. Am cunoscut, ca să pomenesc vreo câteva nume, pe filosoful Ludwig Klages, cu înfățișarea sa de pastor dionisic, pe contele Keyserling, versatil nestăpănit, care într-o singură conferință și-a pierdut de zece ori foile ce le ținea în mână, am ascultat pe modestul și stângaciul filosof Husserl, am văzut pe scriitorul Thomas Mann cu chip de Herr Profesor, am auzit pe marele critic francez Thibaudet, care avea figura unui negustor de vinuri nobile; l-am văzut pe cel mai strălucit critic al Germaniei, pe Gundolf, un bărbat frumos, cu priviri fosforescente de drac, l-am întâlnit pe visătorul naturalist Dacqué, l-am cunoscut pe Leo Frobenius, tumultuosul spiritual filosof al culturii și descoperitor al duhului african, l-am auzit vorbind pe energicul, pietrosul, Sven Hedin, cuceritorul Tibetului, și atâția alții, așa putea să descriu chipul și vorba lui Mussolini, ca și profilul lui Salazar, catolicul cu sufletul metalic, sau mustața și cuvântul lui Pilsudsky, care seamănă cu masca lui Nietzsche.

Totdeauna am avut impresia că opera este superioară omului. M-am găsit, altfel spus, totdeauna în fața unei

existențe acoperite de cuvânt. Întâia și ultima oară, în fața lui Gandhi, care, prin ceea ce spunea, pune doar în relief o totală lipsă de verbositate, m-a copleșit sentimentul că stau pironit în fața unei existențe superioare și mai presus de cuvânt.

După ce a încheiat cele ce ținuse să ne comunice, poate mai mult pentru a umple golul ce-l crea în jurul său curiozitatea noastră europeană și gazetărească, Gandhi a cerut să i se pună întrebări din public, arătându-se dispus să facă față interogatoriilor. Unul dintre însoțitori a cules din sală bilețelele cu întrebările. Gandhi le-a luat pe rând. Și răspundea fără ezitări. Cîneva îl întreba: „De ce nu atribuiri inspirației divine mișcarea uriașă, ce-o conduceți în India?” Gandhi a descifrat întrebarea, a tăcut o clipă, pe urmă a formulat o replică lapidară, turnată parcă de-a-dreptul în bronz, dar glasul său oculte și de astă dată orice subliniere demon-

strativă: „Mișcarea ce mi s-a dat să o conduc este de natură divină. Tot ce e bun în ea e divin, tot ce e rău în ea mi se datorește mie”. Lucrul a fost rostit iarăși așa de simplu, așa de nedeclamator, încât sala trebuie să fi fost străbătută în acea clipă de sentimentul că omul credea în adevăr ceea ce spunea.

Și mi-am zis: acestui ton atât de firesc, de sincer, nu-i poate rezista nimenea. Probabil că Isus din Nazațet avea același ton pe dealul crinilor când vorbea despre împărăția lui Dumnezeu. Într-un târziu Gandhi ne-a amintit că trebuie să se retragă, să-și facă rugăciunea. Ceea ce fusese semnalul de plecare. Întors la Berna, i-am spus lui Marti: „Impresia nu se poate descrie, ar fi un sacrilegiu. Află însă că eu, care totdeauna am avut o pronunțată aversiune față de oratorie, am declarat dușmănie neîmpăcată acestei arte găunoase. Acesta va fi războiul meu de treizeci de ani”. ■

ÎMPĂRAT ROMAN

(Monoverb: 6 - 8)

A^G L

Radu STOIANOV

În culisele

1932.

diplomației

ÎMPREUNĂ

românești

CU

și

NICOLAE

europene

TITULESCU

SAVEL RĂDULESCU

Prezentăm alte însemnări inedite ale unui apropiat colaborator al lui Nicolae Titulescu din vremea activității sale la Societatea Națiunilor (S.D.N.) — Savel Rădulescu.

Cum am precizat și în episodul anterior, însemnările lui S. Rădulescu ne introduc în apropierea lui Titulescu, aflat, atunci, în 1932, în plină și intensă activitate politică și diplomatică. Un Titulescu frământat de rosturile politicii și ale diplomației, în continuă mișcare, cu o largă deschidere atât spre cele ce se întâmplau la București, cât și la Geneva, Londra, Paris, Stresa etc.

În memoriile sale politice, Grigore Gafencu (Magazin istoric, nr. 11-12/1981, 1/1982, 7-12/1985, 1/1986) conturează un portret al diplomatului Titulescu în acțiune: „Pe măsură ce controlul său creștea, se schimbau metodele sale de lucru. Până într-o vreme, se mulțumea cu telegraful. Dădea consultații telegrafice kilometrice, foarte frumos formulate, deși încărcate cu precizuni și amă-

nunte, pe cât de costisitoare, pe atât de inutile. Aceste telegrame — spaima atașajilor de legăție, cifrări și descifrări — sunt azi, în arhivele ministerului, aproape singurele texte de doctrină politică pe care le avem. Oricine le poate consulta cu interes și folos.

Acum în urmă însă [1932], nu se mai mulțumea, cu «consultații». Pretindea să fie ținut în curent despre orice și să dea dispoziții cu privire la toate. De aceea a înlocuit telegraful cu telefonul. Centrala trebuia să-l caute, în fiecare zi, prin diferitele lui viligiaturi și să-l țină în curent cu toată activitatea și corespondența «secretă» a ministerului”. (Grigore Gafencu, Însemnări politice, ed. Stelian Neagoe, Editura Humanitas, 1991.)

Precizări privind transcrierea acestor însemnări diplomatice inedite ale lui Savel Rădulescu — păstrate în fondul său personal de la Arhivele Statului din București — au fost făcute la introducerea de la episodul anterior.

1932

19 iulie. Geneva [ora] 3-4 [d.a.], văzut împreună cu dl. Titulescu pe Schaetzel. Discutat formule pentru pact neagresiune U.R.S.S. Ora 7.45 iar Schaetzel, care a văzut după-amiază pe Litvinoff și care își rezervă fraza din preambul. Formula propusă: „Ne sauraient être invoqué à d'autre fin” [Neputând fi invocată în alt scop] nu-i convine. De ce?

Văzut cu dl. Titulescu la ora 11 [23] pe Massigli și modificat textul referitor limitare bugetară (f. important). Venit Vișoianu din țară. Discutat situația. Trist, descurajat...

20 iulie. Comisie generală ora 5. Mare fierbere. Discurs Beneș și rezoluția propusă Beneș.

Văzut Schaetzel ora 12 și 8-10. Discutat pact neagresiune U.R.S.S.

21 iulie, Geneva. 10-1, se-

dintă preliminară pentru documentar Statele Unite. Plecat din ședință 12 1/2 spre a asista conșorbire cu Schaetzel. Dl. Titulescu propus un proiect pact neagresiune, mulțumindu-se numai cu declararea respectării angajamentelor Pactului Kellogg și neutralitate. Completat textul după amiază.

D. Titulescu întâlnit cu Beneș și Politis în această chestiune. Dinat cu Sir Herbert Samuel. Foarte gentil. Vorbit

Sosirea delegaților la Societatea Națiunilor pentru Conferința de dezarmare; în p. 59: Nicolae Titulescu ieșind de la o audiență la suveran (mai 1932)

mult cu el de România, dezarmare și alegerile din Anglia.

Sosit Tabacovici din țară din partea regelui spre a întreba pe dl. Titulescu dacă face guvern.

22 iulie. Văzut Schaetzel ora 3 1/4 și seara 8 1/2-10.10. Dinat cu d. ministru. Nu cred că Litvinoff va semna.

23 iulie. Montreux. Ora 10 1/2 văzut cu dl. Titulescu pe Schaetzel. Va vedea din nou pe Litvinoff. Făcut formule de rezervă în caz că Litvinoff ar accepta să semneze. Din contra, dat fiind că Polonia semnează luni, are interes ca să nu semneze acum cu România, chiar dacă ar avea intențiunea să facă un pact de neagresiune cu noi.

24 iulie. Văzut dimineața telegrama referitor Pact neagresiune cu U.R.S.S. După amiază discutat din nou această chestiune cu dl. Titulescu.

Vorbit cu Tabacovici și Gigi [Nenișor] chestiuni politice internă.

25 iulie. Montreux. Văzut dimineață răspunsul d-lui Titulescu către rege prin Tabacovici. Făcut observațiuni fundamentale, iar de unele ținut seama dl. Titulescu. Părerea mea de a nu se aventura acum să facă guvern, dar de la toamnă nu văd alt

guvern mai bun decât unul prezidat de dl. Titulescu.

Lucrat toată după-amiază la răspunsul d-lui Titulescu către rege.

28 iulie. Geneva 10 1/2-1 și 3 1/2-7. Comitet tehnic. Examen oral Italia.

Terminat ședințele plenare ale Comitetului. Făcut expozeu și mulțumit Comitetului și colaboratorilor.

29 iulie. Montreux. Făcut dimineața ora 12 expozeu presă asupra Comitetului tehnic. Expozeul va fi radiodifuzat (rezumat). Făcut fotografii cu membrii Comitetului tehnic.

31 iulie. Montreux. Discutat cu dl. Titulescu politică. Discuție aprinsă. Cred că scrisoarea raport către rege prin Tabacovici nu trebuie să aibă atâtea tranșee de retragere.

Înțelegerea cu reprezentanții majorității și cu majoritatea asupra programului de acțiune, după ce evident Maniu nu a putut face guvernul, era suficientă.

Dl. Titulescu primit telegramă de la rege prin care-i mulțumeste pentru rapoartele trimise prin Tabacovici.

Maniu acceptat președinția partidului. Poate va face și guvernul. Regele ieșit foarte bine.

1 august. Montreux. Discutat cu dl. Titulescu politică.

Jucat tenis 6-7.

3 august Geneva. Fost dimineața la S.D.N. Văzut Vișoianu care mi-a spus că Mironescu a telegrafiat că nu ar voi ca Rist să vină în țară cu expertii S.D.N.

Întălnit Vișoianu la dejun. Mi-a spus în chip convențional că Naum (consilier juridic Externe!) a venit aici să vadă pe Avenol din partea regelui cu un plan pentru crearea unui institut economic mondial!

Dl. Titulescu vorbit la telefon cu Maniu, Vaida, Mihailache, Iulian, Mironescu.

5 august. Dl. Titulescu mi-a telefonat că plecăm duminică [7 august] la Veneția.

6 august. Primit telefon ora 10 1/4 să plec la Lausanne spre a mă întâlni cu d-nii Titulescu și Zeuceanu. Plecat ora 11. Dejumat cu dl. Titulescu. Zeuceanu și Gigi la Cafă Central. Plecat apoi auto la Montreaux. Revăzut cu dl. Titulescu și Zeuceanu raportul privitor la Conferința de la Lausanne pe care l-am semnat și eu.

Reîntors auto Geneva ora 11 1/4. Găsit telegramă de la Ar[istide] Blank pentru ca dl. Titulescu să plătească parte din datoria sa. Lungă discuție. Voi pleca în țară pentru această.

7 august. Geneva. „Lido” [hotel]. Toată ziua bagaje. Dejumat la „Beynes”. Dinat în salon la dl. Titulescu cu d-na Titulescu, d-na Nenișor, Gigi, Vișoianu. Plecat cu dl. Titulescu cu trenul 10.08 Lausanne-Veneția.

D-na Titulescu, Gigi și d-na Nenișor pleacă mâine cu automobilul spre Veneția.

Telegrafiat din Lausanne lui Ar. Blank că voi sosi în țară peste câteva zile.

8 august. Ajuns Veneția ora 11. La „Excelsior Lido” am aceeași cameră ca și anul trecut.

Făcut baie dimineața și după-amiază. St. Nenișescu e și el la „Lido” cu noi. Dl. Titulescu ne-a cetit pe plajă discursul d-sale din 1913. Foarte bun.

9 august. „Lido”. Plajă, baie soare. La 1 1/4 telefonat Gigi din gara Veneția. Pleacă

cu simplonul spre țară. Urmează să plec mâine sau poimâine și eu spre București.

Sosit d-na Titulescu și d-na Nenișor. Dinat cu toți la „Taverna Penice.”

10 august. „Lido”. Plajă, baie, soare. Cald, foarte cald. Vaida-Voevod a făcut noul guvern.¹ Jucat tenis 5-6.

11 august. Discutat cu dl. Titulescu plecarea în țară. Crede necesar a mai sta câteva zile.

Sunt între drumuri!
15 august. Veneția. Luat dimineață W[agon] L[it] și bilet tren București.

Lungă discuție cu dl. Titulescu. Explicații. Despărțit f. bine. Totuși trist.

Plecat 1.45 „Lido” și 2.37 din Veneția spre București.

16 august. Ajuns 1 noaptea gară București. La gară, Iakovaki, Caranfil, Gigi Nenișor, Anastasiu, Buzescu, Nicolau, Lecca, Nicușor [fratele lui S. Rădulescu].

Venit acasă Gigi, Caranfil, Nicușor. Stat până la 6.20 dimineață. Aranjat lucrurile și cărțile.

17 august. Fost dimineață minister. Văzut Gafencu 5 minute. Fost Tabacovici. Lungă discuție. Vorbit „chestiunea datoriei d-nei Titulescu către Ar. Blank pentru care am venit.

18 august. Fost dimineață minister. Dinat seara la Tabacovici. Lungă discuție până la 3 noaptea. Foarte interesantă. Vaida-Maniu nu merg prea bine.

19 august. Văzut ora 11. Madgearu: cam ministerial. Apoi văzut Tilea — lungă discuție. Dejunat Mihalache. Aceleași păreri cu mine asupra refacerii României.

20 august. Fost ministerul de Război. Vorbit cu generalul Samsonovici mult. Văzut și pe Radu Irimescu, subsecretar al aerului.

Dejunat „Enescu” cu Ar. Blank. Nu mi-a vorbit nimic de datoria d-nei Titulescu și când am adus vorba s-a eschivat!

Întâlnire cu Jean [fratele său] 11.15 la „Colonade”.

21 august. Slănic. Plecat ora 10 Slănic. Ajuns ora 5. Mama și tata bucuroși să mă vadă.

22 august. Slănic. Vorbit cu Petrovici. Supărat că dl. Titulescu l-a împiedicat să demisioneze din delegație, căci a fost expus să fie demis fără politetele cerute.

23 august. Vorbit seara cu ziaristul Miereanu. Banalități.

24 august. București. Plecat dimineață din Slănic. Dinat acasă cu Gigi, Cristu, Anastasiu, Nicușor. Plictisit.

26 august. Fost Minister externe. Vorbit cu Vaida-Voevod mult. Dejunat la Tilea cu Gafencu, Poruțiu și jurnalistul Klein (*Deutsche Allgemeine Zeitung*).

27 august. Venit Filoti 9 1/2 la mine acasă. Văzut acasă Madgearu 10 1/2. Văzut 11 Mihalache la interne. Conversiunea dă mult de lucru guvernului. Fost Banca Blank, plătit 10 000 lei datoriei.

30 august. Gastein [sta-

țiune balneară în Austria, în regiunea Salzburg]. Ajuns Salzburg 7.20. Continuut Gastein, ajuns 11. Văzut dl. Titulescu. Lungă conversație.

1 septembrie. Gastein. Discutat cu dl. Titulescu chestia rusească.

5 septembrie. Stressa. Ora 11. Conferința Bloc Agrar. Ora 4 deschiderea Conferinței, apoi întrunire Bloc Agrar. Cerut în conferință începerea discuției generale pentru mâine. Vorbit cu dl. Titulescu telefon².

6 septembrie. Stressa. Conferință 10-12 1/2. 4-6. Vorbit după-amiază Madgearu 1 oră și 10 minute. Expus situația și soluții. Vorbit cu dl. Titulescu telefon.

8 septembrie. Geneva. Ora

² Între 24 august și 2 septembrie 1932, la Varșovia a avut loc o constatare a țărilor agrare din Europa, care au hotărât alcătuirea unui Bloc Agrar în cadrul Consfățuirii economice care urma să aibă loc la Stressa între 6 și 20 septembrie 1932.

La 6 septembrie a fost ales ca președinte al Blocului Agrar Virgil Madgearu, ministrul industriei și comerțului.

Conferința de la Stressa a aprobat un proiect de convenție pentru revvalorizarea prețului cerealelor din țările agrare ale Europei în vederea depășirii crizei.

În „culisele” Societății Națiunilor: A.V. Lunacearski și soția lui M.M. Litvinov

¹ La 6 iunie 1932, după demisia guvernului Iorga-Argetoianu și după felurite încercări de a soluționa criza, Al. Vaida-Voevod a format un nou cabinet. Acesta a organizat alegeri pentru Cameră (17 iulie) și Senat (20-26 iulie), câștigăte de național-tărâniști, care primesc astfel însărcinarea de a forma un nou guvern, prezidat tot de Al. Vaida-Voevod (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1982).

10 — Comisia financiară. În-
ceput discuția. Luat mai
multe ori cuvântul în chestia
metodei. Subcomitet: Austria,
Franța, Olanda, Bulgaria, Un-
garia și eu pentru a stabili
chestionar de regim de valute.

9 septembrie. Comisia fi-
nanciară ora 10. Aprobă
chestionarul. Vorbit Teleski
(Ungaria) apoi. Expus cau-
zele introducerii sistem de
valute, mecanismul și soluțiile.

13 septembrie. Fost dimi-
neață legată. Vorbit cu dl.
Titulescu [la] Gastein. Re-
dactat telegramă pentru privi-
tor [Tratatul] AM[iciție] des-
compilat prin moartea lui
Cedecrantz.

Expediat banii Gastein.
Vorbit ora 5 telefon Gastein,
apoi ora 7 pentru a modifica
telegrama referitoare la TAM
român-ungar.

Citit memoriul englez privi-
tor putere cumpărare și de-
zarmare.

14 septembrie. Prezidat
subcomitet raportori, fixat
programul de lucru adaptat
la situația actuală (lipsa Ger-
maniei și a Sovietelor).

Ora 6 văzut Sir Eric Dru-
mond, discutat situația; de
acord cu propunerile mele și
felul de a vedea.

15 septembrie. Ora 10 des-
chis ședința Comitet tehnic,
apoi fiind chestiune ședința
preliminară documentare
România, am cedat locul [lui]
Lyon (vice-președinte).

Vorbit Gastein cu dl. Titu-
lescu telefon. Hoden mi-a
spus astăzi că Sir Eric ar dori
ca dl. Titulescu să fie preșe-
dintele Comisiei IV, conside-
rând aceasta ca un serviciu
personal.

19 septembrie. Ora 10-12
1/2 ședința Comitet, docu-
mentarea Japoniei. Primit
scrisoarea oficială [a] delega-
tului [lui] Germaniei că nu va
participa lucrării Comitet. Veni
[nume ilizibil] căruia i-am
remis 1 000 franci elvețieni
pentru a plăti broșura minis-
trului Madgearu ce o imprimă
aici și pentru care voi primi
bani de la București.

20 septembrie. 10-1, 4-6,
Comitet, examinare Japonia.
Chestiunea delicată aceea a
ocupării în China și Mancu-
ria.

21 septembrie. 12-1, 4-6
1/2 luat parte la adunarea Bi-
roului dezarmării. Puțin jenat
între toți miniștrii și amba-
sadorii ce fac parte din Birou.

23 septembrie. Lucrat dimi-
neață acasă până la ora 12.
Telefonat dl. Titulescu că nu
mai vine Geneva. Gafencu în-
curcat chestia pact cu Sovie-
te¹.

Trimis pe Cădere înaintea
lui Litvinoff, care n-a vrut să
vorbească cu el și Gafencu
însărcinat Cădere să vină Ge-
neva [a] discutat cu Litvinoff.

Fost ora 12 și-am vorbit
[cu] Hoden, prevenit de dl.
Titulescu nu va mai putea
prezida Comisia IV, nemaive-
nind Geneva. Comitet exa-
men oral Belgia.

24 septembrie. Geneva. Vă-
zut Buzdugan dimineața care
a sosit astăzi-noapte de la
Londra. Vorbit cu dl. Titu-
lescu care mi-a spus că
pleacă astăzi ora 2 Londra.
Are perfectă dreptate.

Vorbit din nou cu dl. Titu-
lescu care mi-a spus a da ca-
merele [de la hotel] rezervate
pentru d-sa.

Vișoianu vorbit Mironescu
la București. Mergem greu. Nu
știe dacă și când va veni. Tri-
mis telegramă pentru dl. Ti-
tulescu [că] reprezintă
România în Comitetul finan-
ciar. Afând că dl. Titulescu a
plecat la Londra, Mironescu
a spus: „Bătă-l norocul!”

25 septembrie. Geneva. Ci-

¹ Discuțiile cu partea sovietică în-
cepuseră în 1931, inițiate de guvernul
U.R.S.S. și desfășurate la Riga. Chiar
din fața incipienței, proiectul Pactului
de neagresiune propus de partea so-
vietică lasă loc interpretării că între
U.R.S.S. și România ar fi existat un li-
giiu teritorial, punct de vedere neac-
ceptat de partea română. Tratatul
au fost suspendate, discuțiile conti-
nuând prin intermediul Franței și Po-
loniei.

În septembrie 1932 s-a convenit re-
luarea tratatelor, Titulescu fiind în-
sărcinat să poarte aceste negocieri.
Vaide-Voevod, prim ministru și mi-
nistru de externe, prin intermediul lui
Grigore Gafencu, subsecretar de stat
la externe, a ținut însă să reia el
aceste negocieri. Faptul l-a nemul-
țumit profund pe N. Titulescu, care și-a
dat demisia (pentru a doua oară, cea
din februarie 1932 nefiind acceptată
de rege, după cum am văzut din epi-
sodul anterior al însemnărilor cu S.
Rădulescu) din funcția de ministru la
Londra și reprezentant al României la
Geneva.

tit ziarele cu care eram în
urmă.

Telefonat dl. Titulescu de
la Londra. Pleacă la Bucu-
rești.

26 septembrie. 10 1/2 As-
semblee. Valera deschis șe-
dința. Politis ales președinte.

Telefonat dl. Titulescu care
mi-a citit telegrama demisie
cu mare confidență. Are per-
fectă dreptate.

Venit ora 6 Auboin să mă
vadă.

27 septembrie. Geneva.
10-1 ședință preliminară Co-
mitet documentare Grecia.
Apărut în ziare demisia d-lui
Titulescu. Mare stupeoare.

Vorbit telefon ora 3 cu dl.
Titulescu.

30 septembrie. Geneva.
Ora 5 1/2. Cons. Europei ales
Herriot președinte.

Astăzi dimineață expozeu
Madgearu [Blocul Agrar]
care a fost calm și precis.

4 octombrie. Geneva 10-1.
Comitet. Examinat cazul
U.R.S.S., Austriei și U.S.A.
Apoi examen preliminar pen-
tru Iugoslavia și Islanda.

Vorbit cu dl. Titulescu la
telefon. Mihalache la Londra.
Arătat comunicatele de presă
ale lui Tilea în care se repro-
duce numai atacurile contra
d-lui Titulescu.

6 octombrie. Madgearu tri-
mis prin telegramă cifrată de-
misia din [postul de] delegat
permanent, motivând că
după ce guvernul a cerut aju-
torul tehnic al S.D.N. după ce
a negociat la 2 septembrie la
București cu experții străini
și după ce a câpătat pline
puteri, astăzi după alte nego-
cieri aci nu mai poate repre-

² La 18 iunie 1932, guvernul român
a cerut, „concurșul tehnic” al S.D.N.
în vederea realizării reformei finan-
ciare și a restaurării economice a țării.
Prin tratative purtate atât la
București, cât și la Geneva cu exper-
ții Societății Națiunilor de Virgil
Madgearu și Ion Lugojanu se pre-
coniza semnarea unui acord de co-
laborare tehnică a S.D.N. la re-
facerea economică a României la în-
ceputul lui octombrie 1932. Guvernul
Vaide-Voevod a amănat însă semna-
rea acestui acord până la elaborarea
soluțiilor tehnice de aplicare a ace-
stora. Nemulțumit profund, cei doi ne-
gociatori și-au dat demisia.

zenta România aci.

Lugoșianu trimis și el demisia din delegat și membru al partidului, arătând că-va depune mandatul de deputat după ce va explica în public atitudinea sa.²

7 octombrie. M-am dat jos din pat [fusesse bolnav câteva zile].

Vorbit ora 3 1/2 cu dl. Titulescu. Sunt de părere că lungeste repaosul la Londra. Madgearu plecat 10.45 la Paris și apoi Londra. Lugoșianu pleacă mâine.

8 octombrie. Sunt obosit. Toată noaptea rău și febră. Lucrat și clasat hârtiile.

La ora 4 dl. Titulescu m-a chemat la telefon, arătând că va urma invitație [prin telegramă [de la] Vaida, cu autorizația regelui și guvernului de a lua Ministerul de externe. D. Titulescu se gândește [la] o formulă bună: 1) spre a scăpa țara, 2) a reintra în politică și 3) eventual a-și [cuvântul indescifrabil] Londra.

Vorbit din nou ora 7, arătând că văd chestiunea sub 3 aspecte: al demisiei, al legăturilor cu Partidul Național-Tărănesc și al politicii generale interne. Îmi spune că Mihalache a demisionat și are impresia că părerea lui e să persiste în demisie.

Vorbit ora 10, mi-a citit telegrama. Hezită însă. În cazul când la Ministerul de externe mi-a spus să iau subsecretariatul de stat Externe. Nu cred că ar trebui să negociez eu cu rușii, ci Antoniaide.

Vorbit din nou 12.30 [noaptea]. Mi-a vorbit iarăși de subsecretar! Cred că va expedia telegrama astă seară.

9 octombrie. În pat. Petrecut o noapte agitată și cu febră.

Telefonat ora 10.30 Londra, „Ritz”. Vorbit cu d-na Titulescu și Tabacovici. Telegrama a fost expediată astă-noapte din Londra. Până azi nici un răspuns. Tabacovici îmi pare îngrijorat. Îmi va telefona mâine.

Mă simt obosit și plictisit. 10 octombrie. Vorbit tele-

fon cu Gigi [Nenișor] și Tabacovici. Apoi cu dl. Titulescu. Primit telegramă de la Vaida. Telefonat ora 1 1/2.

Ora 4, dl. Titulescu plecat la Paris. Ora 5 m-a chemat Paul Boncour. Discutat întâi chestiunea Titulescu, apoi dezarmarea, proiect francez. Raportat inconveniente specifice ale României.

Dinat cu Vișoianu, Buzdugan, Stoicescu la „Globe”, apoi telefonat d-lui Titulescu la [hotel] „Plazza”, Paris.

11 octombrie. Geneva. Am iarăși febră. Ora 4, fost cu Antoniaide la Paul Boncour, unde era întrunită Mica Înțelegere, Polonia, Grecia, Belgia.

12 octombrie. Vorbit ora 6 cu dl. Titulescu care pleca 7.30 la Sinaia¹.

Venit Sandu Stănescu cu vestea că dl. Titulescu ar fi spus [la] Paris că trimite pe Antoniaide la Roma și pe mine ministru la Geneva!

13 octombrie. Noapte oribilă. Insomnie, transpirație.

Venit seara Vișoianu. Mi-a spus: am ceva care mă turmentă — vor veni vremuri

¹ La Sinaia, Titulescu are mai multe întreveneri cu regele Carol II. Iată înțelegerea cu suveranul în care s-a discutat numirea sa ca ministru de externe, relatată de N. Titulescu într-un Memoriu-Raport trimis lui Carol II în 1940: „întrevederea dintre Majestatea Voastră și mine. Majestatea Voastră trebuie să și-o amintească. I-am spus că, dacă este vorba de a mă lua ca ministru al Afacerilor externe numai în Cabinetul Vaida, n-aveam ce căuta în aceasta. Voiam să fiu ministrul Afacerilor externe al Majestății Voastre, adică permanent, în toate Cabinetele. Majestatea Voastră a acceptat. Permanent, să ne înțelegem: atâta vreme cât Majestatea Voastră avea încredere în mine. Stabil este poate cuvântul cel mai potrivit pentru a exprima această idee.”

Majestatea Voastră a avut bunățatea a mă reține la dîneul la Sinaia și, cum aflase că Vaida sosise de asemenea la Sinaia, l-a invitat la dîneul, spunându-mi: „pentru că primul vostru contact să aibă loc în fața mea”. Vaida a pretextat că nu poate veni, căci nu avea decât o haină gri.

Majestatea Voastră a avut bunățatea să-i spună să vină așa cum era. În cele din urmă, el a refuzat. Majestatea Voastră a cinat împreună cu prințul Mihai și cu mine. A fost foarte trist acest dîneul, căci amândoi simțeam că se întâmplase ceva” (Nicolae Titulescu, *Documente confidențiale*, ed. Ion Grecescu, Editura Academiei, 1993).

grele poate, trebuie să fim uniți și să lucrăm ca frații; s-au schimbat acum mulți!?

17 octombrie. Geneva. Guvernul demisionat. Maniu însărcinat a face guvernul.

18 octombrie. Maniu nu a răspuns încă.

19 octombrie. 10-1, examen documentare Rusia.

S-a format guvernul. Maniu președinte. Dl. Titulescu — ministru de Externe. Restul miniștrilor aceiași, afară de Mironescu care devine ministru fără portofoliu. Madgearu — finanțe, Lugoșianu — comerț, Vaida nu a intrat în guvern.

20 octombrie. Petrecut noapte oribilă; insomnii, febră.

Găsit mesaj telefonic. Aflat că voi fi numai subsecretar Externe.

4-6 1/2, Comitet, examen preliminar documentare Olanda. Reîntors acasă [o telegramă] „Friedman-Sud-Est” mi-a reconfirmat chestiunea subsecretar.

Fost cinema. Vorbit ora 12.00 cu dl. Titulescu, Sinaia, care m-a căutat în lipsă la telefon. Dl. Titulescu mi-a confirmat chestiunea subsecretar. Am mulțumit pentru onoarea ce mi-a făcut-o. Dl. Titulescu cere a pleca imediat în țară. Voi pleca sâmbătă [22 octombrie] la București.

24 octombrie. Sosit București 12 noaptea. Fost la dl. Titulescu. Venit apoi acasă. Stat târziu noaptea.

25 octombrie. București. Dimineața la d. Maniu. Depus jurământul după lungă conversație cu d. Maniu.

Apoi la d. Titulescu. Ora 12 — luat ministerul în primire. Prezentat singur. Speech scurt și hotărât.

Dejunat la d. Titulescu. Fost ora 4 [la] Consiliul juridic. Dl. Titulescu, lung expozeu [în] chestiunea pact cu U.R.S.S. Luminos.

Dinat la dl. Titulescu. ■

Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ

Un dușman perfid și cumplit: ciuma

Dezvoltarea meșteșugurilor, expansiunea schimburilor comerciale îi îmbogățesc pe târgoveți, care pot să-și exprime revendicările. Ele au în vedere, în principal, obținerea de drepturi politico-administrative. Și către anul 1200 apare la Strasbourg un organism mixt de conducere municipală, așa-numitul „Rat”, consiliu jumătate episcopal și jumătate burghez. Mândra cetate de pe apa Illului devine oraș liber. La 1262, pute-

selor că „vinovați” de dezastru sunt... evreii, care ar fi otrăvit fântânile. Practica, des folosită în evul mediu, aceea de a face din evrei țapi ispășitori, se dovedește eficace și de data aceasta. Fără a se întreba de ce ar fi otrăvit evreii niște fântâni din care se alimentau și ei, locuitorii devastază sinagoga israelită și — cu mici excepții — toți locuitorii de rit mozaic sunt arși de vii. Cu aceasta, mica lor comunitate, instalată la Strasbourg încă din primele decenii ale veacului XII dispăre!

După doi ani, epidemia de ciumă se va stinge și Strasbourgul se va ridica din nou, reluându-și celebritatea de centru manufacturier și comercial al Europei. El atrage personalități din puncte diferite ale continentului. Pictorul Grünewald vine să lucreze aici pentru un timp. În 1434, sosește de la Maientza Gutenberg, care se instalează aici până în 1440.

La Strasbourg va avea marele meșter revelația caracterelor mobile care vor revoluționa tehnica imprimăriei, creând condiții, până atunci

STRASBOURG

De la un „castrum” roman la o „capitală a Europei”

LEON SĂRĂȚEANU

Poziția geografică determină destinul flecărei așezări omenești. Strasbourgul — oraș de frontieră între două puteri rivale, dar și cetate plasată la interferență de drumuri continentale, cum am văzut în numărul trecut al revistei — are nenumărate exemple din istoria lui de două mii de ani care să confirme această afirmație.

Să revenim la desfășurarea evenimentelor, după cronica istorică a Strasbourgului. Începutul construirii catedralei (sec. XII) este semnificativ pentru liniștea și bunăstarea ce domnesc în oraș.

rea temporală a episcopilor ia sfârșit. Negustorimea și meseriașii pot privi cu optimism viitorul.

Dar lista pătimirilor Strasbourgului nu a luat sfârșit. Între 1348 și 1349 un dușman cumplit și perfid, ucigaș și nevăzut, se insinuează în populație. Este microbul ciumei negre. Zilnic mor zeci de oameni. O panică teribilă pune stăpânire peste toți. Într-un asemenea climat de spaimă și superstiții, nu le e greu unor predicatori, care soseau în număr mare la Strasbourg, să le explice ma-

¹ Refăcută după un timp, această comunitate va mai cunoaște și alte momente tragice, dar și momente compensatorii. Emancipați de revoluția franceză, după 1789, evreii vor obține reorganizarea statutului lor după 1806 când Napoleon Bonaparte, sosit la Strasbourg, le va acorda doleanțele și va lua măsuri de îndreptare. Un moment tragic l-au cunoscut evreii din Strasbourg odată cu ocuparea orașului, în 1940, de către naști. Sinagoga (refăcută) a fost distrusă și cea mai mare parte dintre ei deportați și uciși în camerele de gazare. După eliberare, puțini supraviețuitori au revenit, fără a putea să înghesbe o nouă comunitate din cauza numărului nelindustrialilor. Au făcut-o abia după acordurile de la Evian, semnate sub președinția generalului Charles de Gaulle, care au condus la indepen-

dența Algeriei. O parte dintre evreii algerieni au venit să se instaleze la Strasbourg, unde, azi, funcționează o sinagogă nouă construită după îndraznele criterii ale arhitecturii moderne.

La 1519 se petrece la Strasbourg un eveniment istoric greu de consecințe: se

imprimă, pentru prima dată, operele lui Martin Luther. Noul cult găsește aici teren propice de afirmare. Între 1521 și 1523 reforma de nuanță luterană este lansată și deja în 1529 Strasbourg este un oraș majoritar protestant. Luteranismul se va impune treptat, determinând suprimarea cultului catolic, apoi și închiderea bisericii calviniste. Până în 1684, când așa-numitul „Simultaneum” va permite folosirea unor lăcașuri de cult deopotrivă de către catolici și protestanți, luptele religioase vor continua cu duritate. Protestanții reprezentați de mari personalități culturale vor crea și dezvolta în oraș centre de înalt studiu, academii etc. Dar, până atunci, Strasbourg va cunoaște noi necazuri. Războiul de 30 ani va aduce ruină și dezolare. Între 1618-1648, populația va trebui de mai multe ori să se refugieze din oraș, ferindu-se din calea beligeranților, ale căror trupe erau la fel de puse pe jaf, incendiere și ucideri, indiferent de tabăra căreia îi aparțineau.

Loc de naștere al „Marseillezei” și...

Franța nu s-a consolat niciodată de faptul că Alsacia nu făcea parte comună cu ea. În repetate rânduri monarhii francezi au subliniat drepturile imprescriptibile ale țării lor de a-și avea frontiera răsăriteană pe Rhin, adică acolo unde, în antichitate, s-a aflat și frontiera Galiei. Sfârșitul Războiului de 30 de ani le-a adus francezilor îndeplinirea acestei dorințe. Pacea, statornicită prin tratatul westfalic, care, aducea protestanților recunoașterea oficială a religiei lor, includea, la capitolul prevederilor politice, cedarea de către împăratul german a Alsaciei care revenea Franței, dar fără orașul Strasbourg. Seniorii alsacienii, până atunci vasali direcți ai împăratului, își păstrau privilegiile feudale. De fapt, cedarea Alsaciei sancționa rezultatele militare obținute de

francezi în campaniile conduse de Condé și Turenne. În momentul încheierii păcii westfalice, Ludovic XIV avea doar zece ani, iar țara era condusă de mama sa și de cardinalul Mazarin. Devenit rege cu puteri depline, Ludovic va dori să i se confirme stăpânirea Alsaciei și această confirmare i-a venit în 1678 prin tratatul de la Nimègue, orașul olandez (Nijmegen), unde „regele soare” primea și alte posesiuni. Nu însă și Strasbourg. Acesta a fost obținut de Ludovic abia în 1681.

Documentele istorice care subliniază entuziasmul populației Strasbourgului la aflarea importante schimbări pun în relief că pentru acei oameni ea era împlinirea unui vis. Într-adevăr, deși vorbea — ca și azi, de altfel — un dialect germanic, iar spiritul lor de ordine, disciplină și perseverență îi făceau pe străini să-i considere ca legați de stilul de viață germanic, locuitorii Strasbourgului spuneau că ei au fost dintotdeauna „cu inima” francezi. Acest simțământ a fost pus în relief și de respectul și dragostea cu care ei păstrează memoria compatrioților care au binemeritat de la Franța.

Simptomatic este adevăratul cult de care s-a bucurat și se bucură vestitul general al lui Napoleon Bonaparte, Jean-Baptiste Kléber. Acest fiu al Strasbourgului, angajat voluntar în armata franceză în 1792 (s-a născut în 1753), s-a distins pe câmpurile de luptă cu atâta strălucire, încât a fost pus în fruntea armatei Rhinului. Prețuirea și încrederea pe care Napoleon i le acordă — s-au vădit în Egipt, unde i s-a încredințat comanda supremă a francezilor, după plecarea lui Bonaparte. Kléber a reputat în noua calitate o mare victorie la Heliopolis. El a fost asasinat acolo de un fanatic, în anul 1800.

Strasbourgul i-a ridicat lui Kléber un monument în 1840. În „Piața Kléber”, populația a celebrat mari evenimente, precum revenirea Strasbour-

gului la Franța la sfârșitul primului război mondial, eliberarea Strasbourgului la sfârșitul celui de-al doilea război etc. Sub ocupația nazistă, statuia a fost ridicată de la locul ei și rămășițele generalului transferate la un cimitir militar. Prima grijă după eliberare, în 1945, a locuitorilor Strasbourgului a fost recuperarea statuii și readucerea rămășițelor care și-au reluat locul sub soclul monumentului din piață.

Atașamentul la Franța al Strasbourgului se vede și din grija orașului de a face toată lumea să știe că celebra *La Marseillaise* cântecul revoluționar devenit imn național al Republicii franceze, și-a pornit drumul de glorie din Strasbourg. Momentul nașterii: 1792. La Strasbourg se află în garnizoană trupele de elită alcătuite din așa-numite „armate a Rhinului”. Un ofițer, tânărul Rouget de Lisle, din arma genului, este un înzestrat poet, dublat de muzician. El compune un marș pe care îl înțitează *Cântec de război al armatei Rhinului*. Scrie și versuri inspirate pentru antrenanta lui melodie. Și când e gata, în casa protestantului Dietrich, primar al Strasbourgului, unde sunt adunați aproape toți notabilii orașului, își „lansează” opera, interpretând-o în aplauzele celor prezenți. Cântecul e repede preluat de revoluționarii francezi din toate colțurile țării. Printre cei mai entuziaști sunt luptătorii veniți la Paris din Marsilia și care mărșăluiesc pe străzile Capitalei cântând creația lui Rouget de Lisle. Parizienii adoptă și ei cântecul. Dar, pentru că l-au învățat de la cei din Marsilia și pentru că substantivul „cântec” este, în franceză, de gen feminin, îi dau un supranume, „la Marseillaise”, care înlocuiește titlul original dat de autor și rămâne neschimbat.

Destinul avea să rezerve noi și grele încercări Strasbourgului. În 1870 izbucnirea războiului între Prusia și Franța transformă iar orașul în victimă. Oștirile prusace

supun Strasbourgul unui asediu sever. Populația cunoaște tot cortegiul cu care se însoțește o asemenea calamitate: foamete, boli, lipsă de apă și surse de lumină etc. Proiectilele cad necrutătoare peste oraș. Catedrala, această bijuterie a goticului european și mândrie a cetății, e lovită. Acoperișul se prăbușește, în interior, multe opere de artă sunt distruse. Fleșa înaltă, simbol al Strasbourgului, e și ea țintă a artileristilor asediați. Și dacă, din ferice, restul construcției rămâne, totuși, în picioare, alte lăcașuri de cult, de mare valoare arhitectonică și ele, se transformă în jalnice ziduri calcinate. O pagubă enormă, niciodată refăcută, se înregistrează prin incendierea Bibliotecii Municipale. Incunabule din epoca lui Gutenberg, coperte în aur sau argint și bătute cu nestemate pentru cărți „in folio”, manuscrise din epoca de început a creștinismului cad — toate — pradă focului nimicitor.

În fața unui dezastru de asemenea amploare, conștiințele europene se emoționează. Din diferite locuri încep să sosească ajutoare pentru nefericitul oraș. Cele mai considerabile vin de la cetatea elvețiană a Baselului. Bătrâna „Basilia” din epoca romanilor, devenită „Basel” în pronunția germană, sau Bâle în pronunția franceză, nu putea fi indiferentă față de martiriul Strasbourgului cu care făcea, din antichitate, schimburi de mărfuri folosind calea navigabilă a Rinului.

Am văzut la Basel o măturie semnificativă a celui act de solidaritate între cele două vechi cetăți. În Central-bahnhof (Piața gării centrale), se înalță impunătorul „monument al Strasbourgului”, operă a sculptorului alsacian F.A. Bartholdi (autorul, între altele, și al vestitei „Statui a libertății”, care veghează intrarea în portul New-York). Pe soclu e indicat faptul că monumentul a fost dăruit orașului Basel de către baronul Gruyer de Strasbourg, în 1895, „în semn

de recunoștință pentru ajutorul generos acordat orașului său, în timpul durerosului asediu pe care acesta a trebuit să-l suporte în 1870”.

Războiul franco-prusac din 1870 a fost catastrofal pentru Franța. Împăratul Napoleon III a trebuit să capituleze la Sedan în fruntea unei armate de 100 000 de oameni și să se predea prizonier. Alsacia și Lorena — vechi „măr al discordiei” între cele două puteri vecine — au fost încorporate în teritoriul german. Strasbourgul devine, din 1871, capitală a „Reichsland”-ului în care fuseseră grupate, administrativ, cele două disputate provincii. El va păstra acest statut până în 1918; când, la sfârșitul primului război mondial, odată cu revenirea la Franța a Alsaciei și Lorenei, va redeveni și el un oraș francez, nu fără a fi suferit, în timpul noii conflagrații, alte distrugeri. Dar, pentru locuitorii Strasbourgului nu era ceva nou să reclădească și să-și tămăduiască rănile odată urgia trecută. După 1871, i-au trebuit cinci ani ca să șteargă urmele războiului. După 1918 chiar mai puțin.

1940 a însemnat pentru oraș un nou moment tragic. În atacul fulger întreprins de forțele armate naziste, în cadrul celui de-al doilea război mondial, Strasbourgul a fost printre primele așezări franceze mai importante care au avut de suportat loviturile. Ocupat, el a devenit victimă unei sălbăticie politice de germanizare și a cunoscut drama ostacilor împușcați ca represalii pentru acțiunile rezistenței franceze antinaziste, umilințele și jignirile, ca și teroarea Gestapoului.

Este, prin urmare, explicabil entuziasmul cu care populația a primit pe ostașii celei de-a doua divizii franceze de blindate, comandate de generalul Philippe Leclerc, care, în 1944 elibera Strasbourgul, după ce fusese prima mare unitate aliată care intrase în Paris. Este de altfel simptomatic insistența cu care generalul Charles de Gaulle a cerut înalțului Co-

mandament Aliat ca primele trupe care vor intra în Strasbourg, pentru a-l elibera, să fie franceze. „Pentru Franța, Alsacia este sfântă... Pentru poporul și soldații francezi, soarta orașului Strasbourg este de o importanță extremă” (Charles de Gaulle, *Mémoires de guerre*).

... o capitală a Europei

Cel de-al doilea război mondial a fost, mai mult decât alte războaie, o lecție amară, dar și plină de grele învățăminte pentru întreaga omenitate. Oamenii condamnavă absurditatea războiului și cereau imperios crearea unor structuri de natură a stimula cooperarea constructivă între statele vechiului continent, atât de greu lovit, promovarea unor relații noi de solidaritate mutuală, care să se bazeze pe ceea ce unește statele Europei, pentru a proteja în mod egal pe toți europenii de ororile și pericolele conflictelor armate și a le asigura condiții de viață demnă. Așa s-a născut ideea „Consiliului Europei”, care își propunea ca obiective „realizarea unei uniuni mai strânse între statele membre, în vederea salvagărdării și promovării idealurilor și principiilor lor, care sunt patrimoniul lor comun și de a favoriza progresul lor economic și social, apărarea democrației și a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, îmbunătățirea condițiilor de viață ale europenilor, cooperarea între statele membre în domeniile politic, cultural, social, științific, mediu înconjurător etc. Încă de la primele documente, inițiatorii precizau că viitorul „Consiliu al Europei” nu va avea competențe în domeniul militar.

Era în ziua de 5 mai 1949 când reprezentanții țărilor fondatoare și-au pus semnătura pe actul de constituire. Erau personalități reprezentative din: Belgia, Danemarca, Franța, Irlanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Marea Britanie și Suedia.

Primul lucru la care s-au gândit a fost alegerea unui oraș-sediu. Și este demn de menționat că delegații, în unanimitate, au hotărât ca acesta să fie orașul Strasbourg. Era un omagiu adus de atâtea ori încercatului, de atâtea ori martirizatului Strasbourg. Cu hărnicia lui caracteristică, Strasbourgul s-a apucat, încă din 1949 să construiască edificii pentru „Consiliul Europei”. Aceasta, cu atât mai mult cu cât, numărul membrilor a sporit treptat. Au intrat în „Consiliu”: Austria, Cipru, Spania, Grecia, Islanda, Liechtenstein, Malta, Portugalia, R.F. Germania (azi Germania, după unificarea cu fosta R.D.G.), Elveția, Turcia, San

funcționari internaționali, fără a mai vorbi de sutele de experți în toate domeniile, traducători, tehnicieni etc.

Strălucirea noului Strasbourg în calitate de „capitală a Europei” a sporit și mai mult din 1952, odată cu crearea „Parlamentului European”, compus din deputați aleși, în țările lor, prin vot direct și universal pentru funcția de membru în această instituție europeană.

Pentru numeroasa lume venită să locuiască și să lucreze aici, Strasbourgul și-a respectat tradiția de gazdă ospitalieră și prevenitoare. Au constatat-o și o constată și reprezentanții țării noastre, care, după ce la 1 februarie 1991 fusese admisă cu statut

manifestări pe an. Nu poți fi o mare capitală europeană fără o mare animație” (*Le Nouvel Observateur*, 6 aprilie 1994).

Dar, revenind la noile construcții care au făcut să apară ceea ce se numește „Strasbourgul internațional”, se cuvine amintit că doar la un an de la alegerea orașului drept sediu al Consiliului Europei, primele edificii pentru acest organism erau deja gata, amplasate în fața vastului și poeticului parc al Orangeriei. În 1964 se termina, în piața „Robert Schuman” și „Palatul Drepturilor Omului”, iar, în 1976 apărea splendidul „Palat al Europei”. Construit cu gust și cu o îndrăzneală demnă de stilul acestui sfârșit de mileniu, palatul e opera

Războiul din 1870 a lovit greu orașul, ce a suferit numeroase bombardamente de artilerie

Marino, Finlanda, Ungaria, Cehoslovacia. S-au adăugat, cu statut de observator, Israelul și Vaticanul. A apărut apoi și noțiunea de „invitat special”.

S-au creat și principalele organisme: Comitetul miniștrilor (în frunte cu un președinte), compus din miniștri de externe ai țărilor membre; Adunarea Parlamentară a Consiliului, alcătuită din deputați desemnați de parlamentele din țările lor și care face recomandări Comitetului miniștrilor privind orientarea activității Consiliului; un Secretariat (organ executiv, condus de un secretar general), care are peste o mie de

de invitat special, a devenit și ea, din ziua de 27 septembrie 1993, membră cu drepturi depline în Consiliul Europei.

Un recent palmares al orașelor culturale ale Franței plasează Strasbourgul pe locul doi, după Paris — înainte de Bordeaux, Lyon, Rouen, Grenoble etc. —, loc explicat de primarul cetății, dna Catherine Trautmann, prin efortul financiar excepțional, deus: „Avem un buget cultural pentru un oraș de 1 milion de locuitori, în condițiile în care populația noastră este de 250 000 persoane. Luând laolaltă toate evenimentele (festivaluri, concerte...), Strasbourgul oferă aproape 5 400

arhitectului Henry Bernard. E un gigantic ansamblu care adăpostește numeroasele comisii și subcomisii ale parlamentarelor europeni, dar care uimește și încântă mai ales prin hemicicluul vastei aule de reuniune plenare, hemiciclu acoperit de o somptuoasă cupolă transparentă lucrată în sticlă, permițând soarelui să-și filtreze lumina în interior, pentru a scălda în bogăția lui aurită pe cei veniți să dezbată destinele Europei.

Strasbourgul trăiește cel mai înalt moment de glorie din toată lunga lui istorie. Și cine cercetează această istorie știe că e un titlu meritat. ■

La Tel Aviv UN SANCTUAR DE CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Sfintele Sărbători ale Paștelui ortodox au adunat în 1994 la Ierusalim peste o sută de mii de pelerini veniți din mai toate țările unde există credința ortodoxismului: din Rusia și Ucraina, din Grecia și România, din Bulgaria și Serbia, din Armenia și Georgia, din Republica Moldova și Belarus, din Statele Unite și Etiopia (copții). Reprezentanți ai bisericilor ortodoxe surori au oficiat slujbe toată săptămâna patimilor, iar în noaptea Învierii ca și în Duminică Paștelui la Mormântul Sfânt s-a simțit o intensă înălțare sufletească. Puține sunt locurile pe acest pământ unde să simți cu adevărat că spiritualitatea sfințește un oraș. Ierusalimul, orașul celor trei religii, te îndeamnă prin toată istoria sa (atât de tragică și atât de vitală, ca o suită de renașteri) la o reculegere adâncă. Sfinția Sa, arhimandritul Ioan Selejan (între timp investit episcop al eparhiei Covasna și Harghita), un om care slujește cu un rar devotament credința strămoșească, a făcut din mănăstirea noastră un lăcaș ce a primit cu smerenie călugării și călugărițele, călătorii din țară și muncitorii aflați la Israel în acele zile.

Dacă la Ierusalim am regăsit atmosfera românească la biserică și în casele atât de ospitaliere ale intelectualilor israelieni veniți din România (numesc aici doar pe dr. Nicolae Minei și pe dr. Ina Minei, pe prof. dr. Lucian Regimbogen, pe doamna Mia Lovinescu, pe domnul Schmaye Goshem, pe domnul și doamna arhitecți Grinberg, pe doamna Iulia și domnul Beno Azriel, pe doamna Mira și domnul Andrei Bădulescu), la Tel Aviv am descoperit un sanctuar de cultură românească la Asociația culturală mondială a evreilor originari din România (ACMEOR). Mărturisesc că tot ceea ce am văzut în incinta Asociației m-a impresionat și emoționat, iar entuziasmul cultural al președintelui ACMEOR domnul Slomo Leibovici-Laiș își dovedește virtuțile. Să încep cu cărțile – o mare bibliotecă de mii de volume în limba română, în ebraică, în idis, și în ivrit, cărți din sec. XVIII-XIX și cărți din sec. XX, manuscrise și documente strânse într-o prețioasă arhivă, hărți și al-

bume, desene, tablouri și reproduceri, iată ceea ce timp de câteva ore am putut vedea, cerceta, citi. Totul este despre România, despre istoria noastră și despre cultura noastră; totul este despre viața evreilor timp de secole în această țară și despre contribuția evreilor la mersul literaturii, științelor și artelor din România. Grijă și discernământul cu care sunt adunate și păstrate toate aceste comori este cel mai legitim titlu de mândrie pentru domnul Slomo Leibovici-Laiș și pentru colaboratorii Domniei Sale, care nu obosesc să caute și să descopere mereu noi și noi piese de valoare, și să le aducă în acest muzeu-bibliotecă-arhivă. Viața oamenilor, ca și istoria popoarelor, nu cunoaște numai zile însoțite sau epoci fericite. Sunt aici și cărți, și documente despre acele nu puține momente grele cărora le-au făcut față evreii din România, dar majoritatea, copleșitoarea majoritate demonstrează științific și luminează cu căldura artei cât de armonioasă și rodnică a fost și conviețuirea socială, și colaborarea intelectuală. Am privit multe minute la harta Bucureștiului pe care sunt însemnate cartierele comunităților evreiești și am văzut și harta evoluției populației evreiești din veacurile trecute în țara noastră. Este o istorie care nu poate fi uitată, după cum nu pot uita, că am văzut aici la ACMEOR din Tel Aviv scrisorii ale lui Vasile Alecsandri, Gala Galaction, I.L. Caragiale, Tudor Arghezi etc. etc.

Totul așezat cu grijă și cu mult respect și prietenie. Același respect și prietenie pe care le-am întâlnit în privirile celor câțiva membri ai Asociației care cercetau la orele când m-am aflat și eu acolo și unde am avut plăcerea de a le fi întâlnit pe doamna Mioara Băleanu Cohen, secretara ACMEOR, și pe doamna Marta Bittel, dar și pe trezorerierul Asociației, domnul Baruh Tercatin.

Iată cum în săptămâna patimilor în centrul Tel Avivului am cunoscut o instituție careia când îi pășești pragul întâlnești un colț de România.

Cristian POPIȘTEANU

Domnul Adrian Năstase, președintele Camerei Deputaților, vorbind la festivitatea premiei de către ACMEOR a domnului Adrian Dohotaru și a doamnei Ioana Ursu, cărora li s-a decernat medalia Ierusalim-City of peace

Am încercat, prin studiile elaborate (fragmente din ele au apărut și în revista Magazin istoric, nr. 5/1991, 5-10/1992, 5-7/1993) să aprofundez analiza structurilor regimului fanariot instaurat în Principatele dunărene între 1716-1821, ocupându-mă în mod special de instituția domniei, de clasele sociale, moravuri și viața cotidiană, bazându-mă cu precădere pe izvoarele istorice interne. Nu trebuie uitat însă faptul că și sursele documentare externe — nu doar însemnările de călătorie, ci și documentele sau rapoartele diplomatice străine referitoare la românii în această epocă — sunt la fel de însemnate. Ele întregesc tabloul general al epocii respective și fixează cadrul internațional al regimului fanariot în raport cu Poarta otomană, puterea suzerană. Din acest punct de vedere, ele aruncă o lumină necruțătoare asupra situației politice extrem de viitoare a țărilor române în această epocă.

Dacă în istoriografia noastră unele rapoarte ale diplomaților francezi, austriei sau ruși despre fanarioți sunt mai cunoscute, fiind cuprinse în ample ediții de documente externe, dintre care cea mai cunoscută este aceea purtând numele lui Eudoxiu de Hurmuzaki, în schimb acelea provenind din surse oficiale engleze au fost puse mult mai puțin sau aproape deloc în valoare. Fac excepție, desigur, incisivele observații ale lui Sir James Porter, ambasadorul britanic la Istanbul între 1747-1762 (relevante de curând de Dan A. Lăzărescu în lucrarea Imaginea României

Mărturii

britanice

despre veacul

fanariot

PRIVILEGII

ȘI

OCĂRMUIRE

DE FIER

PAUL CERNOVODEANU

prin călători, vol. I. București, 1985, pp. 66-74) sau monografiile lui Thomas Thornton, consul la Odessa (1804): The Present State of Turkey... with the Geographical, Political and Civil State of the Principalities of Moldavia and Wallachia (Starea de față a Turciei... cu starea geografică, politică și civilă a principatelor Moldova și Țara Românească), două volume publicate la Londra în 1807 și aceea a lui William Wilkinson (consul în principate între anii 1814-1818): An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia... (O dare de seamă asupra principatelor Valahiei și a Moldovei...), apărută la Londra în 1820 și care privesc perioada de sfârșit a regimului fanariot. Prin traduceri, acestea au fost îndeajuns de popularizate atât la vremea lor, cât și mai târziu, până în timpurile noastre.

Nu putem face însă abstracție și de alte mărturii, mai timpurii, care aparțin sec. XVIII, în care sunt cuprinse analize în spiritul diplomației britanice ale structurilor fanariote, la câteva decenii doar după instaurarea acestui regim. Fără a fi total omise, ele au rămas cunoscute numai unu cerc restrâns de specialiști și, în nici un caz n-au fost utilizate în mod substanțial în analiza pertinentă a realităților dure din această perioadă.

În paginile ce urmează, mă voi restrânge la relațiile aparținând lui John Bell, secretarul rezidentului englez la St. Petersburg și la acelea datorate ambasadorului britanic la Poartă, Sir Henry Grenville (1765-1766).

Domnul poruncește, dar nu îndrăznește

Cea dintâi sursă constituie mai degrabă un jurnal de călătorie, în care, alături de impresii de drumetrie, se întâlnesc și unele considerații de ordin general, care ne interesează în cazul de față.

În timpul războiului austro-ruso-turc din 1736-1739, diplomația britanică a încercat să se manifeste mai activ atât la St. Petersburg cât și la Istanbul, căutând, alături de Olanda, să medieze o pace de compromis între părțile aflate în conflict. Astfel, în decursul acestor tratative, secretarului rezidentului britanic la St. Petersburg, Claudius Rondeau, scoțianul John Bell of Antermomy¹ a fost trimis la Istanbul la 6/17 decembrie 1737 cu un mesaj adresat marelui vizir İken Mehmed pașa de către vice-cancelarul țării Ana Ivanovna (1730-1740), contele Andrei Ivanovici Ostermann și cu instrucțiuni înaintate de superiorul său ambasadorului englez la Poartă, Sir Ewerard Fawkenner. Ajungând la Nistru în ziua de 2/13 ianuarie 1738, Bell a fost întâmpinat de Pe-

trache Duca, pârălăbul cetății Soroca, pe care solul englez o considera „un orașel frumos, așezat pe malul apusean al râului, ca la vreo 30 de leghe la sud de Hotin și cam la aceeași distanță spre nord-vest de Bender. Orașul e locuit în majoritate de moldoveni, amestecați cu ceva greci, evrei și turci. Este apărât de un turn vechi, în care sunt niște tunuri de puțin folos. Cursul Nistrului urmează aici pe o albie foarte adâncă, între maluri verzi foarte înalte. Regiunea dimprejur e mănoasă în grâne și bogată în pășuni grase”.

După o scurtă călătorie printr-o regiune pustie de ciumă, Bell a ajuns la Iași în ziua de 3/14 ianuarie, fiind condus a doua zi „la palatul domnului (care e numit hospodar) al Moldovei, ce se intitulează Altețe Serenisimă, deși primește această demnitate de la sultan sau mai degrabă de la mărele vizir și e păstrat în această demnitate doar atâtă timp cât vor ei. Nu i se încredințează alte puteri decât administrarea afacerilor civile. Se numește Grigore Duca, este dintr-o familie de greci², foarte onorabilă și se bucură în general de un nume bun. El m-a tratat cu mare cinste și politețe, arătând părerea sa de rău că nu îi stă în putință să mă lase să merg de-a dreptul la Constantinopol, ci trebuie să mă duc mai întâi la Bender, unde voi afla pe seraschier, care are comanda principală în aceste părți. Nu aș fi dorit să mă abat atâtă din drumul meu, dar cum nu era nimica de făcut, m-am supus. Domnul a poruncit unui căpitan bosniac și la doi ostași moldoveni din garda sa să mă însoțească până la Bender, căci era tot ce putea face pentru mine în împrejurările de față”.

Din cele relate de emisarul englez reiese în mod limpede starea de obediență a domnitorului fanariot față de un simplu comandant de oști

otoman, în speță, seraschierul de Bender, fără permisiunea căruia nu putea lua nici o hotărâre, nici chiar atunci când era vorba despre un supus al unei puteri străine neutre trimis la Poartă pentru negocieri. Chiar dacă această situație putea fi de moment și s-ar fi putut datora stării de război existente între turci și austro-ruși, principatele române nu făceau parte *integrantă* din Imperiul otoman și prin urmare ar fi trebuit să se bucure de statutul lor de autonomie. În realitate, această autonomie era tot mai brutal încălcată, iar otomanii își exercitau autoritatea abuzivă asupra lor, acțiune ușurată și de servilismul sau neputința domnitorilor fanarioți de a se opune. Așadar, sporirea gradului de dependență a Moldovei și Țării Românești față de Poartă era o realitate cu efecte dramatice uneori.

Un privilegiu vechi, dar...

Despre orașul Iași, John Bell relatează că era așezat „într-un șes întins, pe râul Bahlui, la vreo 30 de leghe nord-vest de Bender. Poate cuprinde vreo două sau trei mii de case, cele mai multe din lemn. Locuitorii sunt creștini de rit grec [ortodox — n.n.]. Palatul domnului este o clădire veche în stil gotic³, construită din piatră și cărămidă. Aduce cu un vechi castel venerabil și cred că a fost clădită astfel și pentru că, în toate vremurile, această țară a fost expusă ravagiilor neamurilor barbare”.

În contrast cu starea de decădere politică, emisarul englez remarcă abundența și varietatea bogățiilor naturale ale Moldovei. Astfel, el consemnează: „Ținutul dintre Soroca și Iași este întrucâtva deluros, pământul e mănos, pășunea minunată. De-a lungul Prutului sunt păduri mandle cu tot felul de copaci aparținând acestei zone de

¹ John Bell of Antermomy (1691-1780) a plecat în Rusia în 1714, punându-se în slujba lui Petru cel Mare. A participat la ambasadele trimise de țară în Persia (1715-1718) și China (1719-1722) și s-a alăturat oștilor ruse în expediția din Caucaz (1722-1723). Ulterior, Bell a reîntrat în serviciul diplomației britanice, slujind ca secretar al rezidentului de la St. Petersburg, Claudius Rondeau (1728-1739). La moartea acestuia, a funcționat el însuși ca înscărcinător al afaceri (16 oct. 1739-10 iunie 1740), până la sosirea noului titular al postului, Edward Finch. Curând după aceea s-a stabilit la Istanbul, ocupându-se cu comerțul, iar din 1747 s-a întors în patrie, stabilindu-se la moșia familiei Antermomy, unde a și murit la adânci bătrâneți. Bell și-a redactat memoriile și notele sale de călătorie pe care le-a publicat sub titlul *Travels from St. Petersburg in Russia to diverse parts of Asia* (Călătorii de la St. Petersburg în Rusia către diferite părți ale Asiei), în două volume, apărute la Glasgow, în 1765. Partea privitoare la țara noastră a fost cuprinsă în vol. II, pp. 385-397 (Bibliografia lui John Bell, în *The compact edition of the Dictionary of National Biography*, vol. I, Oxford University Press, 1975, pp. 129-130).

² Corect, Grigore II Ghica, în a doua sa domnie în Moldova (1735-1739), din familie de albanezi romanizați — n.n.

³ Aici în sensul de vechi, demodat — n.n.

climă. În preajma lașilor și a altor orașe sunt vii întinse, producând struguri din belșug, din care se scot cantități mari de vin de calitate inferioară, care este consumat în Polonia și în alte țări vecine și pentru care moldovenii sunt plătiți cu sume de bani considerabile". Cât privește „ținutul dintre Iași și Chișinău, [acesta — n.n.] este foarte frumos, dar spre Bender devine secetos și mai uscat și nu mai pare să aibă pământul așa de bun și nici pășuni așa de bune ca locurile pe care le străbătusem”.

În concluzia consemnărilor sale, John Bell revine la starea de opresiune politică în care a găsit principatul pe care îl străbătuse: „Moldovenii sunt cu toții creștini și sultanul le îngăduia un guvernator sau domn de religia lor. De acest privilegiu se bucură ei de mulți ani. Dar sub o ocărnuire de fier ca aceea a turcilor, aceasta nu trebuie socotită ca o favoare deosebită. Trebuie să recunoaștem, totuși, că astăzi jugul lor [al turcilor — n.n.] e mult mai ușor și purtările lor mai omețești decât la prima lor venire și așezare în Europa, deși sunt încredințat că, în clipa de față, două treimi din teritoriul Moldovei se află complet pustii. Se pare că acesta este un sistem hotărât al politicii turcești, de a depopula toate țările dinspre marginile creștinătății, nelăsând acolo decât numărul trebuitor de oameni pentru aprovizionarea armatelor și a garnizoanelor”.

Despre misiunea lui Bell suntem informați și prin raportul inedit pe care ambasadorul britanic la Poartă, Sir Ewerard Fawkener, l-a adresat la 10/21 februarie 1738 secretarului de stat Thomas Pelham-Holles, duce de Newcastle: „La 28 a lunii trecute [8 februarie stil nou — n.n.] a sosit aici, [venind — n.n.] de la Petersburg, d. Bell, secretarul d-lui Rondeau. Am avut știri despre sosirea lui la Soroca, de la Poartă, acum câteva zile, dar domnul Moldovei n-a îndrăznit să-și ia asupra lui răspunderea de a-l tri-

mite direct aici, ci de la reședința sa de la Iași l-a îndreptat spre Bender, de unde pașa l-a expedit spre noi, însoțindu-l unul dintre servitorii săi și doi tătari” (Public Record Office, State Papers, Turkey, dosar 97/29, fila 345). Așadar, o nouă subliniere a caracterului precar al autorității domnului fanariot, foarte atent să nu încalce dispozițiile Porții.

Nu intră în intențiile noastre analiza misiunii lui Bell la Istanbul și nici eșecul mediației de pace anglo-olandeze, preluată mai târziu cu succes de ambasadorul fran-

turcilor, domnitorul Grigore II Ghica i-a permis să se îndrepte direct spre Iași, unde a sosit la 29 aprilie/10 mai. Primit a doua zi cu multă amabilitate de vodă, Bell a fost condus până la Soroca, procurându-i-se cai cu oameni din garda domnească ca să-l însoțească până la Nistru.

Așadar, comportamentul domnului moldovean nu s-a ridicat deasupra celui al unui obișnuit pașă de provincie otomană, plecat poruncilor Porții și care nu ieșea din cuvântul stăpânilor săi.

Haraci, daruri și peșcheșuri

Trecând acum la cea de-a doua relatare, cu caracter general, asupra situației Moldovei și a Țării Românești în timpul regimului fanariot, trebuie să precizăm că ea aparține lordului Henry Grenville (1717-1784)¹, ambasador al

Grigore II Ghica era un om primitor și politicos, dar obligat să asculte înaltele porunci ale sultanului

În p. 69: Sir James Porter, ambasadorul Marii Britanii la Istanbul (1747-1762)

cez la Poartă, Louis-Sauveur, marchiz de Villeneuve, care a reușit să încheie pacea de la Belgrad (7/18 septembrie 1739) în avantajul otomanilor. Precizăm doar faptul că, părăsind Istanbulul la 8/19 aprilie 1738, spre a se întoarce în Rusia, Bell a ajuns la Dunăre la 26 aprilie/7 mai, a trecut fluviul pe la Galați, dar de data aceasta, tot la porunca

¹ Născut dintr-o veche familie de aristocrați, Henry Grenville a fost sprijinit în cariera sa publică de ascendența politică răsunătoare a fraților săi mai vârstnici, lord Richard Temple și Sir Grenville. Între 1746 și 1756 a funcționat în calitate de guvernator în insulele Barbados din Marea Caraibelor, iar ulterior a activat în Parlamentul britanic. După întoarcerea sa de la Istanbul, H. Grenville a renunțat la cariera diplomatică, consacându-se politicii interne. În timp ce era ambasador la Istanbul, la 26 martie 1765, a primit o notă din partea secretarului de stat George Dunk, conte de Halifax, prin care i se cerea să întocmească un memoriu amănunțit despre starea finanțelor, comerțului și a puterii militare otomane. El a început să strângă cu sârguință datele solicitate. La plecarea din Istanbul, memoriul nu era încă terminat, deoarece în timpul șederii sale în carantina de la Toulon, în sudul Franței, la 3 noiembrie 1765, Grenville lucra încă la redactarea textului, înfățișat abia la 12 iunie 1766 noului secretar de stat Charles, duce de Richmond.

Memoriul a fost redactat în limba franceză, limba diplomației timpului, și purta titlul *Observations sur l'état actuel de l'Empire Ottoman...* Originalul s-a pierdut, dar s-a păstrat o copie contemporană, realizată la 30 iulie 1766, pentru noul deținător al funcției de secretar de stat, William, conte de Shelburne. Această copie s-a păstrat în arhiva familiei Shelburne, de unde a ajuns, prin vânzare la o licitație din 1921, în posesia Bibliotecii William L. Clements a Universității din Michigan, S.U.A. Memoriul lui Grenville a fost

Marii Britanii la Istanbul între 21 februarie 1762-13 octombrie 1765 și a fost inserată într-un memoriu dedicat Imperiului otoman, început la 26 martie 1765 și încheiat la 12 iunie 1766, după înapoierea autorului său în Anglia. Cu privire la Principatele dunărene, deși informațiile lui Grenville sunt succinte și de ordin indirect, deoarece acesta n-a trecut niciodată prin țara noastră, ele subliniază regresul înregistrat de țările române în unele privințe sub domniile fanariote, scăderea prestigiului instituției domnești, precum și exploatarea fiscală impusă supușilor de către principii fanarioți. Informațiile utilizate de Grenville au fost procurate de unii dragomani și agenți stipendiați ai ambasadei britanice din Istanbul, cum au fost — printre alții — Antonio Dané, Nevis effendi, Josef Dimitri, Serpos și Stefanio Pisani, dar mai ales de marii dragomani ai Porții, Grigore Al. Ghica (viitorul domn Grigore Ghica III) și Gheorghe Caragea.

Iată, acum, fragmentele mai semnificative cuprinzând observațiile lui Grenville:

„Se știe că Poarta numește supuși de rit ortodox în fruntea acestor două principate; Moldova plătește în fiecare an pentru haraci 120 pungi de bani peșin și o foarte mare cantitate de produse; mai plătește în afară de aceasta 120 pungi ca daruri de marele *Bayram* (sărbătoare turcească după Ramadan care este postul de o lună). Țara Românească plătește în fiecare an ca haraci 620 de pungi și 120 de pungi de fiecare *Bayram*; fiind mai puțin bine plasată pentru navigație, această provincie trimite mai puține provizii decât tribut. Fiecare din aceste principate mai plătește, în

afară de aceasta, 120 de pungi la luarea în stăpânire [de către domni — *n.n.*]; am mai spus că sunt obligate să întrețină pe socoteala lor 6 000 de oameni din trupele regulate.

Iată tot ceea ce plătesc anual Visteriei cele două principate și suma este desigur foarte neînsemnată, cu toate că la început, când ele au devenit tributare, nu plăteau decât 50 de pungi pe an. În pofida neînsemnatății tributului lor, nu există, în toate domeniile sultanului, provincii mai oropsite ca ele și nici supuși mai nefericiți și de plăns, fără ca domnii respectivi să se îmbogățească, și vina este numai a grecilor [fanarioților — *n.n.*] înșiși. Ei nu pot obține aceste principate decât prin daruri și corupție. Nu pot să se mențină în stăpânirea lor decât prin aceleași mijloace care i-au făcut să intre în posesia lor; fără a mai socoti ceea ce au cheltuit spre a ajunge la aceasta, ei trebuie să plătească 120 de pungi Visteriei și nu pot strânge această sumă decât plătind [dobândă] 25 la sută. Este camăta obișnuită și din care achită pentru primul an în avans. Pentru a acoperi aceste cheltuieli fără măsură și a se menține în scaunul lor, nu este stăruire pe care să nu fie siliți s-o folosească spre a potoli atâtea scorpii înfometate, a căror pradă sunt. Domnul Valahiei, mazilit în ultima vreme¹, oferă o pildă grăitoare; plângerile foarte întemeiate împotriva administrației sale sunt nemaiomenite și între altele el a pus să fie plătit haraciul de două ori pe an.

Asemenea mijloace violente spre a se menține [în domnie — *n.n.*] constituie totdeauna cauza prăbușirii lor; un nou domn urmează aluia abia mazilit pentru fărâdelegile lui, când și încep intrigile printre greci spre a-i

găsi un alt urmaș. Poarta, care are interes să întrețină dezbinarea între greci, câștigă prin deseale schimbări de domn. Cele 120 de pungi pe care le plătesc de fiecare *Bayram* nu sunt decât un impozit recent pe care l-au impus domnii înșiși din frica de a nu fi maziliți, deoarece nu mai pașalele propriu-zise sunt confirmate de fiecare *Bayram* în guvernământele lor. De câțiva vreme, domnii Moldovei și ai Valahiei, de frica vreunui competitor, cer de fiecare *Bayram* caftanul (semnul de confirmare). Dregătorii Porții se lasă bine mituiți înainte de a-l acorda, iar Poarta îl acordă și ea și mazilirea urmează numaidecât după *Bayram* și niciodată înaintea acestuia. Domnii maziliți trăiesc întotdeauna în pribegie; cei mai bine tratați trăiesc pe Bosfor în conacele lor, unde pun să fie numiți «Măria Ta» de către servitorii și slujnicile lor».

În încheiere, lordul Grenville înfierează o dată mai mult vanitatea și cupiditatea fanarioților, care își pierd simțul măsurii și prin rivalitatea care îi dezbină își pregătesc singuri pieirea: «Grecii, care locuiesc într-un cartier din Constantinopol numit Fanar, au pretenția la un soi de noblete, ca fiind scoborâtori din Paleologi și Cantacuzini [vechi dinastii imperiale bizantine — *n.n.*]; ei sunt cei întâlniți în toate urzile de la Poartă și cele două principate ale Valahiei și Moldovei, adăugate Patriarhiei de Constantinopol, sunt subiecte veșnice de zădărnici, gelozie și ambiție între dânsii și trebuie admis că dacă există vreo nație care, pentru păcatele ei, merită să stea în robie, aceasta e a grecilor [fanarioților — *n.n.*], care se nimicesc între ei și-și fac răul cel mai de neînchipuit».

Istoria, de altfel, avea să confirme cu prisosință acest lucru nu mai târziu decât la 1821, an revoluționar care a dus la prăbușirea și înlăturarea regimului fanariot în principate. ■

publicat în limba franceză, cu un larg rezumat în engleză, în 1965, de către cercătorul american Andrew S. Ehrenhreutz sub titlul: Henry Grenville, *Observations sur l'état actuel de l'Empire Ottoman*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 110 p.

¹ Este vorba despre Ștefan Racoviță (26 ianuarie 1764-18 august 1765), care a fost mazilit în urma abuzurilor scandalose ce au provocat răscoala din București, zisă a «rufeturilor» (breslelor) — *n.n.*

Din istoria serviciilor secrete

„Raport informativ

În seara de 19.VI.a.c. [1939] ora 20.50 am sosit în Berlin. Nimeni de la Legația noastră n-a avut cunoștință de sosirea mea.

În prima zi, adică 20.VI., am cercetat în amănunțime cartea de telefon a orașului Berlin, dar mi-a fost imposibil să găsesc măcar unul din numele ofițerilor germani pe care îi cunoscusem în anul 1937.

A doua zi, 21.VI, m-am prezentat, la ora 10.30, direct la Marele Stat Major german, unde, înmânând portarului cartea de vizită — alăturată — am cerut să vorbesc cu maiorul von Krienitz, căruia îi sunt vechi cunoscut. După aproape o oră de așteptare, mi s-a adus la cunoștință că în M.St.M. german nu există nici un maior cu acest nume. Am rugat apoi să fie anunțat căpitanul Schreiber (?), cu care lucrasem rândul trecut, dar — după o așteptare de încă o jumătate de oră —, mi s-a răspuns că a decedat de acum un an. Rugând să fiu anunțat înlocuitorului maiorului von Krienitz, mi s-a făcut cunoscut că cel solicitat trebuie să fie pus în cunoștință cu scopul audienței. Pentru a nu împinge lucrurile prea departe, am renunțat, pentru moment, spunând că voi reveni a doua zi.

Nevoind să renunț la îndeplinirea misiunii primite, m-am hotărât să recur la ultima cale de a lua contact cu organele competente din M.St.M. german, adică de a folosi o persoană care să aibă acces în această instituție. Persoana care înlesnise contactul în anul 1937 se afla în închisoare, executând o pedeapsă de 2 ani (a se vedea nota specială). Nu rămânea decât să fac apel la persoana cea mai de încredere de la Legația noastră, adică maiorul Proca, fără ca acesta să cunoască însă scopul urmărit de mine.

S.S.I. — ABWEHR

1937-1940

CRISTIAN TRONCOTĂ

„Ne-am împrietenit cu dracul!”

Înainte de a vedea cum a reușit maiorul Ionescu Micandru să restabilească legătura cu Abwehr-ul, să examinăm puțin contextul politico-diplomatic, în care s-a produs tentativa sa.

Am văzut în episodul trecut că primul contact cu germanii nu a avut și o continuare. După acordul de la München (29-30 septembrie 1938), dar mai ales după ocuparea Cehoslovaciei, în martie 1939, situația internațională a României se modificase

substanțial. Principalul pericol extern deveneau revendicările statelor revizioniste, ce priveau și spre granițele României. Pe lângă strângerea relațiilor cu partenerii din Mica Înțelegere (amputată după dispariția Cehoslovaciei) și din Înțelegerea Balcanică, pe lângă politica tradițională de alianță cu Franța și Marea Britanie, pentru diplomația românească devenise evidentă necesitatea îmbunătățirii relațiilor cu Germania.

Ce știa Eugen Cristescu

La 15 martie 1939 — după ce în Cehoslovacia germanii au difuzat fluturași redactați în limba română — s-a decretat mobilizarea parțială a armatei. Dar la 23 martie s-a încheiat „Tratatul asupra promovării raporturilor economice între Regatul României și Reich-ul Germaniei”, considerat ca o subordonare a economiei românești intereselor germane. Nu trebuie să uităm că la 13 aprilie Anglia și Franța au acordat garanții unilaterale privind frontierele României. Cu toate acestea, la București exista un puternic sentiment de insecuritate. El era alimentat probabil, și de informațiile venite din Occident. Astfel, în cartea sa *Impact la paralela 45°*, domnul Horia Brestoiu reproduce un raport al unui ofițer superior român de informații trimis din Londra la începutul lunii aprilie 1939, care vorbea despre „schimbarea totală de atitudine pe care servicii importante din cadrul Ministerului Apărării Naționale [britanic] au avut-o ulterior [semnării tratatului economic germano-român din luna martie] față de atașajii noștri militari navali și aeronautici de la Londra, cărora li s-a pus în vedere că problema comenzilor de material de război este o chestiune care trebuie tratată de la guvern la guvern și, în orice caz, mai întâi pe teren politic”. Ofițerul român înțelegea din discuțiile cu britanicii că la Londra se credea că România încheiasă și un acord politic cu Germania și deci țara noastră era o cauză pierdută pentru Franța și Marea Britanie. La 3 aprilie, aceeași sursă informa: „Din cauză că acordul economic cu Germania nu este încă complet înțeles, iar pe de altă parte, până la clarificarea situației țării față de acordul anglo-francez și eventual polonez, se intenționează ca livrările de armament pentru țara noastră să fie amânate. Din contactul pe care l-am avut cu oficialitățile

engleze se pare că Londra intenționează a ne cere să ne clarificăm hotărât poziția”. Aceeasi concluzie rezultase și din convorbirile pe care le-a avut cu reprezentantul Intelligence Service-ului. Trezându-se prin Paris, constata „o evidentă răceală și o rezervă bine marcată”, subliniind că francezii „pe nedrept, au devenit bănuitori în ce privește politica noastră, că nu mai au încredere în noi și că ei consideră neaderarea noastră la pact ca o alunecare spre o politică germanofilă”. Iar ajuns în țară, același ofițer nota: „expansiunea germană spre est... ar fi chiar dorită de Londra-Paris, dacă acest lucru ar satisface Germania și Italia și prin aceasta și-ar asigura integritatea lor continentală și colonială. Dar Anglia și Franța sunt perfect informate asupra intențiilor italo-germane care au veleități mult mai mari și care caută neapărat declanșarea unui război în acest an, fiind sigure că îl vor câștiga. În aceste condițiuni, Anglia, în special, socotește absolut necesar pentru pregătirea războiului... să câștige timp prin atragerea spre est a unor importanțe forțe germane...”. Dacă mai adăugăm și confesiunile unui german apropiat lui Hitler și făcute publice în ziarul *New York Herald Tribune*, din 8 mai 1939, din care rezultă intenția Germaniei de a-și subordona politic și economic țările baltice, Polonia, România, Iugoslavia, Ungaria și Cehoslovacia, este de înțeles dorința Bucureștiului de a stabili contacte neoficiale cu Berlinul. Nu ne-am propus — și nu credem că este posibil, pe actuala bază documentară — să judecăm dacă gestul a fost util sau era mai bine să fi mers până la capăt, cu orice risc, doar alături de Anglia și Franța. În general, asemenea discuții — ce ar fi fost dacă... — nu sunt foarte utile pentru istoric. Dar în judecarea unei asemenea ipoteze credem că nu trebuie să se ignore experiența istorică românească, diferită de cea poloneză, iugoslavă, cehoslovacă, chiar și ungară și

bulgară: tradiția clasei politice românești de a salva măcar un embrion de organizare statală, prin orice mijloace și cu orice preț.

Iată deci în ce context geo-politic — la care trebuie să adăugăm și presiunile tot mai evidente dinspre Răsărit, despre care s-a vorbit mai puțin la noi — este trimis maiorul Ionescu-Micandru, la jumătatea lunii iunie 1939, să bată la ușa Abwehr-ului pentru a reînnoia, fără altă pregătire prealabilă¹, firul colaborării pe linia schimbului de informații privind armata roșie și propaganda Kominternului. Să mai spunem doar că Eugen Cristescu, urmașul lui Moruzov în fruntea S.S.I., declara, după război, că acțiunea i-ar fi fost tănuită și lui Armand Călinescu, în acel moment prim-ministrul țării, dar s-ar fi făcut cu știrea lui Ernest Urdăreanu, mareșalul Palatului.

Rezultate neașteptate

Așa cum am văzut deja, până la urmă maiorul Ionescu-Micandru a făcut apel la colegul său, maiorul Proca, având norocul ca acesta să fie singur la Berlin, atașatul militar, colonelul Gârbea, fiind plecat în Elveția, unde asista la manevre militare. I-a spus că venea de la Paris și că avea o scrisoare din partea unui cunoscut pentru maiorul von Krienitz. Proca a sunat în ziua de 22 iunie la Biroul atașajilor militari din Marele Stat Major, de unde i s-a răspuns, după 3 ore, că persoana respectivă decedase cu câteva luni în urmă. După insistențe, Ionescu-Micandru a obținut o întâlnire cu căpitanul Graf von Spee, pentru ora 16.00. I-a comunicat acestuia cine era și cu ce

¹ Din raportul redactat la întoarcerea în țară, rezultă că primul contact, cel din 1937, fusese înlesnit de Partizan, care în 1939 se afla în pușcărie, executând o pedeapsă de 2 ani pentru homosexualitate și trafic de deșeuri. Se face trimitere și la o notă specială de a cărei urmă nu am reușit să dăm.

scop se afla la Berlin. Căpitanul german i-a promis că îi va comunica răspunsul la hotel, până la 18.30. Exact la acea oră a primit o invitație pentru a doua zi, la 10.00, la Marele Stat Major german.

La 23 iunie, s-a întâlnit cu locotenent-colonelul Hanwaldt și un maior, cărora le-a comunicat că Moruzov considera că relațiile — deocamdată doar economice — dintre țările lor se vor dezvoltă în viitor și că inamicul comun era Uniunea Sovietică. Drept urmare, S.S.I. propunea Abwehr-ului o colaborare concretă pentru culegerea de informații privind intențiile statului sovietic. Singura condiție, colaborarea să fie ținută în secret chiar și față de corpul diplomatic și atașatii militari din Berlin și București. Partea germană a cerut o serie de precizări privind natura S.S.I.: și persoana șefului său (îi cunoștea și unul dintre pseudonime: inginerul Mihail Ștefănescu). Cu multă polițe, lăudând — exagerând un pic, am zice — rezultatele obținute de Moruzov¹, ofițerul superior german i-a promis să-i comunice lui Ionescu-Micandru punctul de vedere al Abwehr-ului în aceeași zi, la ora 16.30.

După-amiaza, locotenent-colonelul Hanwaldt i-a spus că organele superioare din Marele Stat Major german acceptau colaborarea, în principiu, fără a putea trece la o colaborare la teren pentru că nemții — declara el — nu dispuneau de elemente specializate pentru acțiunea informativă directă în U.R.S.S. „...Și aceasta pentru că membrii emigrației ruse erau în vârstă, iar cei mai tineri nu stăpâneau limba rusă; elementele cehe nu prezentau suficientă încredere, iar cele ucrainene nu ofereau suficiente garanții². Drept urmare, lăsa să se înțeleagă

ofițerul german, Abwehr-ul se baza pe rețelele S.S.I., urmând să contribuie cu orice sumă de bani i s-ar fi cerut. De asemenea, partea germană era dispusă la un schimb de informații privind: aviația sovietică, unitățile motomecanizate, situația politică internă și externă a U.R.S.S., deplasări și concentrări de trupe etc.

Maiorul Ionescu-Micandru a respins orice subvenție din partea Abwehr-ului, arătând că S.S.I. dispunea de toate mijloacele materiale necesare pentru acțiunile informative, ce le desfășura în U.R.S.S. Despărțindu-se în cele mai bune relații de colegii săi germani, maiorul Ionescu-Micandru a plecat, în ziua de 24 iunie, ora 23.37, spre Helsinki.

La sfârșitul lunii octombrie și începutul lui noiembrie, maiorul Ionescu-Micandru, s-a deplasat din nou la Berlin. Ne-a lăsat, și de această dată, un substanțial raport, din care vom reproduce doar ideile ce nu și-au aflat locul în cartea domnului Brestoiu, care îl considera cum am mai spus, drept primul contact dintre Abwehr și S.S.I. încă de la început, autorul ținea să sublinieze efectele războiului asupra situației din Germania: apariția cartelor, fără de care nu puteai obține vreun aliment; numărul trenurilor era foarte redus și circula cu mare întârziere; lunea și vinerea, în restaurante nu se găseau decât salate; pe străzi, noaptea, domnea întunericul și era o mare problemă să găsești un taxi. A remarcat, de asemenea, și contradicțiile existente între diferitele componente ale serviciilor de informații germane.

În ziua de 30 octombrie, seara, s-a întâlnit cu maiorul Pruck, omologul său din Abwehr (era șeful Frontului de Est), proaspăt reîntors de la... București — venise cu avionul în ziua de 29 octombrie —, unde se interesase de scopul vizitei lui Ionescu-Micandru. Pruck i-a mărturisit că propunerea de colaborare pica foarte bine pentru par-

tea germană, a cărei situație „politică externă este destul de critică, fiind — la ora actuală — aproape complet izolată”. Deja, germanii considerau că „acordul cu U.R.S.S. a dat rezultate cu totul neașteptate, răpind Germaniei inițiative în nord-estul, estul și chiar sud-estul Europei”. După cum i-a mărturisit maiorul Pruck, chiar Finlanda devenise un semn de întrebare pentru Germania. În Polonia, relațiile cu sovieticii erau foarte încordate „din cauza zilnicelor incidente de la frontieră (mi s-a confirmat că, cu ocazia delimitării frontierei, au avut loc chiar lupte între unitățile germane și sovietice, cu pierderi simțitoare de ambele părți, deoarece soldații sovietici nu voiau să părăsească unele localități, cu toate ordinele date de ofițerii lor)... în fine, se remarcă o accentuată nemulțumire, datorită faptului că intervenția — neașteptată — a armatei sovietice a forțat ca Reich-ul să renunțe momentan, spune maiorul Pruck, la legătura teritorială directă cu România”. Și adăuga în raportul său Ionescu-Micandru: „maiorul Pruck s-a exprimat formal: «ne-am împrietenit cu dracul!»; expresiune auzită și în cercurile germane din București, ceea ce denotă că este generalizată în întreaga Germanie”.

Comunismul reinvie sub auspiciile Germaniei

Analizând o discuție purtată între doi reprezentanți ai unor servicii secrete trebuie să dai dovadă de multă prudență, căci prin însăși natura muncii lor, ei vor căuta să afle cât mai mult unul de la celălalt, dând în schimb cât mai puțin. Am făcut această afirmație nu atât în legătură cu paragraful de mai sus, cât pentru un alt pasaj al discuției purtate în seara zilei de 30 octombrie. „În ceea ce privește România — nota maiorul Ionescu-Micandru în raportul său —, dorința ma-

¹ De altfel, pe toată durata cât au făcut schimb de informații, germanii nu au ratat nici un prilej de a-l flata pe Mihail Moruzov.

² Emigrația ucraineană fusese masiv ajutată și infiltrată de Abwehr, dar după încorporarea Ucrainei Subcarpatice la Ungaria, apăruseră fricțiuni.

ximă [a părții germane] este aceea că noi să rămânem în granițele actuale, în cea mai strictă neutralitate, fiind în măsură a le asigura aprovizionările de care au nevoie. Asupra modului cum se va putea realiza acest deziderat, nu mi-a putut răspunde. A lăsat însă să se înțeleagă că, dacă noi — bine înarmați fiind — nu vom ceda eventualelor pretențiuni sovietice, U.R.S.S. — datorită armatei pe care nu poate conta — va ceda în cele din urmă". Este greu de crezut că germanii erau sinceri atunci când făceau asemenea afirmații — vom vedea că ele se vor repeta cu regularitate — mai ales când știm ce prevedea Pactul Molotov-Ribbentrop (*Magazin istoric*, nr. 112/1989). Dar ei transmiteau părții române exact acel mesaj pe care ea și-l dorea cel mai mult. Iar oficialitățile de la București s-au agățat cu disperarea înecatului de acest pai. Este foarte grav când un om politic ignoră realitatea și o înlocuiește cu fantasme, cu ceea ce i-ar place lui să fie. Dar pentru un șef al unui serviciu de informații, o asemenea greșală este de-a dreptul mortală.

La 31 octombrie, la ora 10.45, maiorul Ionescu-Micandru era prezentat amiralului Canaris. Se mai aflau de față: locotenent-colonelul Pickenbrock (șeful serviciului de căutare a informațiilor din Abwehr) și maiorul Pruck. Ofițerul român i-a prezentat *Expozeul șefului Serviciului de Informații al Armatei Române către domnul șef al Serviciului de Informații al Armatei Germane*, document care din fericire ni s-a păstrat la Arhivele Statului și care a rămas până acum inedit, din câte știm. După o scurtă trecere în revistă a unor colaborări anterioare (aflăm astfel că și în 1938 S.S.I. sesizase Abwehr-ul despre infiltrări sovietice în organele de informații germane), Moruzov făcea următoarea apreciere: „Nu cunosc în totul dedesubturile acordului intervenit între Germania și U.R.S.S. Pe

mine însă m-au impresionat primele efecte ale acestui acord. Modul cum aceste efecte se manifestă astăzi mă face să fiu îngrijorat în cel mai înalt grad în ceea ce privește consecințele finale ale acordului germano-sovietic. Pe lângă faptul că Germania — după cum începe deja să se constate — are de suportat — fără a putea reacționa, — multe neajunsuri din partea Uniunii Sovietice, se poate afirma cu tărie că, profitând de acordul cu Germania, U.R.S.S. va căuta să atace România. Repet încă o dată, nu cunosc dedesubturile acordului dintre Germania și U.R.S.S.

Ceea ce însă pot să afirm, bazat pe dovezi de netăgăduit, este faptul că, astăzi, comunismul — înfrânt până ieri, pretutindeni, sub raport doctrinar — a reapărut sub auspiciile Germaniei pe arena Europei și mai ales a Europei Centrale. Această hienă, îmbrăcată în piele de oaie, readusă pe Vistula și pe Carpați, a ridicat din nou steagul ipocriziei panslave și, îndreptându-și privirea către popoarele slave, U.R.S.S. întinde astăzi un braț către Polonia, Ucraina [Sub]Carpată, Slovacia, Moravia și Boemia și un alt braț către Bulgaria, Serbia, Dalmatia și Croația. De vest nu mai vorbim. După calculele lor, vor fi înghițite pe nemestecate România, Bulgaria etc. Deci, în necunoștință de cauză asupra fondului acordului germano-sovietic, eu nu pot spune decât: să dea Dumnezeu ca din această situație să câștige numai civilizația". Și adăuga în finalul Expozeului: „Tendențele panslaviste de ieri sunt urmărite astăzi cu aceeași asiduitate de către comuniștii ruși. Că este așa, reamintim că bolșevicii de astăzi afirmă că împăratul Petru cel Mare a fost primul proleter panslav. De aceea, realizarea visului plămădit de acesta, de la Danzig la Fiume, va fi fosiță de bolșevicii de astăzi pentru revoluționarea Europei. În fața acestei situații, rămâne ca Germania să reflecteze dacă

stările actuale îi convin. În cariera mea, de peste 30 ani în mod permanent la acest Serviciu, niciodată nu m-am încrezut în ruși. Ei au fost totdeauna aceia pe cari i-am descris mai sus: una gândesc, alta vorbesc și cu totul alta fac".

În discuțiile care au urmat amiralul Canaris a insistat asupra caracterului neoficial al legăturii cu S.S.I. și a precizat că Führer-ul dispusese ca orice acțiune informativă asupra armatei sovietice să înceteze, continuându-se doar cea asupra activității de propagandă comunistă. Dar, în particular, amiralul i-a spus că „în mod foarte secret, avându-se în vedere concubinajul actual pe care Germania îl are cu U.R.S.S.", el dorea totuși să continue și schimbul de informații asupra armatei roșii. S-au pus la punct și modalitățile concrete de cooperare. De asemenea, Canaris l-a invitat pe Moruzov să vină în Germania.

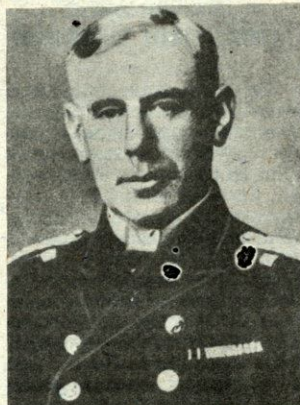
Canaris sosește la București

De aici încolo, schimbul de informații a continuat fără întrerupere. Oficial, maiorul dr. Wagner era cel însărcinat să reprezinte Abwehr-ul în această colaborare, dar, așa cum i se precizase lui Ionescu-Micandru la Berlin, Canaris nu avea deplină încredere în el. Dr. Wagner urma să afle doar problemele de ordin general și să joace rolul de cutie poștală. Schimbul informațiilor de importanță deosebită urma să se facă cu maiorul Pruck, care venise și înainte la București, sub diferite acoperiri. Maiorul dr. Wagner a făcut un prim drum la București între 8 și 12 noiembrie, când l-a întâlnit prima oară pe Moruzov (și nu la 23 noiembrie, cum credea domnul Horia Brestoiu). Pruck a venit și el la București (la 22 nu la 15 noiembrie, cum credea același autor), sub numele de Erwin Kampf, pictor „specialist în afișajul de propagandă". Întâlnirile lui cu maiorul Iones-

cu-Micandru s-au desfășurat într-o conspirativitate deplină. Pruck aducea cu el și acordul Abwehr pentru a se trece la o colaborare la teren cu S.S.I. Printre alte informații aduse, se afla și o listă a agenților sovietici din România, identificați de Abwehr: „a) cu reședința la București: Bachman Leopold și Isac; Baronov; Braun I.V.; Hotschi; Dalkin; Ofrirov Ștefan (ofițer în Serviciul special de informații sovietic); Gurevici Eftimie (funcționar la Legația sovietică); Hasine Anton (ofițer în Serviciul special de informații sovietic); Lichtenberg Ion; Madrid Cehira Serghievna; inginer Matak; doctor Olavin Gh.; Ostrogradsky (ofițer de marină din S.S.I.S.); Rozlovski Vladimir (ofițer în S.S.I.S.); Vladimirov (funcționar la Legația sovietică); b) cu reședința la Tighina: Bacaleivici; c) cu reședința la Chișinău: Ostovski Pavel; f) cu reședința la Bălți: Serlov Kadimir; g) cu reședința la Cetatea Albă: Vronski (artist)“.

Odată cu maiorul Pruck, s-a aflat din nou la București și dr. Wagner, care, așa cum s-a spus deja, s-a preocupat în special de protejarea zonei petrolifere române de posibile acțiuni de sabotaj. Germanii aveau numeroase informații că englezii și francezii implantaseră în România o puternică rețea de sabotori care aștepta doar semnalul pentru a declanșa acțiunea de aruncare în aer a câmpurilor noastre petrolifere. Mai mult, atașatul militar francez a comunicat acest proiect Marelui Stat Major al Armatei Române. Încă din septembrie, primul ministru Armand Călinescu comunicase acordul său de principiu cu un asemenea proiect. Anglia și Franța se angajau să acorde despăgubiri României. Până la urmă însă, la București a prevalat punctul de vedere potrivit căruia aruncarea în aer a exploatărilor petrolifere rămânea soluția extremă, după ce se epuizau toate ce-

lelalte și că decizia nu putea aparține decât guvernului român. Iată de ce dr. Wagner puneă atâta accent pe prevenirea oricăror sabotaje în zonele petrolifere și pe Dunăre, principala arteră de comunicație spre Germania. De la Berlin urmau să sosească și două comisii tehnice care să examineze soluțiile de adoptat. Să notăm, cu amuzament, că atunci când s-a vizitat zona Văii Prahovei, „pentru a nu se mai da ocazia de a se repeta spectacolul din portul Giurgiu (Ramadan), cu aprobarea domnului șef al Serviciului S. de Informații al Armatei Române, am luat — ca măsură de prevedere — unele dispozițiuni care să

Amiralul Canaris

mascheze insuficiența sigură a organelor de pază și supraveghere a stabilimentelor și zonelor petrolifere“. Adică, au fost plantați agenți ai S.S.I. în diverse puncte, care au simulat un control eficient al zonei. În realitate, după cum consemna Ionescu-Micandru în raportul său, „în afară de portarii rafinăriilor, se poate afirma cu tărie că nu există nici o altă pază“.

La începutul lunii decembrie, s-au produs o serie de explozii la rafinăriile de pe Valea Prahovei, iar în gara Băicoi s-au ciocnit trenuri cu petrol ce trebuia să ajungă în Germania. La 8 decembrie, Ionescu-Micandru primea un telefon de la Berlin, prin care era anunțat de sosirea maio-

rului dr. Wagner și a încă doi oaspeți, pentru ziua de duminică 10 decembrie. În Gara de Nord, ofițerul român a avut surpriza să îl vadă coborând din vagon chiar pe șeful Abwehr-ului, amiralul Canaris, însoțit de locotenent-colonelul Bentivegny, șeful Secției contrainformații ofensive. Cum se știe deja, Canaris venise personal la București, la ordinul expres al lui Hitler, pentru a se asigura că nu se vor mai repeta „acte de sabotaj“ îndreptate împotriva petrolului destinat Germaniei. Pleca cu un avion, de pe aeroportul Băneasa la 12 decembrie, mulțumit de asigurările date de Moruzov. Peste șase zile sosea la Berlin maiorul Ionescu-Micandru, pentru a pune la punct noi măsuri privind întărirea pazei pe Dunăre în zona petroliferă. Cu maiorul Pruck, Ionescu-Micandru a discutat și problema elementelor legionare adăpostite în Germania. Ofițerul german i-a subliniat însă că asta era problema „partidului“, domeniu în care serviciul lui nu avea nici o autoritate. Și din nou i-a repetat colegului său român „convingerea — care pare a fi și a cercurilor militare germane — că România trebuie și poate să opună întreaga rezistență oricăror pretențiuni din partea Uniunii Sovietice“. Mai mult, Pruck a ținut să adauge că, după părerea lui, Anglia avea să sprijine o agresiune sovietică împotriva României, pentru a bloca livrările de petrol către Germania. În raportul său, maiorul Ionescu-Micandru consemna și starea de demoralizare generală: „Nu pare că există speranța unei victorii... se așteaptă ceva neprevăzut, ceva miraculos, care să pună sfârșit acestei situații. Răspunderea este aruncată în întregime asupra „partidului“... În cercurile militare, situația e considerată ca foarte gravă. Părerea celor cu care am luat contact pare a fi că Germania trebuie să facă ceva pentru a se termina războiul, oricare ar fi rezultatul final“.

(Va urma)

DIVORȚ LA CURTEA ANGLIEI

EVELYNE LEVER

„Nimeni nu respectă mai mult decât mine regalitatea, dar declar că aceste evenimente vor duce la falimentul ei, își începea pledoaria în Camera Comunelor Lordul Holland. Constat cu profund regret că avem o familie regală care nu ține deloc seamă de ce se spune despre ea, de ce se crede despre ea. Membrii ei par a fi singurele persoane din țara asta care nu poartă nici cea mai mică grijă onoarei lor. Regalitatea să fie mulțumită dacă iese salvată din acest scandal”.

Despre ce era vorba? Londra verii anului 1820 era zguduită de un zgomotos proces de adulter intentat de regele George IV soției sale Carolina de Brunswick, cu care se căsătorise cu 25 ani în urmă, pe când era doar prinț de Wales. Fusese o căsătorie din rațiune. Câțiva ani mai târziu, cuplul se destrămasese. Opinia publică era — de altfel — demult la curent, dar George, odată ajuns pe tron, în acel an, 1820, solicitase divorțul, spre marea iritare a consilierilor săi, ce se temeau că scandalul va da o lovitură fatală monarhiei.

Născut în august 1762, prințul de Wales, fiul cel mare al lui George III și al Charlottei de Mecklenburg-Strelitz, era de o frumusețe deosebită și de o eleganță frizând extravaganta. Încă din adolescență moștenitorul tronului avea renumele de prinț al plăcerii și al modei. Întâlnirea lui cu Maria Fitzherbert, o văduvă tânără, din cea mai rafinată societate londoneză, avea să-i transforme viața. Îndrăgostit până peste urechi de această

femeie, George s-a căsătorit cu ea ilegal, în secret, la 15 decembrie 1785, în prezența unui preot catolic, Maria fiind catolică. Pentru îndrăgostitul de 23 de ani a contat prea puțin că regele, tatălui lui, nu recunoștea această căsătorie.

„Scormonind” prin viața prințesei

Dar, cu timpul, înglodat în datorii, în urma vieții de lux și a călătoriilor făcute cu Maria Fitzherbert, George a solicitat ajutorul material al regelui, care i-a poruncit să contracteze o căsătorie, asigurând astfel descendența dinastiei. Astfel încât, la 30 decembrie 1794, George III anunța solemn nunta moștenitorului tronului cu Carolina de Brunswick-Wolfenbüttel, fiica unui celebru generalissim al armatelor aliate ce luptaseră împotriva Franței revoluționare. Mama logodnicei nu era altcineva decât sora regelui Angliei. Deci George și Carolina erau veri primari.

Prima întâlnire a celor doi, la Londra, a fost extrem de rece. George și-a părăsit rapid logodnica pentru a bea câteva pahare cu whisky. Ba, la un moment dat, s-a spus că tânărul își va expedia curând viitoarea soție în Brunswickul ei natal. Dar el a rămas prizonierul propriilor datorii, Parlamentul angajându-se să i le plătească cu condiția căsătoriei cu Carolina.

Fata, frumoasă, cam greoaie, de o veselie sănătoasă, l-a „emoționat” imediat pe Lordul Malmesbury, trimisul extraordinar al regelui, pentru a perfecta această alianță matrimonială. El re-

marca „lipsa ei de tact”, faptul că „făcea greșeli grosolane” și „se oferea cu inima deschisă unor oameni pe care nu îi cunoștea”.

La 8 aprilie 1795, arhiepiscopul de Canterbury a oficiat căsătoria celor doi veri, în capela palatului Saint-James. Nouă luni mai târziu, la 7 ianuarie 1796, Carolina a dat naștere unei fetei, Charlotte. Dar soții au rămas la fel de străini unul de altul. Considerând că își făcuse datoria, George a hotărât să se despartă de soția sa. A invocat incompatibilitatea de caracter și și-a reluat viața în comun cu Maria Fitzherbert.

Cât despre Carolina, ea a trăit de atunci aproape retrasă. Era primită cu toate onorurile la Curte, unde se bucura de bunăvoința socru-lui ei, regele, și nu-și întâlnea soțul decât la ceremoniile oficiale. În 1806, Carolina a adoptat un băiețel în vârstă de numai câteva luni, pe care îl adora. Un adevărat chilipir pentru detractorii ei, în frunte cu Lady Douglas, o „prietină”, care a acuzat-o că a adus pe lume în mod clandestin un fiu. Zvon compromițător prins din zbor de soțul „rătăcitor” și motiv serios de divorț. El l-a consultat pe Lordul cancelar Thurlow, care a numit o comisie, cu sarcina de a „scormoni” prin viața prințesei. Fără nici un sprijin, Carolina a scris repede o carte, trasă în 5 000 exemplare, în care și-a povestit viața, justificându-se. Prezența în ea și tratamentul la care fusese supusă de soțul ei.

Nu peste mult timp, conflictul a luat o cu totul altă întorsătură. Comisia și-a publicat concluziile, din care reieșea clar că Lady Douglas

¹ Reproducem articolul, cu titlul și subtilurile redacției noastre, din revista *L'Histoire* (mai 1993).

calomniase. Băiețelul adoptat era al văduvei unui tâmplar, mort în mizerie. Din nou în grațiile regelui și ale familiei regale, Carolina s-a instalat la Kensington. A trăit acolo multe zile liniștite, până când, în 1810, George III, victimă a mai multor crize de demență, a fost nevoit să abandoneze puterea. Devenit regent în ianuarie 1811, prințul de Wales i-a declarat război deschis Carolinei.

Trei ani mai târziu, epuizată de lupta contra puterilor ei soț, ea a hotărât să pornească într-o lungă călătorie prin Europa. În Italia, s-a îndrăgostit de un anume Pergami — sau Bergami —, despre care la Londra s-a aflat imediat. Primul ministru Castlereagh, la ordinul regelui, la fel de tenace în hotărârea lui de divorț, a cerut ambasadorilor și consilierilor englezi din Europa „prin toate mijloacele”, dovezi pentru a-l elibera pe prințul regent de o soție „ce și-a pierdut minima decență”. Așa încât, până la moartea lui George III, survenită la 29 ianuarie 1820, la Londra s-au adunat o sumedenie de rapoarte detaliate despre viața intimă a Carolinei.

În vara anului 1820, prințul de Wales s-a urcat pe tronul Angliei. Legal, Carolina era regină și, contrar tuturor așteptărilor, ea a început să-și semneze scrisorile „Carolina Regina”. Și-a concediat amantul și a decis să se întoarcă în Anglia.

Martori cumpărați

Dar George IV nu avea decât un singur gând: divorțul. Miniștrii săi l-au sfătuit să negocieze cu soția. El i-a propus atunci o rentă foarte confortabilă, cu condiția ca ea să rămână pe continent. În zadar. Carolina nu a vrut să accepte nici o tranzacție.

Pe 6 iunie 1820, a debarcat la Dover. De acolo, englezii au condus-o, într-un veritabil triumf, la Londra. Tărâni au purtat-o pe brațe, în aclamații de „trăiască!”. Carolina se întorcea în Anglia în plină criză

economică. Guvernul și regele erau detestați de populație. Regina batjocorită devenise simbolul oprimaților.

De cum i-a sosit în țară soția nedorită, George IV a hotărât să declanșeze o procedură de divorț cu ușile închise în Camera Lorzilor. El a depus la acest for un „sac” de probe contra pârâtei. Dar aceasta din urmă, prin vocea Lordului Brougham, apărătorul ei, a protestat în Camera Comunelor. Mai mult. Conștientă de popularitatea ei, a cerut publicitate pentru debateri.

La 14 august 1820, într-un oraș ce părea în stare de asediu, s-a deschis procesul, în prezența reginei. Impasibilă, ea a ascultat actul ce o acuza de adulter. „Întreținuse — scria acolo — o intimitate dezgustătoare cu un străin de joasă condiție”. Prin conduita sa „dezonorantă și vicioasă”, „violase datoriile sale față de rege și se dovedise nedemnă de înaltul rang de regină a acestui regat”.

După citirea actului de acuzare, a început audierea martorilor. Persoane cu adeverat de joasă condiție, valeți, oameni de moralitate îndoielnică au povestit fără cea mai mică jenă amorrurile reginei.

În fața lorzilor — scandalizați, dar încântați — acești oameni au evocat ținutele lejere și marile decolteuri ale prietesei, neglijența amantului ei, plimbându-se tanțos prin camera pe care o împărțeau cei doi, băile făcute împreună sub un cort, în dogoarea Orientului, mângâierile pe care și le schimbau, fără sfială, crezându-se feriți de priviri indiscrete... Și lorzii au cerut alte și alte precizări. Natural, pentru lămurirea anchetei...

După două luni de interogatorii, a început pledoaria Lordului Brougham. El a dovedit că martorii acuzării erau cumpărați de agenții prințului de Wales. Lorzii au început atunci să atenueze termenii actului de acuzare, dar regele a amenințat că părăsește Anglia dacă textul nu era menținut integral. El a fost până la sfârșit adoptat

cu 108 voturi, contra 99. Actul nu putea fi trimis la Camera Comunelor, care l-ar fi respins mai mult ca sigur. Afacerea a fost deci pur și simplu amânată.

Prințesa s-a considerat satisfăcută. De la reședința ei londoneză, de la Brandembour-House, devenită loc de întâlnire al tuturor nemulțumiților, ea și-a sporit provocările față de rege și a hotărât să-i lanseze, o ultimă sfidare cu ocazia încoronării. Când l-a întrebat ce rochie să poarte la această grandioasă ceremonie, acesta i-a răspuns că ea nu trebuia, în nici un caz, să asiste la încoronare. Sfidând ordinul regal, Carolina s-a prezentat, la 19 iulie 1821, în fața abăției Westminster. A găsit ușa închisă și, după ce a încercat în zadar să intre, s-a urcat în caleașcă și s-a întors acasă. Afectată de acest afront, epuizată de lupte, a căzut pe pat și a murit câteva zile mai târziu, la 7 august. Avea 53 de ani.

În românește de
Florentina DOLGHIN

STIMAȚI CITITORI

Singura revistă care nu și-a modificat prețul este Magazin istoric.

De la punctul de difuzare de la sediul redacției noastre, str. Ministerului, nr.2, parter, Sectorul 1, București, puteți procura:

• exemplare din Magazin istoric: 2, 4-8, 12/1991; 1-12/1992; 1, 3-7, 9-12/1993; 1-4, 6/1994.

De asemenea, la sediul redacției noastre puteți contracta abonamente, la Magazin istoric pentru anul 1994, cu ridicarea exemplarelor de la sediul redacției.

SALZBURG
SEMINAR

Metoda americană la lucru

SEMINAR LA CASTELUL ARHIEPISCOPULUI DE SALZBURG

Am avut privilegiul de a participa, ca observator, între 28 mai și 1 iunie, acest an, la Sesiunea 313 a Seminarului din Salzburg. De fapt, invitația sosise pe numele domnului Cristian Popișteanu, dar cum domnia sa nu a putut-o onora din cauza unor angajamente anterioare, a avut bunătatea să mă ajute să ajung în frumosul și vestitul oraș austriac. Sesiunea 313 a avut o temă de istorie contemporană, America în epoca noastră, și s-a desfășurat între 28 mai - 4 iunie. Au mai participat din România (de altfel, 71 de români au trecut până acum pe la Seminarul din Salzburg) domnii Bogdan Mazuru, secretar III în Ministerul Afacerilor Externe, și Teodor Mateoc, lector la Universitatea din Oradea. În total, au fost peste 45 participanți, din 25 țări. Printre conferențieri s-au numărat David McCullough, autor — printre altele — al unei importante monografii despre președintele Harry S. Truman, Gheorghe Arbatov, directorul Institutului de studii privind S.U.A. și Canada din Moscova, Alan Brinkley, profesor de istorie la Universitatea Columbia, Ron Powers, ziarist și autor foarte cunoscut în Statele Unite, Jon Lovelace și John Watts, oameni de afaceri și profesori de științe economice. După ce am asistat timp de patru zile la conferințele și dezbaterile privind istoria contemporană a S.U.A., le-am spus gazdelor că lucrul pe care aş vrea cel mai mult să îl duc cu mine acasă este deschiderea, curajul chiar, cu care americanii discută și analizează racilele societății lor.

Seminarul din Salzburg, ce are deja o tradiție de 47 ani, este adăpostit într-un foarte frumos castel și în clădirea adiacentă, numită Meierhof. Castelul a fost ridicat începând cu anul 1736 de către prințul arhiepiscop de Salzburg, Leopold Anton Freiherr von Firmian (1679-1744). El provenea dintr-o veche familie nobiliară din Tirol, ale cărei rădăcini coboară până în anul 1185. Arhiepiscopul, catolic convins, a luat însă măsura mai puțin înțeleaptă de a expulza de pe domeniile sale 22 000 protestanți, interzicând, din 1731, orice formă a acestui cult. Acțiunea sa — care a avut ecou în toată Europa Occidentală — a afectat și economia arhiepiscopatului și reputația familiei. Înălța-

rea castelului era o încercare de refacere a prestigiului. În luna mai a anului 1744, arhiepiscopul a încredințat terminarea lucrărilor nepotului său, contele Laktanz Firmian, murind apoi la scurt timp. A fost îngropat în catedrala orașului, dar inima l-a fost depusă sub podeaua capelei din castel. Contele Laktanz mare iubitor al culturii (a fost unul dintre primii susținători ai lui Mozart), a îmbogățit castelul cu cea mai mare colecție de artă ce a existat vreodată în Salzburg, dar foarte puține dintre comori mai pot fi admirate în castel, datorită urmașilor. În 1837, proprietatea a fost vândută, trecând apoi prin mai multe mâini. Printre proprietari s-au numărat și doi chelneri, care au încercat să îl transforme în hotel, cât și celebrul Ludovic I al Bavariei, părintele kitsch-ului modern. O fază semnificativă în istoria castelului a început în 1918, când a fost cumpărat de Max Reinhardt, cofondator al Festivalului din Salzburg și vestit regizor. S-a ocupat de refacerea lui vreme de 20 ani, renovând scările, Marele Hol, Salonul de Marmură și creând Biblioteca și Camera Venețiană. După ocuparea Austriei de către Germania, în 1938, el s-a refugiat în S.U.A., unde a murit în 1943, fără să mai revadă castelul pe care l-a iubit atât. În 1947, trei tineri absolvenți de facultate din Statele Unite au avut ideea de a iniția aici dezbateri pe diverse teme. Astfel s-a născut Seminarul din Salzburg. Despre originile, obiectivele și perspectivele sale l-am rugat să ne vorbească pe domnul Bruce A. Lohof, directorul Seminarului din Salzburg. Domnul Lohof a obținut un doctorat în studii americane la Syracuse University's Maxwell School of Public Affairs, după care, vreme de 12 ani a urmat o carieră academică, predând la Heidelberg College și Universitatea din Miami, cât și ca director al Centrului de cercetări și studii americane din Hyderabad, India. Pe lângă nenumărate articole publicate în diverse reviste de specialitate, a scris și o carte, *American Commonplace: Essays on the Popular Culture of the United States*, apărută în 1983. Din 1986 a intrat în corpul diplomatic al S.U.A., lucrând la Viena, Karachi, Salzburg și Muscat. Este director al Seminarului din Salzburg din anul 1993.

— Domnule director, ce este Seminarul din Salzburg și cum a evoluat el în timp?

— Seminarul din Salzburg este o organizație neguvernamentală, N.G.O. (Non-governmental organisation) cum se spune în Statele Unite, și nonprofit. Ea nu aparține deci nici sectorului de stat, dar nici celui privat, căci nu își propune să obțină vreun profit. Totul a pornit în anul 1947, când trei americani, absolvenți de facultate, s-au gândit să reînnoadă tradiția întâlnirilor și discuțiilor dintre intelectuali de o parte și cealaltă a Atlanticului. Au invitat atunci participanți atât din țările aliate, cât și din cele care aparținuseră puterilor Axei. Principalul scop: să fie din nou împreună, să poată discuta liber, fără bariere. S-au străduit să le asigure și condițiile materiale pentru așa ceva, mai ales că se aflau într-o Europă răvășită de război, infometată. Au trecut de atunci mulți ani, dar ideea de bază nu s-a schimbat: să strângem la un loc intelectuali din diverse locuri ale lumii, care să discute, să schimbe idei. Cu timpul, au fost invitați mai ales oameni aflați la jumătatea carierei lor profesionale, cu o anumită experiență. S-au extins și subiectele abordate, dincolo de tematica strictă a studiilor americane, au fost invitați și participanți din afara comunității atlantice. Până azi, la lucrările Seminarului din Salzburg au luat parte intelectuali din 125 țări. Au venit și înainte de căderea Cortinei de Fier participanți din Europa de Est, dar numărul lor a crescut în mod spectaculos în ultimii patru ani. Ne mândrim cu faptul că în acei ani grei pentru popoarele din Estul Europei, am fost una dintre puținele instituții care au păstrat o punte de legătură.

Ne-am străduit dintotdeauna să menținem aici un loc deschis, neutru, în care singura ideologie admisă să fie cea proprie fiecărui individ în parte și nu unui sistem, unei instituții sau unui stat.

— Ce va deveni în viitor Seminarul din Salzburg, mai ales în noile condiții din Europa?

— Seminarul din Salzburg va evolua în trei direcții. În primul rând, vom continua să ținem Sesiunile Seminarului, la fel ca și până acum, căutând să lărgim sfera de cuprindere a participanților. A doua direcție o constituie dezvoltarea aici, la Salzburg, a unui Centru de studii americane, axat pe aspectele culturale și ale limbii. El este gata să își înceapă lucrările, sub conducerea lui Ronald D. Clifton și își propune mai multe lucruri: a) să colaboreze la desfășurarea Sesiunilor Seminarului, mai ales la teme cum este și cea prezentă: *America în vremea noastră*; b) să dezvolte studiile privind societatea americană și să încurajeze învățarea limbii engleze ca a doua limbă. Se vor organiza programe pentru studenți și profesori de limba engleză din S.U.A. și din alte țări (în special din sud-estul Europei), cu durata între 1-3 luni. De asemenea, Centrul va coordona dezvoltarea unei rețele de legătură între intelectuali din S.U.A. și cei din Europa Centrală și Estică, prin crearea unei bănci de date și facilitarea accesului la ea. Astfel, vor deveni posibile contacte electronice între diferitele universități interesate să participe la asemenea programe, oricine va putea ști în orice clipă ce programe sunt în derulare. De exemplu, dacă la București se desfășoară, la un moment dat un program organizat de Centru, toți cei conectați la rețea vor putea obține datele necesare.

În sfârșit, cea de a treia direcție este transformarea lui Schloss Leopoldskron într-un centru internațional de conferințe, căci dispunem acum de spațiile necesare. În acest caz, noi le punem la dispoziție celor interesați, în momentele când nu sunt ocupate pentru primul și cel de al doilea scop. De exemplu, Agenția pentru Informații a Statelor Unite (USIA) a organizat aici, pentru tinerii diplo-

mați din republicile central-asiatice ale fostei U.R.S.S. cursuri privind modul cum trebuie structurată o ambasadă în țările cu care ele stabilesc relații diplomatice. Sau, o fundație americană-austriacă a organizat la noi seminarii și cursuri, în colaborare cu Universitatea Cornell din S.U.A. și cu alte școli medicale pentru medicii din Europa de Est.

— Domnule director, vă rog să aveți amabilitatea și să prezentați, pentru cititorii din România, mai puțin obișnuiți cu asemenea instituții non-guvernamentale, modul cum reușiți să asigurați resursele financiare pentru programe atât de ambițioase.

— Da, într-adevăr, este un aspect foarte important și foarte dificil, în același timp. Noi nu ne propunem să obținem profit, deci trebuie să găsim resursele financiare în alt fel. Am reușit să găsim până acum trei modalități. Prima o constituie donațiile primite din partea autorităților americane și austriece. O altă cale este procesul de obținere a fondurilor din partea unor fundații, în mod direct sau indirect (și menționez Fundațiile Kellogg, Soros, Mellon), a unor firme și companii. În sfârșit, pe lângă participanții care vin aici pe baza unor subvenții acordate de noi, există și mulți alții care își plătesc ei, sau le plătește instituția care îi trimite, șederea. De exemplu, Uniunea Europeană, unele guverne sau chiar ministere trimt cadre aici la noi, acoperindu-le cheltuielile. Desigur însă, noi căutăm mereu cea de a patra, a cincea sau a șasea cale de a obține bani, căci problema solvabilității este extrem de importantă.

Dorin MATEI

După trei ani de lupte sângeroase, la 1 aprilie 1939, se încheia războiul civil din Spania. Sute de mii de spanioli, simpli civili și luptători din armata republicană, membri ai brigăzilor internaționale de voluntari luau calea pribegiei, lăsând în urmă o țară ruinată și flămândă. În același an, la ceva mai mult de o săptămână după semnarea pactului de neagresiune germano-sovietic și a protocolului secret, Molotov-Ribbentrop, Germania dezlanțuia agresiunea împotriva Poloniei, iar trupele armatei roșii intrau în partea ce le fusese rezervată din teritoriul polonez.

Începea cel de-al doilea război mondial. În primele luni, Franco a adoptat oficial o poziție de neutralitate. Starea dezastruoasă în care se găsea țara, lipsa de alimente pentru populație și de materii prime pentru industrie, controlul riguros exercitat de flota britanică asupra traficului maritim în apele înconjurătoare lipseau guvernul franchist de posibilitatea unor inițiative alături de Germania, față de care manifesta o simpatie nedismulată.

În 1940, după victoriile „fulger” ale Germaniei asupra unui șir de țări vest-europene (aprilie-mai) și mai ales după prăbușirea Franței (iunie), când trupele germane au ajuns la Pirinei, Spania, urmând exemplul Italiei, a renunțat la statutul de neutralitate, proclamând starea de „nonbelligerantă”, de fapt, ca și în cazul Italiei, o prebelligerantă. Preocupat și de prezența trupelor germane la frontieră, Franco a considerat că era mai bine să angajeze Spania în război alături de Germania, în schimbul sprijinului acesteia în satisfacerea unor pretenții asupra posesiunilor franceze din Maroc și Algeria, precum și în extinderea posesiunilor spaniole din Sahara și Guineea, punând astfel bazele „Imperiului spaniol”. De la Germania se aștepta, de asemenea, aprovizionarea țării cu alimente și echiparea armatei pentru ducerea războiului. În cursul lunii iunie 1940, Franco a făcut oferte repetate Germaniei în acest sens.

Angrenat în ofensiva împotriva Angliei, Hitler nu a acordat inițial nici o atenție inițiativelor lui Franco. Trimisul special al acestuia, generalul Juan Vigón, care urma să înmâneze o scrisoare personală lui Hitler, a trebuit să aștepte în Berlin opt-nouă zile până a fost primit, cu răceală, de către Führer.

La 11 iunie, în Franța s-a instaurat regimul mareșalului Pétain (chemat recent din Spania, unde îndeplinise funcția de ambasador). În intenția de a colabora cu Pétain pentru edificarea „noului ordin” în Europa, Hitler nu inclina să sprijine pretențiile lui Franco asupra posesiunilor franceze din Africa. Cu atât mai mult, cu cât și Italia lui Mussolini avea pretenții greu de împăcat cu cele ale Spaniei și Franței.

Eșecul aviației germane în bătălia Angliei și zădărnicierea planului de debarcare în insulă au determinat creșterea interesului

Germaniei pentru atragerea Spaniei în război. Statul major german a elaborat „planul Felix” (denumit ulterior „planul Isabella”), care viza cucerirea Gibraltarului și închiderea accesului flotelor aliate în Mediterana. Cum Spania ocupase între timp portul Tanger de pe malul african, Gibraltarul ar fi asigurat controlul forțelor Axel asupra ambelor maluri ale strâmtorii.

În această situație Franco l-a trimis, în septembrie 1940, la Berlin pe Ramón Serrano Suñer, conducător al Falangelor, care deși nu era ministru de externe, se bucura de cea mai mare încredere și deținea, ca ministru de interne, cea mai mare putere, după Caudillo. Ministrul de externe, colonelul Beigbeder, era privit cu neîncredere de germani (ca și de Franco), fiind bănuțat că se afla sub influența britanică, datorită relațiilor apropiate pe care le întreținea cu ambasadorul Marii Britanii, Sir Samuel Hoare¹, de care depindea obținerea autorizațiilor (cunos-

¹ Fratele lui, Reginald Hoare, a fost ministru la București (1935-1941), ambii aparținând celei mai vechi familii de bancheri din City-ul Londrei.

cute sub numele de „navycerts”) pentru navele spaniole.

În discuțiile avute cu Ribbentrop și Hitler, Serrano Suñer a prezentat acordul Spaniei de a ataca Gibraltarul și de a intra în război de partea Axei, în condițiile amintite mai sus. De la bun început însă, Ribbentrop a declarat că Germania dorea să instaleze baze în Insulele Canare și în Maroc, eludând un răspuns angajant la cererile Spaniei. Serrano Suñer a refuzat aceste cereri, declinandu-și competența. S-a stabilit să le discute direct cei doi șefi de stat.

În aceste condiții, s-a ajuns la întâlnirea dintre Franco și Hitler, la 23 octombrie 1940,

„Eu sunt stăpânul Europei”

...Gara din Hendaya era pavoazăată cu steagurile Germaniei și Spaniei. Pe peron era aliniat un batalion pentru a da onorul, cu drapel și fanfară. Cum trenul nostru întârziase (datorită stării tehnice deplorabile — *n.tr.*), Hitler, Ribbentrop și mareșalul von Brauchitsch cu suita au venit până la scara vagonului saloan din care a coborât Franco și cei doi șefi de stat au schimbat un salut foarte afectuos. După trecerea în revistă a batalionului care a dat onorul, Hitler ne-a invitat să urcăm în istoricul saloan al trenului său special, unde avuseseră loc atâtea reuniuni. Aici, la orele patru fără douăzeci (ora spaniolă), am început reuniunea.

Trenul lui Hitler era mult mai modern și mai îngrijit decât rablagitul nostru „break”. Am luat loc în saloan Hitler, Franco, Ribbentrop, eu și cei doi interpreți. Din partea germană era interpretul oficial de spaniolă al lui Hitler, un anume Gros... care părea un om bun, cu puțină cultură. Învășase limba noastră în timpul activității sale ca vânzător de mărfuri nemțești în America. Acest om nu înțelegea niciodată mai mult de jumătate din sensul celor spuse de noi și traducea cu multe deficiențe în castiliană. Era incapabil să redea corect nuanța dialogurilor... de partea spaniolă, interpretul oficial a fost baronul de las Torres (ofițer de marină — *n.tr.*).

La început, generalisimul Franco și-a exprimat satisfacția produsă de întâlnirea, pentru prima dată, cu Führerul, căruia i-a arătat din nou gratitudinea sa pentru ajutorul pe care Germania îl acordase Spaniei în timpul războiului. Hitler a răspuns că și pentru el era foarte plăcut să se întâlnească cu Caudillo și a omagiat fapta eroică a poporului spaniol care, la ordinul său, a știut să se înfrunte cu comunismul. A încheiat această introducere spunând că întâlnirea celor doi șefi de stat era foarte importantă în acel moment al războiului în Europa, când Franța fusese înfrântă.

Acestea fiind spuse, Hitler a expus pe larg, cu precizie și oarecare emfază, situația evenimentelor militare și planurile sale privind integrarea Europei într-o nouă ordine politică, în care Spania nu putea să nu ocupe un post relevant. La acest punct a reiterat considerațiunile foarte cunoscute din discursurile și scrierile sale, pe care le va fi știind orice cititor informat, de nivel mediu, și deci pe care nu le voi repeta. Voi spune doar că a făcut-o într-un mod prea propagandistic și lingușitor cu sine.

De aici a trecut la obiectul întrevederii, în termeni destul de concisi. În sinteză, a spus că era necesar ca Spania să participe la efortul comun și să contribuie activ la victoria Axei, ca premisă a noii ordini politice, în care ni se oferea un loc proeminent. Germania trebuia să știe, a subliniat, până la ce punct și în ce

în gara micului orașel Hendaya (Hendaye), de pe partea franceză a graniței franco-spaniole. În afara celor doi, la întâlnire au participat miniștrii de externe Ribbentrop și Serrano Suñer (numit în această funcție doar cu câteva zile înainte, când fusese înlăturat Beigbeder), precum și interpreții german și spaniol.

Să dăm acum cuvântul lui Ramón Serrano Suñer, care a prezentat această întâlnire în memoriile sale, publicate în 1977, dezvăluind pentru prima dată conținutul și atmosfera convorbirilor dintre cei doi dictatori, într-un moment important al evoluției celui de-al doilea război mondial.

Condiții putea conta pe participarea activă a armatelor spaniole, cu avantajele strategice ale teritoriului său și ale obiectivelor pe care le examinaseră deja statele majore. A vorbit despre necesitatea de a salvagarda coasta africană, pentru care Spania era un pas obligatoriu. A făcut o expunere minuțioasă a multor evenimente importante ce se petrecuseră în lunile anterioare, generatoare ale războiului mondial, afirmând că el nu-l dorise, dar se văzuse obligat să-l accepte, cu toate consecințele.

După care a precizat cu emfază: „eu sunt stăpânul Europei și, cum am la dispoziție două sute de divizii, nu rămâne decât să fiu ascultat”.

Ne-a asigurat că anihilarea Angliei era numai o chestiune de timp și că era interesat să țină sub control punctele nevralgice pe care înamicul putea încerca să le folosească. Ținuse să aibă această întâlnire cu Caudillo pentru că, în câteva din acele puncte, Spania era chemată să joace un rol foarte important. Dacă lăsa să-i scape această ocazie, ea nu i se va mai oferi niciodată. De aceea, a declarat că îl preocupau trei lucruri: Gibraltar, Maroc și Canare.

Abordând Gibraltarul, a spus că era o chestiune de onoare pentru poporul spaniol reintegrarea în patrie a acestui petec de pământ, aflat încă în mâini străine și că, datorită situației sale privilegiate în strâmtoare, era punctul de sprijin cel mai im-

portant pe care îl dețineau Alianții pentru navigația în Mediterană. Ca atare, trebuia luată în considerare necesitatea de a închide strâmtoarea, întrucât cu Ceuta și Gibraltarul în mâini spaniole ar fi imposibilă navigația.

A atacat apoi al doilea punct referitor la Maroc, spunând că Spania, prin istoria sa și prin multe alte antecedente, este chemată să posede întregul Maroc francez și Oranul și, deci, dacă Spania intra în război de partea Axei i se va da satisfacție. „Foarte scrupulos”, Hitler a adăugat că pentru a oferi aceste lucruri pe care le ce-

rea Franco era necesar să le aibă în mână și cum nu le avea, nu putea dispune de ele.

În ceea ce privește *insulele Canare*, a declarat că era convins că Statele Unite nu aveau să intre în război, „întrucât nu au interese de mare anvergură în el”. Dar englezii — a continuat el — „care deși traversează o situație precară în prezent, ar putea să pună mâna pe ele, ceea ce ar fi o lovitură foarte puternică împotriva campaniei submarinelor, ce se realizează cu o eficacitate deplină”.

A încheiat subliniind că a

sosit ora când Spania trebuia să participe la război pentru a-și ocupa locul în noua ordine europeană. Hitler i-a amintit lui Franco, de asemenea, că în timpul războiului civil spaniol, el a fost tot timpul de partea lui, atât spiritual cât și material, s-a confruntat cu aceleași dificultăți cu care se confruntă el pentru *triumful național-sindicalismului* și că aceiași dușmani pe care i-a avut și îi are Franco sunt și dușmanii lui. ■

(Va urma)
Vasile ȘANDRU

Take Ionescu

ORIZONTAL: 1) Unul din reprezentanții cei mai de seamă ai Partidului Conservator Democrat și om politic de la începutul acestui secol - Maramureș la autovehicule. 2) Vorba broaștei - De culoarea ara- mei. 3) Posed - Soția lui Adam - Individ. 4) Cu o dorință fără margini. 5) Ana cea învâlmășită - Vorbe de soi ale lui Take Ionescu în perioada când era deputat (1884). 6) Oamenii politici de la începutul acestui secol zugrăviți în picturi - Început de tragedie. 7) Vestigii ale trecutului prețuite mult de Take Ionescu în perioada când era ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice. 8) Fără suflă - Ziua care a trecut. 9) Sfârșit de delir - Ducea știrile și-n vremea lui Take Ionescu. 10) Simțiri ale omului politic Take Ionescu.

VERTICAL: 1) Negustor de cereale, tatăl lui Take Ionescu - Capitală europeană unde este trimis Take Ionescu, obținând diploma în drept în anul 1881. 2) Ființe umane angajate în primul război mondial în perioada când Take Ionescu făcea parte din guvernul de concentrare - Epoci. 3) Nina Costescu - Limba noastră cea sfântă. 4) La vârsta de 64 de ani a încetat din viață la Roma Take Ionescu. 5) Stântul..., liceu din Ploiești unde a studiat Take Ionescu - A lavi zdravăn. 6) Morți de ciudă - Sandu Marin. 7) Ursula Andress - Pe căi necinstite. 8) Cele de cărbuni au constituit o bogăție a țării - Localitate în SV Norvegiei. 9) Cel al Afacerilor străine, unde a funcționat Take Ionescu în perioada 13 iunie 1921 - 17 decembrie 1921. 10) Mare politician și orator cum a fost Take Ionescu - Se pot incurca și-n politică.

Soluția careului *Istoria lumii în literatură*: SHA-KESPEARE - CEZAR - RL - AR - HIU - ACEVEDO - INEL - OVIDIU - LELIA - OSIS - L - ATRAS - PCA - EC - ERATO - EI - RIF - EZ - RIVA - CAP - LIEO - X - CELAN - ASAS - IRIZAT -

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

TNOT - DOH - SAGEATA

Soluția jocurilor din numărul trecut:

p. 67 - PALISADA (A - DA - S/I - LA - P)

p. 76 - MACEDONIA (A - IN - O/DE - CA - M)

Prof. Coca E. GHEORGHIU,
Liceul „M. Kogălniceanu”
Județul Constanța

„PRELUNGIRI“ NKVD ÎN EMIGRAȚIA ALBĂ

LEONID MLECIN

Se știe că, după revoluția bolșevică din 1917, Parisul a constituit un bogat furnizor de spioni în slujba puterii sovietice. Ei aparțineau unei categorii „subțiri“, emigrației albe: oameni de afaceri, industriași, nobili, unii chiar din anturajul țarului, scriitorii, înalți comandanți militari. Ce l-a determinat pe acești oameni să facă servicii dușmanilor lor?

În numărul trecut al revistei, am urmărit un asemenea personaj și mobilurile „colaborării“ lui: Serghei Tretiakov, fost mare industriaș rus, care, în anii '20-'30, a transmis Moscovei informații valoroase despre activitatea ROVS, alianța militară a emigrației. Contraspionajul sovietic — vom afla în articolul de față, reproduș după aceeași revistă Temps nouveaux — a reușit, grație lui Tretiakov, să lichideze grupuri de teroriști trimiși în capitala rusă cu misiuni de sabotaaj sau asasinare a unor căpetenii comuniste.

„Petka“ se pune pe lucru

Pentru o vreme, agenții de informații sovietici l-au evitat pe Tretiakov, dar în rândul emigranților nu se observa nici o agitație, ca urmare a declarației lui Krilenko. La întâlnirea agentului de legătură cu Tretiakov, acesta l-a întrebat direct dacă a citit rechizitoriul lui Krilenko. Tretiakov

a dat aprobator din cap, cu indiferență. La Paris nimeni n-a riscat să-l suspecteze pe Tretiakov că ar fi expediat scrisori pentru GPU.

Procesul Partidului industrial s-a încheiat. Serviciile de informații puteau lucra normal cu Tretiakov, dar în acel moment, rețeaua de la Berlin, unde era concentrată o parte considerabilă a activității cu emigrația albă, a transmis la Paris o informație neaștep-

tată: „S-a descoperit pe lângă Torgprom existența unui «serviciu special», în care un rol principal îl joacă Serghei Nikolaevici Tretiakov. Este vorba despre o comisie în legătură cu procesul Partidului industrial...”

Centrul a somat imediat Parisul: „Lămurii dacă serviciul special există cu adevărat. «Ivanov» face parte din el?”

La începutul anului 1931,

un conducător al rețelei pariziene l-a înălțat pe Tretiakov. (În dosarul personal al lui Tretiakov s-a păstrat o dare de seamă detaliată de la această întrevedere.) Tretiakov afirma că el comunica Moscovei informații de care era total convins, nu informații nesigure, și că nu a dus pe nimeni în eroare. De asemenea, el a făcut dovada atașamentului său sincer față de Rusia sovietică, semnând o hârtie în alb, gest prin care risca absolut totul, inclusiv viața. Semnătura lui s-ar fi putut folosi pentru o afacere răsunătoare, or, în Franța, reputația lui Tretiakov era fără pată.

La Moscova atitudinea față de el s-a ameliorat mult. Se aprecia că, începând de la jumătatea anului 1931, materialele lui Tretiakov deveniseră tot mai interesante. Un conducător al serviciilor de informații sovietice a propus o idee a cărei realizare a făcut din Tretiakov o sursă dintre cele mai prețioase la Paris. Acest ofițer de informații, fără a fi el însuși absolut convins, a afirmat că Torgprom nu reprezenta un interes real. El considera că un adversar autentic și periculos este ROVS-ul, alianța militară rusă. Astfel Tretiakov a înlesnit serviciilor de informații sovietice accesul la principalele secrete ale ROVS.

Din a doua jumătate a anilor '20, forțele principale ale Secției străinătate GPU erau concentrate asupra luptei împotriva emigrației albe. Războiul civil se încheiase, dar logica sa dicta încă acțiunile adversarilor.

ROVS era o permanentă sursă de pericol. Agenții sovietici raportau că, nici în anii '30, conducerea ROVS nu renunțase la obiectivul său strategic: pregătirea unui atac armat împotriva Uniunii Sovietice.

La Moscova se pleca de la principiul că, în caz de război în Europa, din mod inevitabil, adversarul va chema, sub drapelul sale regimamentele fostei armate de voluntari, avându-i în frunte pe bătrânii generali. Cu atât mai mult cu

cât în emigrație, armata de voluntari își păstrase structura. Fostii ofițeri se considerau în serviciu activ, chiar dacă ei lucrau de mai mult timp ca șoferi de taxi. O parte a lor a constituit o nouă formațiune militară, ce studia posibilitățile de luptă ale armatei roșii și situația din U.R.S.S.

Moscova pleca de la faptul că ROVS-ul și alte organizații ale emigrației continuau acatele teroriste în interiorul Uniunii Sovietice, cât și împotriva reprezentanților sovietici din străinătate. Serviciile de informații sovietice au căutat întotdeauna să recruteze persoane care aveau acces la secretele ROVS și legături foarte sus în cadrul ei. În vara anului 1922, serviciul de informații sovietic la Paris a declanșat una dintre cele mai reușite operațiuni.

În acei ani, Serghei Tretiakov, din cauza unor certuri cu soția sa, trăia separat de familie. Unul dintre colaboratorii serviciilor de informații sovietice a remarcat că familia Tretiakov avea locuința în strada Colisée, unde se găsea Statul Major al ROVS! Familia Tretiakov — soția și cele două fiice — ocupau etajul doi, în timp ce ROVS închiriasă parterul. La etajul I locuia Tretiakov, camerele sale aflându-se exact deasupra birourilor conducerii ROVS — generalii Miller și Șatilov. Era suficient să se instaleze aparatele de ascultare și să se noteze toate convorbirile care aveau loc la ROVS.

De la Moscova s-a cerut „un aparat de ascultare rudimentar, dar sensibil, precum și modul său de funcționare”. În corespondența dintre Secția străinătate a GPU și rețeaua pariziană aparatul se numea „Petka”. Instalarea dispozitivului n-a fost un lucru prea ușor, dar din 12 ianuarie 1934, a început ascultarea cu regularitate a convorbirilor din biroul președintelui ROVS, Evgheni Miller, care comandase trupele albe în nordul Rusiei.

Pentru Serghei Tretiakov au început ani de muncă

greă. Aproape zilnic, mai multe ore la rând, înzestrat cu aparatul de ascultare, el nota ceea ce putea să distingă. „Petka” s-a dovedit a fi departe de idealul dorit, astfel încât, pe moment, această muncă era o penibilă povară.

Recompensă: 2 000 de franci

Bineînțeles, în biroul lui Miller nu se discutau numai secrete, ce prezentau valoare pentru serviciile de informații sovietice, totuși mozaicul compus din informațiile primite la Moscova de la Tretiakov permitea reconstituirea unui tablou suficient de precis al activității ROVS. Un exemplu îl poate constitui raportul din 13 februarie când, printre altele, Tretiakov menționa: Șatilov îi spunea lui Miller că „anul trecut am trecut numai 18 oameni și n-am reușit să stabilim legătura până la Moscova...”

Această ultimă comunicare era de o mare valoare. Foarte repede a urmat și răspunsul: „Am primit curierul dv. în legătură cu convorbirea între Miller și Șatilov referitoare la trimiterea în teritoriul nostru a celor 18 oameni. Verificăm și vă vom comunica prin curierul următor care din cei 18 ne sunt cunoscuți”.

Conducerea principală a Securității Statului din NKVD, recent creată, s-a interesat, mai întâi, de informații în legătură cu trimiterea în U.R.S.S. a unor grupuri de agenți și teroriști, de schemele operațiunilor lor, sarcinile, obiectivele și metodele de infiltrare. În iulie 1934, când se pregătea trecerea unui grup de trei persoane prin mijlocirea generalului Jolondkovski, emisar al ROVS în România, NKVD fusese avertizat. Când Miller a luat cunoștință de apelul Uniunii naționale al noii generații, altă organizație a emigrației albe, care îndemna la acte teroriste împotriva căpeteniilor U.R.S.S. și în special a lui Kirov, el a ordonat șefului secției de contraspio-

naj al ROVS, Erdeli, să se desolidarizeze imediat de acest slogan. Indignat, un reprezentant al Uniunii naționale, s-a prezentat la Statul Major al ROVS pentru a cere explicații. Convorbirea a fost notată de Tretiakov și transmisă la Moscova. Pentru semnificația ei operativă, a fost informată de urgență conducerea NKVD: „Generalul Miller a primit vizita lui Paremski, conducătorul filialei pariziene a Uniunii naționale a noii generații.

În legătură cu desolidarizarea ROVS de articolul *De cine se tem*, Miller a declarat că ROVS consideră relațiile U.R.S.S. cu Franța bune și de aceea s-a văzut obligat să facă o asemenea declarație. Altfel ROVS risca să aibă mari necazuri. Desigur, el, personal, și ROVS împărtășesc în totalitate punctele de vedere expuse în organul Uniunii naționale. Miller a mai spus că trebuie să fie prudent, pentru că, la insistența guvernului sovietic, organizațiile combative antibolșevice ar putea fi închise, ceea ce ar aduce un mare prejudiciu luptei împotriva U.R.S.S.". La aceeași întrevvedere Paremski l-a întrebat pe Miller dacă are o persoană de încredere în Finlanda, pe care să o însărcineze cu expedierea de broșuri la Leningrad. Miller l-a numit pe generalul Dobrovolski.

Hețeaua pariziană era foarte mulțumită de agentul său. În acest sens a fost trimis Centrului o depeșă cu următorul conținut: „Aprecieri necesare să marcăm atitudinea conștiințioasă și devotamentul în muncă dovedite de „Ivanov". În noaptea de 22 spre 23 noiembrie 1934, s-a îmbolnăvit grav. În această stare fiind, a lucrat toată ziua, după cum veți vedea în rapoarte". Răspunsul de la Centru a fost următorul: „pentru munca conștiințioasă și fidelă a lui „Ivanov", alocați pentru tratamentul său o sumă pe care o apreciați dv., dar care să nu depășească remunerația lunară". „Ivanov" a fost recomandat cu suma de 2 000

Generalul Aleksandr Kutepov a condus operațiunile teroriste și de spionaj împotriva Rusiei Sovietice

Structura militară a emigrației albe s-a păstrat mult timp, încăt a stărni temerile Moscovei. În p. 85. cazacii din garda imperială la Paris

franci.

Ce simțea oare și la ce se gândea acest fost mare industriaș, care, zi de zi, lună de lună, an de an, se incuia dis-de-dimineată în camera sa, unde cu aparatul său de ascultare încerca să deslușească ce discutau la parter foștii săi tovarăși de idei? Fugiseră împreună din Rusia, începuseră împreună lupta împotriva puterii sovietice și acum se aflau de o parte și de alta a baricadei...

Se caută noi filiere

Într-o comunicare trimisă de la Paris organelor GPU se arăta: „Conducătorul activității teroriste a ROVS în România, colonelul Jolondkovski, a declarat, ca răspuns la asasinarea lui Kirov [1934], că NKVD a destrămat complet toate serviciile de informații britanice care operau în România și toată filiera română. De asemenea, organizațiile tuturor serviciilor de informații au fost dezorganizate.

Jolondkovski a fost impresionat de publicarea în presa sovietică a adevăratelor nume de familie ale celor doi teroriști împușcați la Harkov și, în ciuda declarației sale ferme că fusese amestecat în asasinarea lui Kirov, este confuz în conduită. Din de-

clarația lui, reiese că o activitate cu caracter terorist este imposibilă acum pornind din România. În același timp, el apreciază necesar ca ROVS să procedeze din nou la un act terorist, printr-o altă filieră, împotriva lui Jdanov sau Postîșev.

Generalul Abramov, vicepreședinte al ROVS și șef al Secției III în Bulgaria, și căpitanul Foss, cel mai apropiat colaborator al lui Abramov, consideră activitatea și eficacitatea lui Jolondkovski ca fiind negative. Amândoi resping categoric că acesta ar fi avut o legătură cu asasinarea lui Kirov. Ei apreciază că la ora actuală filiera română nu există și că Jolondkovski înșela pe toată lumea. Cel 5 000 franci pe care îi primea de la ROVS, îi cheltuia pentru propriile nevoi — se menționează în raport —, ducând o viață de huzur, în cheful cu Moruzov (conducătorul serviciului special român).

Generalul Barbovici, șeful Secției IV a ROVS în Iugoslavia, care a trimis în octombrie-noiembrie lui Jolondkovski doi teroriști pentru a fi transferați în U.R.S.S., Dimitrie E.K. și Bogdanovici A.A. (împușcați în decembrie 1934), este indignat de activitatea lui. El apreciază că filiera română pentru transferuri nu mai exista.

În încheiere, reproșează lui Jolondkovski că nu și-a dat osteneala să informeze despre moartea celor doi ofițeri, știrea aflându-se abia din ziaarele sovietice".

Ce canal de infiltrare în U.R.S.S. a fost găsit în locul filierei române? Iată ceea ce interesa de acum înainte Moscova. Studiarea acestei probleme a revenit Parisului, timp de mai multe săptămâni fiind dezbătută în biroul lui Miller. Rezultatele au fost imediat expediate la Moscova. Informațiile obținute de Tretiakov erau confirmate de agentul de informații sovietic EJ/13, alias generalul Nikolai Skoblin, apropiat al șefului ROVS — generalul Miller.

„Generalul Barbovici, se spune într-o comunicare specială trimisă de la Paris la

Centru, declară că trimiterea de teroriști prin Finlanda nu este recomandabilă, din cauza distanței mari. El alege Polonia. Barbovici arată că dacă el reușește să stabilească în Polonia noi filiere de transfer prin frontiera ei, va avea suficient material uman. La ora actuală sunt pregătiți 15 oameni, care ar putea fi folosiți pentru activități teroriste".

Ascultând convorbirile ce se purtau în biroul lui Miller, Tretiakov furniza sistematic informații despre situația de criză existentă în sânul ROVS. Astfel, la 22 februarie 1934, se arată într-o comunicare specială, un grup de comandanți din mai multe detașamente ale ROVS din Franța s-au prezentat, fără anunț prealabil, la generalul Miller, remițându-i un memorandum al cărui conținut era astfel rezumat: „În perioada când la conducere s-a aflat generalul Kutepov, ROVS se bucura de un imens prestigiu moral și mai cu seamă dispunea de sume importante. Ultimii ani din viața lui au fost marcați de luptă activă contra bolșevismului. În prezent, comandamentul principal nu are autoritate. ROVS nu are nici o linie politică și de mai mult timp și-a pierdut prestigiul în sânul emigrației. Se cere o nouă reorganizare, în caz contrar, persoanele care au semnat acest document vor părăsi organizația".

Persoana cea mai forte din clanul „tradiționalistilor" era generalul de cavalerie Ivan Erdeli, șeful contraspionajului ROVS, care nu-l agreea pe Miller, dar nici pe „tinerii generali". La a doua întrevvedere a „tinerilor generali" cu Miller, în ziarul *Poslednie novosti* a apărut o prezentare fără detalii, dar foarte exactă. Generalii au dedus că Erdeli, prin oamenii săi, făcuse public documentul. Dar cum acționase el?

Burlakov, șeful Regimentului de artilerie Alekseev, a prezentat un raport, cerând să se procedeze la un control tehnic al biroului de lucru al lui Miller, pentru a stabili dacă există vreo instalație se-

cretă de ascultare. Miller n-a acordat importanță raportului prezentat de Burlakov, considerând raționamentele ridicole. Tinerii generali au conchis că Erdeli era perfect capabil de a organiza ascultarea convorbirilor din biroul șefului lor.

Inchisoare pentru complicitate

Tretiakov nota toate aceste convorbiri și, fără îndoială, nu avea decât un singur gând: să fugă imediat... Colaboratorul sovietic care lucra cu el scria la Centru: „O percheziție de o jumătate de oră ar fi suficientă pentru a descoperi microfonul. Urmând firele se ajungea la „Ivanov". Totuși, nu trebuie demontat acum sistemul. În primul rând, ar fi, din punct de vedere tehnic, ireparabil. Dacă îl distrugem, nu-l vom mai putea pune la loc. În al doilea rând, va trebui să se intre în biroul lui Miller, să se spargă ferestrele, ceea ce va face atâta zgomot, încât eșecul este inevitabil".

Ce era de făcut, totuși? În rapoartele sale adresate Moscovei, Tretiakov sublinia că Miller era înclinat să evite conflictele, confruntarea directă, scandalurile. Deci nu trebuia să se intre în panică. Într-adevăr, lucrurile așa au evoluat. Ideea controlului microfonului a fost respinsă, fiind considerată fantezistă. Tretiakov a continuat să lucreze... Miller, într-o convorbire cu amiralul Kedrov, locțiitorul său, i-a comunicat că a avut o întrevvedere cu un ziarist german, căruia i-a spus că numai Germania ar putea veni de hac comunismului, pentru că ea susține o lovitură rapidă dată conducerii bolșevice. Dacă Germania alege acest mijloc de luptă, toată emigrația va fi alături de ea și chiar mai mult: Germania furnizează mijloacele, iar emigrația materialul uman necesar..."

În septembrie 1937, Serghei Tretiakov a adus sovietici-

cilor un imens serviciu, ascunzându-l la el pe Nikolai Skoblin, probabil cel mai important agent sovietic la Paris dinainte de război. Skoblin, care lucra pentru sovietici din 1930, a fost folosit pentru a-l atrage pe Miller într-o capcană. Poliția franceză a depistat itinerarul prin care a fost scos din Paris și acțiunea a fost judecată în cursul unui proces unde pe banca acuzaților se afla soția lui Skoblin, Nadejda Plevițkaia, strălucita interpretă a cântecelor populare rusești. Cum s-a văzut în numărul trecut, ea a fost găsită vinovată de complicitate în răpirea lui Kutepov și, spre marea satisfacție a emigrației, condamnată la 20 de ani închisoare. La proces a fost judecat soțul ei, Nikolai Skoblin, general, fost comandant de regiment, apropiat colaborator al lui Miller. Locul său în banca acuzaților a rămas liber.

Din Franța, el a fost transferat în Spania, unde a dispărut în împrejurări neelucidate. El a intrat în istoriografia occidentală a serviciilor secrete nu numai ca autorul răpirilor lui Kutepov și Miller, ci și ca agent dublu. A lucrat la fel de bine pentru U.R.S.S., ca și pentru Germania. El a comunicat trimișilor Moscovei materiale fabricate de serviciile secrete germane în legătură cu un pretins complot în sânul armatei roșii. De aceea se consideră că el este responsabil de moartea lui Tuhacevski și a altora dintre cei mai buni comandanți militari sovietici. Este versiunea introdusă în istoria serviciilor secrete de Walter Schellenberg, șeful Direcției VI de securitate a Reichului.

Unii istorici sunt de părere că Skoblin nu a fost agent dublu. Că el a servit Moscova cu onestitate, iar în privința documentelor pe care i le-au strecurat germanii, că le-a remis agenților de legătură, pătruns de sentimentul datoriei.

Dar în dosarul personal al lui Skoblin, alias „Fermierul", (agentul nr. EJ/13) nu există nici cea mai mică aluzie la contactele sale cu serviciile

de informații germane. Serviciile sovietice au apreciat că el nu are nici un amestec în „afacerea Tuhacevski”. Comisia mixtă care a reunit istorici și colaboratori ai KGB ar fi putut risipi îndoilele, după ce a avut acces la toate documentele de arhivă necesare, publicând concluziile ei în presă.

Executat la 47 de ani

După fuga lui Skoblin, Treiakov a devenit agentul principal al serviciului secret sovietic la ROVS. De altfel, acesta era deja un alt ROVS. Anii mulți de muncă perseverentă a serviciilor secrete sovietice pentru a-l submina din interior au adus un succes îndubitabil. Agenții sovietici preveneau Moscova la timp despre formarea grupurilor de teroriști și de spionaj, care erau pregătite pentru a fi trimise în Uniunea Sovietică, contactele pe care le avea ROVS cu serviciile de informații străine, sistemul de perfecționare a formației de ofițeri din fosta armată albă.

Lată de ce comunicările lui Treiakov venite de la Paris deveneau din ce în ce mai puțin interesante pentru Moscova. Cu atât mai mult cu cât principalele cadre ale serviciilor de informații au fost în mai multe rânduri epurate. Aparatul rețelei pariziene și al Secției V a fost în întregime prărit. Cei noi nu îl cunoșteau pe Treiakov, ceea ce le inspira neîncredere. În realitate, ROVS, după dispariția lui Miller, era la pământ. Nu putea organiza nici o activitate.

Într-o zi agentul rețelei pariziene a serviciilor de informații sovietice care lucra cu Treiakov a fost rănit într-un accident de automobil. Rănilile nu erau prea grave, totuși, el a rămas în spital câteva săptămâni. Legătura cu Treiakov a fost întreruptă. După externare, colaboratorul nu se arăta grăbit să-l întâlnească pe Treiakov. Părea a fi uitat de el... Supărat de faptul că atât de mult timp nimeni n-a venit să-l contac-

Generalul Evgheni Miller, succesorul lui Kutepov

teze, Treiakov a acționat, împotriva tuturor regulilor muncii de rețea, ducându-se la reprezentanța sovietică.

Câteva zile mai târziu, Direcția de informații a armatei roșii a transmis la Direcția centrală a securității de stat a NKVD o scurtă comunicare primită de la Paris, însoțită de o scrisoare a locțiitorului comisarului poporului pentru apărare, în care se spunea: „Așașul militar la Paris a primit vizita unui om care a prezentat acte cu numele de Serge Treiakov și care a declarat că a lucrat pentru U.R.S.S. timp de zece ani pe filiera Alianța militară sub numele de «Ivanov». De la 13 iulie, legătura cu el a încetat, or, el este în acută criză financiară».

Au urmat schimburi de note explicative, după care legătura cu Treiakov a fost restabilită și el și-a continuat munca, propunând echiparea localului de la ROVS cu un nou „Petka”. Centrul a acceptat propunerea lui Treiakov la 22 noiembrie 1939. Dar în Europa era deja război și în această bătălie între giganți, ROVS, fiind în curs de dezagregare, nu mai interesa pe nimeni. După ocuparea Parisului, legătura lui Treiakov a încetat, de această dată pentru totdeauna. Uniunea Sovietică a recunoscut guvernul colaboraționist al marșalului Pétain și ambasada sovietică s-a instalat la Vichy. Serghei Treiakov a pierit în mod tragic.

În primele zile de august 1942, reporterul agenției

americane United Presse comunica din Vichy: „Se anunță de la Paris că poliția germană a arestat aici, pentru a expulza în Germania, o fostă personalitate țaristă, Serghei Treiakov. Două zile, au informat că fostul ministru în guvernul provizoriu Serghei Treiakov era unul dintre principalii șefi ai rețelei NKVD din străinătate. Potrivit datelor disponibile, germanii au descoperit la Minsk, în arhivele NKVD, documente privind participarea lui Treiakov la dispariția lui Kutepov și a lui Miller și ascunderea lui Skoblin la Paris. Ziarele scriu că în apartamentul lui Treiakov, la Paris, str. Colisée, au fost găsite un receptor, iar firele unui microfon în biroul generalului Miller sub placa de marmură de la șemineu. Timp de mai mulți ani, Treiakov a ascultat toate convorbirile generalilor, pe care le-a comunicat NKVD, și, ca urmare peste 30 de gardiști albi introduși de ROVS în U.R.S.S. au pierit”.

În septembrie 1940, Nadejda Plevițkaia a murit în închisoare. Pe patul de moarte ea s-a spovedit unui preot ortodox. Se presupune această confesiune, unde Treiakov a trebuit să fie menționat ca tovarăș al lui Skoblin, a fost înregistrată de serviciile franceze de contrașpionaj. Ceea ce l-a salvat pe Skoblin la 22 septembrie 1937 a fost fatal pentru Treiakov, în august 1942... În timp de război, francezii aveau alte griji decât să se ocupe de Treiakov. Germanii, bucuroși, au profitat de fructul muncii pe care poliția franceză a efectuat-o pentru ei. La sfârșitul anului 1943, presa germană a publicat un comunicat oficial în legătură cu executarea lui Treiakov ca spion sovietic. Aceasta a fost soarta cetățeanului Serghei Nikolaevici Treiakov, constrâns să-și părăsească patria, dar pe care a servit-o cu fidelitate până la sfârșitul zilelor sale... Avea numai 47 de ani.■

În românește de
Victor STANCIU

VODCĂ ȘI IDEOLOGIE

PAVEL KNÎȘEVSKI

La 30 octombrie 1941, Stalin semna o hotărâre ultrasecretă a Comitetului de stat al apărării, cu nr. 856, intitulată Despre comerțul în orașul Moscova¹. Primul ei articol avea următorul conținut: „Vânzarea de vodcă și vin în orașul Moscova nu se interzice formal, dar, în fapt, să fie stopată”.

Ce semnificație avea acest document? Era oare vorba despre teama de „o răzmeriță a bețivanilor”, în acele zile când trupele germane se aflau sub zidurile Capitalei? Din luna august 1941, după introducerea a 100 ml vodcă în rația pe 24 ore a luptătorilor și comandanților armatei active, „șarpele verde” îl ajutase pe Stalin să-și rezolve probleme de stat.

În ajunul bătăliei de lângă Moscova (septembrie 1941-a-prilie 1942), generalul Gheorghi Jukov le cerea comandanților de armate și loctiitorilor politici, sub amenințarea cu tribunalul militar, „să ia măsuri imediate pentru aprovizionarea unităților... cu vodcă și mahorcă”.

În spatele frontului, în condițiile mobilizării resurselor de muncă și supunerii la un efort întreg al celor ce lucrau în industria de apărare, vodca, în concepția lui Stalin, trebuia să ocupe un loc de prim ordin și să acționeze ca un mijloc stimulant.

Hotărârea mai sus amintită, a Comitetului de stat al apărării, pune bazele unui program guvernamental de *ideologizare* a comerțului cu vin și vodcă. De aceea s-au creat — pentru început — un deficit artificial de vodcă la vânzarea liberă și un monopol total de partid și de stat al distribuției ei.

Conducerea stalinistă nu avea dinainte pregătite armate cu capacitate de luptă completă. Și nici rezerve de alimente în caz de război prelungit pe teritoriul țării. De fapt, nu avea nimic în afara saimei ca „roțițele” și „șuruburile” să nu întârzie, fie măcar și cu un minut, îndeplinirea planului. Or, — în această situație — singurul stimulent pentru muncă și apărare rămânea vodca.

Evident că înaltele dispozițiuni privind comerțul moscovit au fost transmise organelor de partid și de stat în toate rețelele comerciale locale. Pe fondul deficitului general de mărfuri de primă necesitate, vodca, în cadrul „rațiilor stahanoviste” (care puteau fi compuse din câțiva metri de pânză de in, câteva bucăți de săpun de casă, 1 kg sare și 1-2 l gaz lampant), constituia cu adevărat un dar dumnezeiesc. Nu orice „stahanovist” sau frunțaș în întrecerea stalinistă putea deveni

¹ Reproducem acest articol — într-o formă prescurtată și cu titlul și subtitlurile redacției noastre — din revista *Novoe vremea*, nr. 23 (Iunie 1993).

fericitul beneficiar al sticlei, în cadrul rației cuvenite și al cartelelor. În primii doi ani de război, vodca se cuvenea numai celor ce îndeplineau și depășeau deosebit de urgentele și deosebit de importante misiuni guvernamentale. Comisarii poporului și cei din anturajul lor — se înțelege — nu erau luați în calcul. Putea fi comparată rația de produse alimentare cuvenite celui mai bun „stahanovist” cu sortimentele alimentare din bufele speciale ale aparatului?

Între documentele de arhivă recent date publicității și purtând sigla „Pentru uz intern” se află și note de comandă pentru expedierea unor rații de produse alimentare dintr-un bufet special la domiciliul unuia dintre cei mai tineri comisari ai poporului, Dmitri Ustinov, 34 de ani: „La 6 iunie 1942, la vila comisariatului poporului, s-au expeditat vodcă — 3 sticle; vin selecționat și șampanie — 8 sticle; bere — 1 ladă; de asemenea, icre, cârnați afumați, șuncă, morun, bomboane de ciocolată. Pe 7 iulie 1942 la apartamentul său au fost expediate: vodcă — 3 sticle; vin și șampanie — 8 sticle; bere — 1 ladă; icre negre, salam, pastramă, pepeni galbeni, lămâi, ciocolată...”

Dincolo de Cercul Polar

Dar cei cărora nu le fusese hărăzit să se nască comisari ai poporului sau „stahanoviști” ce făceau? Unii dintre ei ieșeau „la drumul mare”, pe care circulau încolo și încocoace mașinile cu produsele de mai sus. Astfel, în a doua jumătate a anului 1943 și în primul trimestru al lui 1944, numai la stația Perovo, de pe calea ferată Moscova-Riazan, au fost înregistrate 20 cazuri de furturi masive de vodcă și spirt. Actul în sine implica un mare curaj. Conform prevederilor unei hotărâri ultrasecrete a Comitetului de stat al apărării, din 2 iulie 1942, în judecarea acestor infracțiuni, organele de represivă porneau de la faptul că „jefuirea

transporturilor de pe linia ferată afectează puterea militară a U.R.S.S., iar cei care comit asemenea fapte vor fi considerați dușmani ai poporului”.

Pe măsura deplasării armatei roșii spre apus, misiunile deosebit de urgente și deosebit de importante de apărare-aprovizionare s-au înmulțit. Dreptul de a hotărî asupra livrării fondurilor alcoolice aparținea exclusiv Comitetului de stat al apărării și Consiliului comisarilor poporului al U.R.S.S.

Cu timpul, între anii 1943 și 1945, stimularea prin alcool (vodcă și spirt), la nivelul muncitorilor din industria de construcții de cauciuc, de aviație, a cărbunelui, metalelor neferoase etc. a luat o amploare enormă, după cum atestă documente de arhivă recent scoase la lumină.

În ianuarie-martie 1945, de pildă, celor 18 principale comisariate ale poporului (fără cel de apărare și fără NKVD) li s-au alocat 1 300 000 decalitri de vodcă. E mult, e puțin? Dacă raportăm la numărul de guri — circa 10 milioane în întreprinderi — cantitatea pare o picătură într-un ocean. Dar dacă eliminăm din calcul copiii și adolescenții (până la 17-18 ani) care munceau și luăm în considerare faptul că jumătate din forța de muncă erau femei (din care multe, în anii războiului, beau alcool cot la cot cu bărbații), pentru cele 2-3 milioane rămase din marea armată a „stahanoviștilor”, cantitatea de vodcă era arhisuficientă.

Cât privește Comisariatul poporului pentru apărare, doar unitățile flotei maritime militare au primit în aceeași perioadă 178 000 decalitri de vodcă și vin. Livrate numai de Comisariatul poporului pentru industria alimentară. Ca „supliment” funcționa planul obligatoriu de „rechiziționări” din producția de vinificație „din afara teritoriului U.R.S.S.”. Și nu e deloc greu de imaginat cam cum se îndeplinea atunci, la începutul anului 1945, planul sancționat de Stalin privind „rechiziționările” pe teritoriul țărilor europene.

Conducerea principală a lagărelor NKVD dispunea de fonduri personale pentru stimularea în muncă, fonduri de care se ocupa — ca sumă și distribuire a lor — Stalin personal. El avea chiar un „copil preferat”: combinatul de nichel din Norilsk al NKVD, creat pe baza lagărului de muncă de acolo. La Norilsk, dincolo de Cercul Polar, prin grația lui Stalin, în prima jumătate a lui 1945 au fost livrați 68 000 decalitri de vodcă, vin în valoare de 10 000 ruble și 30 tone de icre. Evident, în primul rând pentru administrația NKVD a combinatului, dar și pentru corpul de tehnicieni, ingineri, muncitori. Rezultatul? În lunile de iarnă ale anului 1945, productivitatea muncii la combinat a crescut cu 40-50 la sută față de cea din normativ. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

ÎNĂLTĂRE ÎN RANG

(Monoverb: 6 - 10)

Gheorghe BRAȘOVEANU

SOCIETATEA „JUNIMEA“

ALBUM BIOGRAFIC

Ultima evocare desprinsă de noi din arhiva Societății academice „Junimea” din Cernăuți este consacrată lui CLAUDIU ISOPESCU.

S-a născut la 5 aprilie 1894, în comuna Frătăuții Vechi (jud. Rădăuți), într-o familie cu ascendenți cunoscuți în sec. XVI ca preoți și diaconi în Episcopia Rădăuților. Școala primară a făcut-o în comună, liceul la Suceava și studiile universitare la Cernăuți. În 1912 a fost primit ca membru activ al „Junimii”.

La izbucnirea războiului, a fost mobilizat în Regimentul 41 infanterie, participând la luptele de pe frontul din Galizia (1915) și apoi de pe frontul din Italia. Aici, la 11 august 1916, s-a predat italienilor, pentru care fapt un tribunal militar austro-ungar l-a condamnat la moarte în contumacie.

Vestea intrării României în război a primit-o într-un lagăr de prizonieri din Italia. Aici, împreună cu alți patru camarazi români, la 1 septembrie 1916, a adresat un memoriu autorităților italiene, cerând să li se permită înrolarea în armata română, pentru a participa la luptele în vederea eliberării Transilvaniei. Acțiunea sa a stârnit reacția unor prizonieri unguri și austrieci, care l-au amenințat cu moartea. Informate, autoritățile lagărului l-au transferat, în mai 1917, într-un alt lagăr, la Camaldoli, unde se aflau strănsi cei mai mulți prizonieri de naționalitate română. Aici, împreună cu alți români, a redactat mai multe memorii prin care cerea înaltului co-

mandament italian și Legației României din Roma acceptul pentru formarea unei legiuni din prizonierii români care să lupte împotriva Puterilor Centrale. În primăvara lui 1918, când reprezentanți ai Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina au luat legătura cu Comisia specială pentru prizonieri din cadrul Ministerului italian de război, aceștia au fost informați despre demersurile lui Isopescu. Profesorul Simion Măndrescu s-a întâlnit cu el și Claudiu Isopescu a fost cooptat în Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, creat la 19 iunie 1918 la Roma, având ca obiectiv formarea unei legiuni românești. În cadrul acestui comitet, C. Isopescu era reprezentantul celor 117 ofițeri români aflați ca prizonieri în diferite lagăre din Italia.

În noua sa calitate, și-a adus contribuția la constituirea Regimentului I „Horea”. În ziua de 25 august 1918, la Roma s-a desfășurat un miting de solidaritate cu România, iar în septembrie o

manifestare similară s-a desfășurat la Torino. Aprobată abia în octombrie 1918, legiunea română nu a mai putut lua parte la operații militare. După terminarea războiului, în 1919, efectivele ei au fost repatriate, C. Isopescu defilând la București în fruntea Regimentului I „Horea”, prin fața regelui Ferdinand I. La numai câteva zile după festivitățile din București, o companie formată numai din bucovineni și avându-l în frunte pe C. Isopescu, a defilat prin Piața „Vasile Alecsandri” din Cernăuți, fiind trecută în revistă de generalul Iacob Zadik.

În 1919 și-a terminat studiile la București, susținându-și licența la Facultatea de litere. O vreme a lucrat ca profesor suplinitor la liceele „Gh. Lazăr” și „Matei Basarab” din Capitală, îndeplinind totodată și funcția de vicepreședinte al Cercului studenților bucovineni. Ca recunoaștere a meritelor sale deosebite, la 13 noiembrie 1920, Societatea academică „Junimea” din Cernăuți l-a ales ca membru emerit.

În 1923 a devenit membru al Școlii române din Roma, cursul de limba română ținut de el aici fiind inaugurat cu prelegerea *Despre poezia populară română*. În anii care au urmat s-a manifestat activ pe terenul relațiilor culturale româno-italiene. Până în anii 1929-1930, a publicat peste 130 articole și studii în diverse ziare și reviste din Italia.

Dr. Anghel POPA

I-AM CUNOSCUȚ DUPĂ GRATII

În toamna anului 1949, număram 19 ani. Urmasem, între 1941 și 1948, cursurile Liceului militar „Dimitrie A. Sturdza” din Craiova, iar după desființarea acestuia (împreună cu alte șase instituții școlare de acest fel, cu veche tradiție) mi-am continuat studiile la Licelul „Gh. Lazăr” din Capitală, unde mi-am luat și bacalaureatul în vara lui 1949. În toamna aceleiași an, am devenit student al Facultății de filosofie din cadrul Universității bucureștene.

Aici, împreună cu alți câțiva colegi, am constituit o organizație clandestină anticomunistă, propunându-ne să luptăm împotriva sovietizării țării și a dictaturii bolșevice.

În vara anului 1950 însă am fost arestați, în urma unui denunț, pentru redactarea și răspândirea de manifeste anticomuniste pe la sate (ca probe au fost prezentate unele găsite în Ardeal, la Cugir și Orăștie).

Am fost condamnat la 5 ani, detenție pentru delictul de „uneltire împotriva ordinii sociale”, prin sentința Tribunalului Militar București, secția I-a. Am ispășit pedeapsa în închisorile comuniste, fiind întemnițat în celelalte securității din București, de pe Calea Rahovei, apoi la Jilava, forțul 13 reduit, la închisoarea pentru studenți din Pitești, după care a urmat lagărul de muncă forțată Peninsula — Valea Neagră de la Canal (unde am stat trei ani) și, în cele din urmă, Gherla, de unde am fost eliberat la 23 iunie 1955.

În acești ani de suferință, am cunoscut, prin locurile de detenție pe unde m-am aflat, câteva personalități politice, militare, culturale, literare care ispășeau pedepse grele pentru activitatea și convingerile lor democratice, antitotalitare.

Astfel, în 1953, la Caracal, m-am aflat adeseori în preajma lui Bebe Brătianu, descendent al familiei Brătienilor, cu rol atât de însemnat în făurirea României Mari (era fiul lui Constantin-Dinu Brătianu). Nu era sociabil, era foarte retras, taciturn, acceptând totuși, din când în când, să converseze despre încrederea sa că vor veni, cât de curând, americanii să ne elibereze. Mă invita să-l caut atunci, după eliberare, la domiciliul său bucureștean, de pe strada Vasile Lascăr, nr. 35. Dar n-a fost să fie așa. Nici americanii n-au venit și nici pe Bebe Brătianu nu l-am mai văzut vreodată.

În celulele Jilavei, l-am cunoscut pe căpitanul (pe atunci) Gheorghe M. Eminescu (1895-1988, *Magazin istoric*, nr. 7, 8/1987),

nepotul marelui nostru poet. Din întâmplare, am fost „cazat” la șerpăria din celula 8 a re-duitului, chiar sub priul unde, pe scândura goală, Gh. Eminescu „beneficia” de un spațiu de 25 cm. pentru dormit.

Cu mare pasiune ne vorbea căpitanul Eminescu despre unchiul său, poetul, despre tatăl său, căpitanul Matei, cu studii politice la Praga și luptător în Războiul de independență din 1877-1879 și despre pasiunea vieții sale, personalitatea și faptele lui Napoleon. După decenii de cercetare, Gh. Eminescu a dat tiparului, în 1973, o monografie Napoleon, una dintre cele mai importante contribuții românești la studiarea personalității eroului Franței.

Tot la Jilava, l-am întâlnit și ascultat pe George Ivașcu, ziarist cu bogată experiență, profesor și istoric literar care, în pofida mizeriilor cu care ne confruntam, găsea resurse de entuziasm și dăruire spre a ne ține celor tineri neuitate prelegeri despre Eminescu, George Călinescu (al cărui colaborator fusese), despre lumea culturală ieșeană interbelică. Era, după cum se spune, toată de carte! Ca o ciudățenie, era însoțit de un fost student, de origine rusă, care îl ajuta la învățarea limbii ruse, pe care, adeseori în prelegerile sale, ne-o ridica în slăvi, pentru „cât de stufoasă și bogată era”.

La Canal, între alții, l-am cunoscut pe Ion Caraion, pe care mi-l amintesc mereu în mână (atunci când reaușea) cu o plăcuță dată cu o peliculă de pastă de săpun pe care își scrijela, cu ajutorul unui vârf de sârmă, versurile.

Un alt poet aflat cu noi la Canal a fost aromânul Nicolae Caratană care, apoi, după eliberarea din detenție, a avut mulți ani domiciliul obligatoriu într-o colonie din Bărăgan.

...Au trecut anii. Abia în 1974 am reușit să susțin examenul de licență, absolvind Facultatea de filologie (română-franceză), după ce în 1960, fără vreun motiv anume, am fost eliminat din Facultatea de istorie (secundar limba română), neputându-mă prezenta la examenul de diplomă.

Văltorea anilor trecuți de atunci n-a putut șterge amintirea dureroasă a tineretii noastre măcinate în temnițele comuniste.

Prof. Ion DEBOVEANU

DIALOG CU CITITORII

ALEXANDRIA — 160 ANI

Vechi colaborator al revistei noastre și pasionat cercetător al istoriei locale, pr. IOAN SPIRU, din Alexandria, ne trimite câteva date din trecutul orașului Alexandria (capitala județului Teleorman), de la a cărui întemeiere se împlinesc 160 ani.

În anul 1812, la terminarea războiului ruso-turc din anii 1806-1812, o dată cu retragerea trupelor rusești și din orașul bulgar Siștov, s-au refugiat în Țara Românească și un oarecare număr dintre locuitorii orașului, cum aveau chiar ei să măturtească într-un document din 1834, „ca să fie pe viitorime știut... că zîmnicarii și mavrodinenii au fost toți de la Siștov veniți în leat 1812, cu întoarcerea armii rusești”.

Ei s-au stabilit la București, Roșiorii de Vede, dar mai ales la Zîmnicea și târgul Mavrodin, din județul Teleorman. Lor aveau să li se mai adauge și alți refugiați în anul 1821 și 1829.

Lezați în interesele lor de prevederile Regulamentului organic — care acorda doar proprietarilor de moșii și arendașilor dreptul de a face comerț — acești refugiați din Zîmnicea și Mavrodin au solicitat domnitorului Alexandru Ghica și generalului rus Pavel Kiselef dreptul de a-și cumpăra propria lor moșie.

Au reușit astfel să cumpere pământurile de la Băcălanca — proprietatea Mitropoliei din București — situate între Zîmnicea și Mavrodin, actul fiind datat 12 mai 1834.

Trecură apoi la treabă. Angajări mai întâi pe inginerul Moritz von Otto, austriac originar din Bucovina, să le schițeze planul viitorului oraș. Fîind om cu multă competență se achită în mod excepțional, trasându-i străzi drepte, largi, paralele și perpendiculare, făcând un adevărat oraș model.

Începură apoi în lunile mai-lunie 1834, construcțiile orașului, care deveni un adevărat șantier, ridicându-se în acest timp, peste 700 de case, majoritatea bordele, prăvălii, ateliere și alte bînale etc. Acest avînt al construcțiilor se datoră și faptului că foarte mulți țărani clăcași din satele vecine își părăsiseră casele pentru a se stabili în noul oraș, care le oferea, prin statutul său de oraș

liber, perspectiva de a scăpa de clacă, dîjmă, boieresc etc.

Localitatea a primit numele de Alexandria în cinstea domnitorului lui Ghica, păstrându-și statutul de oraș liber până la reforma administrativă din 1864.

Obștea orașului a stabilit și stema localității, care reprezenta două mâini unite, ce simbolizau unirea dintre zîmnicarii și mavrodinenii, iar deasupra lor așa-zisul „cal pascal” ținând pe grumazul său un steag cu o flamură cruciată fluturând în vînt, arătând caracterul creștin al orașului.

ORIZONTURI OSTĂȘEȘTI

Astfel se intitulează revista Institutului militar de artilerie și rachete antiaeriene „General Bungescu”, din Brașov, al cărei număr dublu, 1,2 (45, 46) din 1993 l-am primit la redacție.

În cuprinsul publicației (redactor șef locotenent-colonel) Vasile Marin, pe lângă articole de specialitate — și pagini dedicate istoriei — un editorial consacrat Marilor Uniri din 1918, evocări din cei 54 de ani de existență al Institutului, prezentări ale unor mari comandanți militari români. Din considerațiile privind Lecția de istorie, semnate de căpitan Octavian Matală, reținem și această mărturie, elocventă pentru pasiunea cu care studenții Institutului militar de artilerie și rachete antiaeriene „General Bungescu” se dedică studiului istoriei și al publicațiilor de popularizare a ei. „Nu de puține ori, istoricii străini vizitându-ne au fost uimiți de interesul masiv al românilor pentru istorie, de atât de largă audiența publică a presei și cărții de istorie. Magazin istoric și Revista de istorie militară sunt exemple edificatoare de popularitate și accesibilitate”.

Îi felicităm pe cititorii și prietenii noștri de la Institutul „General Bungescu”, dorindu-le succese în pregătirea lor.

ARGEȘ SAU POENARI?

Legenda Meșterului Manole spune că acesta, spre a-și termina lucrarea, și-a zidit în pereții ei soția. Construcția, prin tradiție, este Mănăstirea Argeș.

Altă legendă decât cea culeasă

de Cezar Bolliac în 1845 și publicată de Vasile Alecsandri în 1853

— consemnează colaboratorul nostru GEORGE GEORGESCU, din com. Suici, jud. Argeș — arată că zidurile mănăstirii erau dărmate „noaptea de diavol în persoană”. Această legendă — notată la 16 iulie 1806 de Madame Reinhard (publicată în volumul *Lettres de Madame Reinhard. 1798-1815*, Paris, 1900, p. 197) — arată că desăvârșirea construcției s-a făcut nu prin jertfa lui Manole, ci prin credința fiicei lui Neagoe Basarab, domnița Ruxandra, care a terminat zidirea, meșterul fiind amintit în documente la 16 ianuarie 1522 și 23 ianuarie 1523 („Vitus — sculptor și pictor al Bisericii din Argeș”).

Legenda zidirii — continuă dl. G. Georgescu — este legată de o altă construcție argeșeană, cetatea Poenari. Ea a fost culeasă la 1747 de mitropolitul Neofit I (1738-1753), care consemna: „Zic oamenii că aciastă cetate s-au făcut cu târgovitenii și zic că la zidirea cetății au fost un Manole vătav și surpându-se zidul și-ar fi zidit muiera lui în zid ca să stea în zidu”.

Însemnarea mitropolitului Neofit a fost publicată în revista *Biserica Ortodoxă Română*, în anul 1876.

MUZEU DAVILA

Primum din partea d-lui prof. dr. MARIN NIȚULESCU, șef de secție la Muzeul Golești, din com. Ștefănești, jud. Argeș, următoarele:

În mijlocul unui parc (care pe timpuri a fost foarte frumos) din comuna Izvoru, jud. Argeș se află o clădire legată de amintirea medicului patriot Carol Davila și a urmașilor acestuia. Aici a trăit timp de peste o jumătate de veac, până după anii 1950, Elena Davila, fiica doctorului Carol Davila, care a construit aici spitalul ce a purtat numele tatălui său, un dispensar, o școală, un cinematograful sâtesc și tot aici Alexandru Davila, fiul lui Carol Davila, a scris cunoscuta dramă istorică *Vialcu Vodă*. Clădirea care acum stă nefolosită și din al cărui patrimoniu au fost luate unele tablouri valoroase, între care și portretul lui Carol Davila, mai păstrează, vechi piese de mobilier din nuc masiv, frumos

DIALOG CU CITITORII

sculptate, adevărate bijuterii în lemn, care au adăpostit biblioteca familiei Davila (acest mobilier este împrăștiat pe la I.A.S. Izvoru, Trulstul I.A.S. Pitești și la Primăria din comună).

Această veche clădire, aflată azi în patrimoniul I.A.S. Izvoru, nu are nici o destinație practică, stă cu lacătele la ușă, existând primejdia degradării ei. Propunerea obștii ar fi ca ea să fie renovată și să fie folosită în scopuri culturale. Există opinia înființării fie a unui muzeu care să poarte numele lui Carol Davila (chiar Elena Perticari, căsătorită cu generalul Perticari, care avea moșie și conac la Izvoru de Costești din Argeș) în care, la un loc de frunte, să figureze tablourile de familie care ar trebui aduse aici (și mobilierul), fie a unui muzeu etnografic cu obiecte reprezentative pentru partea de sud a județului, în speță Câmpia Costeștilor, fie o casă a scriitorilor. Menționez faptul că comuna Izvoru oferă un trecut istoric destul de bogat, fiind atestată documentar de peste 435 ani, printr-un act emis de Domnitorul Mircea Ciobanul, domnul Țării Românești, care în 1558 întărea proprietățile lui Stoica din Izvoru și ale lui Vlaicu, fiul lui Mihnea Părcălabul.

La acest trecut se adaugă un prezent bogat în realizări și împliniri, locuri pitorești, tradiții și obiceiuri frumoase, oameni harnici și minunați care s-ar mândri cu existența în comuna lor a unui lăcaș de cultură, care să cinstească memoria înaintașilor.

Cu aceste sumare constatări, supunem forurilor de resort să hotărască și să decidă.

Supunem, la rândul nostru, această propunere forurilor argeșene.

MEGLENOROMÂNI

DL. căpitan de rangul 1 (r) lng. VALERIU AVRAMESCU, din Constanța, vechi și statonic cititor și colaborator al revistei noastre, ne scrie despre strădaniile tatălui d-sale, născut în ținutul Megleniei (com. Lunguța) de a cerceta și sistematiza, într-o lucrare, istoria zbuciumată a meglenoromânilor, această frântură a neamului românesc din centrul Macedoniei. Nu a putut realiza decât un caiet cuprinzând date și evenimente care i s-au părut mai

relevante trăite de dânsul, părinții și bunicii săi pe pământurile Megleniei, iar altele preluate dintr-un noian de cărți și documente străne în decursul vieții sale. Unele din acestea provin de la profesorul Constantin Noe, fost deputat și senator în Parlamentul României în perioada interbelică, un vașnic apărător al drepturilor meglenoromânilor din sânul cărora a provenit, un luptător pentru ridicarea nivelului lor social și spiritual.

Către sfârșitul vieții sale, tatăl meu mi-a spus cu părere de rău că nu și-a putut finaliza intenția, datorită posibilităților sale limitate de investigare, nefiind un specialist în istorie, etnografie sau lingvistică, dar, mai ales, a greutăților care i le-au produs numeroasele contradicții continute de scrierile bizantine, grecești, nemțești și franzezești pe care s-au întemeiat toate lucrările românești pe această temă.

Ținutul Megleniei în care meglenoromânii au trăit separat de celelalte comunități de aromâni din sudul Dunării — continuă corespondentul nostru — era situat la circa 80 km nord-vest de Salonic și la est de râul Vardar. Cuprins într-un complex de înălțimi și văi, acoperea hotarul actual dintre Grecia și Iugoslavia. Cifrați la circa 23 000 de suflete înainte de primul război mondial, meglenoromânii au trăit grupați în localitățile Nânta, Birlislar, Lunguța, Barovița, Oșani, Liumnița, Cupă, Huma, Coinsco și Smirminia; dintre acestea, ultimele trei aparțineau Iugoslaviei, celelalte Greciei.

Condițiile climatice specifice acestui ținut, lipsit de curenți, bogat în ape și care se acoperă în primăvară și toamnă cu un strat des de ceață ce stagnează zile și nopți, explică porea că i-a fost atribuită de populația băștinăasă cu un cuvânt aparținând dialectului meglenoromân: „moagă”, adică ceață/negură, de unde și denumirea Moglena/Meglen și romanizat Meglenia.

Pe această suprafață apreciată la 1 500 km.p. au trăit împreună cu vlahii megleniți, etnici turci și bulgari, însă aceștia, după războaiele balcanice, au imigrat în țările de origine ca urmare a victoriilor obținute de greci, a reînțregirii teritoriului Greciei și a tendinței autorităților acesteia de a-i uniformiza propria naționalitate.

tate.

„Adâncirea cercetării trecutului și existenței acestei insule de românism din centrul Macedoniei care încă constituie o enigmă pentru istoria poporului român, nu trebuie să întârzie” semnală scriitorul Nicolae Paia în *Contribuțiuni la istoria vlahilor din Meglenia*. (Un exemplar dactilografat mi-a parvenit indirect de la autor în anul 1970 și nu cunosc dacă a văzut lumina tiparului sau a circulat numai în această formă.) „În curând ceea ce a rămas din neamul curat și răzlețit al meglenoromânilor va dispărea și va rămâne un gol în istoria limbii și a formării poporului român”, arată N. Paia în finalul scrierii sale.

După primul război mondial, 600 de familii de megleni au emigrat în Cadrilater, iar după ce acesta a intrat în componența Bulgariei (7 septembrie 1940) coloniștii megleni s-au stabilit în nordul Dobrogei (Măcin, Greci, Horia, Cerna), în Banat, în Ialomița, în Ilfov.

Deși răzlețiti — scrie în încheiere dl. Avramescu — meglenoromânii păstrează cu sfințenie conștiința românească a obârșiei lor pe care și-o manifestă cu mândrie prin personalitățile de cultură care participă, alături de cei aromâni, la manifestările și congresele ce se organizează periodic în diferite orașe ale lumii.

CERERI ȘI OFERTE

CONSTANTIN MIRONESCU, str. Oștirii, nr. 6, bl. 78 A, ap. 65, Sibiu, solicită: nr. 11/1992; ofertă: nr. 7/1970; 2/1977; 5/1978; 11/1979; 3/1980; 7/1981; 12/1983; 5,6/1984; 12/1987; 4,10/1989; 8/1990.

MARIAN TOMI, C.P. 34, Vișeu de Sus, jud. Maramureș, solicită: nr. 1/1967; 2/1980; 3/1981; 1-4,12/1982; 10/1983; 2,4,5/1985; 7/1986; 4,7-11/1988; 1-3, 7-9, 12/1989; 7/1990; ofertă: numere disparate din 1967-1992.

ION ZĂVOIANU, str. Daniel Barcianu, nr. 3, București, solicită: nr. 5/1977; 2/1986; 12/1990; ofertă: numere disparate din 1967-1992.

MIRCEA PAIU, str. Drumul Taberilor, nr. 50, bl. G. II-4, ap. 22, București, ofertă: colecția completă.

CONTENTS (Romanian History) P.P. Panaitescu The Beginning of the Modern Era • D.A. Lăzărescu I.I.C. Brătianu • D. Hincu Bessarabia in German and Austrian Unknown Diplomatic Documents • I. Hudilă, M. Ștefan, V.V. Tilea, Gh. Buzatu, N. Djuvara August 23rd, 50 Years later • Șt.S. Gorovei The Enigmas of Cetatea Albă • R. Florescu Romanian Treasures exhibited in Frankfurt-am-Main • L. Blaga Gandhi • S. Rădulescu 1932. Titulescu-Recollections (II) • P. Cernovodeanu British Testimonies about the Phanariot Epoch • C. Troncotă 1937-1940. Abwehr and The Secret Intelligence Service (II) • Patrick de Vallois Rhône-Poulenc in Romania • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) P.P. Panaitescu Les débuts de l'époque moderne • D.A. Lăzărescu I.I.C. Brătianu • D. Hincu Bessarabie dans des documents diplomatiques allemands et autrichiens inconnus • I. Hudilă, M. Ștefan, V.V. Tilea, Gh. Buzatu, N. Djuvara La 23 Août — 50 ans après • Șt.S. Gorovei Les mystères de Cetatea Albă • R. Florescu Des trésors roumains exposés à Francfort • L. Blaga Le Gandhi que j'ai connu • S. Rădulescu 1932. Souvenirs sur Titulescu (II) • P. Cernovodeanu Des témoignages britanniques sur le siècle phanariote • C. Troncotă 1937-1940. Abwehr et les services de renseignements roumains (II) • Patrick de Vallois Rhône-Poulenc en Roumanie • A Bucarest il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) П. П. Панайтеску Начало новой истории • Д. А. Лăзареску И. И. К. Брăтиану • Д. Хынку Бессарабия в немецких и австрийских неизвестных дипломатических документах • И. Худила, М. Штефан, В. В. Тила, Г. Бузату, Н. Джуvara 23 августа — взгляд через полвека • Шт. С. Гороев Загадки Четага Алба • Р. Флореску Румынские сокровища, выставленные в франкфурте-ам-Мейне • Л. Блага Ганди • С. Рăдулеску 1932. Воспоминания о Титулеску (II) • П. Черноводяну Британские свидетельства о фанариотском веке • К. Тронкота 1937-1940. Абвер и румынские разведывательные службы (II) • Патрик де Валлоа Rhône-Poulenc в Румынии • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) P.P. Panaitescu Der Beginn des modernen Zeitalters • D.A. Lăzărescu I.I.C. Brătianu — der Mann der Grossen Vereinigung • D. Hincu Bessarabien in deutschen und österreichischen unbekannte diplomatischen Berichte • I. Hudilă, M. Ștefan, V.V. Tilea, Gh. Buzatu, N. Djuvara 23 August 1944 — 50 Jahre danach • Șt.S. Gorovei Die Rätsel der Cetatea Albă • R. Florescu Rumänische Schätze im Frankfurt-am-Main • L. Blaga Gandhi • S. Rădulescu 1932. Erinnerungen über Titulescu (II) • P. Cernovodeanu Britische Zeugnisse über das fanariotische Jahrhundert • C. Troncotă 1937-1940. Die Abwehr und die rumänischen Nachrichtendienste (II) • Patrick de Vallois Rhône-Poulenc in Rumänien • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia română) P.P. Panaitescu El comienzo de la época moderna • D.A. Lăzărescu I.I.C. Brătianu — el hombre de la Gran Unión • D. Hincu Basarabia en documentos diplomáticos desconocidos alemanes y austriacos • I. Hudilă, M. Ștefan, V.V. Tilea, Gh. Buzatu, N. Djuvara El 23 de Agosto despues de medio siglo • Șt.S. Gorovei Los enigmas de la Cetatea Albă • R. Florescu Tesoros rumanos exhibidos en Francoforte • L. Blaga Gandhi • S. Rădulescu 1932. Recuerdos sobre Titulescu (II) • P. Cernovodeanu Testimonios británicos sobre el siglo fanariota • C. Troncotă 1937-1940. Abwehr y los servicios de información rumanos (II) • Patrick de Vallois Rhône-Poulenc en Romania • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate.

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,

telex : 11995 — Piața Presei Libere, nr. 1

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

